

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

II) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 8.

ÅREN

1891—1895.

V E S T E R N O R R L A N D S L Ä N .

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Under den femårsperiod, som denna berättelse omfattar, har Vesternorrlands läns *areal* och *gränser* undergått följande förändringar i följd af regleringen af vissa oregelbundenheter i rikets administrativa, judiciella, ecklesiastika och kommunala indelningar, enligt underdånigt förslag den 9 oktober 1882:

1:o) Jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 1 november 1889 hafva hemmanen Bellvik n:r 1 och 2 om tillhoppa 2 mantal med 1891 års ingång blifvit i kommunalt hänseende och i jordeboken öfverflyttade från Tåsjö socken i Vesternorrlands län till Dorotea socken i Vesterbottens län och i följd deraf förlagts från Tåsjö länsmansdistrikt, Södra Ångermanlands öfre fögderi, Ramsele tingslag och Ångermanlands vestra domsaga till Dorotea länsmansdistrikt, Lappmarksfögderiet, Åsefe tingslag och Vesterbottens vestra domsaga;

2:o) Enligt Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 29 november 1889 hafva likaledes med 1891 års ingång blifvit till Ströms socken i Jemtlands län öfverförda dels i kyrkligt och kommunalt hänseende samt i jordeboken från Fjällsjö socken nybyggeshemmanet Trångåsen om 1 mantal samt från Ramsele socken nybyggeshemmanet Stamåsen, $\frac{1}{2}$ mantal, äfvensom nybyggeshemmanen Sporsrjönäs och Storhöjden, hvartera om 1 mantal, dels i kommunalt hänseende och i jordeboken från Ram-

sele socken hemmanen Stamsele n:r 1 och 2 om $\frac{3}{4}$ mantal och Tåxan n:r 1 och 2 om $\frac{5}{12}$ mantal, dels ock i kyrkligt och kommunalt hänseende från Ramsele socken den söder om Malmsjön belägna kronomark, som skjuter in mellan egorna till hemmanen Sporsrjönäs och Trångåsen, i följd hvaraf ofvan uppräknade hemman jemte nämnda kronomark förlagts från Ramsele tingslag och Ångermanlands vestra domsaga till Ströms länsmansdistrikt, Jemtlands norra fögderi, Hammerdals tingslag och Jemtlands norra domsaga; och

3:o) På grund af Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 15 mars 1890 hafva likaledes med 1891 års ingång hemmanen Hede n:r 1 om $\frac{11}{18}$ mantal, Kroknäs n:r 1 om $\frac{1}{6}$ mantal, Lenstersjön n:r 1 om $\frac{1}{3}$ mantal och Turingen n:r 1—6 om $1\frac{2}{9}$ mantal jemte Turinge kronoafradsländ eller lägenheten Turinge kronopark öfverförts i jordeboken från Jemtlands län, Bergs tingslag och Rätans socken till Vesternorrlands län, Torps tingslag och Hafverö socken samt i följd deraf förlagts från Bergs länsmansdistrikt, Jemtlands södra fögderi, Bergs tingslag och Herjedalens domsaga till Borgsjö länsmansdistrikt samt Medelpads vestra fögderi, Torps tingslag och Medelpads vestra domsaga.

Härjörutom hafva inom länet följande omregleringar egt rum, utan att derigenom länets gränser och areal undergått förändring.

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-66.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.....	1.
Tab. A. Medeltemperaturen i Hernösand.....	4.
2. Invånare.....	4.
Tab. B. Folkmängdstillväxten och dess faktorer.....	5.
Tab. C. Antalet emigranter från Vesternorrlands län åren 1891-1895.....	6.
Tab. D. Antalet bönehus och deras värden vid 1895 års slut.....	6-7.
Tab. E. Summarisk uppgift å fångar uti Hernösands länsfängelse och Sundsvalls kronohäkte åren 1891-1895.....	10.
Tab. F. Antalet af de till öfverexekutorerna i Vesternorrlands län under femårsperioden 1891-1895 inkomna utsökningsmål och deri utdömda belopp.....	12.
Tab. G. Antalet exekutiva fastighetsauktioner inom Vesternorrlands län under femårsperioden 1891-1895 jämte dervid bekomna köpeskillingar.....	12.
Tab. H. Till underexekutorerna i Vesternorrlands län under femårsperioden 1891-1895 för verkställighet inkomna utslag....	12.
3. Näringar.....	13.
Tab. I. Extra landbruksingenjörens embetsförrättningar.....	15.
Tab. K. Med bidrag af statsmedel under perioden 1891-1895 understödda torrlägningsföretag inom Vesternorrlands län.....	15.
Tab. L. Utsäde och skörd inom Vesternorrlands län åren 1891-1895.....	16.
Tab. M. Antal underhållna kreatur vid slutet af åren 1891-1895.....	17.
Tab. N. Verksamheten vid kemiska stationen i Sundsvall åren 1891-1895.....	20.
Tab. O. Vid sågverken försågadt antal timmer i medeltal årligen 1891-1895.....	22.
Tab. P. Vid nedanstående vattendrag afverkadt och till flottning levererad virke under åren 1891-1895.....	23.
Tab. Q. Timmerprisen inom Ångermanelfvens floddalar åren 1891-1892.....	24.
Tab. R. Totala virkesexporten från Norrland åren 1891-1895, i millioner kubikmeter.....	24.
Tab. S. Från länets tullkammare exporterade skogsalster åren 1891-1895.....	26.
Tab. T. Jemförande tablå öfver exporterade trävaror åren 1881-1895.....	26.
Tab. U. Öfversigt öfver fiskeriernas afkastning inom Vesternorrlands län åren 1891-1895.....	28.
Tab. V. Antal utfärdade mutsedlar i Vesternorrlands län åren 1891-1895	29.
Tab. X. Bergshandteringen i Vesternorrlands län åren 1871-1895.....	31.
4. Kommunikationer och varubyten.....	32.
Tab. Y. Hernösand-Sollefteå jernvägs inkomster 12/12 1893 - 31/12 1895.....	34.
Tab. Z. Passagerare- och godstrafik å Matfors-Vattjoms jernväg åren 1893-1895.....	34.
Tab. Å. Vagnarbeten med statsbidrag fullbordade åren 1891-1895.....	35.
Tab. Ä. Expeditionen vid Hernösands, Sundsvalls och Örnsköldsviks postkontor åren 1891-1895.....	41.

	Sid.
4. Kommunikationer och varubyten (Forts.).	
Tab. Ö. Telegramexpeditionen vid Hernösands, Sundsvalls och Örnsköldsviks stationer åren 1891-1895.....	42.
Tab. Aa. Vesternorrlands läns handelsflotta vid slutet af åren 1890 och 1894.....	43.
Tab. Ab. Hufvudsakliga exporten från länets tullkammardistrikt åren 1891-1895, oafsedt skogsalster.....	44.
Tab. Ac. Hufvudsakliga importen till länets tullkammardistrikt åren 1891-1895.....	45.
5. Kameralförhållanden.....	46.
Tab. Ad. Influtna och redovisade brännvinsförsäljningsmedel inom Vesternorrlands län åren 1891-1895.....	46.
Tab. Ae. Amorteringslån, hvilka kommunerna i Vesternorrlands län åren 1891-1895 erhållit nådigt tillstånd att upptaga.....	47.
Tab. Af. Kommunala utgifter i städerna Hernösand och Sundsvall åren 1891-1895.....	48.
Tab. Ag. Landstingets finanser åren 1891-1895.....	48.
6. Politi.....	48.
Tab. Ah. Hos länsstyrelsen i Vesternorrlands län åren 1891-1895 handlagda mål och ärenden.....	50.
Tab. Ai. Riksbankens afdelningskontor i Hernösand åren 1890-1895.....	54.
Tab. Ak. Hernösands enskilda banks verksamhet åren 1891-1895.....	55.
Tab. Al. I Sundsvalls enskilda bank insatta medel åren 1891-1895.....	56.
Tab. Am. Aktiebolaget Sundsvalls handelsbank åren 1891-1895.....	56.
Tab. An. Brandförsäkringsaktiebolaget Norrlands verksamhet åren 1891- 1895.....	57.
Tab. Ao. Vesternorrlands läns hästförsäkringsbolags verksamhet åren 1891-1895.....	58.
Tab. Ap. Norrlands sjöassurans- och fraktförsäkringsföreningars samt Norrlands ångfartygsassuransförenings verksamhet åren 1891- 1895.....	58.
Tab. Aq. Lasarettet och kurhuset i Hernösand åren 1891-1895.....	59.
Tab. Ar. Hernösands centralhospital åren 1891-1895.....	59.
Tabellbilagor	67-86.
Tab. 1. Folkmängden i Vesternorrlands län åren 1891-1895.....	67.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Vesternorrlands län åren 1891- 1895.....	68.
Tab. 3. Hemman och lägenheter samt stadsjordar m. m. i Vesternorrlands län år 1895.....	69.
Tab. 4. Egendomar af fideikommissnatur i Vesternorrlands län år 1895.....	70.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Vesternorrlands län år 1895.....	70.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande magters undersåtar, i Vesternorrlands län år 1895.....	76.
Tab. 7. Fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar, i Vesternorrlands län år 1895.....	78.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

II) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 8.

ÅREN

1891—1895.

V E S T E R N O R R L A N D S L Ä N .

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet.

Under den femårsperiod, som denna berättelse omfattar, har Vesternorrlands läns *areal* och *gränser* undergått följande förändringar i följd af regleringen af vissa oregelbundenheter i rikets administrativa, judiciella, ecklesiastika och kommunala indelningar, enligt underdånigt förslag den 9 oktober 1882:

1:o) Jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 1 november 1889 hafva hemmanen Bellvik n:r 1 och 2 om tillhoppa 2 mantal med 1891 års ingång blifvit i kommunalt hänseende och i jordeboken öfverflyttade från Tåsjö socken i Vesternorrlands län till Dorotea socken i Vesterbottens län och i följd deraf förlagts från Tåsjö länsmansdistrikt, Södra Ångermanlands öfre fögderi, Ramsele tingslag och Ångermanlands vestra domsaga till Dorotea länsmansdistrikt, Lappmarksfögderiet, Åsefe tingslag och Vesterbottens vestra domsaga;

2:o) Enligt Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 29 november 1889 hafva likaledes med 1891 års ingång blifvit till Ströms socken i Jemtlands län öfverförda dels i kyrkligt och kommunalt hänseende samt i jordeboken från Fjällsjö socken nybyggeshemmanet Trångåsen om 1 mantal samt från Ramsele socken nybyggeshemmanet Stamåsen, $\frac{1}{2}$ mantal, äfvensom nybyggeshemmanen Sporsjönäs och Storchöjden, hvartera om 1 mantal, dels i kommunalt hänseende och i jordeboken från Ram-

sele socken hemmanen Stamsele n:r 1 och 2 om $\frac{3}{4}$ mantal och Tåxan n:r 1 och 2 om $\frac{5}{12}$ mantal, dels ock i kyrkligt och kommunalt hänseende från Ramsele socken den söder om Malnsjön belägna kronomark, som skjuter in mellan egorna till hemmanen Sporsjönäs och Trångåsen, i följd hvaraf ofvan uppräknade hemman jemte nämnda kronomark förlagts från Ramsele tingslag och Ångermanlands vestra domsaga till Ströms länsmansdistrikt, Jemtlands norra fögderi, Hammerdals tingslag och Jemtlands norra domsaga; och

3:o) På grund af Eders Kungl. Maj:ts nädiga bref den 15 mars 1890 hafva likaledes med 1891 års ingång hemmanen Hede n:r 1 om $\frac{11}{18}$ mantal, Kroknäs n:r 1 om $\frac{1}{6}$ mantal, Lenstersjön n:r 1 om $\frac{1}{3}$ mantal och Turingen n:r 1—6 om $1\frac{2}{9}$ mantal jemte Turinge kronoafradsländ eller lägenheten Turinge kronopark öfverförts i jordeboken från Jemtlands län, Bergs tingslag och Rätans socken till Vesternorrlands län, Torps tingslag och Hafverö socken samt i följd deraf förlagts från Bergs länsmansdistrikt, Jemtlands södra fögderi, Bergs tingslag och Herjedalens domsaga till Borgsjö länsmansdistrikt samt Medelpads vestra fögderi, Torps tingslag och Medelpads vestra domsaga.

Härjörutom hafva inom länet följande omregleringar egt rum, utan att derigenom länets gränser och areal undergått förändring.

På grund af Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 12 december 1890, hvilket redan i senaste femårsberättelsen finnes omförmäldt, men här änyo anmärkes, enär dess tillämpning först under innevarande period tagit sin början, har den s. k. Gådeå-staden eller den del af Säbrå socken, som begränsas af Södra fjärden med tillhörande sund, Hernösands stad, Nattviken, Gådeåbäcken och den å Gådeå bys utmarkskarta uppdagna skifteslinien mellan litt. I, å ena, samt litt. C och G, å andra sidan, och inom hvilket område, jemlikt nådiga breffen den 8 december 1882 och den 12 mars 1886, kungl. ordningsstadgan, byggnadsstadgan, brandstadgan i tillämpliga delar samt helsevårdsstadgan för riket, i hvad densamma afsäga helsevård i stad, varit till efterrättelse gällande, blifvit med 1892 års ingång i judicielt, administrativt, kommunalt och kyrkligt afseende skild från Säbrå socken och tingslag och Södra Ångermanlands nedre fögderi samt i alla afseenden införlifvad med Hernösands stad.

Kronoskattehemmanen Norra Gultjäl nr 1, Södra Gultjäl nr 2 och Hällby nr 1 hafva, jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 11 november 1892, blifvit med 1894 års ingång i ecklesiastikt, kommunalt, administrativt och judicielt hänseende öfverförda från Anundsjö socken, Norra Ångermanlands fögderi, Nätra tingslag och Norra Ångermanlands domsaga till Junsele socken, Södra Ångermanlands öfre fögderi, Resele tingslag och Ångermanlands vestra domsaga.

Sedan af Eders Kungl. Maj:t på sin tid i nåder beslutats, att en af stad oberoende köping, benämnd Örnköldsvik, finge anläggas å af kronan för sådant ändamål inköpta 4¹/₄ seland af hemmanet Norrlunganger nr 1 i Själevads socken och Norra Ångermanlands fögderi af Vesternorrlands län, så har detta för köpingen afsedda område under perioden blifvit på det sätt utvidgadt, att, jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 17 oktober 1890, följande hemmansdelar med 1892 års ingång blifvit i kommunalt hänseende skilda från Själevads kommun och i stället förenade med köpingen Örnköldsvik, nämligen: den del af köpingen tillhöriga 4¹/₄ seland af hemmanet Norrlunganger nr 1, som ej redan vore med köpingskommunen införlifvad, den del af hemmanet Norrlunganger nr 3, som fölle inom området för köpingens planläggning, jemte det till samma hemmansnummer hörande, å skifteskartan med nr 3 c betecknade skifte vid Lungangersfjärden, den del af hemmanet Norrlunganger nr 4, som fölle vester om Victoriaesplanadens östra gränslinie, den del af samma hemman, som upptoges af kvarteret »Spanien», hela den köpingen tillhöriga delen af hemmanet Norrlunganger nr 5 samt platsen Svinvallen.

Den väsentligaste förändring, som inom länet under perioden inträffat i fråga om länets administration och judiciela indelning, torde dock få anses vara den, att förutvarande köpingen *Örnköldsvik* af Eders Kungl. Maj:t, jemlikt nådigt bref den 17 februari 1893, förunnats *stadsrättigheter under egen jurisdiktion*, hvilka stadsrättigheter med 1894 års ingång trädte i tillämpning.

Angående länets *ecklesiastika* indelningar meddelas följande:

1:o) Jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 20 mars 1891 är i nåder förordnadt, att, sedan dåvarande kyrkoherden och komministern i Nordingrå pastorat afgått från sina befattningar, Ullångers församling skall skiljas från nämnda pastorat och utgöra ett särskildt regalt gäll med egen kyrkoherde samt

att i följd häraf komministerstjensten i Ullångers församling skall indragas, hvilka förändringar ännu icke trädte i verkställighet;

2:o) Vidare har Eders Kungl. Maj:t medelst nådigt bref den 25 september 1891 i nåder förordnat, att, sedan nuvarande kyrkoherden i Bodums pastorat samt komministern i Tåsjö församling afgått från sina befattningar, nämnda församling skall utgöra ett särskildt konsistorielt pastorat och i följd deraf komministerstjensten derstädes indragas, hvilken förändring icke heller ännu trädte i verkställighet;

3:o) Ytterligare har Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 11 december 1891 funnit godt dels i nåder upphäfva nådiga brefvet den 22 juni 1883, hvarigenom medgifvits rätt för den del af Sköns socken, som benämnes Skönsmon, att under vissa vilkor utgöra en egen kapellförsamling med de förmåner och skyldigheter, som tillkomme annexförsamling, dels ock i nåder förordna, att en komminister skulle anställas i Sköns församling med skyldighet att tjenstgöra inom Skönsmon och derstädes förrätta den pastoralvård, som kunde varda honom af domkapitlet lagligen anförtrodd, samt att vid inträffande ledighet vid komministerstjensten i Timrå eller i Alnö församling den af nämnda församlingar, der ledigheten uppstått, skulle skiljas från Sköns pastorat och utgöra ett särskildt regalt gäll med egen kyrkoherde och i följd deraf komministerstjensterna i församlingarna efter nu angifna tidpunkter indragas, med skyldighet för den blifvande kyrkoherden i dåvarande Sköns pastorat att underkasta sig pastoratets minskning genom Timrå och Alnö församlingars fränskiljande, allt eftersom de dåvarande komministernarne derstädes afginge.

Hvad Eders Kungl. Maj:t härutinnan i nåder förordnat har numera gått i verkställighet, sedan Alnö och Timrå församlingar blifvit såsom egna pastorat fränskilda Sköns pastorat, hvad Alnö församling angår, den 1 maj 1892 och, hvad Timrå församling vidkommer, den 1 juni samma år;

4:o) Slutligen är att omförmäla, att Attmars församling blifvit den 1 februari 1892 afskild såsom eget gäll från Tuna pastorat på grund af bestämmelserna i nådiga brefvet den 24 oktober 1890.

I detta sammanhang torde jemväl böra omförmälas, att Eders Kungl. Maj:t den 18 december 1891 i nåder förklarar hinder ej möta för de i Sundsvall boende mosaiske trosbekännare att derstädes bilda egen församling i enlighet med gällande föreskrifter.

I fråga om länets fördelning i *tullkammaredistrikt* har den förändring under perioden egt rum att, jemlikt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 7 april 1893 och Kungl. Generaltullstyrelsens kungörelse den 23 juni 1894, tullkammare med ingangen af juli månad sistnämnda år inrättats i Örnköldsvik, med föreskrift derjemte att Örnköldsviks tullkammaredistrikt skulle omfatta den del af Hernösands dåvarande tullkammaredistrikt, som sträckte sig från gränsen mellan Vesterbottens och Vesternorrlands län i norr till rälinien mellan Nätra och Vi-byggerå sockuar i söder.

I *härordningens* intresse är att märka, att Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 18 maj 1894, med antagande af särskilda, utaf Sollefteå kommun och municipaldistrikt gjorda anbud i fråga om upplåtande af mark och bidrag m. m. till det för Kungl. Norrlands Trängbataljon erforderliga skol- och kasern-

etablissemang, i nåder föreskrifvit, att Kungl. Norrlands Trängbataljon skall förläggas till Sollefteå.

Med afseende å *länets domsagors indelning i valkretsar för riksdagsmannaval* har Eders Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse den 22 juni 1893, hvad detta län vidkommer, icke verkat någon ändring i den ordning i berörda afseende, som var för länet gällande enligt nådiga kungörelsen den 26 juni 1890. Icke heller har någon förändring i *antalet af de ledamöter i riksdagens första kammare*, som detta län egde att utse, föranledts af Eders Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse den 16 juni 1894, hvadan detta län fortfarande utser sju ledamöter i denna kammare.

Hvad härefter vidkommer de *administrativa och öfriga förändringar*, som under perioden inträffat inom länets tvenne äldre *stadssambällen*, skall redogörelse derom äfvensom angående Örnsköldsviks nya stadssambälle här nedan lemnas dels i sammanhang med hvarje särskild fråga, af hvilken stadssambällenas utveckling beröres, och dels derutöfver under sista afdelningen af denna berättelse.

Beträffande de redan i föregående femårsberättelser omförmälda municipalsambällenas utveckling under perioden må här anföras, att *Sollefteå municipaldistrikt*, hvilket i denna sin egenkap oger föga mer än en tioårig tillvaro, härunder utvecklats sig i alla afseenden i särdeles hög grad. Denna utveckling har varit föranledd af flere samverkande orsaker och icke minst i följd af norra stambanans och Hernösands—Sollefteå jernvägs anknytning till samhället. För en fullständigare utredning härutinnan föreligga icke nu för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillräckligt exakta uppgifter, men Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillåter sig i detta sammanhang underdånigst meddela, att förberedande åtgärder för närvarande äro under behandling inom samhället i ändamål att municipaldistriktet i sinom tid må vinna nådigt tillstånd att som köping med själfständig kommunal förvaltning skiljas från Sollefteå kommun.

Vidkommande härefter *Nylands municipalsambälle* omförmäldes i föregående berättelsen, att dess utveckling blifvit i betydlig mån hämmad af den svåra eldskada, som den 1 juni 1887 öfvergick den betydligare delen af nämnda distrikt; men under nu ifrågasvarande period har distriktet så småningom börjat åter utvecklas och förkofras. Den 28 februari 1895 är byggnadsordning för distriktet fastställd och den 30 oktober samma år är en i vissa delar förändrad hamnordning utfärdad. Fråga om helsovårdsstadgans för rikets städer tillämpning inom samhället är under behandling och väntar inom kort sitt afgörande.

Skönsmons municipaldistrikt, omfattande den del af Sköns socken, som är belägen söder om Sundsvallsfjärden, har efter hand utvecklats sig i riktning att blifva en förstad till Sundsvall, dervid distriktet redan nu röner alla olägenheterna hos en förstad genom att utgöra uppehållsorten för åtskilligt löst folk, som med förkärlek synes trifvas i Sundsvall och dess omnejd.

Efter det genom nådigt bref den 8 april 1892 fastställesse meddelats å ett af Skönsmons municipaldistrikts röstberättigade invånare antaget förslag till reglering af den del utaf distriktets område, som benämnes Lappstaden, har Eders Kungl. Maj:ten den 27 oktober 1893 i nåder bestämt, att helsovårdsstadgan för riket, i hvad den afser helsovård i stad, skall i tillämpliga delar gälla för det planlagda området af Skönsmons municipaldistrikt. Den 12 maj 1894 har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställt byggnadsordning för samma distrikt.

Äfven norr om Sundsvall och omedelbart invid dess område samt likaledes inom Sköns socken har under perioden tillkommit ett nytt municipaldistrikt, benämndt *Skönsberg* och omfattande delar af skogsskiften, lydande under hemmanet nr 2 i Byn samt hemmanen Valknytt och Högom, till en sammanräknad areal af omkring 65 hektar. Sedan en större eldsolycka ar 1892 öfvergått ifrågasvarande tätt bebyggda område, hvarå redan då funnos uppförda omkring 200 gårdar med en folkmängd af omkring 2,000 personer, och i följd deraf fråga uppstått om införande derstädes af mera ordnade förhållanden, särskildt i byggnadsväg och helsovårdshänseende, förklarade Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom resolution den 31 juli 1893 att, som nämnda område på en jemförelsevis ringa ytvidd hade ett stort antal tätt invid hvarandra uppförda byggnader och, hvad såväl folkmängd som handel och rörelse anginge, kunde anses ega enahanda betydelse som flere af rikets köpingar och mindre städer, samt angeläget vore, att inom samma område, i den mån befintliga förhållanden sådant medgafve, bragtes till efterlefnad enahanda föreskrifter i afseende på allmän ordning och säkerhet, som vore för rikets städer gällande, ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer äfvensom helsovårdsstadgan för riket, i hvad den rörde helsovård i stad, skulle i tillämpliga delar gälla för ifrågasvarande område; hvarefter Eders Kungl. Maj:ten, hvars nådiga pröfning berörda beslut blifvit underställt jemte det att underdaniga besvär emot samma beslut blifvit anförda, genom särskilda nådiga bref den 17 mars 1894 och den 18 maj samma år, utan afseende å de underdaniga besvären, gillat Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes underställda beslut samt förordnat om vissa hufvudgrunder, som borde lända till efterrättelse vid beslutets bringande till verkställighet; och äro ordningsföreskrifter för Skönsbergs municipaldistrikt i öfverensstämmelse med nyssberörda hufvudgrunder af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande utfärdade den 16 maj 1894. Enligt meddelade upplysningar egde distriktet vid 1895 års utgång en folkmängd af 2,380 personer samt 200 gårdar med ett sammanlagt taxeringsvärde af 326,600 kronor. Byns lastageplats med två ångsagar om tillhoppa atta ramar jemte hyfvelverk utgöra de hufvudsakliga industriella anläggningarna inom distriktet. Renhållningsstadga för detsamma är af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd den 24 januari 1895. Regleringsplan och brandordning för distriktet voro vid periodens utgång under utarbetning. Af Heffners aktiebolag har till Skönsbergs invånare sasom gafva öfverlemnats ett inom distriktet uppfördt prydligt kapell, hvars kostnad lärer hafva uppgått till 12,000 kronor, med fullständig inredning, hvilket kapell invigdes med gudstjänst i januari 1894; och förrättas derstädes alltsedan evangelisk-lutersk gudstjänst hvarje söndag.

Inom ännu ett annat tätt bebyggt område i Sköns socken, benämndt *Gångviken* med Tegelhagen och Finstaberg och beläget närmast öster om Skönsviks lastageplats, hafva förbättrade anordningar i helsovårdshänseende befunnits af nöden och jemväl blifvit genomförda. Uppå derom af Sköns kommun gjord framställning har nämligen Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande efter vederbörandes hörande genom resolution den 22 februari 1894 förordnat, att helsovårdsstadgan för riket den 25 september 1874, i hvad densamma afsage helsovård i stad, skulle i tillämpliga delar gälla för ifrågasvarande område, men deremot funnit jemväl framställt förslag om byggnadsstadgans, brandstadgans

och ordningsstadgans för rikets städer tillämpning inom distriktet icke för det dåvarande kunna bifallas; och har Eders Kungl. Maj:t, dels i anledning af underdåniga besvär och dels uppå länsstyrelsens underställningsvis hos Eders Kungl. Maj:t gjorda framställning, genom nådigt bref den 21 september 1894 gillat Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes nyssberörda resolution i underställda delen samt desslikes i nåder förordnat om vissa hufvudgrunder, som vid helsovårdsstadgans tillämpning inom distriktet borde lända till efterlefnad.

Jemväl å flere andra områden inom länet är *folkmängdstätheten* synnerligen stor. Så t. ex. finnas dels vid Kramfors sågverk inom Björsta, Limsta och Öds byar i Gudmundrå socken samt dels invid Bollstabruk i Ytter-Lännäs socken tätt befolkade och bebyggda områden, bada belägna invid såväl Ångermanelfven som Hernösand—Sollefteå jernväg, hvilken senare har jernvägsstation förlagd inom hvarterda området. Särskildt för Kramforsområdet med dess post-, jernvägs- och sjöfartsförbin-

delse, läkare och apotek samt centralstation för telegraf och telefon och med dess lifliga affärsverksamhet är en fortgående utveckling att förvänta; och äro redan nu förberedande åtgärder vidtagna till områdets reglering såsom särskildt municipalsamhälle. I öfrigt kunna Helgums och Anundsjö jernvägsstationer i Ångermanland samt Torpshammars, Ånge och Fränsta stationssamhällen i Medelpad här omförmålas såsom stadda i en rätt anmärkningsvärd utveckling.

Då inom detta län jordens torrläggning ännu icke hunnit försiggå i någon afsevärd omfattning, kan gifvetvis för en så kort tid som fem år några förändringar i afseende å länets *naturbeskaffenhet* icke finnas att omförmåla, hvadan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande härutinnan tillåter sig hänvisa till föregående berättelser.

Till ledning för bedömandet af *temperaturförhållandena* under perioden i fråga återopas här nedan i *tabell A* intagna öfversigt.

Tab. A.

Medeltemperaturen i Hernösand.

År.	Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Augusti.	Sep- tember.	Oktober.	No- vember.	De- cember.	Hela året.
1859—1894	— 6.31	— 6.62	— 3.61	+ 1.10	+ 5.94	+ 12.33	+ 15.06	+ 13.63	+ 9.61	+ 3.88	— 1.19	— 5.56	+ 3.19
1891	— 6.0	+ 1.2	— 3.6	+ 0.9	+ 7.2	+ 12.1	+ 17.2	+ 13.8	+ 10.0	+ 6.4	+ 0.7	— 2.5	+ 4.78
1892	— 10.1	— 9.6	— 1.9	+ 1.1	+ 5.6	+ 11.4	+ 14.1	+ 13.1	+ 10.0	+ 3.4	+ 1.3	— 7.3	+ 2.59
1893	— 12.7	— 14.9	— 3.8	+ 2.9	+ 6.4	+ 12.3	+ 15.2	+ 12.9	+ 7.7	+ 4.7	— 1.3	— 1.5	+ 2.33
1894	— 4.9	— 4.0	+ 1.8	+ 3.0	+ 7.2	+ 13.9	+ 16.8	+ 13.9	+ 8.0	+ 2.3	+ 1.4	— 1.0	+ 4.87
1895	— 10.8	— 9.8	— 6.6	+ 0.8	+ 8.7	+ 14.1	+ 14.2	+ 13.3	+ 9.6	+ 3.8	+ 0.4	— 5.0	+ 2.73

2. Invånare.

Länets *folkmängd*, som vid slutet af 1890 enligt presterskapets uppgifter utgjorde 208,763, uppgick enligt samma uppgifter vid 1895 års utgång, såsom bifogade **tabell 1** utvisar, till 217,220 och har således under femårsperioden ökat med 8,457 personer eller med 4.05 % af folkmängden vid periodens början, d. v. s. med i medeltal 0.81 % för hvarje år. Tillväxten är således betydligt mindre än under femårsperioden 1886—1890, då den för hela perioden uppgick till 12.91 % eller 2.58 % årligen. Huru ringa folkökningen inom länet varit under denna femårsperiod i jämförelse med de föregående synes af följande öfversigt:

Femårsperiod.	Absolut folkmängdstillväxt.	%
1871—1875	14,130	10.66
1876—1880	18,961	12.62
1881—1885	15,689	9.27
1886—1890	23,879	12.91
1891—1895	8,457	4.05

För att finna en, absolut taget, mindre siffra för folkökningen måste man gå tillbaka ända till 1860-talets sista femårsperiod, då ökningen endast utgjorde 6,741 personer. Trots detta är dock ännu procenttalet för den årliga tillväxten, 0.81 %, betydligt större än det för hela riket gällande, hvilket för femårsperioden ej uppgår till mera än 0.56 %. På de särskilda åren af perioden fördelar sig ökningen, på sätt *tabell B* (sid. 5) öfver folkmängdstillväxten och dess faktorer närmare utvisar.

Af denna tabell framgår, att den obetydliga ökningen i länets folkmängd under femårsperioden förnämligast beror på de ovanligt låga siffrorna för åren 1892 och 1893. Tillväxten uppgick nämligen för dessa år till endast 225 och 632 respektive, under det att densamma eljest plägat gå upp till 2 å 3 tusental och under närmast föregående period ända till öfver 4,000 i medeltal årligen. Derjemte visar tabellen, att den låga tillväxtsiffran för perioden blott i ringa mån har sin grund i minskad nativitet eller ökad dödlighet, utan väsentligen i ökad utflyttning vare sig till in- eller utlandet.

Följande öfersigt utvisar, huru folkmängdstillväxten fördelar sig på länets fögderier och städer under åren 1891—1895:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Ökning (+) eller minskning (—).
Medelpads östra fögderi	+ 284	— 288	— 211	+ 248	+ 587	+ 620
Medelpads vestra »	+ 464	— 535	— 509	+ 113	+ 242	— 225
Södra Ångermanlands nedre fögderi	+ 636	— 927	+ 586	+ 860	+ 923	+ 2,108
Södra Ångermanlands öfre fögderi	+ 128	— 64	+ 31	+ 67	+ 297	+ 459
Norra Ångermanlands fögderi	+ 693	+ 614	+ 707	— 1,573	+ 617	+ 1,058
Hernösands stad	+ 240	+ 1,332	+ 134	+ 60	— 40	+ 1,726
Sundsvalls »	+ 565	+ 93	— 106	+ 163	— 76	+ 639
Örnsköldsviks » (nyttillkommen)	—	—	—	+ 2,002	+ 70	+ 2,072
Summa	+ 3,040	+ 225	+ 632	+ 1,940	+ 2,620	+ 8,457

Häraf synes, att under dessa år endast Medelpads vestra fögderi haft minskning i folkmängden samt att Södra Ångermanlands nedre och Norra Ångermanlands fögderier varit de, som haft minst känning af de förhållanden, hvilka föranledt den ovanligt ringa ökningen af folkmängden. Ty den minskning, som för dessa fögderier förefinnes, för det förra år 1892 och för det senare år 1894, beror uteslutande derpå, att nämnda år mycket befolkade områden afskildes från dem och dels förlades under Hernösands stad, dels ock bildade den nya staden Örnsköldsvik.

Nativiteten för länet har såsom vanligt varit rätt mycket större än för hela riket och *dödligheten* något, om än obetydligt, större än för riket. Det s. k. nativitetsöferskottet har också i det närmaste utgjort samma procenttal af länets hela folkmängd, som förut varit vanligt, och företett samma öfverlägsenhet som förut — omkring 50 % — öfver det för riket gällande.

Den stora *barnadödligheten*, som ständigt utmärkt Vesternorrlands län, synes beklagligen fortfara, om ock en tendens till det bättre möjligen kan spåras. Förhållandet belyses af följande öfersigt, hvilken utvisar, att de i första lefnadsåret affidne utgjorde:

År	% af levande födde		% af samtlige döde	
	i länet.	i riket.	i länet.	i riket.
År 1891	15.2	10.8	29.4	18.1
» 1892	16.4	10.9	28.2	16.5
» 1893	12.7	10.1	25.1	16.5
» 1894	14.4	10.1	26.7	16.7

Det pris å 400 kronor, som af 1885 års landsting anslogs för den bästa afhandling rörande orsakerna till och botemedlen emot den stora barnadödligheten i länet, tilldelades år 1888 medicine licentiaten Emil Natanael Nilsson, och afhandlingen trycktes i 1,000 exemplar, hvilka fördelats mellan de praktiserande läkarna och barnmorskorna samt kommunerna i länet. Den torde i sin mån hafva bidragit till den tendens till minskad dödlighet i första lefnadsåret, som förestående siffror synas antyda.

Då *immigrationens* inverkan på folkmängdens ökning inom länet för hvarje särskildt år exakt angifves i Kungl. Statistiska Centralbyråns befolkningsstatistik, anser Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig här endast böra såsom anmärkningsvärdt framhålla, att ett ganska betydande antal af länets immigranter öfverflytta från Finland, hvarefter de för längre eller kortare tider här bosätta sig, dervid de i allmänhet, med uppvisande af prestbevis från husk församling, låta här kyrkoskrifva sig, hvar- emot, då de oftast äro utarmade och nödgas söka sitt arbete på skilda orter, de merändels varda i mantalslängden upptagne såsom obefintlige och äro i de allra flesta fall, då de för lifstiden här bosatt sig, till sin död bibehållna vid sin främmande nationalitet.

Emigrationen företer för perioden i fråga vida högre antal än för närmast föregående period. Antalet emigranter från länets olika delar under periodens särskilda år utvisas af *tabell C* (a sid. 6).

Vid jemförelse mellan summan af emigranter från landsbygden för denna period och motsvarande summa för perioden 1886—1890, sådan den framträder enligt Länsstyrelsens berättelse för samma period, uppgående till 1,719, visar sig ökningen under perioden 1891—1895 synnerligen hög och anmärkningsvärd; och inträffar höjdpunkten under åren 1892 och 1893. Man skulle

Tab. B.

Folkmängdstillväxten och dess faktorer.

År.	Levande födde.			Döde.			Nativitetsöferskott.			Folkmängdstillväxt.			Större (+) eller mindre (—) folkmängdstillväxt än nativitetsöferskott.	Emigranter.	Immigranter.	Beräknad be- flyttning (+) till eller ut- flyttning (—) från länet.
	Antal.	% för länet.	% för riket.	Antal.	% för länet.	% för riket.	Antal.	% för länet.	% för riket.	Antal.	% för länet.	% för riket.				
1891	7,875	3.74	2.83	4,081	1.91	1.68	3,794	1.80	1.15	3,040	1.45	0.37	— 754	1,780	120	— 906
1892	7,123	3.36	2.70	4,153	1.96	1.79	2,970	1.40	0.91	225	0.11	0.09	— 2,745	2,911	82	— 84
1893	7,410	3.49	2.73	3,688	1.71	1.68	3,722	1.75	1.05	632	0.30	0.33	— 3,090	2,968	182	— 331
1894	7,012	3.28	2.71	3,778	1.77	1.64	3,234	1.51	1.07	1,940	0.91	1.01	— 1,291	604	296	— 986
1895	7,402	3.43	—	3,398	1.57	—	4,004	1.86	—	2,620	1.22	0.95	— 1,384	493	292	— 1,183

deraf vara böjd att antaga, att denna stegring varit föranledd af några särskildt för detta län ogynnsamma ekonomiska omständigheter, såsom felslagen skörd, nedgående arbetspriser, brist på arbetsförtjenst eller dylikt. — Någon väsentlig skillnad i arbetspriser eller i möjligheten att erhålla arbete har dock icke varit för handen under sistnämnda två år, och, hvad skörden angår, kan det visserligen anmärkas, att densamma år 1892 i vissa trakter af länet blifvit i rätt betydlig grad förstörd af frost; men att den anmärkta stegringen i utvandringen icke heller i sistnämnda omständighet har sin grund framgår deraf, att omförmälda ogynnsamma skördeförhållanden inträffade uteslutande i länets nordligaste skogssocknar, under det att stegringen i utvandringen varit inom länets hela landsbygd temligen likformig. Anledningen till den betydligt nedgående tendens, som utvandringen visar för de två sista åren af perioden i fråga, torde emellertid få sökas icke uti några gynnsammare förhållanden i hemlandet, utan fast hellre uti det i hög grad tryckta och osäkra ekonomiska och finansiella tillstånd, som derunder varit rådande inom Nordamerikas Förenade Stater samt de deraf föranledda varningar, som genom tidningspressen och annorledes kommit till allmänhetens kännedom.

Äfven under nu ifrågavarande period har målet för utvandringen för det vida öfvervägande flertalet varit Nordamerika och endast för ett mindre antal andra verdensdelar.

Antalet utländingar, som, efter vunnit nådigt tillstånd att varda upptagna till *svenska medborgare* med skyldighet att införa Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i detta län aflägga den därför stadgade ed, denna edgång fullgjort, uppgick

för år 1891	till ett antal af	2
» » 1892	» » »	12
» » 1893	» » »	13
» » 1894	» » »	4
» » 1895	» » »	14

eller för hela perioden till 45 utländingar, af hvilka 13 inflyttade från Norge, 26 från Finland, 2 från Danmark, 2 från Tyskland och 2 från Ryska Polen.

Beträffande *främmande trosbekännare* är redan under afdelningen I af denna berättelse anmärkt det trossamfund inom detta län, hvilket förvärfvat egen församlingsrätt.

Tab. C. Antalet emigranter från Vesternorrlands län¹⁾ åren 1891—1895.

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.	Summa.
Medelpads östra fögderi	869	1,205	1,092	295	229	3,690
Medelpads västra fögderi	206	558	719	97	76	1,656
Södra Ångermanlands nedre fögderi	178	292	330	38	41	882
Södra Ångermanlands öfre fögderi	70	163	161	48	61	503
Norra Ångermanlands fögderi	53	70	80	21	17	241
Summa för landsbygden	1,376	2,288	2,382	499	427	6,972
Hernösands stad	28	16	22	3	20	89
Sandsvalls	238	370	330	120	80	1,147
Örnsköldsviks	—	—	—	—	5	5
Summa för städerna	266	386	352	123	114	1,241
Totalsumma för länet	1,642	2,674	2,734	622	541	8,213

¹⁾ Enligt de företrädesvis genom kronofogdar och magistrater infordrade primäruppgifter

Den *religiösa separatistiska rörelsen* torde knappast i nämnvärd grad hafva tilltagit eller utvecklats i ökad sekterism och likgiltighet för statskyrkan. Inom de statskyrkans församlingar, der presterskapet med begåfning och kraft leder församlingens religiösa angelägenheter, kvarstår förtroendet till statskyrkan ännu fortfarande hos flertalet af församlingsmedlemmarne. Hvad städerna angår, synes sekterismen hafva jemförelsevis ringa framgång i Hernösand. Inom det nya stadssamhället Örnsköldsvik, som fortfarande i ecklesiastikt hänseende tillhör Själevads kyrkoförsamling, lär, efter hvad derifrån förspörjes, behöfvet af egen kyrkovård redan kraftigt framträda, icke minst med hänsyn till den sekteriska rörelsens utveckling derstädes.

De företrädesvis utbredda och talrikast representerade sekterna äro baptister och waldenströmare, äfvensom s. k. frireligiöse och frikyrkliga, under hvilka benämningar å vissa orter innefattas sådana sekterister, som, utan angifvande af någon viss trosform, allenast förklara sig icke tillhöra svenska statskyrkan. Endast sporadiskt och med jemförelsevis ringa anslutning förekomma dessutom metodister, irvingianer, mormoner och anniter, de sistnämnde, enligt hvad upplyst blifvit, särskildt inom några familjer i Grundsunda, Arnäs och Själevads socknar i norra Ångermanland.

Hvad den s. k. *frälsningsarmén* vidkommer, utöfvar den sin verksamhet företrädesvis inom stadssamhällena, men synes under perioden i fråga hafva fått fast fot äfven inom åtskilliga tätare befolkade industriella områden å landsbygden, der den lyckats vinna anslutning bland de vid sågverken anställda arbetare. Om man ock anser sig böra lemna åt sitt värde den behållning af allvarigare och djupare religiositet, som frälsningsarmén med sitt bullrande uppträdande må vara mäktig att, hufvudsakligen på känslöväg, bibringa sina anhängare, måste man dock skänka densamma sitt erkännande för dess s. k. »slumverksamhet» eller dess bemödande att söka från ytterligare förnedring rädda de i laster och elände sjunkna inom samhället.

Emellertid, i hvad form trosrifvet än må hafva uppträdt bland olika främmande bekännare inom länet under perioden i fråga, må det dock om dem kunna sägas, att deras samfund lefvat i frid och fördragsamhet samt öfver hufvud burit prägeln af sedlighet och laglydnad.

Något samfund af irreligiösa element finnes veterligen icke inom länet.

Till närmare belysning af de särskilda trossamfundens utbredning och religionsöfning följer nedanstående *tabell D*, utvisande de af dem under eganderätt omrädda eller på grund af hyresaftal disponerade *gudstjenstlokaler* vid periodens slut jemte taxeringsvärdet å de egna lokalerna:

Tab. D. Antalet bönehus och deras värden vid 1895 års slut.

So c k e n.	Antal	Trossamfund.	Värde. Kronor.	Anmärkingar.
<i>Medelpads östra fögderi:</i>				
Skön	1	Metodister	5,000	
»	2	Baptister	7,500	
»	4	Waldenströmare	20,000	
»	2	Lutersk församling	16,000	

So c k e n .	Antal.	Trossamfund.	Värde. Kronor.	Annmärknigar.
Skön	4	Frälsningsarmén .	4,000	Deraf äro 3 lokaler förhyrda.
Alnö	2	Baptister	4,500	
»	1	Waldenströmare .	4,000	
»	1	Metodister	3,000	
»	2	Frälsningsarmén .	—	Förhyr lokaler.
Tjurå	3	Baptister	6,000	Deraf 1 förhyrd lokal.
»	2	Waldenströmare .	8,000	Do do.
»	1	Metodister	3,000	
»	1	Frälsningsarmén .	3,000	
Njurunda	4	Baptister	17,000	
»	2	Waldenströmare .	10,000	
»	1	Frälsningsarmén .	5,000	
Ljustorp	1	Baptister	2,000	
»	1	Waldenströmare .	—	Förhyr lokal.
Hässjö	1	Baptister	5,000	
»	1	Waldenströmare .	—	Do do.
»	1	Lutersk församling	5,000	
Tynderö	1	Baptister	1,500	
»	1	Lutersk församling	800	
Indal	1	Baptister	4,000	
»	1	Waldenströmare .	4,000	
Holm	1	Baptister	1,500	
<i>Medelpads vestra fögderi:</i>				
Tuna	2	Baptister	5,000	
»	1	Waldenströmare .	2,000	
Attmar	1	Baptister	11,000	
Stöde	1	»	5,000	
Torp	2	»	9,000	
»	1	Waldenströmare .	4,500	
Borgsjö	2	Baptister	4,500	
»	1	Waldenströmare .	1,500	
Hafverö	1	»	2,500	
Selånger	1	Baptister	2,000	
<i>Södra Ångermanlands nedre fögderi:</i>				
Stigsjö	1	Baptister	1,500	
Högsjö	1	»	4,000	
»	1	Waldenströmare .	4,000	
Gudmundrå	1	»	2,500	
»	1	»	1,400	
»	1	Baptister	2,500	
Styrnäs	1	»	2,000	
Bjerträ	1	Waldenströmare .	5,000	
Nora	1	»	1,500	
<i>Södra Ångermanlands öfre fögderi:</i>				
Sollefteå	1	Nyluteraner	4,000	
»	1	Frälsningsarmén .	—	Förhyr lokal.

So c k e n .	Antal.	Trossamfund.	Värde. Kronor.	Annmärknigar.
Helgaa	1	Baptister	2,000	
»	1	Nyluteraner	200	
Edsele	1	»	3,000	
<i>Norra Ångermanlands fögderi:</i>				
Grundsunda	1	Baptister	1,000	Eges af baptist-samfundet »San-ning och Rätt i Husum.
»	1	Upplysningsvänner	4,000	
Arnäs	1	Luteraner	4,000	
»	1	Anniter	3,000	
Skorped	1	Baptister	2,000	
»	1	»	400	
Nätra	1	Waldenströmare .	1,500	
»	1	Baptister	1,000	
<i>Städerna.</i>				
Hernösand	1	Waldenströmare .	31,000	
»	1	Luteraner	13,000	
»	1	Baptister	10,500	
»	1	Irvingianer	4,100	
»	1	Frälsningsarmén .	—	Förhyrd lokal.
Sundsvall	1	Luteraner	40,000	Tillhör Medelpads luterska missions-förening.
»	1	Metodister	30,000	Metodist-episko-palförsamling.
»	1	Waldenströmare .	43,800	Sundsvalls Brödra-förening.
»	1	Baptister	75,000	
»	1	Frälsningsarmén .	11,000	
Örnsköldsvik	1	Luteraner	10,000	
»	1	Baptister	6,000	
»	1	Brödraförsaml.	200	
»	1	Frälsningsarmén .	12,000	
Summa			92	523,900

Då motsvarande summa vid förra periodens slut uppgick till 457,200 kronor, har värdet af dylika byggnader för denna period ökats med 66,700 kronor.

Antalet inför magistrat eller kronofogde under perioden ingångna *civila äktenskap* utgjorde inom länets städer och fögderier:

Hernösand	1
Sundsvall	15
Örnsköldsvik	—
Medelpads östra fögderi	74
Medelpads vestra »	34
Södra Ångermanlands nedre fögderi	12
Södra Ångermanlands öfre »	9
Norra Ångermanlands fögderi	19
Summa 164	

I de flesta fall tillhörde åtminstone den ene af kontrahenterna baptisternas troslära.

Hvad *karaktarsdraget* hos den å landsbygden bosatta befolkningen angår, måste i följd af de tvenne skilda hufvudnärningar, som förekomma inom länet, densamma åtskiljas i tvenne hufvudgrupper. Den ena, den bofasta, åkerbrukande delen, bibehåller allt fortfarande oförändrade de egenskaper, som man städse varit van att finna hos denna klass af länets innebyggare. Ännu som fordom finner man sasom utmärkande karaktersdrag hos de jordegande bönderna en hög grad af sjelfständighet och sjelfkänsla i förening med klokhed och beräkning, en viss tröghet och betänksamhet vid beslutets fattande, men kraft, ihärdighet och fasthet, sedan beslutet är fattadt och verket skall utföras.

I den mån den jordbrukande befolkningen är mera aflägsne boende från städerna och sagverksplatserna, kvarstår hos densamma ett visst drag af konservatism i lynne och seder. Trots den nivellerande förmåga, som ett ökad kommunikationsväsende och underlättade förbindelser städse ega på äfven vidt skilda orter med olika nationallynne, torde man dock ännu fortfarande kunna spara atskilliga skiljaktigheter till lynne och sed mellan länets bada provinser, Ångermanland och Medelpad, och äfven emellan sätskilda socknar inom samma provins spåras ännu skiljaktiga drag. Säkerligen skall man icke undgå att t. ex. inom Dals socken och delvis äfven inom Torsakers socken finna rätt karakteristiska typer af en gammaldags svensk odalman, fastän dessa socknar äro belägna omedelbart intill Ångermanlands stora pulsader, Ångermanelfven, med dess sedan många årtionden tillbaka lifliga samfärdsel.

Den andra hufvudgruppen af landsbyggdens befolkning utgöres af den del, som egnar sin arbetskraft åt industrien, företrädesvis trävarurörelsen. Äfven om denna befolkningsgrupp, der densamma är född och uppfödd inom orten och der bofast, kan icke annat än ett gysamt omdöme fällas öfver hufvud; dock måste man hos denna kroppsarbetande klass finna karaktersdrag, som äro vida olika den åkerbrukande befolkningens. De i industriens tjänst anstälde äro löntagare och kunna i denna sin verksamhet icke erfara känslan af att vara fästade vid hem och härd i lika grad som den jordegande bonden eller torparen, äfven om, sasom allmänt inom länet är förhållandet, arbetsgifvarne med omvårdnad och omtänka i möjligaste mätto tillgodose sina underlydande. En viss ombytlighet och lättroglighet i lynne och seder vid intrycken af tidens strömningar måste helt naturligt sätta sin prägel på denna klass af befolkningen. Men vid arbetet i skogarna, vid flottlederna och å skeppningsplatserna samt äfven vid sagverken biträder en anseelig del främmande löst folk, som besöker länet under förhoppning om ökad arbetsförtjenst och förbättrade lefnadsvilkor. Denna grupp af arbetare, hvilken antingen förskaffar sig bostad allenast för dagen eller till icke ringa antal bosätter sig på platsen under ett, två eller till och med flere år, strömmar tidtals in i länet från rikets sydligare delar och till ett ganska betydligt antal äfven från Finland. Bland denna rörliga befolkning har man att företrädesvis söka dem, hvilka utgöra de vid domstolarne sakfälda.

Det torde dock kunna sägas, att *grofve* brott varit under perioden sällsynta. Om man undantager, att inom Torps socken en person varit åtalad och dömd för mordbrand och två personer varit samtidigt för ifrågavarande brott tilltalade utan att kunna i saknad af tillräcklig bevisning åt saken fällas, att inom

Tynderö socken en person blifvit för dynamittentat, hvarigenom ett boningshus söndersprängdes, men dess bättre något menniskolif icke blef spildt, dömd till straffarbete i sju år och två månader samt fem års förlust af medborgerligt förtroende utöfver strafftiden, samt att inom Arnäs tingslag tre personer blifvit tilltalade och dömda för bedrägeri och oredlighet i konkurs, äfvensom för i sammanhang dermed begången mened, hafva de brott, som i öfrigt varit föremål för åtal, bestått hufvudsakligen i tjufnad, misshandel och hemfridsbrott.

Lönkrögeriet, äfven om det måste medgifvas, att det flerstädes ännu förekommer, är dock alltjemt i aftagande, hvartill anledningen torde få sökas i den omständigheten, att genom de förbättrade kommunikationerna befolkningen lättare än förr är i tillfälle att från städerna med dess ordnade bränvinsförsäljning förskaffa sig spirituosa.

Olaga försäljning af vin förekommer äfven numera i vida mindre mån än förr, hvilket förhållande torde vara beroende deraf, att ölet fått ersätta vinet, men detta ock till en grad, som man för ett eller annat årtionde sedan icke kunnat ana. Nykterhetskampen gäller för närvarande företrädesvis *maltdryckerna*, hvilka det s. k. nykterhetspartiet söker bekämpa till och med gent emot tillverkaren.

Den uppdrifna konkurrensen emellan de många ölbryggerier och maltdryckstillverkare, hvilka under de senare åren uppstått, och lättheten för allmänheten att utan vidare omgång eller besvär få maltdrycker sig tillsända genom utkörare från tillverkningsställen bidraga i förening att locka till handel med dylika drycker, och då denna handelsrörelse, oloffigen utöfvad som den ofta är, derjemte kommer i händerna på sedeslösa och moraliskt förstörda individer, måste häraf uppstå dryckenskap, elände och brott. Dessa individer söka sitt verksamhetsområde å tätare befolkade platser, lastageplatser och dylika, der den lösa befolkningen företrädesvis anträffas. Särskildt inom Sköns tingslag, i trakten omkring Sundsvall, hafva åtskilliga dylika ölnästen uppstått och under längre eller kortare tider varit tillhåll för samhällets afskum. Men äfven från åtskilliga andra platser har enahanda klagan förspotts, och vid lastageplatserna under skeppningstiderna färdas dessa ölkrögare, af befolkningen kallade »ölhajar», i båtar omkring fartygen och försälja af sitt medförda förråd. Kronobjektningen, förstärkt med särskildt förordnade tillsyningsmän, uppbyder all sin förmåga att motverka och utrota det onda, men lyckas deri vanligen först efter en längre tids förlopp med hänsyn till den långsamma lagskipning, som allenast två årliga ting kunna erbjuda. En och annan landskommun i Medelpad har i anledning häraf iklädt sig kostnaden för urtima ting för att understödja polismyndigheten i kampen emot ölkrögeriet, hvarigenom detta ock för en tid lidit afbräck inom orten i fråga.

I denna kamp deltaga allt fortfarande *nykterhetsföreningarna* och främst bland dem goodtemplarne med oförminskad ifver och kraft. Vid 1895 års slut verkade inom länet 142 goodtemplarloger med tillsammans öfver 7,000 medlemmar, tillhörande dels Goodtemplarorden och dels Nationalgoodtemplarorden. Härförutom utöfvade äfven ett tredje ordensällskap, Templarorden, nykterhetsverksamhet inom länet, såväl å landsbygden som i städerna. Endast inom Sköns tingslags tre socknar i närheten af Sundsvall funnos 14 arbetande loger med omkring 1,130 medlemmar och inom Södra Ångermanlands nedre fogderi

41 loger med omkring 1,680 medlemmar. I Sundsvall hafva goodtemplarordens medlemmar sammanslutit sig till en förening för inköp af fast egendom, hvilken förening, under benämning Sundsvalls goodtemplars byggnadsaktiebolag, områder en fastighet, värderad till 16,000 kronor, hvarförutom goodtemplarlogen »Helleberget» i samma stad eger en fastighet till värde af 4,000 kronor. Inom Hernösand eger Hernösands goodtemplars byggnadsaktiebolag fastighet, uppskattad till 12,000 kronor. Ett annat sällskap för nykterhetens befrämjande, »Hoppets här», har under perioden arbetat å åtskilliga platser inom länet, företrädesvis inom och i trakten af Sundsvall, samt vunnit rätt liflig anslutning hos ortens befolkning. Nämda sällskap eger i Sundsvall, förutom centralhotellet, värderadt till 170,000 kronor, jemväl en annan fastighet, värderad till 11,500 kronor, uti hvilken sistnämnda finnes inrymdt »Hoppets härs herberge».

Af »Kristliga föreningen för unge män», hvilken, såsom bekant är, verkar i kristlig lutersk anda för sedlighetens understödjande och höjande bland det yngre manliga släktet, har en afdelning under perioden bildats i Hernösand, der den i förhyrd lokal med tillfälle till läsning af periodisk och annan litteratur, medelst föredrag i religiösa och allmännyttiga ämnen samt genom ett förädlade sällskapslif söker verka i föreningens syfte. Dess medlemmar uppgingo vid 1895 års slut till ett antal af omkring 130.

Det lærer kunna med säkerhet antagas, att såväl dryckenskapen som lönkröeriet äro i aftagande och att befolkningens sedliga nivå höjer sig, i den mån folkupplysningen tilltager samt nykterhetssträfvandena vinna erkännande och efterföljd.

Antalet vid landtdomstolarne *sakfælde* för öfverträdelser af förordningarne angående försäljning dels af bränvin samt dels af vin, öl och kaffe m. m. uppgick enligt kronofogdarnes derom meddelade uppgifter:

	Försäljning af bränvin.	Försäljning af vin, öl m. m.
År 1891 till	95	133
> 1892 >	86	107
> 1893 >	59	111
> 1894 >	60	123
> 1895 >	79	88

Då antalet af dem, som vid domstolarne blifvit för fylleri dömda, i och för sig icke kan utgöra någon exponent vid bedömandet af frågan om dryckenskapens ståndpunkt inom länet, torde några uppgifter i berörda afseende i denna berättelse icke vara af nöden, hvadan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande härutinnan tillåter sig återropa de exakta siffror, som finnas tillgängliga i brottmålsstatistiken.

En synpunkt för bedömandet af det sedliga tillståndet lemna antalet *oäkta födde*. Detta antal utgjorde för Vesternorrlands län, enligt Kungl. Statistiska Centralbyråns underdåniga berättelser:

	Lefvande födde.	Död-födde.	Summa.
År 1891	754	31	785
> 1892	757	17	774
> 1893	757	19	776
> 1894	786	18	804
> 1895	827	20	847

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1891—1895. Vesternorrlands län.

I procent af hela antalet födde för länet uppgick antalet oäkta födde: år 1891 till 9.71 %, år 1892 till 10.61 %, år 1893 till 10.25 %, år 1894 till 11.21 % och år 1895 till 11.19 %; medan motsvarande procenttal utgjorde:

År 1890	10.03 %	År 1885	10.25 %
> 1889	9.76 %	> 1884	9.54 %
> 1888	9.50 %	> 1883	9.15 %
> 1887	10.28 %	> 1882	9.69 %
> 1886	10.13 %	> 1881	9.75 %

Dessa siffror äro icke gynsamma för utsigterna till en moralisk förbättring i uppfattningen om lösliga förbindelsers ingående. Dock torde dessa förhållanden kräva en jempförelse emellan länen inbördes och riket i sin helhet, för att ett giltigt omdöme härutinnan må kunna fällas om detta län; och tillåter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig att i detta hänseende här endast anmärka, att antalet af i hela riket oäkta födde utgjorde i procent af hela antalet födde: för perioden 1881—1885 10.3 % och för perioden 1886—1890 10.4 %.

Med afseende å antalet *upplösta äktenskap* får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande underdånigst hänvisa till Kungl. Statistiska Centralbyråns i dess befolkningsstatistik derom meddelade uppgifter, likasom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande beträffande antalet för *brott dömda* återopar Chefens för Kungl. Justitiedepartementet derom afgifna berättelser. Såsom särskildt anmärkningsvärdt och betecknande för den lifligaste och tätast befolkade trakten af länet, eller östra delen af Medelpad, torde emellertid i detta sammanhang böra omförmälas, att sakörena för Medelpads östra fögderi vuxit i så betydlig mån, att då desamma vid 1891 års utgång uppgingo till 30,575 kr. 95 öre, summan af sakören enligt bötesredogörelsen vid 1895 års slut stigit till 50,899 kr. 50 öre. Denna betydliga stegring i beloppet af ädömda sakören har sin förklaringsgrund visserligen till en del uti förseelser emot gällande författningar angående försäljning af bränvin, vin och maltdrycker, men till en mycket väsentlig del äfven uti förseelser emot ordningsstadgan, byggnadsstadgan, brandstadgan och helsovärdsstadgan för rikets städer, hvilka stadgar vunnit tillämpning inom Skönsmons och Skönsbergs nyinrättade municipalsamhällen och delvis äfven inom det område, som benämnes Gångviken med Tegelhagen, allt i Sköns socken.

Antalet *fångar*, som under perioden i fråga förvarats i länsfängelset i Hernösand och i kronohäktet i Sundsvall, angifves i *tabell E* (sid. 10).

Jempford med närmast föregående femårsperiod, företer den nu ifrågavarande ett mindre fångantal, hvilken minskning särskildt gäller Sundsvalls kronohäkte eller, öfver hufvud taget, Medelpad. Den stegring, som vid jempförelse emellan de särskilda åren af perioden visar sig för Hernösands länsfängelse åren 1892 och 1893, torde vara föranledd af den derunder inom Södra Ångermanland pågående jernvägsbyggnad, vid hvilken en betydlig mängd lösa arbetare från andra delar af riket hade anställning.

Byggnadsverksamheten under perioden framträder företrädesvis inom städerna. Särskildt inom Sundsvall har, sedan denna stad efter 1888 års förhärjande brand erhållit ny regleringsplan, nämnda verksamhet under perioden utvecklats i en oerhörd grad och gifvit staden en fullt storstadslig prägel. Dess utveck-

ling i byggnadsväg är emellertid af sådan art, att den kräfver en utförligare redogörelse, hvilken här nedan skall lemnas i sammanhang med en generell framställning öfver stadens utveckling. Hvad Hernösands stad angår har den enskilda byggnadsverksamheten under perioden visserligen icke varit af någon afsevärd betydelse, men deremot hafva åtskilliga allmänna byggnader för skilda ändamål derstädes blifvit uppförda, för hvilka redogörelse skall lemnas i sammanhang med hvarje särskild fråga, som byggnaden närmast berör. Vidkommande landsbygden är om byggnadsföretagsamheten derstädes föga af betydelse att omförmäla. Utom de ändringar och reparationer, som vidtagits å åtskilliga sockenkyrkor, har ny kyrkobyggnad uppförts från grunden inom Alnö församling. Efter det våld den 24 maj 1888 ödelagt dess år 1862 uppförda kyrka, har församlingen, efter långvarig tvist om platsen för ny kyrkas uppförande, å extra kyrkostämman den 17 april 1895 omsider enats derom, att den blifvande kyrkan skulle uppföras å gamla platsen. Under tiden hade ritning till kyrkan emellertid blifvit af arkitekten Ferd. Boberg i Stockholm uppgjord och af vederbörande godkänd; och tog byggnadsarbetet sin början på hösten 1895. Kostnaden är beräknad att uppgå till omkring 79,000 kronor, hvartill medel erhållits dels af brandstoden för den gamla kyrkan, uppgående, upplupna räntor inberäknade, till 54,000 kronor, och dels genom utdebitering å de byggnadsskyldige. Kyrkan har beräknats blifva färdig den 1 november innevarande år.

Med afseende å byggnadssättet å landsbygden kan för en så kort period som fem år föga anmärkningsvärdt finnas att omförmäla. Dock torde det kunna sägas, att, i den mån som nybyggnad numera uppföres, hufvudbyggnaden och ekonomibyggnaderna icke vidare, såsom seden var i äldre tider, sammanbyggas samt att de uppförda boningshusen, åtminstone å de större hemmansgårdarne, i ganska väsentlig mån vunnit såväl i stil och ornering som i yttre färgbehandling, hvarvid ganska allmänt

användas ljusa färger i stället för rödfärg, hvarigenom intrycket af landskapet ter sig för ögat gladare och angenämare samt mera omvexlande.

Inom flere kommuner förekommer dock ännu alltjemt seden att låta gårdsbyggnaderna förblifva utan all yttre färgbetrykning, hvarigenom dessa slutligen erhålla en gråaktig färgton, som helt naturligt verkar ofördelaktigt vid anblicken af landskapet i sin helhet. För att på detta förhållande fästa allmogens uppmärksamhet och i ändamål att söka bibringa förbättrad smakriktning i berörda hänseende hade länets hushållningssällskaps förvaltningsutskott vid sällskapets sommarsammanträde år 1895 såsom öfverläggningsämne framställt, bland andra, frågan om anledningen dertill, att allmogen i detta län, i motsats till allmogen i grannlän, icke rödfärgade eller med annan färg öfverströke sina byggnader samt huruvida åtgärder borde vidtagas för att söka åstadkomma en ändring härutinnan. Under den diskussion, som i denna fråga följde, påpekades, att kostnaden för en dylik öfverstrykning mer än väl uppvägdes af den större varaktighet, byggnaderna derigenom erhöles, utom det goda intryck, som äfven vunnes och som ingalunda finge anses utan betydelse, särskildt med hänsyn till den mängd af resande och turister, som under senare tiden börjat besöka länet och hvilkas intryck af landskapet borde göras så fördelaktigt som möjligt. Vidare anfördes, att anledningen till anmärkta förhållandet vore att söka uti det ringa intresse, som allmogen ännu hyste för det yttre utseendet och för hvad som i estetiskt hänseende kunde anses tilltalande; och förordades, till vinnande af ett bättre förhållande härutinnan, att i tryck måtte än ytterligare påpekas fördelen af byggnadernas utvändiga betrykning, lämpligaste ämnet därför samt den ringa kostnad, som deraf kunde uppstå, hvarigenom det vore att förvänta, att allmogen efter hand skulle erhålla en förbättrad smak i detta afseende, och, i den mån uppmaningarna efterkommes, låta exemplet leda till efterföljd.

Äfven med afseende å byggnadssättet för och inredning af stall och ladugård lemna förhållandena hos allmogen mycket öfrigt att önska, en fråga af så mycket större vikt, som den står i nära sammanhang med höjandet af boskapskötseln och dess binärningar med hänsyn till angelägenheten att söka förhindra sjukdomsanledningar hos husdjuren. Äfven i detta hänseende har länets hushållningssällskap sökt att i sin mån bidra till förbättrade anordningar genom att inbjuda till täflan om framläggande af förslagsritningar till ladugårdsbyggnader, lämpliga för allmogens behof, samt att derefter låta upprätta och i större antal till alla delar af länet sprida detaljerade normalritningar till dylika byggnader.

Beträffande klädedrägten finnes föga att omförmäla. Någon särskild för orten utmärkande folkdrägt har veterligen icke inom länet förekommit. En väsentlig del af äfven landtbefolkningens behof i beklädnadsväg uppköpes numera, och i mönster och snitt tjena städernas moder till föredöme.

Icke heller i fråga om födoämnen finnes något särdeles af vikt att anföra. Kaffet förtäres mindre såsom närings- än såsom njutningsmedel och konsumtionen deraf är i stigande inom alla klasser samt torde väl kunna anses hafva öfvergått till missbruk. Under det hårda arbetet vintertiden i skogarna, fjerran från människoboning, utgöres födan af amerikanskt fläsk med bröd. Hos den jordbrukande befolkningen äro lifsmedlen af enahanda slag, som begagnas af denna folkklass annorstädes, och,

Tab. E. Sammarisk uppgift å fångar uti Hernösands länsfängelse och Sundsvalls kronohäkte åren 1891—1895.

	För undergäende af								Ledsifvare.	Barn, som följde sina föräldrar.	På fri fot stälde rån- sänkingsfångar samt transportfångar.	Summa i hället förvarade.
	straffarbete.		fängelsestraff på grund af betefervande- ingsbeslut.		af domstol åhördn enkelt- fängelse.		Ledsifvare.					
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.				
Hernösands länsfängelse.												
År 1891	50	157	13	41	—	97	11	3	18	390		
» 1892	68	5 183	17	22	4	87	10	7	29	492		
» 1893	68	4 245	15	12	3	74	14	—	30	465		
» 1894	48	1 156	11	11	—	65	24	2	30	348		
» 1895	56	3 200	17	14	1	43	32	1	31	398		
Sundsvalls kronohäkte.												
År 1891	68	14 582	38	45	5	56	7	4	124	943		
» 1892	54	9 474	34	34	4	54	6	2	125	796		
» 1893	56	10 479	39	19	3	42	8	2	88	746		
» 1894	53	5 382	46	20	4	32	18	6	93	659		
» 1895	54	7 474	46	20	2	15	17	2	47	684		

hvad befolkningen i allmänhet angår, kunna lifvets förnödenheter, hvad det dagliga behovet vidkommer, sägas vara temligen enahanda för alla, äfven för arbetarebefolkningen, hvilkens anspråk på kosthållet lyckligtvis torde i allmänhet blifva väl tillgodosedda.

Lefnadssättet bland den jordegande befolkningen bibehåller sig ännu i allmänhet vid den fäderneärfda enkelheten. Vid familjehögtider åter eller då gäster mottagas från städerna, äro anrättningarne ofta tillredda efter en mera förfinad smaksfördringar.

I trots af den i allmänhet hos allmogen förekommande betänksamheten, då det gäller att tillgodogöra sig nutidens uppfinningar och förbättrade anordningar, skall man dock redan nu i mången hemmansegares boningshus finna telefonförbindelse inledd från närmaste centralstation, och det meddelas till och med, att inom en by i Njurunda socken i Medelpad byamännen, med användande af vattenkraften i det genom byn flytande vattendraget, hösten 1895 genom sakkunnig person, uteslutande för eget husbehof, för en kostnad af 1,500 kronor, anlagt en ledning för elektrisk belysning, afsedd för 100 stycken lampor med glödljus och drivfen af en dynamo af 50 ampérens strömstyrka och 110 volts tension, hvaraf 50 lampor äro i bruk, 26 för belysning inom boningslägenheterna i byn samt 24 för yttre belysning och till upplysande af ladugården jemte öfriga uthus. Skötsel af dessa belysningsanordningar ombesörjes uteslutande af byamännen sjelfva.

Befolkningens fallenhet för *läsning och intellektuella sysselsättningar* är utan gensägelse stadd i ett synnerligen anmärkningsvärdt tilltagande. Ett ökad intresse visar sig icke blott för dagens politiska och sociala frågor, utan jemväl och ofta nog för mera speciella grenar af det menliga vetandet, ett glädjande resultat af folkskolans undervisning och ett bevis på den höga ståndpunkt, hvartill densamma nu hunnit efter ett halft århundrades verksamhet.

Sockenbibliotek finnas visserligen inom ett flertal landskommuner. Dock torde de icke numera så mycket som förr af allmogen anlitas. I detta hänseende, likasom i många andra, har tidsandan slagit in på nya banor. Allmogen synes deremot med växande intresse omfatta de *föreläsningar eller föredrag*, som under senare tiden börjat hållas å skilda orter till allmänhetens upplysning och gagn. Dylika föreläsningar, hvartill tanken ursprungligen uppkommit inom arbetarekretsar i de större städerna, hafva under perioden börjat inom detta län hållas jemväl å landsbygden rörande ämnen, hemtade ur fäderneslandets historia, den allmänna kulturhistorien, naturvetenskaperna m. m. Af riksdagens anslag till anstalter och föreningar, som anordnat föreläsningsskurser för arbetsklassen, hafva följande för dylikt ändamål bildade föreningar åtnjutit bidrag, nämligen Skönvik—Östrands aftonskoleförening, Torsäkers aftonskoleförening, Gudmundrå föreläsningförening och Hammar—Nylands undervisningsförening.

I Sundsvall hafva föreläsningar för arbetare varit anordnade under åren 1894 och 1895, hvartill af stadens medel anslagits vid skilda tillfällen tillhopa 800 kronor, och hafva stadsfullmäktige derstädes vid sammanträde den 12 oktober 1892 anslagit 2,000 kronor för åstadkommande af en för allmänheten tillgänglig boksamling, för hvilka medel jemte frivilliga bidrag ett folkbibliotek inrättats, till hvilket lokal upplåtits i Altinska

slöjdskolehuset. Äfven i Hernösand och Örnsköldsvik hafva tillfälliga föreläsningar för allmänheten förekommit, anordnade inom olika föreningar.

Allmänna *helsotillståndet* under perioden kan sägas hafva varit godt, ehuru några sjukdomar uppträdt mer och mindre epidemiskt. Den öfver hela riket uppträdande influensan har inom större delen af länet härjat betydligt, under första åren med ganska stor dödlighet och lemmande efter sig många följsjukdomar, men under sista åren varit af lindrigare karakter och aftagit i freqvens. Difterien är den sjukdom, som vällat både läkare och allmänhet största bekymren, dels genom sin utsträckning och dels genom den mängd offer, den skördat. Den uppträdde åren 1891—1892 talrikast inom Sundsvalls stad samt Torps och Sundsvalls provinsialläkaredistrikt, men från och med 1893 hafva Torps och Fjällsjö distrikt varit de mest hemsökta. De uppgifna sjukdomsfallen för 1891—1895 äro respektive 460, 400, 871, 967 och 522. Bland öfriga smittosamma sjukdomar må nämnas nervfeber, rödsot och skarlakansfeber, som under åren uppträdt på skilda platser.

Den *ekonomiska ställningen* under perioden kan, hvad allmogen och arbetarebefolkningen vidkommer, öfver hufvud sägas hafva varit god, då någon egentlig arbetsbrist icke förekommit. Visserligen hafva under en del af perioden trävarukonjunkturena varit ganska tryckta, och det är naturligt, att i Vesternorrlands län, för hvilket trävaruexporten är af så stor betydelse, de försäljningspriser, som dervid betingas, skola utöfva ett ganska väsentligt inflytande på länets hela ekonomiska ställning, men soliditeten hos denna industrigren har inom detta län i allmänhet varit tillräckligt fast för att tillåta dess intressenter att, utan afseende å de låga trävaruprisen å världsmarknaden, låta verksamheten vid sågverken och i skogarne fortgå — om ock vid vissa tider något begränsad — hvarigenom alltså länets talrika arbetarebefolkning förblifvit i sin ekonomi temligen orubbad.

I fråga om *skördeförhållandena* under perioden är att omförmåla, att inom några af de nordligaste skogssocknarne inom länet 1892 års skörd, företrädesvis i följd af frostskada, utföll knapp och svag, deraf någon hungersnöd dock icke uppstod. Då brist emellertid befarades och, hvad det påföljande årets utsädes-tillgång angick, jemväl i verkligheten var rådande, vidtoges i god tid lämpliga anordningar, så att genom gåfvor och samman-skott från rikets sydligare delar samt genom lån från såväl allmänna undsättningsfonden som länets nödhjulsfond den väsentligaste bristen afhjelpes. Från undsättningsfonden blefvo lån af Eders Kungl. Maj:t i nåder beviljade Fjällsjö och Bodums socknar enligt nådiga brefven den 31 december 1892 och den 3 februari 1893 och ur länets nödhjulsfond erhöilo Ramsele och Täsjö socknar lån till belopp af 5,000 kronor åt den förra och 4,000 kronor åt den senare. Derjemte var för transporterne å stambanan till de nödställda kommunerna i vissa fall fraktfrihet och i andra fraktnedsättning beviljad.

Enär öfver- och underexekutorernas tjänsteverksamhet utan tvifvel lemnar den tillförlitligaste ledningen för bedömandet af det ekonomiska tillståndet under perioden, äro summariska öfversigter öfver nämnda verksamhet upprättade och här nedan intagna.

Antalet af de *till öfverexekutorerna* i länet under perioden *inkomna utsökningsmål* jemte sammanlagda beloppet för hvarje år af hvad derutinnan blifvit till betalning fastställt, framgår af *tabell F*; och i *tabell G* angifves antalet *exekutiva fastighets-*

auktioner jemte summarisk uppgift a dervid bekomna köpeskillingar. Slutligen lemnar *tabell II* uppgift a antalet af de till *underexecutorerna för verkställighet inkomna utslag*.

Vid jämförelse mellan summorna a hvar och en af dessa uppgifter framgår en mycket väsentlig höjning från 1891 till 1892 i antalet exekutiva åtgärder samt i beloppen af utdömda fordringar och bekomna exekutiva köpeskillingar, hvaremot för åren 1893, 1894 och 1895 motsvarande summor äro i jemnt och säkert nedgående, med för hvarje år betydligt reducerade belopp. Här af följer, att det ekonomiska tillståndet varit företrädesvis tryckt under år 1892, och anledningen härtill framträder uppenbar, då man bemärker, att, såsom här nedan närmare skall visas, konjunkturerna för trävarurörelsen och exporten af trävaror stälde sig ogynnsammast för sistnämnda år, hvartill kommer, såsom nyss är nämnt, felslagen skörd samma år inom vissa delar af länet.

Antalet af länets *från mantalsspenningar befriade* invånare uppgick vid 1895 års slut till 103,884, emot 99,382 vid 1890 års slut, utgörande i förra fallet 48½ % och i det senare 48¼ % af länets hela mantalsskrifna folkmängd.

Försvarsrörelsen har under perioden varit inom detta län, i likhet med riket i öfrigt, särdeles liflig och stod på sin höjd-

punkt vid tiden för 1892 års urtima riksdags sammanträde för försvarets ordnande. Den yngre manliga befolkningen har lifligt

Tab. H. *Till underexecutorerna i Vesternorrlands län under femårsperioden 1891—1895 för verkställighet inkomna utslag.*

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Summa.
Medelpads östra fögderi	612	599	514	410	315	2,450
Medelpads vestra »	500	552	518	405	320	2,295
Södra Ångermanlands nedre fögderi	218	313	314	227	243	1,315
Södra Ångermanlands öfre fögderi	512	620	611	475	447	2,665
Norra Ångermanlands fögderi ¹⁾	434	536	643	563	483	2,659
Hernösand	131	135	135	128	108	637
Sundsvall	719	670	542	397	276	2,604
Örnsköldsvik	—	—	—	41	60	101
Summa	3,126	3,425	3,277	2,646	2,252	14,726

¹⁾ Uppgiften afser jemväl särskildt förordnad utmättningsman för viss del af fögderiet.

Tab. F. *Antalet af de till öfverexecutorerna i Vesternorrlands län under femårsperioden 1891—1895 inkomna utsökningsmål och deri utdömda belopp.*

	År 1891.		År 1892.		År 1893.		År 1894.		År 1895.	
	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.
Kungl. Maj:ts Befallningshafvande	2,351	638,188 —	3,058	821,694 —	2,903	756,511 —	2,368	741,893 —	1,758	474,929 —
Öfverexecutor i Hernösand	44	11,737.37	70	26,977.19	87	64,676.10	60	13,664.89	60	46,902.90
Do i Sundsvall	157	72,704.53	137	68,629.24	117	100,587.86	87	53,372.02	43	92,847.86
Do i Örnsköldsvik	—	—	—	—	—	—	17	24,866.50	19	24,978.38
Summa	2,552	722,629.90	3,265	917,300.43	3,107	921,774.96	2,532	833,796.41	1,880	639,658.14

Tab. G. *Antalet exekutiva fastighetsauktioner inom Vesternorrlands län under femårsperioden 1891—1895 jemte dervid bekomna köpeskillingar.*

	År 1891.		År 1892.		År 1893.		År 1894.		År 1895.		Summa.	
	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.
Kungl. Maj:ts Befallningshafvande	1	35,000	5	16,720	5	24,550	2	15,300	4	10,850	17	102,420
Kronofogden i Medelpads östra fögderi	25	37,143	49	142,397	41	71,486	43	82,233	24	17,855	182	351,114
» i Medelpads vestra fögderi	13	21,966	55	570,971	24	82,012	31	79,367	15	38,331	138	792,647
» i Södra Ångermanlands nedre fögderi	2	4,200	1	2,100	6	19,235	2	400	1	2,500	12	28,435
Kronofogden i Södra Ångermanlands öfre fögderi	11	43,851	14	20,870	30	87,660	26	56,409	8	36,610	89	245,400
Kronofogden i Norra Ångermanlands fögderi	4	7,890	15	49,197	23	67,600	18	33,894	8	24,181	68	182,762
Öfverexecutor i Hernösand	3	66,100	5	14,650	8	42,801	5	13,300	5	124,700	26	261,551
» i Sundsvall	16	82,280	43	157,460	27	173,526	33	235,045	26	197,261	145	845,572
» i Örnsköldsvik	—	—	—	—	—	—	1	9,200	2	9,000	3	18,200
Summa	75	298,430	187	974,365	164	568,870	161	525,148	93	461,288	690	2,828,100

omfattat idén om sammanslutning till *skyttegillen* för skjutskicklighetens befrämjande, ehuru de långa afstånden mellan byalagen i icke ringa mån verkat hindrande. Vid 1895 års slut funnos inom länet 17 skyttegillen, fördelade på 16 olika kommuner och lydande under Vesternorrlands skytteförbund, med ett antal af tillhoppa 877 medlemmar. Antalet under år 1895 lossade skott uppgick till 43,715. Täffingsskjutningar under vederbörlig ledning och i den af Eders Kungl. Maj:t därför stadgade ordning hafva under de sista åren af perioden varit anordnade såväl inom de särskilda skyttegillena som gemensamt för hela skytteförbundet.

3. Näringar.

A) **Jordbruk** och B) **boskapsskötel**. Det får icke förväntas, att Vesternorrlands län, hvilket står främst bland rikets län i fråga om förädling och export af trävaror och der skogsintresset i följd häraf är det förhärskande, skall kunna täfla med riket i öfrigt jemväl i fråga om *jordbruket* och landtmannanärningarne. Nämnda intresse tager inom detta län äfven landtmannens tankar dagligdags så i anspråk, att föga tid och omtanka för honom blifva öfriga för jordens skötsel och för landtbrukets förvärfsgrenar. Jordbruket och dess binärningar hafva här i länet att kämpa sig igenom svåra hinder af mångahanda slag för att vinna någon framgång. Den sjelfegande bondens oinskränkta dispositionsrätt till egen skog utan afseende på dimensioner tillåter honom att fritt täfla vid sågverksbolagens skogsinköp, för säljaren desto förmånligare, ju närmare skogsskiftet är beläget intill flottbart vatten; och, der egen skogstillgång och egna förnögenhetsförhållanden sådant medgifva, lockas han ofta att lemna jordbruket åsido för att, ensam eller i förening med andra, egna sig åt trävarurörelsen, hvars afkastning med allt skäl synes honom mångfaldigt mera tacksam och gifvande än det karga och sträfsamma jordbruket. Afverkningen och timmerdrifningen i skogarne erbjuda en arbetsförtjenst, som öfverstiger hvarje annan sådan, och vid timmerforslingen till flottlederna hafva jordegarna en eftersökt och gifvande inkomst af sina dragare, särdeles vintertiden, då användning för dem eljest skulle saknas eller endast med svårighet erhållas. Genom att arbetsfolk och dragare på detta sätt beröfvas jordbruket måste detta uppenbarligen blifva lidande.

Derjemte må såsom hinderligt för jordens förbättrade skötsel anföras, att allmogens män i allmänhet äro ytterligt konservativa och endast efter stor betänksamhet öfvergifva den fäderneärfda traditionen, när det gäller förbättrade anordningars införande i ett eller annat hänseende. Flerstädes saknas ännu inom länet ett tillräckligt antal framstående jordbrukare, hvilka egna sig åt ett fullt rationellt landbruk och som skulle kunna vara i tillfälle att genom exempel och föredöme paverka allmogen, hvartill kommer, att de särskilda brukningsdelarne merendels äro jemförelsevis små och att de jordegandes förnögenhetsförhållanden, om äfven i allmänhet bergerliga, dock icke medgifva mera omfattande jordförbättringar med hänsyn till den dyra arbetskraften.

De sista, såvidt känt är, återstående skarpskytteföreningarne, Torsåkers skarpskytteförening och Tuna—Matfors skarpskytteförening, hafva numera uppgått i nybildade skyttegillen.

Ett stigande intresse visar sig för åstadkommande af förbättring i ungdomens fysiska utveckling. Detta intresse har ock af ungdomen sjelf med ifver omfattats medelst deltagande i *idrott* af hvarjehanda slag. Skidlöpning och färder å s. k. sparkstötting öfvas vintertiden allmänt, så i stad som på landet, ofta täffingsvis. Å öfriga tider af året är velocipeden mycket i bruk samt till och med bland allmogen icke sällsynt. Idrottsföreningar finnas flerstädes inom länet bildade och i städerna äfven atletklubbar.

Gryningen till en ljusare framtid för länets jordbruk synes dock hafva inbrutit, och särskildt inom kustlandet, der saknaden af skog gör sig gällande, visar sig en sträfvan att söka afvinna den odlade jorden mera gifvande skördar och ladugården större afkastning, hvilket ådagaläggas deraf, att bättre och ändamålsenligare åkerbruksredskap anskaffas samt att större omsorg egnas åt gödselns uppsamlade och beredning, åt lämpliga gödningsämnen inköpande samt åt ladugårdens vård.

Inom detta län utgöres *jordmänen* dels af sandblandad eller mullblandad lättlera eller vanlig sandjord, dels inom en del socknar i södra Ångermanland och Medelpad af möjord, dels ock af sur myrjord och inom skogsbygden af såväl myr- som mosstorf. Med undantag af några få platser i närheten af kusten inom såväl Ångermanland som Medelpad, der mer eller mindre mäktiga lager af snäckmergel påträffas, äro dessa jordarter i hög grad kalkfattiga. Flerstädes och temligen allmänt förbättras dock såväl lerjorden som sandjorden genom påförande af godartad myrjord och de uppodlade myrarna genom påförande af sand. Under femårsperioden hafva från ett kalkbruk i Jemtland fraktats till länet — företrädesvis till socknarne uteder jernvägen i Medelpad — rätt stora quantiteter osläckt kalk, hvilken användts antingen direkt på åkern eller för beredande af myrjordskomposter till gräsvallarnes förbättrande. Mera företagsamma byamän hafva förenat sig om hela vagnslaster kalk, hvarefter någon eller några fått i uppdrag att mottaga och fördela varan. Då emellertid under frakten kalken skakats tillsammans rätt betydligt och det vid utdelningen sålunda inträffat, att de, som sist inställt sig för afhämtning, fått nöja sig med underhålligt tillmätning, har detta väckt misstroende till kalkbruket. Följden häraf har blifvit, att kalkrequisitionerna, som under åren 1891—1893 årligen tilltogo, numera synbarligen äro i aftagande. Kalken visar, såsom bekant är, ingen verkan på ofullständigt utdikad jord; och då inom byarne uteder jernvägslinien Ånge—Sundsvall, der nämnda kalkningsförsök egt rum, åkerjordens afdikning lemnar mycket öfrigt att önska, torde resultatet blifva föga tillfredsställande. Till södra Ångermanland har kalk under flere år upphemtats med segelfartyg från Gotland.

Den odlade jorden inom länet utgör icke synnerligen stor areal, och åkerbruket har i utveckling icke kunnat hålla jemna

steg med den hastigt växande befolkningen. Jordbrukets afkastning är derföre ej på långt när tillräcklig för behofvet, utan årligen införas stora kvantiteter af såväl hvete- som rågmjöl.

I följd af den jordbrukande befolkningens deltagande i flottningen i vattendragen och timmerkörslorna i skogarna, egnas flerstädes alltför mycken tid deråt och åkerbruket försummas. Hemforslandet af myrjord vintertiden medhinnes ej i tillräcklig mängd, dikning utföres ej med nödig omsorg och åkertegarna få endast en ytlig vård. Genom hästarnes bortovaro under flere månader drages en stor del af det bästa fodret från hemmanen, hvarefter gödseltillgången ej kommer att närmelsevis motsvara åkerus behof. Följden blir, att denna år efter år utmattas af skördarna och sjunker i värde. Nötkreaturen erhålla endast det sämre fodret, hvaraf alstras dålig och mager mjölk. Klena kornskördar tagas årligen efter svaga gödningar och fälten öfverväxas af ogräs, hvartill kommer, att säden å de små åkertegarna ofta skadas af frost från angränsande myrar. Gräskördarne äro äfven mindre gifvande, då åkrarne sällan insås med godt gräsfrö. På sådant förväntat sätt skötas ännu många hemman i skogstrakterna, hvarest kommunikationerna äro mindre tillfredsställande. Någon synnerlig förbättring härutinnan torde nog icke heller, hvad skogstrakterna angår, under den närmaste framtiden vara att förvänta.

Jordbrukets försummande är i väsentlig mån beroende af likgiltighet och tröghet samt obenägenhet att underkasta sig ett för stunden mindre gifvande, ansträngande arbete. I motsats mot flere andra län har Vesternorrlands län dock den förmånen, att genom förutnämnda utvecklade industriella rörelse tillfälle till riklig biförtjenst erbjudes landbrukaren, hvilket borde höja och förbättra hans ställning. Exempel på väl använda förtjenster af skogsbruket, hvilka kommit jordbruket till godo, finnas visserligen mångenstädes, der sparsambet, omtanke och klok hushållning varit ledande, men motsatsen är vanligare; hastigt förvärfvade tillgångar hafva inom ännu kortare tid af jordbrukaren förlösats i stället för att användas till hemmanets förbättring. Och likväl hafva goda föredömen icke saknats.

I den mån ångsäger med ökad skogsförbrukning anlagts vid de större vattendragen, hafva nämligen genom sammanslagning af inköpta hemmansdelar och nya odlingar vid sågverken bildats nya jordbruk med arealer af 40—75 hektar. Här har, efter af agronomer utarbetade planer, införts en tidsenlig skötsel af åkerjorden. Genom mera allmänt utförande af grunddikning, hvarigenom de klimatiska förhållandena förbättrats, och genom anordnande af lämpligt vaxelbruk, gödseltillgångens fullständiga tillvaratagande, anskaffande af tidsenlig redskap för såväl åkerens bearbetning och skördarnas tillvaratagande som sädens aftröskning, användande af kraftigt, kontrolleradt utsäde, äfvensom kreaturens förbättrade utfodring, har jordbrukets afkastning å dylika platser snart varit i stigande, så att jordbruket å dessa egendomar måste anses tillfredsställande; dock hafva arbetsprisen öfver hufvud taget ökat. Visserligen har en god del af dessa arbeten till jordbrukets höjande pågått redan före sista femårsperioden, men de hafva under denna tid fullföljts och åstadkommit, att månget dylikt jordbruk inom länet numera kan med sina kraftiga skördar täfla med väl skötta jordbruk inom sydligare län, helst de klimatiska förhållandena icke äro ogynnsamma och jordens flerstädes uppdrifna alstringsförmåga är ganska god.

Dessa goda föredömen i afseende på åkerens skötsel och kreaturens vård hafva icke varit alldeles utan verkan. Boställs-innehafvare, landthandlare och välbergade hemmansegare hafva följt exemplet. Inom den mera odlade bygden, hvarest genom årligen förbättrade kommunikationer afsättning af jordbruksalster är möjlig och manar till förbättrad skötsel af jorden, ser man också mångenstädes rätt väl skötta inegor med vexlande sädes- och foderskördar af god beskaffenhet. Hemmansegarne inse mer och mer nödvändigheten af bättre dikning, hufvudvilkoret för ökad afkastning af åkerjorden. Råg- äfvensom hafredlingen är der i tilltagande; till utsäde användes oftast godt och rent frö, jordbruksredskapen äro i allmänhet af tidsenlig och god beskaffenhet. Några större tillökningar af åkerarealen genom nyodlingar förekomma visserligen sällan, och de statistiska uppgifterna äro i detta hänseende ofullständiga, men årligen uppbrytas en mängd ängs- och skogsbitar samt stenbackar, hvilka sammanräknade helt säkert skulle utgöra en ej obetydlig areal. Gödseln äfvensom den våta spillningen tillvaratages här bättre än förr samt blandas rikligt med godartad myrjord. Sädes- och foderskördar tagas numera omvexlande efter mönster från angränsande egendomar, der ordnad vaxelbruk införts. Hembeten för kreaturen hafva äfven börjat anordnas på många hemmansdelar, och till fåbodarne drifves i så fall endast ungboenskapen. Inom de orter, der bymejerier kommit till stånd, omhuldas ladugårdsskötseln med mycket mera omsorg än förr. Här förbättras och jordbruket årligen, ehuru under den korta tiden af fem år förändringarna ej äro så i ögonen fallande.

Inom länet allmännast förekommande *vaxtföljder* äro på lerjord: träda, råg, 3 till 5 år gräs, korn, jordfrukter och grönfoder, hvarvid gödglas för råg och korn samt någon öfvergödning gifves gräsvallarna; samt på sand- eller myrjord: tidigt sådd, såsom grönfoder skördad hafre, råg, 3 till 4 år gräs samt hafre, som skördas mogen.

I forna tider inköptes i allmänhet endast skogsskiften med afverkningsrätt d. v. s. med rätt allenast till afverkning under vissa år, eller öfvergick skogsmarken någon gång till ny egare för everldelig tid. Nu öfvergå hemmansdelar och hela byar med all jord, både åker och skogsmark, i sågverksegarnes händer, hvarefter den för trävarurörelsen öfverflödiga marken, åker och äng, oftast billigt utarrenderas till de förutvarande egarne. Då dessa hemman eller hemmansdelar merendels äro belägna affägse från sågverken i bygder med dåliga kommunikationer, hvarigenom afsättningen af jordbruksprodukter är försvårad, visar det sig tyvärr, att de nuvarande egarne icke alltid äro benägna att offra medel på dikning, gödningsämnen, tidsenlig redskap, godt frö till utsäde m. m., och då utan tvifvel icke heller arrendatorerna ega förmåga dertill, torde dessa hemman ej komma att skötas bättre, utan snarare sämre än förut och snart råka i vanhäfd. Faran derför är dock mindre, då på detta sätt förvärfvad jord är belägen inom trakter med bättre kommunikationer. Det är ock att förvänta, att framdeles, i den mån det visar sig lönande att göra uppoffringar, egarne efter hand skola blifva mera villige att vidtaga åtgärder till jordbrukets förkofran.

Endast en blick på länets karta utvisar — utan att några siffror derutinnan i denna berättelse torde vara af nöden — till hvilken betydande del länets areal upptages af sjöar och vattendrag, och den med de norrländska förhållandena förtrogne har sig väl bekant, hvilken vigt för jordens uppodling och frost-

ländighetens minskande det ligger deruppå, att den vattensjuka marken blifver torrlagd genom sjösänkning, vattenaftappning eller dikning. De anslag på rikets stat, som för dessa ändamål af riksdagen lemnas, äro för visso mycket välsignelsebringande för Norrlands framtida utveckling.

Under det att i allmänhet hvar och ett af rikets län utgör ett särskildt distrikt för en statens *landtbruksingeniör*, äro sedan 1893 års början Vesternorrlands och Jemtlands län förenade till ett dylikt distrikt. Emellertid har behovet af landtbruksingeniörs biträde i anseende till antalet af de till länets hushållningssällskap inkomna requisitioner i så väsentlig grad ökats, att nämnda sällskap hos Kungl. Landtbruksstyrelsen hemställt om egen landtbruksingeniör med station i Hernösand, hvilken fråga vid periodens utgång ännu var på pröfning beroende.

Detta behof visar sig bäst derutinnan, att, utom distriktets ordinarie landtbruksingeniör, en extra sådan under perioden haft full sysselsättning inom detta län, hvilket ock tyder på att icke allenast förut hysta betänkligheter mot anlåtande af frostminskningsfonden börjat vika, utan äfven intresset för myrutdikning änyo vaknat till lif, hvilket i flere hänseenden bådär godt för framtiden. Ty genom utdikning af myrar och kärr minskas frostländigheten, hvarigenom de klimatiska förhållandena förbättras; äfvenså vinnas ej obetydliga arealer myrjord, hvilken utan större kostnad snart nog kan lemna goda foderskördar.

För uppgörande af *förslag* hufvudsakligast till *moss- och myrutdikningar* hafva till länets hushållningssällskap under femårsperioden inkommit följande antal requisitioner af landtbruksingeniörens biträde, nämligen:

1891	till	8	ställen	under	36	förrättningsdagar
1892	>	18	>	>	64	>
1893	>	18	>	>	111	>
1894	>	33	>	>	104	>
1895	>	58	>	>	113	>

Förordnanden för vederbörande landtbruksingeniör på grund af 29 § i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879 äro af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande utfärdade till ett antal af 4 år 1891, 10 år 1892, 2 år 1893, 15 år 1894 och 5 år 1895, eller tillsammans 36.

Ordinarie landtbruksingeniörens verksamhet inom detta län under perioden i fråga utvisar under femårsperioden 26 förrättningar, nämligen år 1893 7, af hvilka 4 afsågo myr- och kärrutdikningar för fredande mot frost samt 3 afvägningar, jemte råd och upplysningar; samt år 1894 19, af hvilka 2 afsågo omläggning af åkerjord för öppen dikning, 2 kärr- och myrutdikning för beredning till odling, 7 kärr- och myrutdikning för fredande mot frost, 1 sjösänkning samt 7 afvägningar, jemte råd och upplysningar m. m. Den beräknade kostnaden för utförande af de under år 1893 planlagda förrättningar uppgick till 11,570 kronor och för utförande af 1894 års förrättningar till 49,645 kronor.

Extra landtbruksingeniörens arbetsuppgift för länet innehålles i tabell I.

Med ledning af Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens årsberättelser lemnas i här intagna tabell K uppgift å beviljade statsbidrag för understödande medelst anslag utan åter-

betalningsskyldighet af *torrläggning* utaf sådana vattensjuka marker, som sprida frostsador öfver omgifvande nejd.

Såvidt Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens ofvannämnda årsberättelser utvisa, har något statsbidrag med återbetalningsskyldighet af den derför afsedda fonden icke utgått till någon förrättning inom detta län under ifrågavarande period.

Länsagronomen, hvilken för sjuklighet år 1894 sökte och erhöill afsked med pension, har under åren 1891—1893 utfört följande arbeten:

Undersökningar afseende att vinna minskad frostländighet:

Afdikning af myrar å en areal af	1,550.10	hektar
D:o af mossar > > >	355.40	>
D:o af annan sank mark >	200.70	>
	2,106.20	hektar

Undersökningar för rinnande af slätterland:

Genom aftappning af sjöar och tjärnar	428	—	hektar
Planer för åkerjords indelning i lämplig växtföljd samt öppen och täckt afdikning:			
Växtföljindelningar å en areal af	204	—	>
Öppen och täckt afdikning å en areal af	155	—	>
	359	—	hektar

Å en del ställen har numera från närbelägna vitmossar börjat insamlas material till *torfströ* och torfmuil, som dock beredes endast för husbehof på ganska primitivt sätt. Någon torfströfabrik har ännu ej kommit till stånd. Orsaken härtill äro de höga arbetsprisen inom länet. Tillverkningskostnaden be-

Tab. I. Extra landtbruksingeniörens embetsförrättningar.

Förrättningarnes ändamål.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.	Summa.
Cirkulation och ängsvattning	5	1	3	6	15
Råd och upplysningar	1	37	3	29	70
Vattenafledning och dikning	8	4	12	14	38
Ängsvattning	—	—	1	—	1
Sjösänkning	2	1	11	10	24
Summa förrättningar	16	43	30	59	148

Tab. K. Med bidrag af statsmedel under perioden 1891—1895 understödda torrlägningsföretag inom Vesternorrlands län.

	Vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad kostnad. Kronor.	Beviljadt statsbidrag. Kronor.
Till afdikning af frostförande myrmarker inom Källoms by i Sidensjö sn	4.57	1,345	400
D:o d:o af d:o inom Vestansjö by i Ramsele sn	21.73	1,550	500
D:o d:o af Storfåmyren i Tuna by i Tuna sn	6.00	1,600	530
D:o d:o af Lomviksmyren, tillhörande Lomvikens by i Trehörningsjö sn	15.75	1,360	450
D:o d:o af frostförande myrmarker inom Knutsjö by i d:o sn	38.49	4,310	1,400
	86.54	10,165	3,280

räknas stiga så högt, att hit per jernväg hemtadt torfströ ställer sig billigare än här fabriksmessigt tillverkadt, oaktadt fraktkostnaden söderifrån icke är obetydlig. Med anledning häraf hafva försök att få till stånd en inom Medelpad påtänkt torfströfabrik ej haft framgång, och förslaget hvilat, till dess möjligen arbetsprisen blifva billigare eller ett mera praktiskt arbetsätt kommit till användning. Torfströ och torfmull, som tillsvidare måste hemtas från de södra orterna, blifva sålunda alltför dyra för att inom länet komma till användning i större mängd, hvilket dock vore af stor vigt i flere hänseenden, ej minst de sanitära.

Från länets landtbruksskola hafva under femårsperioden utexaminerats 29 elever, hvilka alla erhållit goda vitsord för kunskaper och uppförande.

Af såväl extra landtbruksingenjören och föreståndaren för kemiska stationen i Hernösand som Hushållningssällskapets tjänstemän har genom föredrag undervisning lemnats om till jordbruket och boskapsskötseln hörande ämnen.

Hela *egoriddan af åker och annan odlad jord* inom länet, hvilken vid 1890 års slut beräknades till 65,601 hektar, uppgick enligt tillgängliga officiella uppgifter år 1891 till 66,091 hektar, år 1892 till 66,175, år 1893 till 66,263, år 1894 till 66,561 och år 1895 till 66,634 hektar. Utsäde och skörd framgå af här nedan intagna *tabell I.*

Hvad härefter *boskapsskötseln* vidkommer, kan länet icke heller härutinnan ännu uppvisa några synnerligen afsevärda framsteg, och dock erbjuda få trakter i riket så stora resurser för ladugårdsskötsel i förening med mejerihandtering som Vesternorrlands län, men företagsamheten hos allmogen är äfven med afseende å denna landtmananäring allt fortfarande ganska ringa af skäl, som redan här ofvan anförts i fråga om jordbruket i allmänhet.

Det har af fackmän vitsordats, att *höststammen* inom länet icke kan anses dålig, eluru, i följd af olämpligt uppfödningssätt

och brist på goda afvelsdjur, densamma icke synnerligen förkofras. Dugliga arbetshästar inköpas företrädesvis från Jemtland, som anses erbjuda en hästtyp, lämplig särskildt för Norrland. Den omsättning af hästskötsel, som inom länet eger rum, är emellertid allt annat än tillfredsställande, då den ligger i händerna uteslutande på kringresande hästbytare. För hästafvelns befrämjande har länets hushållningssällskap vid dess vintersammanträde år 1895 dels beslutat inköpa tre norska hingstar att å lämpliga platser inom länet tillhandahållas till betäckning, dels ock för åren 1896, 1897 och 1898, under förutsättning af statsbidrag till ett belopp ungefärligen motsvarande Hushållningssällskapets anslag, anvisat ett årligt anslag af 1,500 kronor till prisbelöning af hästar inom länet, på sätt i Eders Kungl. Maj:ts förnyade reglemente derför den 7 mars 1890 är föreskrifvet, äfvensom ett årligt förslagsanslag till rese- och traktementsersättning åt den af Hushållningssällskapet utsedde ledamoten i premieringsnämnden och den af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande förordnade veterinären.

Den inhemska *nötboskapsstammen* hänföres till den s. k. fjällrasen. Fjällkor af god beskaffenhet äro ingalunda sällsynta, men deremot har det mött stora svårigheter att erhålla dugliga inhemska afvelstjurar. Vid Hushållningssällskapets årsammankomster har den frågan ofta varit föremål för behandling om lämpligheten att införa handjur af utländsk ras samt i sådan händelse, hvilken ras dervid vore att föredraga. Meningarne hafva dock i allmänhet varit ganska delade, enär det visserligen å ena sidan framhållits nödvändigheten af kreatursstammens förbättrande, men å andra sidan erinrats om faran att med det norrländska klimatet och på den låga ståndpunkt, hvarå kreaturens vård och skötsel ännu befunne sig inom länet, dit införa kreatur af främmande, ömtålig ras. Emellertid förekomma redan sedan flere år tillbaka kreatur af antingen algauer- eller ayrshire-ras på åtskilliga af länets större bruks- och sågverksegendommar, såsom det uppgifves med gynsamt resultat. Om således länets

Tab. I.

Utsäde och skörd inom Vesternorrlands län åren 1891—1895.

År.	Råg.		Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Vicker.	Potatis.	Andra rotfrukter.	Lin och hampa.		Gräs och andra foderslag.	
	Höst.	Vår.								Frö.	Spånadsämne.	Gräsfrö.	Hö.
H e k t o l i t e r .										D e c i t o n .			
<i>Utsäde.</i>													
1891	3,903	85	53,880	21,112	2,333	678	127	75,390	—	433	—	505	—
1892	3,735	147	54,595	21,161	2,309	605	117	76,895	—	425	—	528	—
1893	3,971	98	54,735	21,113	2,183	543	132	76,390	—	410	—	550	—
1894	3,923	87	55,105	21,526	2,232	536	161	76,567	—	406	—	594	—
1895	3,903	68	53,981	22,048	1,763	568	168	76,312	—	399	—	629	—
<i>Skörd.</i>													
1891	29,927	318	318,357	107,891	12,170	3,100	—	365,154	7,608	—	581	223	577,930
1892	26,201	438	233,437	86,847	10,631	1,208	—	283,581	7,252	—	591	205	668,968
1893	30,294	361	302,654	97,594	10,517	2,054	—	409,588	7,245	—	613	214	634,643
1894	30,135	377	303,114	107,683	11,130	2,282	—	451,864	5,556	—	578	246	592,018
1895	29,608	307	312,823	103,958	9,401	2,244	—	412,339	6,196	—	557	193	582,584

Hushållningssällskap hittills intagit en något reserverad hållning gentemot frågan om införande i länet af stamdjur af främmande ras, har nämnda sällskap deremot under flere år med bidrag af statsmedel föranstaltat om nötboskapspremieringar, för hvarje år inom olika trakter af länet, och, enligt hvad allmänt erkännes, hafva dessa premieringar visat sig verka synnerligen uppmuntrande och gynnsamt för nötboskapens förbättrade utfodring, skötsel och vård.

Hvad *mejerihandling* angår har denna gått något framåt. Af tillgängliga uppgifter öfver tillverkningen framgår, att värdet af densamma gradvis stigit från 278,000 kronor år 1890 till ungefär 325,000 kronor vid periodens slut. Om också dessa siffror ej häntyda på ett ovanligare uppsving, så visa de likväl, att handlingen hos landtmännen så småningom vinner erkännande och anslutning, ehuru den ej ännu på långt när kommit till sin fulla rätt. Inom länet förekomma ännu många trakter, der behovet af mejerier är trängande och der verkliga ansträngningar gjorts af länets mejeriinstruktör för att få dylika inrättningar till stånd, men initiativet till företagen strandar ofta på bristande enighet, när afgörandet ändtligen är förestående.

Antalet af i gång varande mejerier är lika stort som vid periodens början, eller 26, oberäknadt ett mindre gårdsmejeri i Nätra prestgård. Nyanlagda äro: år 1891 Hörnäs i Själevads socken, år 1892 Stigsjö nya mejeri i Stigsjö socken, år 1893 Ramsås i Säbrå och Vestansjö i Hässjö socken, år 1894 Holmö i Tynderö socken, år 1895—1896 Å i Hässjö och Gårdsnäs i Sänga socken. Nedlagda under perioden äro: Billa, Fanbyns, Sidensjö norra, Kläppens, Skogs, Sunnansjö och Vestergårdsjö, af hvilka en del fört en tynande tillvaro, förnämligast på grund af ogynnsamma konjunkture för ost. Af länets mejerier äro tre uteslutande baserade på fetosttillverkning, vid de öfriga beredes hufvudsakligen smör. Med undantag af en kortare tid under våren röner skummjölken full afsättning. Blott en mindre kvantitet skumost beredes. Smöret deremot kan påräkna obehindrad afsättning och till högre medelpris, än som betingas för prima produkt på engelska marknaden. Ännu importeras smör i många tiotusental kilogram från Finland, och torde länets mejerier, äfven om de till antalet rätt betydligt ökades, ännu under en följd af år icke kunna tillfredsställa det stora och växande behovet.

Den vid periodens början i Torsäkers socken verksamma och med medel af Hushållningssällskapet understödda mejeriskolan nedlades redan hösten 1891 hufvudsakligen på den grund, att platser ej kunde beredas för det stora antalet derifrån utexaminerade mejerskor.

Numera hafva dock såsom en ersättning för denna skola, på initiativ af Kungl. Landtbruksstyrelsen, s. k. mejeristationer blifvit upprättade, hvilka trädt i verksamhet vid Torsäkers och Arnäs mejerier; och blir kursen hädanefter tvåårig med, såsom antagligt är, särdeles god undervisning.

Inköpspriset på mjölken har vid mejerierna hållit sig vid 8 à 10 öre per liter. Priset på försålda produkter har något vexlat och utgjort för smör 1⁰⁰—2 kr. per kilogram, i flere fall betydligt derutöfver, för sötmjölksost 1⁰⁵—1²⁵ kr., för skumost 0³⁰—0⁵⁰ kr. per kilogram och för skummjölken 5—8 öre per liter i medeltal, någon gång ännu högre. Tillgången på mjölk är, för att motsvara det tilltagande behovet, fullt tillräcklig endast under våren och försommaren; öfriga årstider råder större

eller mindre brist, hvilken dock är kännbarast under eftersommaren och delvis under hösten.

Länets hushållningssällskap aflönar särskild mejeriinstruktör, som medelst resor och föredrag söker befordra mejerihandling, hvarförutom sällskapet utdelar belöningar för trogen och långvarig ladugårdstjänst, bestrider inom visst anslagsbelopp kostnaden för utbildande af ladugårdsskötare och -sköterskor samt utdelar stipendier åt fyra elever vid statens mejeriskolor.

Icke obetydlig *färafvel* bedrifves och i skogsbygden äfven *getafvel*.

Till höjande af *svinafveln* och för att i någon mån undgå den betydliga importen af svin, företrädesvis från Finland, har Hushållningssällskapet under åren 1891 och 1894 beviljat anslag till inköp af ungsvin af yorkshireras, hvilka sedermera blifvit fördelade mellan länets landtbrukskola och åtskilliga mejeriinrättningar.

Kreatursstocken inom länet framgår af här nedan intagna *tabell M*, som upprättats på grund af uppgifterna till jordbruksstatistiken.

Helsottillståndet bland husdjuren har under perioden varit tillfredsställande. Af de i Eders Kungl. Maj:ts förnyade nådiga förordning den 23 september 1887 omförmälda infektionssjukdomar, för hvilka särskilda åtgärder äro föreskrifna, hafva allenast två fall af mjeltbrand förekommit, båda under sommaren 1894. De sjukdomar, som i öfrigt allmännast förekommit, hafva utgjorts af digestionslidanden, inflammationer i respirationsorganen samt yttre åkommor. Särdeles under vårmånaderna hafva benskorhet och bennjukhet förekommit bland nötkreaturen, beroende af otillräcklig och för litet närande utfodring. Den sjukdom, som kräfver ett flertal offer bland dessa djur, är, enligt uppgift, kalfningsfebern, hvars frekvens lärer få tillskrifvas kreaturskötarens försumlighet vid tillsynen af, att alla rubbningar i utfodring och skötsel före och efter kalfningen på det sorgfälligaste undvikas.

Tuberkulos och strålsvampssjukdom, hvilka tillföre hört till de mest sällsynta sjukdomsfallen, hafva under de senare åren påvisats i flere fall inom Medelpad, dock nästan uteslutande bland kreatur af förädlad härstamning. För den förstnämnda sjukdomen företogs å en egendom under år 1895 profympning med tuberkulin å en stam af 20 ayrshirekor med det resultat, att af dessa 18 visade reaktion, till följe hvaraf hela besättningen nedslagtades samt ersattes med jemtländska fjällkor.

För att höja allmogens intresse för *trädgårdsodling*, hvilken ännu i ringa grad idkas, aflönar länets hushållningssällskap en

Tab. M. Antal underhållna kreatur vid slutet af åren 1891—1895.

År.	Hästar		Oxar.	Tjurar.	Kor.	Ungnöt (under 2 år) och kalfvar.	Får.	Getter.	Svin.	Fjäderfå.
	öfver 3 år.	under 3 år och föl.								
1891	15,164	1,883	101	1,608	49,773	11,357	56,861	12,099	11,335	33,362
1892	15,125	1,938	77	1,668	51,663	11,691	58,137	12,079	10,945	35,676
1893	15,276	1,948	82	1,637	53,266	11,640	58,330	11,641	10,785	36,706
1894	15,096	1,793	67	1,590	52,192	11,151	56,711	11,350	11,146	38,494
1895	14,921	1,782	59	1,609	52,736	11,161	56,770	10,800	11,964	39,496

länsträdgårdsmästare, som på requisition företager resor inom länet och tillhandagår med planer och anvisningar vid trädgårdars anläggning samt fruktträds, bärbuskars och prydnadsväxternas plantering och vård. Till trädgårdssodlingens allmänna befrämjande inom länet har *Vesternorrlands läns trädgårdsförening* i mycket beaktansvärd grad bidragit. Denna förening, som bildades under form af aktiebolag år 1883 med sin verksamhet förlagd å vretområde inom Hernösands stad och för hvars tillkomst redogörelse lemnats redan i en föregående berättelse, har efter hand utvecklats en så omfattande verksamhet, att denna för närvarande lär vara den största i sitt slag i Norrland. En fortsatt redogörelse för föreningens verksamhet torde därför lämpligen böra här lemnas, så mycket hellre som densamma delvis äfven angifver vissa vilkor och betingelser för möjligheten af trädgårdssodling inom dessa trakter af riket.

Växtligheten har, med undantag af under år 1892, varit tillfredsställande.

Poppelplantorna, som tillföre hastigt utvecklats inom trädskolan, hafva under senaste åren varit sjuka och till följe deraf omöjliga att dana till vackra träd. Årskotten på lönn hafva mer eller mindre frusit, så att lönnplantorna först efter elfva års odling nått den storlek och stadga, att de kunnat afyttras. Öfriga här förekommande parkträd hafva normalt utvecklats sig.

Hvarken okulering eller ympning å kalljord tyckas med framgång kunna här användas. Bäst lyckas förädlingen af träd genom värympning å drifbänk. Vintern 1892—1893 nedfröso alla äppelträdplantor utom dem af den ryska sorten charlamowsky. Under år 1895 började försöksodling af flere andra rent ryska äppelsorter. Omkring 3,000—4,000 äppelträd ympas nu årligen på drifbänk. De söta körsbärsslagen med undantag af vanliga fogelbärsträdet synas liksom päronträdet ej ega betingelser för fortkomst i dessa trakter.

Trädskolan har under dessa år nått den storlek och utveckling, att den kan fylla länets behof af träd- och buskplantor.

Två mindre, med eldkanaler försedda växthus hafva uppförts. I dessa odlas med bästa framgång finare tea- och remontanrosor af flere sorter. Liljekonvaljer odlas med framgång i många tusen exemplar, hufvudsakligast för egen drifning under vintern och den tidigaste våren. Nyare varieteter af törnrosor, novemberblomman, dalior m. fl. växter hafva årligen anskaffats.

Bänkgården upptager nu 367 fönster af vanlig storlek, hvar förutom 150 fönster användas till kallbänkar, hufvudsakligast för trädskolans behof. Väderleken är under den tidigaste våren ofta olämplig för drifbänkarna, men år 1893 var den särdeles gynsam. Da torgfördes bland annat rädisor 25 dygn efter sadden.

Omkring hälften af föreningens jordareal, 9 har, upptages för trädskolans behof, den andra delen för blomster-, frö- och köksväxtodling m. m.

Priset å de flesta köksträdgårdsväxter, särskildt hufvudkål och rotfrukter, har under dessa fem år sjunkit med omkring 50 %. Odlingen af matväxter lemnar, äfven under gynsamma år, klen resultat; år 1892 blef det nära missväxt på dessa alster. Trädgårdsjorden är i allmänhet tjenlig att bearbeta i slutet af april eller första dagarna af maj månad. År 1894 var i detta

hänseende det tidigaste. Då kunde sadden å kalljord börja den 16 april, och redan den 1 maj skördades sparris. Rädisor och spenat, sådda i kalljord samma vår, kunde torgföras, rädisor den 28 maj och spenat den 9 juni.

Frö odlas äfven. Här skördadt hvitkålsfrö afyttras numera till flere af vårt lands fröhandlare, men de öfriga inom trädgården skördade fröna försäljas inom Norrland. Alla åkerbruksfrön, som föreningen afyttrar, undersökas å statens härvarande frökontrollstation. Årliga omsättningen af trädgårdsoch åkerbruksfrön har uppgått till 18,000—23,000 kronor.

Fortfarande hafva Landstinget och Hushållningssällskapet lemnat tillsammans 1,800 kronor årligen till elevskolan. De sex elever, som åtnjuta detta anslag, hafva efter genomgången två års kurs erhållit trädgårdsmästareplatser. Under vintermånaderna erhålla eleverna teoretisk undervisning hos föreningen; och i tekniska söndags- och aftonskolan i Hernösand åtnjuta de undervisning i bokföring och konstruktionsritning.

Föreningens föreståndare, som varit i bolagets tjänst sedan föreningens tillkomst år 1884, har tvenne gånger, 1891 och 1894, med understöd af statsmedel i utlandet studerat trädgårdsskötseln.

Vid Hushållningssällskapets sommarsammanträde år 1891 hade sällskapet anordnat en trädgårdsutställning och vid den stora länsutställningen år 1894 hade man tillfälle att se de vackra framsteg, länets trädgårdssodling gjort under de senaste åren.

Trädgårdsföreningen har med post och ångbåtar årligen expedierat 1,600—1,700 order till olika platser inom Norrland. År 1892 gick affären med förlust, men under de öfriga år, denna berättelse omfattar, hafva debet och kredit gått ihop. Omsättningen från trädgården har varit: 13,229 kr. år 1891, 11,266 kr. år 1892, 13,041 kr. år 1893, 14,727 kr. år 1894 och 15,742 kr. år 1895.

Verksamheten vid den med understöd af statsmedel år 1886 i *Hernösand inrättade kemiska stationen* för jordbruket och näringarne, hvilken under femårsperioden fortgått efter ungefärligen samma plan som förut, har varit stadd i jemn utveckling.

De utförda undersökningarne hafva omfattat prof af följande föremål:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Summa.
Jordarter	5	18	24	8	28	83
Jordförbättringsmedel	6	17	9	17	3	52
Gödningsämnen	4	3	6	7	26	46
Fodermedel	56	70	57	65	67	315
Vatten	50	71	63	83	109	376
Mejeriprodukter	2	12	37	54	56	161
Närings- och njutningsmedel	62	15	10	25	34	146
Giftprof.	60	125	113	108	82	488
Tekniska råmaterialier och produkter samt diverse	38	42	50	43	81	254
Summa	283	373	369	410	486	1,921

Förutom dessa utförligare kemiska analyser har en hel del mindre omfattande undersökningar såsom mineralbestämningar och dylikt förekommit.

Jemte denna verksamhet vid sjelfva stationen har föreståndaren under de senare åren på hushållningssällskapets och

kemiska stationens bekostnad företagit resor inom skilda delar af länet och dervid hållit föredrag, meddelat råd och upplysningar, verkställt undersökningar af mergelfyndigheter, myrvar och mossar, tagit prof af jordarter, jordförbättringsmedel o. s. v., allt kostnadsfritt för reqvirenterna och allmänheten.

Afsigten med jordanalyserna har i allmänhet varit att vinna upplysning om jordens behof af särskilda växtnäringsämnen; och hafva derföre med ledning af de vunna analysresultaten föreskrifter lemnats för gödsling med konstgjorda gödningsämnen samt påförande af kalk, myrjord eller andra jordförbättringsmedel.

Såsom bekant är, förekommer kalk inom länet egentligen endast i Tasjö socken, men har stationens föreståndare vid de ofvan omnämnda tjänsternas varit i tillfälle att undersöka dels fyndigheter af snäckmergel flerstädes utefter kusten, dels och s. k. bleke, d. v. s. en ur vatten afsatt mergelart, bestående af nästan ren kolsyrad kalk i fint fördelat tillstånd och af synnerligen stort värde för den i allmänhet kalkfattiga jorden.

Ett rätt användande af dessa kalkhaltiga jordförbättringsmedel skall otvifvelaktigt blifva af stort gagn för de närliggande trakternas jordbruk.

Konstgjorda gödningsämnen användas fortfarande i allt för ringa utsträckning inom detta län, och, då de användas, sker sådant utan att hänsyn toges till det slag, hvaraf jorden verkligen har behof. De varor, som tillhandahållas, äro äfven stundom af allt för underhållig beskaffenhet och ej hållande rätt proportion mellan salupris och verkligt värde.

Användningen af kraftfodermedel synes vara i tilltagande, men äfven här förekomma ej sällan underhålliga, för kreaturen rent af skadliga varor, som på god tro, utan någon som helst kontroll, inköpas.

Undersökningen af de talrikt inlemnade malm- och mineralproven har ofta varit tillfyllest att hos inlemnaren tillintetgöra öfverdrifna förhoppningar och förekomma gagnlösa omkostnader för sprängning och brytning.

Stationen är fortfarande inrymd i samma lokal som förut och tjänstemännen jemväl desamma som under föregående år.

Statsanslag har under femårsperioden utgått med 4,000 kronor årligen, hvarjemte länets hushållningssällskap och lands-ting hafva hvaradera bidragit med 950 kronor årligen.

För stationen gäller nädiga reglementet af den 18 maj 1888, och utföras undersökningarna enligt af Kungl. Landtbruksstyrelsen den 3 maj 1895 fastställd instruktion. Taxan för stationens anlåtande är fortfarande densamma, som fastställdes af Kungl. Landtbruksakademiens förvaltningskomité den 20 januari 1888.

Vid länets *frökontrollanstalt* har verksamheten under den gångna femårsperioden i rätt väsentlig grad ökat.

Undersökningarna hafva i allmänhet afsett att bestämma fröets vikt, grobarhet, renhet och äkthet.

Vid anstalten hafva utförts undersökningar å följande antal prof af frö och utsädesspannål, nämligen:

	Åt jordbrukare.	Åt fröhandlande.	På eget initiativ.	Summa.
År 1891	74	171	81	326
» 1892	125	141	67	333
» 1893	359	102	—	461
» 1894	404	90	—	494
» 1895	337	111	9	457
Summa	1,299	615	157	2,071

Dessa prof fördelade sig efter insändarnes bostad på följande sätt:

Insändarnes bostad.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Summa.
Hernösand och Hernön	198	134	102	168	126	728
Sundsvalls stad	—	12	2	7	10	31
Medelpads vestra fögderi	7	18	33	34	69	161
Medelpads östra do	—	6	—	21	14	41
Södra Ångermanlands nedre fögderi	28	79	255	165	114	641
Södra Ångermanlands öfre fögderi	—	13	40	53	80	186
Norra Ångermanlands fögderi	12	4	29	46	35	126
Prof på eget initiativ	81	67	—	—	9	157
Summa	326	333	461	494	457	2,071

Den stegring i anstaltens anlåtande af jordbrukarne, som tabellen utvisar, torde i första rummet få tillskrifvas den omständigheten, att Hushållningssällskapet bestrider kostnaden för undersökning af fröprof, inlemnade af jordbrukare och producer center inom länet.

Att anstalten i första hand anlitas af närboende, d. v. s. befolkningen i Hernösand och inom Södra Ångermanlands nedre fögderi, följer af dess läge i residensstaden, men insigten om värdet af kontrolleradt utsäde börjar sprida sig äfven till de aflägsnare delarne af länet.

Att så få prof inkommit från Sundsvalls stad och från Medelpads östra fögderi, som gränsar intill Sundsvall, torde möjligen få tillskrifvas de under våren däligena kommunikationerna, men torde också vara beroende deraf, att i Sundsvall numera finnes inrättad en privat frökontrollanstalt, som af de närboende anlitas.

Då af det inom länet producerade fröet endast en obetydlighet kommer i handeln och det importerade fröet redan vid sin hitkomst i regel är plomberadt, har endast ett fåtal plomberingar förekommit. Dock har vid några tillfällen begärd plombering måst vägras på grund af varans icke plomberingsgilla beskaffenhet.

Vid anstalten har jemväl en del vetenskapliga undersökningar utförts rörande fröns olika gröningsförhållande vid fullt solljus och vid dettas afstängande, vid förutgången längre eller kortare behandling med vatten (s. k. stöpning) o. s. v.

Jemförande odlingsförsök hafva gjorts för utrönande af härdigheten hos inhemskt och utländskt frö o. s. v.

Till frökontrollanstaltens uppehållande har ett årligt statsanslag af 450 kronor tillgodonjutits, hvarjemte Landstinget och Hushållningssällskapet hvar för sig årligen bidragit med ett belopp af 312 kr. 50 öre.

Anstalten, för hvilken Eders Kungl. Maj:ts nädiga reglemente den 12 november 1886 gäller till efterrättelse, arbetar i enlighet med en af Kungl. Landtbruksstyrelsen den 11 september 1894 utfärdad instruktion och enligt taxa, som af Kungl. Landtbruksakademiens förvaltningskomité blifvit den 18 april 1888 fastställd.

Äfven i Sundsvall har inrättats en kemisk station, sedan stadsfullmäktige vid sammanträde den 16 januari 1891 för an-

damålet anslagit dels 1,500 kronor för anskaffande af instrument och till inredning af lokal, dels ock ett belopp af högst 500 kronor årligen till förhårande af en sådan. Föreståndaren för stationen, der verksamheten började den 1 april samma år, är skyldig att mot betalning enligt taxa verkställa kemiska undersökningar åt personer, tillhörande samhället, men är berättigad att för undersökningar åt utom samhället boende taga betalning efter öfverenskommelse. Den 20 april 1893 hafva stadsfullmäktige vidare anslagit 600 kronor till inköp för stationens räkning af erforderlig litteratur inom det analytiska och mikroskopiska området. Rörande stationens verksamhet hänvisas till *tabell N*.

Dessutom har å stationen för läkarnes i Sundsvall räkning odling och mikroskopisk undersökning af sjukdomsalstrande bakterier egt rum under de två senaste åren.

Utöfver hvad härofvän blifvit anfördt angående länets hushållningssällskaps verksamhet för jordbrukets och dess binärings utveckling och förkofran, har sällskapet under ifrågavarande period — i likhet med de föregående — med synnerligt nit och omtanke omhuldat samt kraftigt understött länets utveckling jemväl på öfriga områden, der sällskapet eger befogenhet att ingripa, sasom fiskerinäringen, skogshushållningen, jagtvården, hussløjden m. m.; och hade sällskapet tillfredsställelsen att vid den *landtbruks- samt slöjd- och industriutställning för länet*, som af sällskapet anordnades vid dess sommarsammanträde i Hernösand den 12 och 13 juli 1894, kunna uppvisa framstående prof på länets utveckling under de femton år, som förflutit, sedan närmast föregående länsutställning egde rum. Utställningen år 1894 var anordnad i två hufvudafdelningar, den ena för slöjd och industri samt den andra för landtbruk, och voro dessa båda hufvudafdelningar vidare

fördelade, den förra i tre och den senare i sju grupper, omfattande sammanlagt 1,595 utställningsföremål. Såsom pris utdelades 46 hedersdiplom, 69 större och 156 mindre silfvermedaljer, 212 större och 121 mindre bronsmedaljer samt i konstanta medel dels dertill anslagna 2,365 kronor och dels såsom gåfva från enskild person influtna 1,000 kronor. I ändamål att för utställarne underlätta afsättningen af de föremål, som voro afsedda att försäljas, samt härigenom öka freqvensen vid utställningen sökte utställningsbestyrelsen Eders Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd att i sammanhang med utställningen anordna ett industrilotteri, till hvilket endast prisbelönta föremål finge inköpas, fördeladt i 6,000 lotter till ett pris af 75 öre stycket, hvartill Eders Kungl. Maj:ts enligt nådigt bref den 8 juni 1894 fann godt i nåder lemna bifall, med föreskrift, bland annat, att möjligen uppkommande öfverskott skulle tillfalla Vesternorrlands läns museum; och blef, sedan lotteriet lemnat en behållning af 81 kr. 96 öre, samma behållning till länets museum öfverlemnad den 31 oktober 1895.

Hushållningssällskapets tillgångar, hvilka enligt de reviderade räkenskaperna vid 1890 års slut uppgingo till 151,547 kr. 21 öre, med ett skulderna öfverstigande saldo af 133,021 kr. 9 öre, utgjorde vid 1895 års slut 225,942 kr. 20 öre, med ett öfverskott utöfver skulderna af 205,829 kr. 72 öre.

C) **Skogshushållning och trävarurörelse.** *Allmänna skogar.* Bland dessa intaga *kronoparkerna* både med afseende å areal och ekonomisk betydelse främsta rummet. Till antalet 46, fördelade å fyra revir, deraf tre i Ångermanland och det fjerde omfattande Medelpad, hafva de, enligt öfverjägmästarens berättelse, en sammanlagd ytvidd af 104,318·50 hektar, motsvarande 93,787·07 hektar år 1890. Ökningen under senaste femårsperioden, 10,531·43 hektar, är framkallad dels genom köp af privat mark, dels genom att en förutvarande stockfångstskog ingått bland kronoparkerna. En del af kronoparkerna innehåller ännu öfvermogna urskogstrakter, hvilka dock årligen betydligt minskas genom efter förhållandena lämpade afverkningar. Efter hand kommer på detta sätt skogstillgången att närma sig normalstadiet. De genom skogsförsäljning och betesarrenden vunna inkomsterna från kronoparkerna, för hvilka Kungl. Domänstyrelsen afgifver fullständiga officiella uppgifter, hafva varit höga, beroende på stark konkurrens mellan spekulanterna. Försäljningarne ske i allmänhet å auktion inför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande eller vederbörande uppördsman; mindre virkespartier, hufvudsakligen torrträd, säljas under hand genom revirförvaltarne. Å auktion inköpes det vida öfvervägande antalet virkesposter af träförädlade verk och bolag, medan köpen under hand mest afslutas med landtbefolkningen, som äfven, särskildt inom Medelpad, uppträder konkurrerande å auktionerna, dervid önskan att erhålla arbetsförtjenst för egna dragare oftast torde vara bestämmande. Virkesprisen hafva i allmänhet varit fullt tillfredsställande. Detta gäller främst om virkespartier, som drivas direkt till de stora vattendragen, för hvilka partier antalet köpare är så stort, att någon sammanslutning dem emellan ej kan åstadkommas. Mindre väl anses deremot virket betalas i Norra Ångermanland.

Den sträfvan, som under femårsperiodens senare del vidtagits, i syfte att de stora höstauktionerna må kunna tidigare än tillföre ega rum, anses hafva varit till gagn för såväl staten

Tab. N. Verksamheten vid kemiska stationen i Sundsvall åren 1891—1895.

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Summa prof.
<i>Profvens antal och art.</i>						
Vatten	39	106	66	29	26	266
Mejeriprodukter	216	419	346	342	330	1,653
Närings- och nyttningsmedel	19	8	14	7	103	151
Spannmål och frö	15	42	35	28	44	164
Tekniska produkter	44	35	94	29	49	251
Malmer, mineraliserade jordarter	19	6	7	6	7	45
Arsenikundersökningar	67	127	60	26	34	314
Diverse	18	16	8	2	1	45
Summa prof	437	759	630	469	594	2,889
<i>Antal flombärade säckar och deras innehåll.</i>						
Råg	390	552	100	57	63	1,162
Korn	—	—	—	—	33	33
Hafre	—	528	619	200	1,439	2,786
Alsikeklöfver	—	15	—	5	51	71
Rödsklöfver	5	—	—	—	1	6
Timotej	—	106	80	—	183	369
Vicker	—	25	—	—	—	25
Summa säckar	395	1,226	799	262	1,770	4,452

som virkesafnämarna, hvilka derjemte rönt tillmötesgående genom förlängd anståndstid med liqvids erläggande. Denna tid uppgår nu för länet till 8 à 9 månader.

Boställsskogarne, hvilka nästan uteslutande tillhöra ecklesiastika hemman, hafva en areal af 27,475.75 hektar. Afverkningen från dessa skogar disponeras, hvad behållna skogsafkastningen från hemman af krononatur angår, på det sätt, att för extra afverkning medlen ingå till ecklesiastika boställenas skogsfond, hvaremot för ordinarie eller regulier afverkning medlen delas mellan boställshafvaren och ecklesiastikstatens lönerogleringsfond, dervid den förres andel beräknas i förhållande till hans besvär för skogens skötsel och vård. Af donerade ecklesiastika hemman, hvilka i regel äro af skattenatur, erhåller boställshafvaren hela behållna skogsafkastningen. Under femårsperioden har en stor del af länets ecklesiastikstat, i syfte att få sin andel höjd, sökt påvisa, att hemmanen ej äro af krononatur. Målen, handlagda å administrativ väg, voro vid periodens slut till större delen oafgjorda. Om försäljning af skogsafkastningen från ecklesiastika hemman gäller, hvad i detta afseende angående kronoparkerna anförts. Dock må nämnas, att prisen per träd blifva lägre för små försäljningsposter, hvarför det ligger i boställshafvarens intresse att i sin mån bidra till, att försäljning må kunna ske af två eller flere års behållning såsom en försäljningspost.

Hemman med inskränkt skogs rätt upptagas likasom i förra femårsberättelsen till 36 stycken med en skogsareal af 30,599.49 hektar. Dessa hemman hafva uppkommit af förutvarande nybyggen, hvilka vid omföring till skatte ej erhållit fri dispositionsrätt till skogen, i det att träd, afsedda för annat än husbehof, skola genom skogsstatens försorg utstämplas. Härigenom hindras, att dylika skogar allt för hårdt tagas i anspråk, hvilket är af desto större betydelse, som dessa hemman, hvilka i regel egas af sågverk och trävaruhandlande, vanligen hafva ringa, undantagsvis intet landtbruk.

Stockfångstskogarne hafva under femårsperioden minskats med 1, som år 1893 ingick bland kronoparkerna, och utgöra nu ett antal af 55 med en ytvidd af 62,021.96 hektar, tillhörande Mo bruk, Lo och Kramfors sågverksegare samt Forse bruk. Mo bruk har ännu ej träffat öfverenskommelse om skogarnes öfverlemnande till staten. Af öfriga stockfångstskogar komma de, som tillhöra Lo och Kramfors sågverksegare, att år 1898 samt de Forse bruk tillhöriga att år 1899 öfverföras till kronoparker.

Åverkan å allmänna skogar är inskränkt till undantagsfall, särskildt beträffande kronoparkerna; å ecklesiastika hemman är det hufvudsakligen ett och annat lass bränsle, som af närboende fattiga tillgripes.

Beträffande åtgärder mot *skogseldar* får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande åberopa, hvad i detta afseende anförts i förra femårsberättelsen. Såsom stöd för den då uttalade meningen, att dylika eldar ej sällan uppsåtligen anläggas eller uppkomma genom vårdslöshet, må här nämnas, att å trakter, der brandanstiftare träffats af straffpåföljd, skogseldarne under en följd af år brukat till antalet märkbart aftaga, synnerligast om strängare straffpåföljd kunnat ådömas. I öfrigt stå eldarnes frekvens och omfång i direkt samband med sommarens temperatur. Råder torka under den farligaste brandperioden, eller från midten af juni till samma tid af juli, uppgå skogseldarne till större antal än under år, då sagde period medför nederbörd. Sälunda voro länets skogar i ringa grad utsatta för elden år 1892, hvaremot

skogseldar voro vanliga år 1894. Men genom i god tid vidtagna släckningsåtgärder fingo eldarne äfven sistnämnda år i regel ej större spridning. Den största skogselden år 1894, hvilken härjade Önskanäs byskog, omfattade dock 465 hektar. Åren 1891, 1893 och 1895 hafva icke medfört synnerligen anmärkningsvärda skogseldar.

Om *enskildes skogar*, hvilka äfven delvis berörts i hvad ofvan anförts rörande skogseldar, må, med hänvisning till hvad i förra femårsberättelsen derom yttrats, särskildt framhållas, att dessa skogars virkesförråd kan anses hafva under perioden varit i nedgående, hvilket bland annat visar sig deri, att sågtimmerdimensionerna sjunkit. Något stöd för sagda omdöme hemtas ock deraf, att antalet *sågtimmer*, som vid sågverken förüdlats, mycket ökats; se härom *tabell O* (sid. 22). Men i denna tabell ingår äfven det timmer, som från andra län tillförts länets sågverk, hvarföre uppgifterna i nämnda tabell icke kunna anses derutinnan exakta. Bättre ledning torde därför kunna inhämtas af uppgifterna om antalet *sågtimmer*, som tillsläppts länets *flottleder* hvilket ganska afsevärdt ökats, såsom af *tabell P* (sid. 23) närmare inhämtas. I denna tabell ingår icke sådant timmer, som dels — utan att flottas — direkt framdrifves till sågverken och dels å hafvet framflottas. Frågan, huru mycket timmer, som å länets skogar afverkats, kan således med tillgängliga uppgifter icke säkert besvaras, men uppgifterna gifva stöd för påståendet, att timmermängden betydligt stigit. Om man i detta afseende tager i betraktande det från Ångermanland till flottning i Ångermanelfven anmälda virket, så befinnes, att detta, hvilket år 1891 uppick till 1,649,446 och under hvardera af följande två år till öfver 2 millioner, år 1894 öfversteg 2.4 millioner och år 1895 belöpte sig till icke mindre än 2,749,131 stycken timmer. Visserligen berättigar detta icke afgjort till den slutsats, att skogarne öfverafverkats, ty, i man som dimensionerna å de afverkade skogsprodukterna minskas, kan antalet ökas. Men sannolikt är så fallet, och dimensionernas nedgående antyder obestriddligt, att tillgången på grofva träd mycket reducerats, hvilket åter måste stå i samband med ett minskadt virkesförråd i skogarne, ehuru härvid äfven bör ihågkommas, att genom särskildt de mindre timmerdimensionernas värdestegring sträfvan att vid afverkningarna medtaga sådant timmer, som förut ej betalt förädlingskostnaderna, härtill bidragit.

Så länge skogarnes virkesförråd ej nedgår under det med en för trakten lämplig omloppstid normala, må man med afseende uteslutande på skogshushållningen häri ej se något klandervärdt, ehuru det, ekonomiskt sedt, innebär minskade tillgångar. För en uthållig skogsskötsel är ett normalt virkesförråd ett önskemål. Frågan, huruvida länets skogar i allmänhet befinna sig *öfver*, *under* eller *på* detta stadium, är ej lätt att besvara. Skogrika trakter, exempelvis större delen af Resele socken, finnas dock, om hvilka man med visshet kan säga, att förrådet öfverstiger det normala. Lika visst är ock, att å omfattande trakter, företrädesvis närmare kusten, virkesförrådet nedbragts under normalstadiet. Synnerligen önskvärdt vore, om privata skogsegare egnade uppmärksamhet åt denna sak. Nödiga underlag finnas i de nu vanliga timmerräkningsuppgifterna, hvilka dock hittills hufvudsakligen användts vid skogars värdering, i vissa fall endast såsom ett slags inventering. Med stöd af dessa underlag skulle derjemte ganska säkra öfverslag kunna göras om skogarnas uthålliga afkastningsförmåga. Härom har dock veterligen endast

en större privat skogsegare inom länet sökt erhålla kännedom. Att döma af de resultat, som vunnits å en del af statens skogar, bör timmerafkastningen från länets samtliga privata skogar uppgå till omkring fyra millioner sågtimmer per år, då ej mindre än

sju tusen timmer häri medräknas; men med afseende å det ogynnsamma läge, hufvudsumman af statens skogar i detta län intager, har man anledning antaga, att privatskogarnes afkastning skall ställa sig högre.

Tab. O.

Vid sågverken försågd antal timmer i medeltal årligen 1891—1895.

Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.
Ångermanland.							
Ulfviks ångsäg	84,996	Styrnäs ångsäg	350	Offers vattensäg	500	Lo ångsäg	32,456
Svartviks » och hyfleri	30,000	Domsjö »	334,527	Lo »	3,650	Täfra vattensäg	10,000
Sandvikens »	172,815	Måja »	131,800	Myckelby »	3,500	Mo ²⁾ ångsäg	196,698
Kramfors »	430,172	Salsåkers »	123,683	Lökoms »	1,500	Jerfeds hyfleri	9,700
Brunne »	2,000	Omne »	17,595	Björkä »	35,419	Skorpeds snickerifabrik . .	25,000
Björknäs »	129,800	Måvikens »	25,600	Bälsjö »	23,062	Summa för Ångermanland	6,436,332
Svanö »	118,431	Bråns »	275	Strinne 2 vattensågar . . .	300	Medelpad.	
Strömnäs »	149,407	Gädeå »	125	Bergs vattensäg	130	Svartviks ångsäg och hyfleri	334,448
Sprängsvikens »	181,706	Helgums » (Säbrå sn)	300	Hols »	6,772	Klampenborgs ångsäg . . .	186,867
Ramviks »	105,818	Valvattnets »	1,000	Löfviks ångsäg	80,023	Stockviks ³⁾ »	74,476
Ramviks lokomobilsåg . . .	64,341	Lovvattnets »	1,000	Ramsta vattensäg	240	Nyhamns ⁴⁾ »	75,000
Rö ångsäg	8,500	Helgums vattensäg (Hel-	3,400	Salteå »	11,000	Essviks »	124,955
Vestby »	17,855	gums sn)	3,400	Östanå »	120	Juniskärs »	52,534
Frånö »	116,000	Ramsås vattensäg	1,000	Mäländs »	250	Kubikenborgs »	226,225
Skärsvikens »	33,997	Vesterjälunds »	350	Träsk »	3,000	Hörningsholms »	79,831
Dynäs »	95,495	Åms »	225	Öfvereds »	6,000	Mons »	164,167
Bollsta »	335,525	Ålands »	200	Sollefteå »	38,000	Byns »	223,753
Väija »	164,909	Öfverdals »	150	Valå o. Hågesta vattensågar	1,000	Tunadals »	246,480
Rossö »	141,800	Byns vattensäg (Stigsjö sn)	800	Nyländs vattensäg	2,000	Johannedals »	161,686
Hollänge »	3,000	Brunne » (d:o d:o)	76,987	Grånige »	8,200	Ortvikens ⁵⁾ »	117,405
Fröks »	47,560	Spilböle vattensäg	1,500	Österstrinne »	1,300	Sunds och Nyviks ångsågar	238,893
Mariebergs »	207,673	Sörgårdens »	1,000	Mångrafs »	500	Skönviks och Östrands »	541,472
Sandö »	146,226	Ölje »	300	Vesterstrinne »	900	Vifstavarfs ångsäg	269,509
Lugnviks »	189,451	Östankviks »	600	Tjälls »	200	Fagerviks »	250,769
Dals »	155,852	Gåltjerns »	1,000	Skedoms »	3,000	Söråkers »	62,688
Köja »	142,322	Käckelbäckens »	1,000	Ingersta »	2,000	Söråkers nya ⁶⁾ »	85,628
Hernösands »	144,966	Nyhemmanets »	800	Nässjö »	1,200	Sörviks ⁷⁾ »	108,153
Åbords »	25,254	By »	200	Flo »	100	Norrviks »	139,469
Nyländs »	11,000	Klappnäs »	40	Hannre »	100	Nacka och Johannesviks	vattensågar
Ökne »	24,508	Sjö »	200	Hakesta »	400	Eriksdals ångsäg	142,414
Åslands »	16,000	Björsta »	326	Forsse »	6,500	Hofvids »	134,649
Fjerdviks »	74,226	Stor- och Mjövattnets d:o	10,690	Sands »	500	Vii »	48,745
Hallsta »	34,651	Nästvattnets vattensäg . . .	239	Öns »	500	Alviks ⁸⁾ »	86,915
Rödsta »	14,400	Östhy »	500	Vesterås »	500	Strands ⁹⁾ »	133,505
Bjåsta (Köpmanholmens) d:o	126,410	Öfverfalle »	349	Österås »	1,500	Gustafsbergs »	165,111
Näske ångsäg	78,845	Bäcklands »	10	Blåviks »	10,000	Carlsviks »	113,878
Strängö »	25,105	Flattoms »	5	Bräcke »	3,000	Myrnäs »	38,670
Vesterbråns vattensäg	275	Sela »	150	Vestanå »	1,000	Ankarsvika »	57,497
Gädeå och Husums ångsäg . .	213,891	Eds »	729	Byns vattensäg (Häggdångers	200	Utviks »	100,998
Gädeåbecka ångsäg	53,067	Forseds »	8,492	sn)	200	Viskans »	17,900
Örnsköldsviks »	200,000	Herrsjö »	38	Banafjälls vattensäg	3,000	Galtströms vattensäg . . .	6,818
Jerfeds »	243,767	Majunäs »	5,806	Gottne ångsäg	30,000	Vestanå ¹⁰⁾ »	7,286
Alnö »	246,146	Sels »	4,812	Jeresta vattensäg	3,332	Skärsåts ^{10) 11)} »	2,200
Hörneborgs »	58,800	Flögsäters »	600	Viksäters »	1,900	Hammals ¹²⁾ »	23
Alfredshems ¹⁾ »	76,880	Hällejö »	860	Sörgullsta »	6,000		
Skorpeds »	40,000	Tjerns »	1,600	Dynäs »	1,500		
Resele »	10,000	Ållsta »	625	Östmarkoms »	3,000		

Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.	Ång- och vattensågar.	Antal försågade timmer.
Indals vattensåg	622	Boda byamäns vattensåg . .	160	Fagerviks vattensåg	354	Sörfors vattensåg	3,360
Sulå »	256	Glimå »	50	Vike »	100	Mafors »	500
Sodalens »	150	Bodacke »	500	Hullsjö »	100	Summa för Medelpad	4,987,951
Östanskärs »	360	Bäckens o. Vesterflygges d:o	200	Åssjö »	12,900	Summa för hela länet	11,424,283
Oxsjö »	686	Österströms vattensåg . . .	1,657	Åvike »	20,025		

¹⁾ Alfredshems sågverk nedbrann i juni 1895, hvarefter försågningen förlagts till Hörneborg. — ²⁾ Medeltalet för den årliga försågningen är för Mo sågverk taget blott de 4 första åren under femårsperioden. — ³⁾ Uppgiften omfattar åren 1891—1894. — ⁴⁾ Approximativ uppgift; afser åren 1891 och 1892; sågning har ej förekommit under senare år af perioden. — ⁵⁾ Uppgiften omfattar endast åren 1894 och 1895, under hvilken tid sågen, som numera äges af Skövika aktiebolag, varit uthyrd till J. A. Enhörnings trävaruaktiebolag. — ⁶⁾ Afser åren 1893—1895, under hvilken tid legosågning der bedrivits af Fagerviks trävaruaktiebolag. — ⁷⁾ Förre egaren i konkurs; uppgiften afser legosågning åren 1894 och 1895. — ⁸⁾ Sågen har endast år 1895 varit i verksamhet. — ⁹⁾ Afser endast åren 1891—1894; sågen har ej varit i gång under år 1895. — ¹⁰⁾ I tili beloppet ingå 800 husbehöfstimmer. — ¹¹⁾ Sågen har endast varit i gång år 1895. — ¹²⁾ Afser åren 1892—1895.

Timmerprisen under de fem år, denna redogörelse afser, hafva likasom förut varit ganska olika inom Medelpad och Ångermanland samt tillika vexlat för skilda år. Inom Medelpad säljes timret »efter tum och aln», dervid under de skilda åren följande priser, uppgifna i öre, varit vanligast per aln:

Toppdiameter.	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
Tum.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.	Öre.
6	—	—	—	—	4
7	5	7	5	6	4
8	10	12	10	11	13
9	18	21	17	18	22
10	27	32	27	28	33
11	31	37	34	35	38
12	36	42	41	42	43

För gröfre dimensioner betaltes per aln 5 öre upp för hvarje tum.

Inom Ångermanelfvens floddalar referera sig timmerprisen till visst pris vid Granväg eller Faxelfvens inflöde i hufvudelfven.

Fullständiga pristabeller uträknas, hvilka dock ofta öfverbetalas med vissa procent. De priser, som tabellerna upptaga, benämnas derföre »grundpris».

Åren 1891 och 1892 tillämpades 1888 års »grundpris» med respektive 15 och 25 % förhöjning enligt följande tabell Q (sid 24).

Åren 1893 och 1894 gälde en för dessa år särskildt upprättad tabell med respektive 20 och 30 % förhöjning, hvarefter under följande år 1888 års grundpris åter allmänt tillämpades med 30 % förhöjning.

En jämförelse mellan timmerprisen inom Medelpad och Ångermanland visar, att skogsprodukterna varit bättre betalda inom den förra provinsen, hvilket särskildt gäller om timmer af lägre dimensioner till och med 11 tums topp. Å sådant timmer anses priserna inom Medelpad vara allt för höga, hvarföre de sågverk inom Sundsvalls distrikt, som baserat sin tillverkning å köptimmer, arbetat under svåra förhållanden. De träförädlare verken inom Ångermanland anses intaga en lyckligare ställning. I ett afseende hafva dessa senare under perioden samarbetat vid timmerköp, i det att flertalet af dem hösten 1892 bildade en s. k. »tumningsförening», som sedermera egt bestånd. Föreningen har anställt gemensamma tunningsförmän, hvilka på ett för alla lika sätt mottaga det inköpta timret. En anmärk-

Tab. P. Vid nedanstående rattendrag afverkadt och till flottning levererad virke under åren 1891—1895.

	År 1891.		År 1892.		År 1893.		År 1894.		År 1895.	
	Bjelkar.	Timmer.	Bjelkar.	Timmer.	Bjelkar.	Timmer.	Bjelkar.	Timmer.	Bjelkar.	Timmer.
Ångermanelfven:										
Inom Vesterbotten	—	400,000	—	500,000	—	600,000	—	600,000	—	720,000
Inom Jemtland	—	500,000	—	525,000	—	560,000	—	520,000	—	560,000
Inom Ångermanland	—	1,649,446	—	2,058,368	—	2,051,593	—	2,429,639	—	2,749,131
Summa	—	2,549,446	—	3,083,368	—	3,211,593	—	3,549,639	—	4,029,131
Gideå och Husums elfvar	21	328,866	14	389,173	369	290,074	—	425,877	—	470,666
Moelfvens vattendal	—	678,798	—	577,537	—	627,942	—	696,581	—	961,296
Inviksån	—	—	—	—	—	38,258	—	60,332	—	55,893
Indalselfven med biflöden	30,101	1,647,851	78,096	2,568,658	52,207	2,345,910	26,797	2,368,818	29,366	2,377,810
Ljunga elfs vattendal	19,696	1,487,374	43,332	1,861,826	23,695	1,606,655	15,917	1,857,418	20,880	1,917,092
Summa	49,818	6,692,335	121,442	8,480,562	76,271	8,120,132	42,714	8,958,665	50,246	9,511,888

ningsvärd olikhet i de båda provinsernas timmerhandel ligger vidare deruti, att granen inom Medelpad i regel betingar samma pris som tallen, medan inom Ångermanland priset å gran-timmer varit 15 % lägre.

Vid länets sågverk förädlas, såsom tabell O närmare utvisar, omkring 12 millioner sågtimmer eller i rundt tal tre gånger så mycket timmer som det belopp, hvilket här ofvan angifvits såsom ett approximativt värde för den normala afkastningen från de privata skogarne. Derjemte skeppas en ganska stor quantitet virke oförädladt såsom bjelkar, sparrar, hollands-timmer, spiror m. m., hvartill kommer, att timmer förbrukas för husbehof till byggnader m. m. Häraf framgår, att, derest den inom länet försägade timmermängden härrörde uteslutande eller hufvudsakligen från dess egna skogar, afverkningen skulle vara i sanning förödande. Men det område af Norrland, hvarifrån länets floder tillföra dess sågverk timmer, har ett omfång, som vida öfverstiger dubbla ytvidden af Medelpad och Ångermanland. En karta öfver mellersta Norrland visar en anmärkningsvärd hufvudriktning för de tre stora floderna Ljungan, Indalselfven och Ångermanelfven. Den förstnämnda går mera i öster och vester, den sistnämnda mera i norr och söder än de öfriga norrländska floder. De bilda derföre jemte Indalselfven tre sammanhängande flodområden, omfattande en landmassa, som i närheten af fjällen är mera än fyra gånger bredare än vid kusten och omsluter hela Jemtland, södra delen af Vesterbottens läns lappmark samt ett mindre parti af Herjedalen, hvarjemte Indals- och Ångermanelfvarnes flodområden efter Ströms och Hotagens vattudalar sträcka sig öfver riksgränsen in i Norge. Tillika framflottas efter Gideåelfven timmer från ett område af Vesterbottens läns lappmark till Ångermanland. Vid Vesternorrlands läns kust försågas dessutom timmer, som genom flottning å hafvet hitförts från öfre Norrland, Finland och undantagsvis norra Helsingland. Det är på grund af dessa egendomliga förhållanden, som mellersta Norrland inom trävarurörelsen kan intaga främsta rummet, i det att sammanlagda skeppningen af trävaror från Hernösands och Sundsvalls distrikt närmar sig hälften af *trävaruexporten* från hela Norrland. Se tabell R.

Huru stor del af det enligt tabell O försägade timret, som vuxit inom Vesternorrlands län, kan, såsom förut nämnts, med stöd endast af nu tillgängliga uppgifter, ej utrönas. Af det till flottning uti Ångermanelfven anmälda virket utgör det inom länet afverkade omkring två tredjedelar, af det till flottning i Indalselfven uppgifna sannolikt icke ens en tiondedel och af det för

flottning i Ljungan anmälda möjligen omkring två tredjedelar. I rundt tal torde något mer än halfva summan af det till flottning anmälda virket hafva producerats i Vesternorrlands läns skogar. Äfven detta bör dock anses innebära en anseelig öfverafverkning, ehuru till och med sex tums timmer ganska allmänt under sista åren för försågning afverkats från länets skogar, medan det från aflägsnare bygder kommande timret måste på grund af ökade omkostnader förutsättas vara af större dimensioner.

Granskar man närmare sagde tabell O, hvilken, om primäruppgifterna varit fullständiga och exakta, borde angifva ett i det närmaste noggrannt medeltal för hvarje år, framträda vissa tecken, som äro utmärkande för de senaste åren. Dessa bestå deri, att några ganska betydande sågverk, sedan förra berättelsen afgafs, nedlagts. Qvinquenniet har nämligen utgjort en kritisk period; 1891 var ett knappt medelgodt år, så följde två kritiska år och med 1894 började de bättre konjunkturerna. Perioden kan alltså i korthet karakteriseras såsom en vågdal, hvars botten utmärkes af åren 1892 och 1893. Under tryckta tider kunna

Tab. R. Totala virkesexporten från Norrland åren 1891—1895, i millioner kubikmeter.

Område.	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.	Medeltal.
Sundsvalls distrikt	1-224	1-134	1-116	1-077	1-077	1-126
Hernösands »	0-991	0-903	1-027	0-891	0-840	1-012
Örnsköldsviks »				0-177	0-232	
Gefle »	0-613	0-621	0-669	0-657	0-693	0-650
Söderhamns »	0-559	0-532	0-476	0-562	0-560	0-538
Hudiksvalls »	0-326	0-320	0-371	0-352	0-340	0-342
Umeå »	0-187	0-188	0-199	0-222	0-259	0-211
Skellefteå »	0-262	0-195	0-204	0-251	0-211	0-225
Haparanda »	0-155	0-167	0-190	0-166	0-188	0-173
Piteå »	0-145	0-142	0-160	0-149	0-138	0-147
Luleå »	0-101	0-111	0-091	0-089	0-086	0-095
Vesternorrlands län	2-215	2-037	2-143	2-145	2-149	2-138
Gefleborgs »	1-498	1-473	1-516	1-571	1-593	1-530
Vesterbottens »	0-449	0-383	0-403	0-473	0-470	0-436
Norrbottnens »	0-401	0-420	0-441	0-404	0-412	0-415
Hela Norrland	4-563	4-313	4-503	4-593	4-624	4-519

Tab. Q.

Timmerprisen inom Ångermanelfvens floddalar åren 1891—1892.

Timmerets längd. Fot.	7	7½	8	8½	9	9½	10	10½	11	11½	12	12½	13—14	15—16	17—18
	t u m s t o p p d i a m e t e r.														
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
15	0-25	0-35	0-50	0-60	0-75	1—	1-40	1-50	1-70	2-00	2-40	2-50	2-70	3-90	4-90
17	0-30	0-40	0-55	0-75	1—	1-25	1-55	1-75	2—	2-35	2-70	2-80	3-10	4-30	5-40
19	0-35	0-50	0-70	0-90	1-10	1-45	1-80	2-05	2-35	2-65	3—	3-15	3-50	4-85	6-05
21	0-40	0-60	0-80	1—	1-20	1-60	2—	2-35	2-75	3-05	3-35	3-55	3-90	5-40	6-70
23	0-45	0-70	0-95	1-15	1-35	1-80	2-30	2-65	3—	3-35	3-70	3-90	4-30	5-95	7-35
25	0-50	0-80	1-15	1-35	1-55	2-05	2-60	2-95	3-35	3-65	4—	4-25	4-70	6-50	8—
27	0-55	0-95	1-35	1-55	1-75	2-30	2-90	3-30	3-70	4—	4-30	4-60	5-10	7-05	8-65

Ann. Engelskt mått. Timningen verkställes endast efter fullt mått.

kapitalstarka affärer lättast utvidga sin rörelse. I detta afseende förtjenar nämnas, att Ortvikens ångsågs aktiebolag uppgått i Skönviks aktiebolag, och att Vifstavarfs bolag förvärfvat de ansenliga Heffnerska skogarna. Äfven ett par andra sågverk hafva förenats till en affär. För skogarnes uthållighet och värd innebär en dylik konsolidering en garanti.

Bredvid sågverken framträda allt mera *andra industriella verk, som förädla trävaror*. Bland dessa må i främsta rummet nämnas pappersmassefabrikerna, af hvilka en vid Björkå varit i gång hela femårsperioden och tillverkat omkring 1,260 ton torr massa årligen. Under perioden hafva anlagts fabrikerna vid Torpshammar, Matfors och Sörfors, hvilka likasom Björkå drifva tillverkning på mekanisk väg, men derifrån pappersmassan skeppas i våt form. År 1895 började anläggas en större fabrik för tillverkning af kemisk massa, sulfat, vid Frånö och en för mekanisk massa vid Offer.

Länets skeppning af pappersmassa, uteslutande mekanisk sådan, utgjorde i kilogram:

	Torr massa.	Våt massa.
År 1891	1,125,160	—
» 1892	620,600	—
» 1893	1,980,600	—
» 1894	1,464,700	1,653,290
» 1895	1,121,800	16,246,390
Summa kg.	6,312,860	17,899,680
Medeltal per år »	1,262,572	¹⁾ 8,949,840

Utvecklingen af pappersmasseindustrien bör, om den bedrifves med hänsyn till skogarnas bestånd, vara till gagn för länet. Dervid kan nämligen tillgodogöras virke, som i annat fall skulle dels quarstå i skogarna såsom affall efter timmerafverkningen, dels quarstå såsom odugligt och för återväxten hindrande. Till sulfatmassa användes hufvudsakligen affall från sågverken. Att tillverkningen af pappersmassa såsom industri bör ställas framför sågverksrörelsen, beror ock derpå, att råvaran intensivare bearbetas, hvarföre den alltså bereder relativt större tillfälle till arbete. Då alltså, såsom i det föregående antydts, tillgången å gröfre och bättre virke inom skogarne aftager och äfven virkesförrådet i sin helhet sjunker, eger man i pappersmasstillverkningen en garanti för att med användning af sämre och till kvantiteten mindre råvara kunna bereda arbete åt en ökad befolkning. Detsamma gäller om äfven andra, mera intensivt träförädlade verk, bland hvilka må nämnas Matfors nya snickerifabrik och Nensjö träullfabrik.

En mindre ljus sida i trävaruindustrien utgör *skeppningen af oförädladt småvirke*, hvilken under senare åren i oroväckande grad tilltagit. Denna export omfattar hufvudsakligen småsparrar, pappersvirke och grufstolpar. Afverkning af dylikt virke bedrifves längs kusten samt ett stycke upp efter elfvarna, intill dess forsar hindra manövrering af flottar. I flottlederna mottages nämligen ännu icke dylikt virke för fri eller vild flottning, ehuru yrkanden i detta afseende gjorts. Det ligger sålunda i sakens natur, att största mängden dylikt virke skeppas från Hernösands distrikt, der den långa hafsvik, hvori Ångermanelfven utfaller, gynnar denna afverkning. I skeppning särskildt af grufstolpar öfverträffas inom hela Norrland Hernösands distrikt endast af

Hudiksvalls. Länets hela export af denna artikel har ökat från 5,882 standard år 1891 till 31,237 standard år 1895, d. v. s. mera än femdubblats. Hvad som gör denna skeppning ogynnsam, är å ena sidan, att växtliga ungskogar få lemna hufvudsumman af virket, samt å andra sidan, att den bereder mindre arbetstillfällen än annan trävarurörelse. Många röster hafva ock höjts för hämmande af dylik afverkning på lagstiftningens väg.

Att en ändring, åsyftande *bättre skogsvård*, vore önskvärd, derom äro meningarne icke delade. Lyckligast och för den ekonomiska utvecklingen minst störande vore, om målet kunde nås på öfvertygelsens och upplysningens väg, hvilket likväl icke torde kunna förväntas på ett område, der den ekonomiska fördelen spelar en så stor rol. Man må härvid icke underkänna värdet af den undervisning, som bibringas allmänheten af en inom länet förlagd statens skogsskola, hvarjemte en större privat skogsegare genom sin skogstjensteman söker meddela enahanda undervisning åt ett par personer årligen. Samme skogsegare har ock inledt vissa forstliga experiment å sina skogar. Utan betydelse är ej heller den verksamhet, som här utöfvas af »Föreningen för frivillig skogsvård i Norrland».

Beträffande *den totala trävaruexporten* hänvisas till *tabellerna S och T* (sid. 26), upprättade enligt uppgifter från länets tullkamarar, hvilka från den 1 juli 1894 äro tre, i det att Örnsköldsvik då erhöll sådan med eget tullkammardistrikt. De i tabellen S för Örnsköldsviks distrikt upptagna summor för år 1894 afse hela årets skeppning från detta distriktsområde. Tabellerna erbjuda för betraktelse många beaktansvärda förhållanden.

Summorna visa, att skeppningen år 1891 varit störst och det derpå följande året minst samt under 1893—1895 nästan lika och något öfver medelsiffran, som för femårsperioden är 2,13 millioner kubikmeter, motsvarande 1,96 millioner för åren 1886—1890. Ökningen uppgår alltså i medeltal till 170,000 kubikmeter per år. Denna ökning, som faller inom Hernösands och Örnsköldsviks distrikt, under det att Sundsvalls skeppning icke stigit, utgöres hufvudsakligen af icke förarbetadt småvirke, hvaremot de sågade varornas summa förblifvit ganska konstant, ehuru märkliga förskjutningar inträdt inom de särskilda trävarornas summor. Plankdimensionerna aftaga, medan de mindre dimensionerna ökas, ett förhållande som framkallats dels af prisen å världsmarknaden och dels af sjunkande sågtimmerdimensioner. Periodens mest utmärkande drag är emellertid hyfleriernas ökade skeppning af hyflade bräder. I detta afseende har Sundsvalls distrikt tagit ledningen och haft en omkring tio gånger större tillverkning än Hernösands distrikt. I denna exportartikel ingå öfvervägande små dimensioner, erhållna af ytbräder och småtimmer.

Prisen å exportvirket hafva såsom vanligt vexlat. Anmärkningsvärdt är i detta afseende, att Sundsvalls tillverkning betingar något högre pris än Hernösands, äfven då timret härstammar från Ångermanelfven eller nordligare orter. Relationen mellan priserna hafva i allmänhet ändrats till favör för mindre dimensioner. Främst gäller detta battens och planchetter. Orsaken härtill har till stor del varit den, att Hvitva havets aflastare år 1892 fylde marknaden med sina stora dimensioner, hvarigenom många härvarande sågverk af sådan vara fingo afsevärda behållningar i sina brädgårdar. Derjemte hafva utländska köpare mera än förr börjat inse fördelen af att importera just de dimensioner, som ega direkt användning, medan förbrukarne tillföre

¹⁾ Medeltalet afser endast de två år, då sådan skeppning förekommit.

i många fall sjelfva ytterligare försägat våra gröfre dimensioner. En följd häraf är, att 3" x 9" plank icke längre eger afgörande betydelse för världsmarknaden. I öfrigt må påpekas, att granvirke visar tendens att i pris närma sig tallen. Såsom *pris per standard* sågade trävaror fritt ombord å fartyg vid Ångerman-elfvens mynning uppgifvas följande medelsiffror: 90 kronor år 1891, 96 kronor år 1892, 95 kronor år 1893, 98 kronor år 1894 och 98 kronor år 1895. Om dessa medelpris, som afse plankor, battens, bräder och plancherter, dock icke utskott, må anmärkas, att de kunna vexla för närliggande sågverk efter den olika mängd af skilda dimensioner och kvaliteter, som i försäljningarna ingått, hvarjemte den inbördes mängden af virke utaf tall och gran är bestämmande. Mest inverkar dock kvaliteten, i

följd hvaraf, om ett sågverk under något år erhåller mer än vanligt vackert eller under medelmåttan dåligt timmer, detta vinner uttryck vid utfallets sortering och medför ett abnormt högt eller lågt medelpris. På detta sätt kunna år med låga virkespris erhålla höga medelsiffror och tvärtom. Om vid medelsiffrornas beräknande allt sågadt virke medtages, sålunda äfven utskott, stäfver, läkt, bräd- och plankstump, erhållas följande tal: 75 kronor år 1891, 77 kronor år 1892, 77 kronor år 1893, 83 kronor år 1894 och 82 kronor år 1895, allt per standard.

Den *behållning* för länets befolkning, som af skogshushållning och trävaruörelse uppstått, utgöres af skogsvärdet af det virke, som producerats å befolkningens skogar, arbetslönerna för huggning och drifning af detta virke samt för flottning, förädling och lastning af allt till länets kust nedkommande virke. Här- till kommer *administrationen*, utgörande löner och arfvoden till tjänstemän och förmän inom trävaruindustrien. Industridkarnes vinst å sågverksrörelsen stannar och till öfvervägande del inom länet, enär hufvudsumman af sågverken eges af här bosatta personer. Det kapital, länets trävaruindustri och skogshushållning årligen i medeltal inbragt, kan anslås till omkring 32 millioner kronor.

Bland *binärningar*, härflytande från skogarne, har numera endast *kolningen* betydelse, och denna betydelse har under perioden ökat, i det att kolpriserna under senare åren stigit. Kol brännas vid sågverken af det affall, som ej på fördelaktigare sätt kan användas. Quantiteten häraf minskas visserligen i

Tab. S. Från länets tullkammare exporterade skogsalster åren 1891—1895.

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
	Kub.-meter.	Kub.-meter.	Kub.-meter.	Kub.-meter.	Kub.-meter.
<i>Från Sundsvalls tullkammardistrikt.</i>					
Plankor och battens	550,777	474,461	475,872	451,545	455,973
Bräder	279,572	231,644	262,466	230,081	223,945
Do hyflade	70,842	51,193	77,737	94,143	109,913
Bräd- och plankstump	124,154	129,894	103,510	112,515	110,992
Bjelkar och sparrar	78,960	77,332	74,893	70,359	60,246
Timmer, master o. spiror	112,339	150,886	87,470	54,750	66,008
Grufstolpar	5,852	10,450	25,986	47,497	41,709
Andra ej specificerade träslag	—	2,854	4,388	2,621	5,277
<i>Från Hernösands tullkammardistrikt.</i>					
Plankor och battens	556,475	471,045	542,775	389,909	400,816
Bräder	278,476	255,657	288,006	217,292	216,221
Do hyflade	3,908	5,262	7,108	2,050	18,682
Bräd- och plankstump	75,216	79,586	69,189	39,190	63,981
Bjelkar och sparrar	2,415	4,002	6,438	6,729	10,363
Timmer och spiror	35,021	46,742	37,998	34,499	45,273
Grufstolpar	14,140	27,972	45,022	56,750	56,820
Stäfver, ribbor o. andra slag	24,721	14,282	33,469	32,249	28,344
<i>Från Örnsköldsviks tullkammardistrikt.</i>					
Plankor och battens	—	—	—	148,613	126,861
Bräder	—	—	—	85,015	69,783
Do hyflade	—	—	—	7,386	24
Bräd- och plankstump	—	—	—	27,359	19,665
Bjelkar och sparrar	—	—	—	1,663	39
Timmer och spiror	—	—	—	5,373	30
Grufstolpar	—	—	—	8,450	7,565
Stäfver, läkter, ribbor m. m.	—	—	—	4,927	7,988
Summa	2,212,868	2,033,262	2,142,327	2,130,965	2,146,518

Ann. Dessutom exporterades från Sundsvalls distrikt 18,746 kbm. ved, 264,349 kbm. snickare- och svartvarearbeten, 45,330 hl. träkol och 40,842 kg. tjära samt från Örnsköldsviks distrikt 3,127,379 kg. tjära. Exporterad pappersmassa är förut omtalad.

Tab. T. Jemförande tablå öfver exporterade trävaror åren 1881—1895.

	Årligt medeltal 1881—1885.	Årligt medeltal 1886—1890.	Årligt medeltal 1891—1895.
	Kub.-meter.	Kub.-meter.	Kub.-meter.
<i>Från Sundsvalls tullkammardistrikt.</i>			
Plankor, battens och bräder	641,223	816,592	727,267
Hyflade bräder	—	—	80,765
Bräd- och plankstump	76,244	110,904	116,213
Bjelkar och sparrar	126,926	78,802	72,358
Timmer och spiror	102,959	123,122	94,290
Grufstolpar	—	5,364	26,299
Bärlingar, stäfver, lister och andra slags trävaror	—	4,535	3,028
Summa	947,352	1,139,319	1,120,220
<i>Från Hernösands och Örnsköldsviks tullkammardistrikt.</i>			
Plankor, battens och bräder	593,898	702,943	809,389
Hyflade bräder	—	2,585	8,884
Bräd- och plankstump	45,670	50,891	74,837
Bjelkar och sparrar	5,991	5,382	6,329
Timmer och spiror	24,593	35,406	40,986
Grufstolpar	—	8,116	43,344
Bärlingar, stäfver, ribbor och andra slags trävaror	—	14,133	29,196
Summa	670,152	819,456	1,012,965

Ann. Hernösands äldre tullkammardistrikt var under åren 1894 och 1895 deladt i tvenne, Hernösands och Örnsköldsviks tullkammardistrikt. Beträffande exporten från hvar och en af dessa, se tab. S.

någon män, allteftersom noggrannheten vid verkets tillvaratagande för export ökas, men är dock ganska stor, enligt uppgift omkring 33 % af timrets massa. Kolning bedrivs och för afsalu till bergslagstrakterna af vindfällan, torrträdd, timmeraffall m. m. i skogstrakter utefter järnväg eller segelled, på några ställen till ett afstånd af omkring 1½ mil från dylik kommunikationsled.

Tjärbränningen, hvilken i äldre tider utgjorde en icke oväsentlig inkomstkälla för allmogen i skogsbygderna, har år efter år aftagit och eger numera föga betydelse.

D) Jagt och djurfångst. Om ock jagten numera inom detta län icke utöfvas i den omfattning och under sådana förhållanden, att den vidare för befolkningen har betydelse af ett särskildt näringsfång, har dock en förbättrad och mera omsorgsfull jagtvård haft det inflytande på den skogegande allmogen, att den numera ofta söker tillgodogöra sig jagträkten å egen mark genom dess upplåtande på arrende åt enskilde, för jagten intresserade personer eller jagtlag. Dessa plåga sedermera, genom offentliga tillkännagifvanden om jagträttens innehafvet och genom utfästelser om belöning för beifrån af tjufskytte, söka skydda jagten å området i fråga. Då allmogen sjelf endast undantagsvis ådagalägger intresse för den rationela jagtvården, torde nyss omnämnda förfaringssätt icke vara utan betydelse för en dylik vård.

Elgen förekommer sparsamt och synes vara i aftagande. Icke endast tjufskytte torde dertill bidraga, utan äfven skogshygget och den afverkningen åtföljande ofreden i skogarne. Den olofliga jagten å elg beifras med kraft, men ofta nog utan möjlighet att ertappa tjufskytten eller anskaffa tillräcklig bevisning för att få honom sakfäld.

Beträffande vildståndet i öfrigt synes tillgången vara oförändrad.

Af *rofdjuren* förekommer varg knappast, björn ytterst sällsynt, lo och järf ganska sparsamt.

Räfven deremot förekommer talrikt öfver hela länet. Med hänsyn till dess skadegörelse å de mindre hemdjuren plågar allmogen mer och mer att för dess utrotande begagna sig af det i gällande jagtstadga medgifna sättet att vintertiden utlägga med stryknin förgiftade åtlar, hvarom tillstånd esomoftast sökes hos Länsstyrelsen och merändels äfven beviljas, sedan den sökandes lämplighet och tillförlitlighet för giftets handhavande blifvit vederbörligen ådagalagda.

Den år 1887 bildade *Vesternorrlands nya jagtvårdsförening* har under qvinqvenniet med oförminskadt intresse fortsatt sin för jagtvården gagneliga verksamhet.

Då enligt stadgarne premier för dödade rofdjur icke må ur föreningens kassa utbetalas, har föreningen sökt att efter bästa förmåga tillgodose öfriga sidor af jagtvården.

Rapphönsen hafva under de senare åren allt mer och mer spridd sig och funnit trefnad inom länet, hvadan det sålunda finnes förhoppning om, att denna värdefulla fågelart, derest den erhåller behöfligt skydd, i en ej aflägsen framtid skall komma att blifva af ej ringa värde för jagten. I sådant syfte har föreningen utfäst belöningar af minst tre kronor för hvar och en, som styrker sig hafva under vinterns lopp, till dess bar mark inträffar, omsorgsfullt vårdat en flock rapphöns.

Alldenstund elg tillföre förekommit och funnit trefnad å de af föreningen arrenderade jagtmarkerna utmed norra Ånger-

manlands kust, ingick föreningens styrelse, i ändamål att i nämnda trakter åstadkomma ett godt elgstånd, till Eders Kungl. Maj:t med underdånig ansökan att få under eljest förbjuden tid låta genom jägerbetjenings försorg å kronoparkerna Halle- och Hunneberg eller annan Eders Kungl. Maj:t och Kronan tillhörig odisponerad mark infånga fem å sex stycken elgkalfvar af olika kön för att sedan utsläppa dem på Ulföarne.

Denna ansökan blef såtillvida bifallen, att föreningen berättigades att under eljest förbjuden tid å kronopark inom Vesternorrlands och Gefleborgs län under vissa vilkor infånga det begärda antalet elgkalfvar. Då de med anledning häraf vidtagna åtgärderna ej ledde till åsyftadt resultat, erhöll föreningen på förnyad underdånig ansökan nådigt tillstånd att å Halle- och Hunneberg låta infånga fyra elgkalfvar af olika kön.

Af de sålunda under försommaren 1893 infångade fyra elgkalfvarne, hvilka hitfördes och utsläpptes å Ulföarne, dogo emellertid på förvintern de båda qvigkalfvarne. Den ene tjurkalfven påträffades följande års höst med afbrutet ben och måste dödas, hvarefter den öfverlevande begaf sig till fastlandet, der han föll för en tjufskytts kula.

Senare på grund af nådigt tillstånd gjorda försök att infånga ytterligare elgkalfvar å Halle- och Hunneberg hafva misslyckats, hvadan föreningens försök till elgplantering för närvarande ligger nere.

De från skilda håll inkommande sammanstående klagomålen öfver den hänsynslöshet, med hvilken inom länet elgjagt under otillåten tid bedrivs, äfvensom deröfver att detta värderika villebråd är från år härstädes aftager, föranledde föreningen att, sedan densamma af egna tillgångar vintern 1892—1893 anslagit medel till s. k. elgpolis, utfärda ett upprop till kommuner och större skogsegare med begäran om medel till ordnande af en kraftig, effektiv elgbevakning, och förband sig föreningen att med viss begränsning deltaga i kostnaderna med samma belopp, som af respektive kommuner kunde komma att beviljas.

Med de sålunda af ett fåtal kommuner samt en del större verk erhållna medlen har genom de respektive revirförvaltarnes försorg elgbevakning anordnats inom skilda delar af länet, och torde denna bevakning hafva förhindrat en del oloflig jagt och såmedelst skyddat det ädlare villebrådet.

Genom särskildt anställda kringresande undervisare i räfångst med trampsax har föreningen sökt bidraga till utrotande af den synnerligast för de smärre husdjuren och äfven för större delen af det jagtbara villebrådet så skadliga räfven.

Genom jagtchefer, utsedde bland föreningens ledamöter, samt genom vissa på nämnda jagtchefers förslag antagne jagtuppsyningsmän, hvilka sedermera af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande tillförsäkrats samma befogenhet i jagtfrågor som polisman, har föreningen inom de olika delarne af länet sökt främja jagtvården och sprida kännedom om jagtlagarne.

Äfven genom utgifvande af sin årsberättelse i tryck och införande i densamma af utdrag af revirförvaltarnes tjänstberättelser, af allmänna kungörelser rörande jagtvården m. m. har föreningen sökt sprida kännedom om och intresse för jagtvårdens rätta handhavande.

Föreningen har varit i tillfälle att få uttala sig i åtskilliga frågor rörande jagten och jagtvården, som förelegat till behandling hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande eller hos länets landsting.

Af Hushållningssällskapet och Landstinget gemensamt hafva äfven under förevarande period utbetalats följande premier för inom länet dödade skadedjur, nämligen: 2 kronor för hvarje räf, dödad under tiden 1 maj—30 september, äfvensom 2 kr. för hvarje dufhök eller berguf, samt 20 öre för hvarje kråka.

De på denna grund utbetalda premierna hafva under periodens olika år uppgått till följande belopp:

År 1891	348 20 kr.
» 1892	323 50 »
» 1893	583 22 »
» 1894	589 10 »
» 1895	764 90 »
Summa	2,609 22 kr.

Föreningen utgöres för närvarande utaf 2 hedersledamöter, 5 ständiga ledamöter och 141 årligen betalande ledamöter. Dess kontanta tillgångar utgjorde vid 1895 års utgång: stående fonden (bildad genom afsättning af 20 % å influtna ledamotsafgifter) 2,635⁹¹ kr., kontant i banker och hos kassaförvaltaren 4,786¹⁷ kr., eller tillsammans 7,422³⁸ kr.

E) Fiske. För Vesternorrlands län med dess långa kuststräcka, dess ansefliga elfvar och öfriga vattendrag samt dess många sjöar utgör fisket ett ganska väsentligt näringsfång. Såsom sådant har dock kustfisket jemförelsevis större betydelse än sötvattenfisket, då det förra *uteslutande* sysselsätter och skaffar bergning åt dess idkare.

Det senare åter är merändels förenadt med strandeganderätten och tillkommer sålunda jordegaren, som deraf erhåller ett värderikt tillskott till jordbrukets afkastning. *Strömmingsfisket* är det mest betydande och sysselsätter en rätt anseflig personal, ehuru icke till det antal och i den omfattning, som, med hänsyn till länets långa kust, vore att förvänta och som skulle vara händelsen, om kusten vore medelst skärgård mera skyddad emot det öppna Bottenhafvet och derigenom bättre lemnade tillgång till lämpliga fiskelägen. Fiskarebefolkningen här i länet lever i allmänhet i knappa ekonomiska vilkor och uppnår föga mera än bergerlig ställning. Anledningen dertill torde vara, dels att fångsten till myckenhet och omfattning i allmänhet icke motsvarar det arbete, som derä nedlägges, dels att arbetspriserna

äro för höga samt omkostnaderna för kärl och redskap för stora, jemförda med hvad som betingas vid fiskeplatserna i södra Sverige, dels ock att de långa afstånden till städerna och svårigheterna med afseende å den färskas strömmingens afsättning och försäljning nedtrycka försäljningspriset å densamma.

Dernäst är företrädesvis *laxfisket* af betydelse, hvilket idkas dels i hafvet med nät och krok, dels ock i strömmarne med tinor. Det möter ganska stora svårigheter att reglera tiden för laxfångsten i elfvarne på ett sådant sätt, att, å ena sidan, laxynglet erhåller lämpligt skydd och, å andra sidan, de fiskerberättigade strandegarnes intressen varda i möjligaste måtto tillgodosedda. Tredje rummet intager sikfisket, hvarförutom fisket äfven omfattar lake, torsk, gädda, aborre, laxöring, röding m. m.

Beträffande fiskeriernas *afkastning* hänvisas till nedanstående *tabell U*, som utvisar dels kustfiskeriernas afkastning under femårsperioden, dels ock laxfiskets afkastning i elfvarna.

Såsom af tabellen framgår, har afkastningen af strömmingsfisket, som i medeltal årligen uppgått till 230,643 kronor, varit högre än under åren 1886—1890, då medelafkastningen utgjorde 211,303 kronor, oakadt fiskarens och båtarnes antal i någon mån minskats under sistförflutna period. Åren 1894 och 1895 utmärkte sig såsom synnerligen goda fiskeår med temligen normala priser.

Laxfisket vid kusten har deremot varit i nedgående under perioden, särskildt hvad beträffar laxfisket med ref, hvilket fiske sätt bedrifves i hafvet nästan uteslutande af de egentliga fiskarena. Härigenom hafva desse gått miste om en afsevärd binkomst. Nämda fiske synes för öfrigt allt mera ödeläggas af sälen, som rifver lös eller uppäter laxen, då den fastnat på kroken.

Med anledning häraf och i syfte att få säldjurens antal förminskadt, beslöto länets hushållningssällskap och landsting år 1895 att hvart för sig till skottpenningar för inom länet dödade säldjur anvisa under fem år, räknade från och med år 1897, ett förslagsanslag af 400 kronor, dock under förutsättning dels att statsbidrag erhöles till belopp, motsvarande minst hvad Landstinget och Hushållningssällskapet i förening tillsköte, dels ock att länets bidrag till premie för hvarje derinom dödad säl utginge sammanlagdt till högst tre kronor.

Den egentliga *fiskarebefolkningen* utgjordes år 1895 af omkring 500 gifta män, 1,607 qvinnor och barn och 226 gifta

Tab. U.

Öfversigt öfver fiskeriernas afkastning inom Vesternorrlands län åren 1891—1895.

År.	Strömmingsfisket.					Laxfisket vid kusten.		Sikfisket vid kusten.		Öfriga kustfiskens afkastning. ²⁾	Summa kustfiskeriernas afkastning.	Laxfiskets i elfvarne fångstmängd och värde.					
	Fiskare.	Båtar.	Fångad färsk strömming.	Häraf beredd saltad vara.	Försäljningsvärde.	Fångstmängd.	Försäljningsvärde.	Fångstmängd.	Försäljningsvärde.			Ångerman-elfven med Fax-elfven.	Indals-elfven.	Ljung-elfven.	Öfriga smärre vattendrag.	Summa.	
																Fångstmängd.	Försäljningsvärde.
	Antal.	Antal.	Tunnor. ¹⁾	Tunnor. ¹⁾	Kr.	Kg.	Kr.	Kg.	Kr.	Kr.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kg.	Kr.	
1891 . .	1,361	867	21,995	9,328	251,814	31,990	31,395	17,115	8,705	6,520	298,434	3)	3)	3)	3)	3)	
1892 . .	1,358	877	23,918	10,438	210,657	30,315	29,535	15,610	6,420	5,680	252,292	3)	3)	3)	3)	3)	
1893 . .	1,360	857	20,231	8,878	200,070	29,345	28,815	22,550	9,480	6,590	244,955	37,737	22,847	35,545	7,400	103,529	95,897
1894 . .	1,332	821	29,740	14,014	227,867	20,070	19,015	31,240	12,375	7,635	266,892	38,204	21,792	21,117	6,425	87,538	83,714
1895 . .	1,257	818	29,588	14,195	262,806	14,860	14,895	28,585	11,380	9,450	298,531	20,724	9,245	26,789	334	57,092	58,059

¹⁾ å 120 liter. — ²⁾ Såsom fiske af torsk, lake, gädda m. m. — ³⁾ Exakt uppgift har ej kunnat erhållas.

män, tillsammans 2,333 personer, hvartill komma bönder, lotsar m. fl. vid fiskets bedrivande sysselsatta personer till ett antal af 776 — emot 850 år 1890 — men här af drifver en del blott s. k. husbehofs-fiske.

Värdet af all i bruk befintlig *redskap* vid kustfiskerierna uppgick år 1895 till 644,475 kronor, hvaraf den vid strömmings-fisket använda till 559,950 kronor och båtarna — 1,186 stycken — till 74,195 kronor.

Angående förändringar i *fiskesättet* är att nämna, att krok-skötar eller djupskötar, hvarmed ofta en synnerlig fet och god strömming fångas, börjat allt mera begagnas i stället för not, som man ej anser lönande att begagna, utom på några ställen i norra Ångermanland. Dessutom kan anföras, att fisket med skötar börjat drifvas allt längre ut från land mot förr, och hafva flere nya fiskegrund uppsökts af fiskarena de sista åren.

Beträffande *beredningen af saltad strömming* har, i betraktande af de omständigheter, hvarunder fisket försiggår, en ej obetydlig förbättring under de sista två femårsperioderna gjort sig märkbar; och länets hushållningssällskap har genom ärliga premieringar af saltad strömming sökt vidmagthålla intresset härför samt lät under år 1895 anställa en tillfällig undervisare i käriltillverkning. Närmast med anledning häraf har numera en fabriksmessig tillverkning af lämpligt och färdigt arbetadt virke till strömmingskärl kommit till stånd inom länet, hvarigenom den brist å goda käril, som förut gjort sig gällande, till fromma för näringen torde komma att i en snar framtid blifva afhjelpat.

Laxfisket i elfvarna utvisar för år 1895 ett betydligt, tro- ligen dock blott tillfälligt tillbakagående; dock är att märka, att uppgifterna för nämnda år icke omfatta alla fiskeplatser, hvad beträffar Indalselfven, och att, i fråga om öfriga elfvar, uppgifter endast erhållits från Nätra elf, hvadan årets slutsumma blifvit mindre än vanligt. Öfver laxfisket i Ångerman-elfven äro deremot uppgifterna utförliga och noggranna.

Under femårsperioden hafva sex *fiskodlingsanstalter* varit i verksamhet inom länet, och har årligen i medeltal en myckenhet af 1,147,000 befruktad rom af lax, laxöring, röding och sik — hufvudsakligen dock af lax — vid dessa anstalter blifvit ut- kläckt och ynglet utplanteradt i olika elfvar och sjöar. Åtskilliga nödvändiga reparationer vid anstalterna hafva verkstälts, och under år 1895 bygdes en ny anstalt vid Sillre i stället för den gamla, som förfallit. Verksamheten vid anstalterna kontrolleras genom en af länets hushållningssällskap utsedd kontrollant.

Genom särskilda nådiga bref har från och med år 1893 ett statsanslag å 500 kronor varit årligen länets hushållningssäll- skap anvisadt till aflöning åt en af nämnda sällskap antagen fiskeriöfveruppsyningsman för länet såsom ersättning för dennes tillsyn vid och insamlande af uppgifter angående sötvattenfisket. Bemälda öfveruppsyningsman uppbar i öfrigt aflöning af Lands- tinget och Hushållningssällskapet gemensamt samt har derför till åliggande att enligt honom meddelad instruktion hafva tillsyn öfver hafsfisket samt att vid dess utfölvande tillhandagå med ledning och upplysningar.

Till kontrollerande af fiskerättens behöriga utfölvande i In- dalselfven äro af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande för- ordnade vissa uppsyningsmän, som af kommunerna sjelfva utses.

Under ifrågavarande femårsperiod har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställt ordningsstadga dels den 20 juni 1893 för Grisslands fiskehamn, tillhörande Norrväge byamän i

Själévads socken, dels den 4 juli 1894 för fiskets bedrivande vid Norrfällsviken och Mjälloms fiskelägen i Nordingrå socken och dels den 12 juli 1894 för Skeppsmalens och Tenvikens fiske- hamnar i Grundsunda socken.

F) **Bergs- och brukshandtering.** I likhet med hvad som uppgafs i näst föregående femårsberättelse, har under denna period ej någon *malm* blifvit *bruten* inom Vesternorrlands län, om man undantager de små malmkvantiteter, som erhållits vid s. k. försvarsarbete vid några grufveanläggningar, såsom vid Södra Soggmyrgrufvan, Gänsviks blyertsgrufva, Knöftlandsgrufvan m. fl. Vid Södra Soggmyrgrufvan uppgifves, att år 1894 erhållits 27 ton svafvelkis och år 1893 30 ton.

Under perioden har endast ett utmål blifvit lagdt inom länet och detta för den ofvan nämnda Knöftlandsgrufvan, under år 1895.

För de under perioden *utfärdade mutsedlar* redogöres i nedanstående *tabell V*.

Af de *masugnar*, som finnas inom länet, hafva endast 2 varit i gång under perioden, nämligen Bollsta och Galtström. Sörfors masugn, som under föregående period varit i verksam- het, har på senare tider blifvit helt och hållet nedlagd.

Den under perioden inom länet producerade *tackjernsmängden* utgör 47,436 ton, hvartill hufvudsakligen användts malm från sydligare delar af riket. På nästföljande sida anføres en tabella- risk uppgift öfver masugnarnes verksamhet inom länet under perioden:

Tab. V. Antal utfärdade mutsedlar i Vesternorrlands län åren 1891—1895.

	Jernmaln.	Guld-, silfver- och blymaln.	Kopparmaln.	Nickelmaln.	Granit.	Koppar- och nickelmaln.	Nickel och erhalt.	Koppar och erhalt.	Summa.
<i>Å nyupptäckta fyndigheter.</i>									
År 1891	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» 1892	—	—	—	—	—	1	—	—	1
» 1893	—	1	1	—	—	—	—	—	2
» 1894	1	1	—	—	—	—	—	—	2
» 1895	1	3	1	13	—	1	1	—	20
Summa	2	5	2	13	—	2	1	—	25
Medeltal per år	0.4	1.0	0.4	2.6	—	0.4	0.2	—	5.0
<i>Å förut inmutade fyndig- heter.</i>									
År 1891	4	—	—	—	—	—	—	—	4
» 1892	—	—	—	—	—	3	—	—	3
» 1893	1	—	—	1	2	—	—	—	4
» 1894	4	2	1	2	1	—	—	—	9
» 1895	—	—	—	—	—	—	2	1	3
Summa	9	2	2	1	3	3	2	1	23
Medeltal per år	1.8	0.4	0.4	0.2	0.6	0.6	0.4	0.2	4.6
Hela antalet mutsedlar	11	7	4	14	3	5	3	1	48
Hela medeltalet	2.2	1.4	0.8	2.8	0.6	1.0	0.6	0.2	9.6

¹⁾ Deraf en å koppar och silfver.

År	Antal mas- nagnar i gång.	Blås- ningstid. Dygn.	Tackjern.				Gjut- gods direkt ur mas- nagn. Ton.	Summa. Ton.
			Smält- pudde- lack- jern. Ton.	Smält- och marin- tackjern. Ton.	Bessen- aducering. Ton.	Gjut- tack- jern för aducering. Ton.		
År 1891	2	594	1)	1)	1)	8,929	35	8,964
» 1892	2	731	6,897	3,713	—	10,610	53	10,663
» 1893	2	510	1,198	5,996	69	7,263	42	7,305
» 1894	2	728	1,833	9,146	—	10,979	63	11,042
» 1895	2	629	1,569	8,086	—	9,655	64	9,719
Summa	10	3,192	—	—	—	47,436	257	47,693
Medeltal per år	2	638.4	—	—	—	9,487.2	51.4	9,538.6

De *gjutjärn*, som under perioden varit i verksamhet, äro Jerfed, Sund, Mohög och Kristinedal; af de i föregående femårsberättelse omnämnda Sörfors och Matfors bruk, hvilka icke under denna period varit i verksamhet, har Sörfors bruk till och med på sista tiden blifvit förklaradt för helt och hållet nedlagdt. Tillverkningen af *gjutgods* under perioden har utgjort, i kilogram:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	Summa.	Medel- tal per år.
Jerfedsgjuteri	138,768	124,440	143,490	146,000	140,600	693,298	138,659.6
Sunds »	113,594	97,136.5	42,171	30,271	26,701	309,873.5	61,974.7
Mohögs »	175,594	155,828	89,895	99,674	111,297	632,288	126,457.6
Kristine- dals »	5,064	9,178.5	4,163	8,289	1,824	28,518.5	5,703.7
Summa kg.	433,020	386,583	279,719	284,234	280,422	1,663,978	332,795.6
Värde, kr.	2)	2)	123,860	95,755	101,803	—	—

Af de inom länet befintliga *jernbruken* hafva under denna period ur Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegii längd öfver anmälda verk blifvit afförda dels Gideå och dels Utansjö bruk.

Af de öfriga elfva inom länet befintliga bruken hafva endast 6 under perioden varit i verksamhet, nämligen: Mo, Sollefteå, Ävike, Sund, Galtström och Sörfors, hvaraf dock Sörfors bruk enligt skrifvelse inkommen till Bergmästarembetet efter 1896 äns ingång, blifvit ur samma Kollegii längd afförd. Här meddelas en tabell öfver tillverkningen under de skilda åren af perioden.

År	Obe- gagnade verk.	Begagnade		Uppgifven tillverkning i kg.		
		verk.	hårdar.	Stång- o. ämnes- jern.	Smält- stycken o. råskenor.	Summa.
År 1891	7	6	14	338,639	1,458,350	1,796,989
» 1892	8	5	8	161,883	1,920,027	2,081,910
» 1893	8	5	9	133,789	1,041,870	1,175,659
» 1894	7	6	9	155,000	1,238,000	1,393,000
» 1895	6	5	9	175,000	1,549,000	1,724,000
Summa	36	27	49	964,311	7,207,247	8,171,558
Medeltal per år	7.2	5.4	9.8	192,862.2	1,441,449.4	1,634,311.6

1) De olika tackjernsorterna kunna ej uppgifvas för året 1891, emedan primäruppgifterna för detta år ej särskiljer dem.

2) Värdet af tillverkningarna åren 1891 och 1892 kunna ej uppgifvas, då uppgift derom saknas i primäruppgifterna.

Vid de under perioden i gång varande *manufakturverken* inom länet, 12 till antalet, nämligen: Mo, Jerfed, Sollefteå, Forse, Graninge, Gälsjö, Eriksfors, Ävike, Sund, Mohög, Kristinedal och Sörfors, har under samma tid tillverkningen för de särskilda åren egt rum till den omfattning och det värde, som angifvas i nedanstående tabell:

År	Antal verk.	Uppgifven tillverkning i kg.				Värde. Kr.
		Spik.	Redskaps- smide.	Diverse manufak- turer.	Summa.	
År 1891	12	3,263	17,288	579,595	600,146	1)
» 1892	10	9,227	28,983	100,618	138,828	97,408.36
» 1893	9	8,562	4,708	89,932	103,202	71,287.59
» 1894	10	3,782	7,687	68,788	80,257	36,491.13
» 1895	9	20,364	6,732	53,843	80,939	37,434.02
Summa	50	45,198	65,398	892,776	1,003,372	—
Per år	10	9,039.6	13,079.6	178,555.2	200,674.4	—

Vid de grufvor, som finnas inom länet, hafva enligt inkomna uppgifter under perioden varit *sysselsatte* endast 20 man, men vid jernverken, inklusive manufakturverken, hafva 1,381 man haft sysselsättning, eller i medeltal per år 276.2 man. Närmare upplysningar härutinnan inhemtas af nedanstående öfversigt:

År	Vid grufvor.	Vid jernverk.	Summa.
År 1891	4	376	380
» 1892	—	288	288
» 1893	8	271	279
» 1894	6	233	239
» 1895	2	213	215
Summa personer	20	1,381	1,401
Medeltal per år	4	276.2	280.2

Beträffande under perioden använda *motorer* har antalet vattenhjul och turbiner varit 23 samt ångmaskiner 15 om tillsammans 55 hästkrafter.

För att slutligen vinna en öfversigt öfver den nu i korthet beskrifna *bergshandterings ståndpunkt* under perioden i jämförelse med de näst föregående bifogas härjämte *tabell X* (sid. 31), i hvilken blifvit upptagna de viktigaste af denna handterings produkter under de fem sista femårsperioderna.

G) Fabriker och manufaktur. Då redan under närmast föregående rubrik lemnats en redogörelse för den industri, som varit förenad med bruksrörelsen, så meddelas här nedan några uppgifter angående i öfrigt inom länet förekommande *mekaniska verkstäder*.

Hernösands mekaniska verkstad i Hernösand, hvilken år 1891 öfvertogs af ett nytt, för ändamålet bildadt aktiebolag, har allt sedan så utvecklats sig, att tillverkningsvärdet, hvilket för dess första arbetsår utgjorde 95,734 kr. 72 öre, för arbetsåret den 17 1895—³⁰ 1896 uppgick till 231,431 kr. 2 öre. Bland produkter af dess verksamhet under perioden märkas: 15 sjö-ångmaskiner, 1 landtångmaskin, 18 ångpannor, 1 svängbro till Hernösands stad, 2 jernbroar till Hernösand—Sollefteå jernväg

1) Tillverkningens värde för året 1891 kan ej uppgifvas, då det ej finnes upptaget i primäruppgifterna.

samt 3 ångbåtar, hvarförutom ett ganska betydligt antal ångbåtar blifvit förbygda och i större eller mindre mån reparerade. Verksamheten omfattar äfven tillverkning af sågverksmaskiner, sågspånsläktar, stifttröskverk och hästvandringar jemte gjutgods. Verkstaden har egen slip, som årligen lemnar vinterlag för 20 å 25 ångbåtar. Vid verkstaden sysselsattes en personal, vexlande mellan 100 och 200 man.

Vid periodens slut har ytterligare en mindre verkstad, Södersunds mekaniska verkstad, blifvit i Hernösand anlagd.

Tab. X. Bergshandteringen i Vesternorrlands län åren 1871—1895.

	Perioden 1871—1875.	Perioden 1876—1880.	Perioden 1881—1885.	Perioden 1886—1890.	Perioden 1891—1895.
<i>Diverse grufvor.</i>					
Bruten jernmalm . . . ton	4,332	1,089	255	—	—
Do nickelmalm . . . »	—	—	115	—	—
Do svafvelkis . . . »	—	—	—	—	57
<i>Masugnarne.</i>					
Medeltal, som årligen varit i gång	4.6	4.5	3.8	3.0	2.0
Medeltid, hvarunder masugn varit i gång per år, dygn	146.0	142.2	189.8	286.1	312.8
Tillverkad tärkjern . . ton	23,819	30,738	32,218	54,904	47,347
Tillverkning per år . . »	4,764	6,148	6,444	10,981	9,469
Do do och masugn »	1,036	1,310	2,012	3,660	4,734
Do per dygn och masugn »	7.1	9.2	10.6	12.8	14.8
<i>Gjuterierna.</i>					
Tillverkning ton	1,035.9	1,291.3	1,820.3	2,197.3	1,664.0
<i>Stångjernsverken.</i>					
Medeltal verk, som årligen varit i gång	12.0	10.3	7.6	6.2	5.4
Medeltal härdar	26.0	22.8	17.6	15.2	9.8
Tillverkad stång- o. ämnesjern ton	17,932	10,570	3,971	2,308	964
Medeltillverkning per år och verk »	298.9	235.8	141.8	109.9	35.7
Do per år och härd . . »	137.9	129.4	94.5	76.9	19.7
Tillverkning af smältstycken och rästänger »	—	11,381.2	21,047.0	20,825.0	7,207.2
Do per år och verk . . »	—	1,340.9	2,104.7	2,082.5	302.7
Do » » » härd . . . »	—	316.1	457.5	452.7	166.8
<i>Manufakturverken.</i>					
Medeltal verk, som årligen varit i gång	11.2	12.2	11.6	11.4	10.0
Tillverkning af garfsåål, ton	61.1	49.4	26.3	6.0	—
Do af spik . . . »	607.9	395.6	97.9	74.9	45.2
Do af valsadt fin ern . . »	—	5,752.6	11,087.7	12,722.4	—
Do af diverse annan manufaktur, ton	2,637.8	1,789.1	1,797.5	1,276.5	892.8
<i>Andra verk.</i>					
Tillverkad rödfärg . . . tr	50	—	—	—	—

Inom Sundsvall finnas 4 mekaniska verkstäder, deraf 1 klockgjuteri, med ett sammanlagdt tillverkningsvärde af omkring 127,000 kronor år 1895.

Å landsbygden finnes 1 mekanisk verkstad, belägen vid Ångermanelfven inom Hammars by i Ytter-Lännäs socken.

Af *elektricitetsverk*, hufvudsakligen för ästadkommande af elektrisk belysning, finnas 1 i Sundsvall, som lemnar såväl inre som yttre belysning, 1 invid Hernösand för den yttre belysningen derstädes, 1 i Örnsköldsvik för såväl inre som yttre belysning och 1 vid Sollefteå bruk, likaledes för både inre och yttre belysning inom bruket och Sollefteå municipaldistrikts område, af hvilka de i Hernösand och Sollefteå inrättade drivas med vattenkraft; hvarförutom vid flertalet af de förnämsta sågverken inom länet elektriska belysningsanstalter för närvarande äro inrättade med ånga sasom drifkraft.

Den enda plats inom länet, som eger *gasverk*, är Sundsvall. Dess tillverkningsvärde för år 1895 är uppgifvet till 44,784 kr. 6 öre.

Under återopande af hvad redan under rubriken skogshushållning och trävarurörelse härofvän anförts rörande trävaruindustrien, torde här böra särskildt anmärkas, att utom Björkä trämassefabrik, som finnes i föregående femårsberättelse omförmäld och som utskeppar torr pappersmassa, *fabrikation af trämassa* under denna period börjat drivas på kemisk väg, s. k. sulfat, vid Fränö nya aktiebolags sågverk i Fränö vid Ångermanelfven, samt på mekanisk väg vid Torpshammars, Matfors och Sörfors särskilda trämassefabriker i Medelpad, från hvilka trämassa skeppas i våt form. Skönviks aktiebolag har invid dess egande sågverk i Sköns socken inrättat en fabrik, vid hvilken medelst torrdestillation på kemisk väg af sågaffall framställas träkol, tjära, träspnit, ättiksyrad kalk och ättiksyra äfvensom lysgas.

Nya *snickerifabriker* hafva inrättats dels å Stornäset å Alnön, hvarest af ribbaffall förfärdigas gardin- och qvastkäppar, med en årlig tillverkning af omkring 1,000 gross, och dels i Skorped med försågning och bearbetning af cirka 25,000 timmer årligen. Jerfeds förutvarande laggekärlsfabrik har förändrats till hyfleri med en försågning af 9,700 timmer årligen. Deremot har Matfors gamla träförädlingsfabrik nedlagts.

Af *glasbruk* finnas inom länet tvenne, det ena å Sandön i Ångermanelfven och det andra vid Indalselvens utlopp vid Fjäl. Det förra har under perioden blifvit, efter 1888 års brand, fullständigt nyuppfördt efter de förnämsta utländska förebilder och i enlighet med nutidens alla fordringar för en kostnad af 425,000 kronor samt torde få anses vara ett af de förnämligaste i riket. Dess tillverkning år 1895 uppgick till 300,000 kvadratmeter fönsterglas, motsvarande ett värde af 360,000 kronor.

Den *tegettillverkning*, som på åtskilliga platser inom länet började komma till stånd mot slutet af sistlidna årtionde, hufvudsakligen med anledning af de sommaren 1888 timade svåra brandskadorna, har i brist på afsättning efter hand gått tillbaka och flerstädes alldeles upphört.

Någon *brännvinstillverkning* förekommer icke inom länet.

Tillverkningen af *maltbrycker* har i synnerligen hög grad tilltagit. Inom städerna finnas 6 större ölbryggerier och af dessa 4 i Sundsvall. Å landsbygden finnas dylika inom Ramsele, Sollefteå, Själevads, Gudmundrä, Torps och Njurunda socknar. Dessutom finnas svagdricksbryggerier såväl inom städerna som

inom flertalet landskommuner, oftast i förening med öltappning af annans tillverkning.

Fabrikation af *destillerade och kolsyrade vatten* af olika slag bedrifves flerstädes inom länet, inom Sundsvall vid 4 särskilda fabriker och i öfrigt ofta i förening med apoteksruelse.

II) Handtverkerier. Antalet *handtverkare* inom Hernösands stad uppgick vid 1895 års slut till allenast 75 med en personal af 147 arbetare, och utgjorde den bevilning, som var dem påförd, sammanlagdt 1,055 kr. 90 öre. Icke heller inom Sundsvalls stad äro handtverkerierna af någon synnerlig betydelse eller omfattning. Antalet handtverkare uppgick vid samma tid derstädes till 146 med 274 arbetare. Bevillingssumman utgjorde för dem sammanlagdt 1,733 kr. 50 öre.

Guldsmedsyrket utöfvades i sistnämnda stad vid periodens slut af 4 mästarte; och framgår *kontrollstämplingens* omfattning af följande tablå:

	Guld. Decigram.	Silfver. Gram.	Erlagd afgift. Kr.
År 1891	—	—	—
» 1892	100,828	29,109	601.17
» 1893	80,866	30,627	506.42
» 1894	79,760	31,641	504.27
» 1895	90,268	34,323	565.75

4. Kommunikationer och varubyten.

A) Landtkommunikationer. Med afseende å statens jernvägar inom länet omförmäldes i senast afgifna femårsberättelsen, dels att *norrländska stambanan* å bansträckan emellan Anundsjö och gränsen mot Vesterbottens län samt vidare till Vännäs i sistnämnda län blifvit den 1 oktober 1891 för allmän trafik öppnad, dels ock att byggnadsarbetena i och för anläggning af statens *bibana* från Mellansel till *Örnsköldsvik* under sistnämnda års sommar tagit sin början. Denna bibana blef den 1 november 1892 för allmän trafik upplåten, hvarigenom längden af statens jernbanor inom länet ökats med 29 kilometer samt tre nya jernvägsstationer, Moelfven, Själeved och Örnsköldsvik, tillkommit; och upptaga statens jernvägar inom länet för närvarande en väglängd af tillsammans 359 kilometer.

Beträffande den enskilda *jernbanelinien Hernösand—Sollefteå* lemnades i förra femårsberättelsen en redogörelse för de förberedande åtgärder, hvilka vidtagits för att bringa denna jernbana till stånd. Sedan arbetena med dess byggande på våren 1891 tagit sin början, har densamma under ifrågavarande period blifvit färdigbygd och upplåten till allmän trafik.

Enligt den af Eders Kungl. Maj:t den 4 maj 1888 för jernvägens anläggning nädigst beviljade koncession var samma jernväg afsedd att, med en spårvidd af 1.35 meter och en längd af 98.83 kilometer, utgå från Kronholmen vid Hernösands stad, följa Bottenhafs kust till Högsjö, vidare framgå utmed Ångermanelfvens mynning till Bollstafjärden, der afvika från elfven och genom Ytter-Lännäs och Dal öster om Simsjön ledas i nordlig riktning till Ångermanelfven vid Mellby samt derifrån dragas åt vester och följa elfven till Sollefteå för att der förenas med norra stambanans dervarande station, allt för en kostnad af

Beträffande handtverkeriernas ställning i öfrigt inom länet tillåter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig att åberopa Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegii ärligen derom afgifna embetsberättelse.

I) Slöjd. Hemslöjden, sådan den i äldre tider idkades i allmogens hem, är snart endast ett kulturhistoriskt minne. Beklädnadspersedlarne uppköpas numera, och spånad och väfnad inom hemmet bedrifvas i så ringa omfattning, att, hvad derigenom frambringas, i allmänhet ej är tillräckligt för hemmets eget hvardagliga behof, sällan lemnar något öfver till afsalu. Särskildt torde böra anmärkas, att den från äldre tider välkända finare lärfsttillverkningen, som utöfvades företrädesvis inom vissa socknar i norra Ångermanland, inom kort torde hafva alldeles upphört.

Den handaslöjd, som i södra delarne af riket börjat under senare tiden uppblomstra, har ännu icke i synnerlig grad vunnit insteg här i länet, men det är att antaga, att den utmärkta slöjdundervisning, som för närvarande meddelas allmogens barn och hvarför här nedan skall närmare redogöras i sammanhang med undervisningsväsendet, skall i sinom tid äfven här i länet bära god frukt.

4,700,000 kronor. Denna byggnadsplan blef emellertid under byggnadsarbetets fortgång i vissa enskilda delar ändrad och kompletterad, i hvilket afseende här torde få erinras, att Eders Kungl. Maj:t

dels den 4 september 1891 i nåder medgifvit sådan ändring i den fastställda planen, att banan finge å sträckningen mellan Åland och Veda, i stället för öfver Vålånger, framdragas öfver Skog samt å sträckningen mellan Bollsta och Mellby, i stället för öfver Dal, ledas öfver Nyland;

dels den 20 april 1892 i nåder medgifvit, ej mindre att Multrä hållplats finge förläggas 600 meter närmare Hernösand, än i den fastställda planen blifvit bestämdt, än äfven att den hållplats, som enligt planen för linien Bollsta—Nyland—Mellby skulle förläggas vid Hämra, finge i stället anläggas vid Prestbäcken i närheten af Torsäkers kyrka;

dels den 9 september 1892 i nåder fastställt plan för den del af banan, som vore belägen inom ett afstånd af 4 kilometer från Sollefteå stations östra ändpunkt och hvilken del Eders Kungl. Maj:t vid koncessionens beviljande undantagit från den då meddelade fastställelsen under förklarande, att särskild plan för denna bandel skulle, sedan aftal träffats mellan koncessionshafvarne och Kungl. Jernvägsstyrelsen om sättet för banans inledande på nämnda station samt vilkoren för gemensamt begagnande af stationen, särskildt underställas Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning och godkännande;

dels den 17 mars 1893 i nåder fastställt sådan ändring i den fastställda planen att ej mindre en station finge förläggas, i stället för vid Mellby, å viss angifven plats å Lökomsmon, än äfven å angifven plats vid Kläpp finge anordnas en hållplats,

afsedd för upptagande icke blott af trafiken till och från Sänga mo lägerplats, utan äfven af ortens trafik i öfrigt;

dels den 8 september 1893 särskildt i nåder godkänt jernvägens sträckning öfver kyrkoherdeboställena i Säbrå, Gudmundrå, Ytter-Lännäs, Torsäkers och Sollefteå socknar samt komministersbostället i Högsjö socken;

dels ock den 15 i sistnämnda månad och är i nåder fastställt det tillägg till den för anläggningen af jernvägen gällande plan, att ett sidospår skulle anläggas till gränsen mot Kramfors aktiebolags brädgård, uti hvilken föreskrift, i hvad den afsåge skyldighet för jernvägsaktiebolaget till sidospårets anläggande, Eders Kungl. Maj:t den 24 november 1893 i nåder meddelat sådan ändring, att jernvägsaktiebolaget befriades från nämnda skyldighet.

Med afseende å den blifvande trafiken å ifrågavarande jernväg har Eders Kungl. Maj:t dels den 30 juni 1893 i nåder tillåtit, att den af Eders Kungl. Maj:t den 29 november 1889 fastställda taxa för transporter å statens jernvägar med der framdeles skeende ändringar finge tillsvidare intill utgången af år 1905 tillämpas å Hernösand—Sollefteå jernväg, dels ock den 27 oktober 1893 i nåder förordnat, att det den 4 april 1862 fastställda reglemente för trafiken å statens jernvägar med deri sedermera gjorda ändringar och tillägg skulle tillsvidare, intill dess annorlunda kunde varda förordnad, i tillämpliga delar gälla till efterrättelse för trafiken å Hernösand—Sollefteå jernväg med iakttagande dervid, att de rättigheter och skyldigheter i fråga om bestämmande af ersättning för skadadt eller förkommet gods m. m., hvilka enligt samma reglemente vore intendent tillagda, skulle för nu ifrågavarande jernväg tillkomma dess trafikchef eller den, som eljest å banan förde högsta befälet; hvarförutom Kungl. Jernvägsstyrelsen i skrifvelse den 23 oktober 1893 förklarar, att det af denna styrelse den 21 mars 1879 utfärdade tjänstgöringsreglemente vid enskilda bolags för allmän trafik upplåtna jernvägar för lokomotiv skulle ega tillämpning vid Hernösand—Sollefteå jernväg efter densammas öppnande för allmän trafik.

Jernvägen hade, enligt den af Eders Kungl. Maj:t nädigst beviljade koncessionen, bort vara färdig att för trafik upplåtas senast den 1 oktober 1892, men, uppå särskilda derom i underdånighet gjorda framställningar, fann Eders Kungl. Maj:t godt i nåder medgifva dels den 10 april 1890, att tiden, inom hvilken banan borde vara för allmän trafik upplåten, finge framskjutas till den 1 oktober 1894, dels ock den 17 augusti 1894 ytterligare anstånd i berörda afseende till senast den 1 december sistnämnda år. Emellertid fortskredo arbetena å jernvägen med sådan skyndsamhet, att jernvägsbolagets styrelse redan i november 1893 såg sig i tillfälle att hos chefen i nedre norra väg- och vattenbyggnadsdistriktet, öfverstelöjtnanten m. m. R. Schough, anhålla om sådan besigtning af jernvägen, som omförmäles i kungl. kungörelsen angående ordningen för besigtning af enskilda jernvägar samt deras upplåtande för allmän trafik den 11 december 1894, hvarefter och sedan dylik besigtning under den 29 och 30 november 1893 förträttats af bemälda distriktschef jemte t. f. bandirektören D. M. Eurén och maskininspektören Viktor Klemming, Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, på grund af besigtningsskottet, den 5 december samma år, fann skäligheten att, ehuru jernvägen icke var fullt färdig, lemna tillstånd för densammas upplåtande till allmän trafik; och blef med

anledning häraf jernvägen den 12 i sistnämnda månad för allmän trafik öppnad. Härefter fortgick trafiken å banan utan afbrott, jemte det att arbetet med banans komplettering fortsattes, och beslöt bolagsstyrelsen vid sammanträde den 20 oktober 1894 att hos chefen för nedre norra väg- och vattenbyggnadsdistriktet anmäla, att jernvägen vore färdig till afsyning. Sådan utsattes att ega rum den 21 derpå följande november, men kunde i följd af ett å banvallen nästföregående dag inträffadt betydligare ras ega rum först den 17 och 18 derpå följande december, hvarefter Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen den 29 januari 1895 utfärdade det bevis, att jernvägen befanns i fullständigt skick samt utförd i öfverensstämmelse med fastställd plan och i öfrigt meddelade föreskrifter.

Den sålunda afsynade och godkända jernvägen har en längd af 102 kilometer med stationer i Hernösand, Ålandsbro, Veda, Ramvik, Sprängsviken, Frånö, Kramfors, Dynäs, Bollstabruk, Nyland, Prestmon, Lökom, Gårdnäs, Multrä och Sollefteå. Dess anläggningskostnad, som i följd af synnerligen hög jordlösen och andra dryga expropriationsersättningar i förening med åtskilliga under arbetet uppkomna ogynsamma förhållanden stigit vida öfver hvad, som ursprungligen varit beräknadt, uppgick slutligen till 4,985,986 kr. 98 öre; och belöpte sig kostnaden för rullande materiel och allt öfrigt, som erfordrades för att försätta jernvägen i komplett och afsyningsgilt skick, till 549,963 kr. 79 öre. De medel, som hertill åtgått utöfver aktiekapital och landsningsbidrag jemte det af 1891 års riksdag beviljade statslån samt det af jernvägsbolaget under Hernösands stads garanti upptagna obligationslån, försträcktes med prisvärd offervillighet dels af bolag och enskilde inom den affärskrets, som omfattar Ångerman-elfvens floddal, och dels af Hernösands enskilda bank, som, med öppen blick för företagets stora betydelse, med det lifigaste intresse för dess snara genomförande och med ett aldrig svigtande förtroende till jernvägsaktiebolagets ledning, ådagalade en hjälpsamhet vid ordnandet af de finansiella frågorna, utan hvilken företagets snara och gynsamma utgång svärigen kunnat förväntas.

Genom denna jernvägs fullbordande i förening med de delar af stambanenätet, hvaraf länet redan derförinnan blifvit delaktigt, har länet erhållit ett mäktigt medel till sitt framåtskridande; och särskildt skall för visso jernvägen mellan Hernösand och Sollefteå i kraftigaste mätto bidraga till än rikare utveckling af Ångermanelfvens floddal med dess storartade industri och på alla områden pulserande näringslif. Visserligen förspordes röster vid företagets början, att jernvägen, särskildt i betraktande af densammas läge invid Ångermanelfvens farled med dess lifliga ångbåtstrafik utefter banans hela sträckning, icke hade någon lofvande framtid; men redan den korta tid, hvarunder jernvägen varit för trafik upplåten, har varit tillräcklig att afvärja en dylik farhåga. Ångermanelfvens floddal med en befolkningstäthet, jämförlig med de tätast befolkade trakter i södra Sverige, har nämligen visat sig vara i uppenbart behof af jernvägens kommunikationsmedel vid sidan af sjötrafiken å elfven; och af trafikrapporterna för jernvägen inhemtas, att dess trafik är i jemnt stigande.

Till belysning af jernvägens trafik och inkomster under tiden från dess öppnande åberopas följande *tabell Y* (sid. 34).

Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolags *ställning* vid 1895 års slut framgår af efterföljande uppgifter:

Tillgångar:	
Kassa	1,786.02
Å giroräkning	3,500.—
Fordringar	606,873.38
Inventarier	30,706.65
Förrådseffekter	22,256.19
Rullande materiel	519,257.14
Fastighet i Sollefteå	6,000.—
Materiel	7,430.77
Jeruvägsbyggnaden	4,985,986.98
Skulder öfver tillgångar	382,361.73
Summa kronor	6,566,158.86

Skulder:	
Statslån (kapital 2,350,000 kr., anståndsrenta 266,224.35 kr., förfallen ränta 38,717.35 kr.)	2,654,941.70
Obligationslån (kapital 593,000 kr., förfallen ränta och amortering, förskottad af Hernösands stad, 63,689.66 kr.)	656,689.66
Partiälskrifningar, utelöpande	820,000.—
Till bankrättning	360,971.25
Till diverse personer och bolag	258,281.17
Aktiekapital	1,680,853.60
Bidrag utan återbetalningsskyldighet	125,000.—
För diverse kompletteringsarbeten	9,421.48
Summa kronor	6,566,158.86

Sedan Eders Kungl. Maj:t genom särskilda nådiga beslut den 31 december 1889 och den 17 oktober 1890 beviljat Matfors aktiebolag rättighet att under vissa vilkor och bestämmelser för allmänt begagnande emot afgift upplåta den af nämnda bolag inköpta smalspåriga *jernvägen Matfors—Vattjom*, som vid Vattjom ansluter sig till statsbanan Sundsvall—Torpshammar, har eganderätten till denna jernväg under perioden öfvergått till Tuna fabriks aktiebolag. Jernvägens inkomster och utgifter under de tre senaste åren af perioden framgår af nedanstående *tabell Z*, hvaremot för åren 1891 och 1892, hvarunder jernvägen tillhörde utländska delegare, trafikavgift icke kunnat erhållas.

Tab. Y. *Hernösand—Sollefteå jernvägs inkomster* ¹² 1893—³¹ 1895.

År.	Antal passagerare.	Gods. Ton.	Trafikinkomster i kronor.				Diverse andra inkomster. Kr.	Summa bruttoinkomster. Kr.
			Af persontrafik.	Af gods-trafik.	Extra.	Summa.		
1893	10,212	437	9,337	2,927	175	12,439	—	12,439
1894	83,567	12,385	87,147	50,144	2,013	139,304	580	139,884
1895	135,702	16,562	127,000	66,386	2,242	195,628	1,025	196,653

Tab. Z. *Passagerare- och godstrafik å Matfors—Vattjoms jernväg åren 1893—1895.*

År.	Antal passagerare.	Gods. Ton.	Inkomster i kronor.				Utgifter för drift och underhåll. Kr.
			Af persontrafik.	Af gods-trafik.	Extra.	Summa.	
1893	15,719	4,503	3,816	5,664	310	9,790	9,592
1894	20,262	10,421	4,766	12,242	261	17,269	15,269
1895	22,605	13,426	5,153	15,901	155	21,209	18,209

I öfrigt finnes inom länet ingen annan enskild jernväg än den Skönviks aktiebolag tillhöriga *Österströms jernväg* mellan Österström i Holms socken och Glimå flottsplats i Indals-Lidens socken, hvilken jernväg äfven under nu ifrågavarande period varit använd uteslutande till transport af trävaror för nämnda aktiebolags och andra virkessegares räkning. Transporten har omfattat 300,000 à 400,000 klampar årligen.

Det torde slutligen böra här omnämnas, att den lifliga varu- och persontrafik, som eger rum mellan Helgums jernvägsstation vid norra stambanan och derofvanför belägna orter inom öfra ådalen, föranlett Ramsele kommun att bekosta en under år 1895 af sakkunnig person verkställd undersökning för anläggande af en jernväg mellan nämnda station och Ramsele kyrka.

Beträffande de *allmänna vägarna* lemnas i **tabell 2** föreskrifven redogörelse för dessa vägars längd vid 1895 års slut äfvensom för längden af de under perioden nyanlagda, omlagda eller förbättrade vägar af nämnda natur; och framgår af samma tabell, hvilken är affattad i enlighet med vederbörande länsmäns och kronofogdars uppgifter, att *längden af vägar* af ifrågavarande slag, uppgående vid 1890 års slut till 213⁷⁸ nymil, vid 1895 års utgång stigit till 233⁴¹ nymil, hvaraf under mellanliggande tid 18⁷⁵ nymil blifvit fullbordade och afsynade såsom ny väg samt 7⁹⁵ nymil omlagts eller förbättrats.

Då emellertid nämnda tabell allenast med afseende å väglängden angifver, i hvad mån systemet af allmänna vägar utvecklats under perioden i fråga — derutinnan uppgifterna dock icke kunna anses fullt exakta, när högst betydliga vägsträckor ännu icke varit föremål för vägdela — återopas derjemte här i *tabell A* (sid. 35) intagna förteckning å de *med bidrag af statsmedel anlagda eller omlagda vägar, hvilka under perioden blifvit fullbordade* och af Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen efter afsyning godkända.

Af de sålunda fullbordade och afsynade väganläggningarne böra särskildt framhållas dels vägen mellan Sollefteå och Junsele samt dels vägen mellan Anundsjö och Åsele kyrka såsom de största och mest betydande. Genom den senare har en högeligen af behovet påkallad utfartsväg blifvit beredd för vidsträckt trafik å ömse sidor om gränsen mot Vesterbotten, jemt det att båda länens system af allmänna vägar derigenom kommit i närmare förbindelse med hvarandra samt tillfälle till odling och bygd i väsentlig grad underlättats inom ansenliga, ännu obrutna vidder inom båda länen. Genom väganläggningen mellan Sollefteå och Junsele, hvilket vägföretag hufvudsakligen är att betrakta såsom en omläggning och förbättring af redan förut befintlig väg af synnerligen besvärlig och delvis lifsfarlig beskaffenhet, har östra sidan af Ångermanelfvens floddal genom Sollefteå, Multrä, Eds, Resele, Adals-Lidens och Junsele socknar till Junsele kyrkobygd erhållit en väg af synnerligen bekväm beskaffenhet, särskildt med hänsyn till den otillgängliga naturen i de trakter, genom hvilka vägen har sin sträckning, och är dermed ett vägarbete fullbordadt, som under flere tiotal af år utgjort ett af ortens högsta önskemål. Emellertid skall denna väganläggning få en ännu större betydelse och omfattning genom vägens framdragande vidare från Junsele sockens kyrkobygd i *nordlig riktning mot Vesterbottens länsgräns och fram till Hälla by* i Åsele socken af sistnämnda län till anknytning med det system af allmänna vägar, som inom sistnämnda socken har sin föreningspunkt. Frågan om sistnämnda vägs anläggning, hvaraf

behovet blifvit under de senare åren allt mera trängande, har emellertid vid periodens utgång redan så långt fortskridit, att alternativa planer med kostnadsförslag blifvit af sakkunnig person på bekostnad af allmänna medel utarbetade, jemte det att frågan varit föremål för de väghållningsskyldiges inom båda länen granskning och yttrande; och var frågan vid periodens slut på Länsstyrelsernas gemensamma pröfning beroende.

De vägföretag af allmän beskaffenhet, som under perioden varit föremål antingen för undersökning eller för anläggning, hafva i allmänhet varit af den storlek och betydelse, att bidrag dertill erfordrats och jemväl erhållits från för ändamålet tillgängliga statsanslag; och, hvad vägars anläggning och förbättring vidkommer, har jemväl af länets landsting dertill lemnats anslag, hvilket i allmänhet utgår till sådana vägföretag, som understöd-

jas af statsmedel, med ett belopp, motsvarande en sjettedel af den beräknade anläggningskostnaden. *Byggnadsbidrag af statsmedel har under perioden utgått till nedan uppräknade vägföretag med följande belopp:*

Tab. A. *Vägarbeten med statsbidrag fullbordade åren 1891—1895.*

	Väg-	Beräknad	Statsbidrag.
	längd.	kostnad.	
	Nymil.	Kronor.	Kronor.
1. Omläggning af vägen mellan Junsele och Sollefteå:			
delen inom Junsele socken	1:14	32,900	21,900
delen mellan Näsåker och Junsele	1:36	33,600	22,400
delen inom Eds och Sollefteå socknar	0:97	18,760	12,460
delen inom Multrä socken	0:28	9,450	6,300
2. Anläggning af ny väg i riktning från Anundsjö till Åsele kyrka:			
delen mellan Seltjern och Selsjöarne	1:11	19,800	13,200
delen mellan Selsjöarne och Solbergs by	2:09	39,000	26,000
delen mellan Solbergs by och länsgränsen	2:23	38,920	25,900
3. Anläggning af sträckan mellan Junsele och Långvattnet af ny väg från Junsele nya kyrkoplats till Backe i Fjällsjö socken jemte biväg till Krångeds färjställe	1:53	33,900	19,060
4. Anläggning af tillfartsvägar till bro öfver Indalselfven vid Käfstanacken	0:30	16,550	11,000
5. Anläggning af ny väg från Selsjöns jernvägsstation till landsvägen mellan Resele och Sollefteå	0:38	12,200	8,100
6. Omläggning af vägen mellan Sidensjö och Anundsjö kyrkor:			
delen mellan sockengränsen och Anundsjö jernvägsstation	0:56	24,600	16,085
delen mellan gamla landsvägen vid Nybyn i Sidensjö och sockengränsen	0:98	30,900	20,600
7. Anläggning af ny väg mellan Sands by i Eds socken och Häxmo by i Ådals-Lidens socken å delen inom Eds socken	0:37	6,200	4,100
8. Omläggning och förbättring af allmänna landsvägen från Njurunda kyrka till socknens norra gräns å delen mellan kyrkan och Qvitala by	0:50	24,000	16,000
9. Anläggning af ny väg mellan Edsele sn och Vestbyn i Helgums socken:			
delen från sockengränsen till Storberget i Helgum	0:34	11,100	7,400
delen från Storberget till Vestbyn	0:72	16,200	10,800
10. Anläggning af sträckan mellan Helgums kyrka och Vestbyn af ny väg från Gagnets gästgivnaregård i Helgum till Forse i Långsele	0:21	5,350	3,500
11. Anläggning af sträckan mellan Täsjö gamla kyrka och Hundviken af tillämnad ny väg från sagda kyrka till Norrby i Täsjö socken	1:28	31,700	21,100
Summa	16:35	405,130	265,905

	Väg-	Beräknad	Statsbidrag.
	längd.	kostnad.	
	Nymil.	Kronor.	Kronor.
Delen Solbergs by — länsgränsen af vägarbetet 2 enl. tab. A	2:23	38,920	25,900
Vägarbetet 5 enl. tab. A	0:38	12,200	8,100
Vägen mellan Sidensjö och Anundsjö kyrkor: vägarbetet 6 enl. tab. A	1:54	55,500	36,685
anläggning af vägdelen inom Sidensjö socken och mellan Anundsjö jernvägsstation och Anundsjö kyrka	0:42	10,100	6,700
Väganläggning mellan Edsele socken och Vestbyn i Helgums sn:			
arbetet å vägdelen enl. 9 i tab. A	1:06	27,300	18,200
d:o å vägdelen inom Edsele socken	1:59	38,340	25,500
Vägarbetet 10 enl. tab. A	0:21	5,350	3,500
Väganläggning mellan Täsjö gamla kyrka och Norrby i Täsjö socken:			
vägdelen enl. 11 i tab. A	1:28	31,700	21,100
vägdelen mellan Hundviken och vestra delen af Vestertäsjö by	0:86	24,800	16,500
vägdelen mellan vestra delen af Vestertäsjö by och Norrby	1:07	28,800	19,200
Omläggning och förbättring af landsvägen från Njurunda kyrka till socknens norra gräns å delen mellan Qvitala by och gränsen	0:52	31,200	20,800
Anläggning af ny väg mellan Sands by i Eds sn och Häxmo by i Ådals-Lidens sn:			
delen från Eds sockengräns till Nyäkern vid Moforsen	1:70	25,900	17,200
delen från Nyäkern till Ådals-Lidens sockengräns	0:65	14,000	9,300
delen inom Ådals-Lidens socken	0:36	14,500	9,600
Anläggning af ny väg mellan Trehörningsjö kyrka och häradsvägen vid Hästråbäcken mellan Nyliden och Studsviken i Björna sn:			
delen inom Trehörningsjö socken	1:15	26,400	17,600
delen inom Björna socken	0:66	18,980	12,650
Anläggning af väg mellan Holms kyrka och Jemtlands gräns i riktning mot Ljungå:			
delen mellan kyrkan och Vikesundet	0:58	12,900	8,600
delen mellan Vike by och Jemtlandsgränsen	1:12	28,500	19,000
Anläggning af väg från den s. k. Svedjemovägen öfver Lunde och Rii byar till stora kustlandsvägen vid Bergeforsen i Timrå sn	0:33	12,700	8,400
Anläggning af sträckan mellan Tåxans by i Ramsele och Stormalmberget af väg från nämnda by till Fjällsjö kyrka	0:99	25,800	17,200
Summa	18:70	483,890	321,735

Motsvarande statsbidrag uppgick för perioden 1876—1880 till 99,326, för perioden 1881—1885 till 152,490 och för perioden 1886—1890 till 340,750 kr.

Länets landsting har för nu ifrågakvarande period till väganläggningar utanordnat följande belopp:

1891	10,148:56 kr.
1892	18,251:54 "
1893	13,832 — "
1894	14,288:24 "
1895	14,190:98 "
Summa	70,711:32 kr.

Emellertid gifves det äfven vägföretag inom länet, hvilka, med hänsyn till deras relativt mindre nytta och nödvändighet

eller af annan anledning, icke lyckats erhålla understöd af allmänna medel, men icke desto mindre varit för orten af den väsentliga vikt och betydelse, att kommuner eller enskilde utan hjälp tagit företaget i egna händer.

Af sådana anläggningar må, bland andra, här omförmålas den väg, som är under anläggning från Ramsele kyrka till Hocksjö by i samma socken i riktning mot Borgvattnets socken i Jemtlands län med en längd af något öfver två nymil. Hos Länsstyrelsen sökt åläggande för Ramsele tingslags vägbyggnads-skyldige att bryta denna väg har icke vunnit bifall, men behöfvat inom orten af vägen har visat sig vara så stort, att de hemmansegare, som förvänta sig komma i direkt förbindelse med densamma, med berömvärd egen uppoffring och i öfrigt allenast med något bidrag från Ramsele socken, upptagit vägen i enlighet med en af generaldirektören m. m. Lars Berg deröfver upprättad plan, ehuru måhända icke med sådan noggranhet och omsorg, som varit nödvändiga, derest statsbidrag erhållits. I sitt nuvarande skick fyller den dock ett stort behof och väntar på fortsättning från Hocksjö till Borgvattnet, hvarefter denna väg har utsigter att blifva en af de mera trafikerade bygdevägarne inom Ramsele tingslag.

Äfven inom Graninge socken af Sollefteå tingslag har bygdeväg i riktning mot Viksjö sockengräns på hemmansegarnes bekostnad anlagts till en utsträckning af 2½ nymil, efter det Länsstyrelsen genom utslag den 3 juni 1887 förklarar redan då ifrågasatt anläggning af väg emellan Marviks by i Graninge socken och Nordanå by i Viksjö socken icke kunna Sollefteå och Säbrå tingslags väghållningsskyldige emot förekommet bestridande åläggas.

Utom de väganläggningar, för hvilka redogörelse här ofvan lemnats, pågingo vid periodens slut följande vägarbeten inom länet, nämligen väganläggningar mellan Skorpeds by och Skorpeds jernvägsstation, från Anundsjö jernvägsstation till Mo—Bredbyvägen, från Trehörningsjö kyrka till Björna sockengräns, från Helgums kyrka till Vestby i Helgums socken med fortsättning till Edsele kyrka, från Täsjö kyrka till Hundviken med fortsättning till Norrby och gränsen af Dorotea socken i Vesterbottens län, från Sands by i Eds socken genom Resele socken till Ådals-Lidens sockengräns, samt från Vike i Holms socken till Jemtlandsgränsen i riktning mot Ljunga.

Med afseende å *vägarnes beskaffenhet och underhåll* synes det vara att förvänta, att, i den mån vägarne varda från grunden anlagda eller omlagda enligt tekniska föreskrifter och under offentlig tillsyn och kontroll, grundbeskaffenheten skall förbättras och underhållet blifva jemförelsevis lindrigt. De vägar åter, hvilka icke blifvit bygda från grunden, utgöras inom detta län merendels af forntida få- och gängstigar, som under tidernas lopp utvidgats och planerats till körvägar. Vägbanans grund är i dylikt fall af enahanda art som den jordmån, hvaröfver vägen går, och långa vägsträckor framgå öfver mark, bestående af uteslutande s. k. jäs- eller skottlera, hvilken om vägarne till den grad påverkas af kälen, att vägen, huru omsorgsfullt den å sådana ställen än må hafva blifvit under nästföregående år lagad och grusfyld, inom några timmar kan förete hålör och dagöppningar, hvori leran kokar och jäser, samt slutligen ansenliga stycken af vägbanan nedsjunka och spårlöst försvinna. Den väglagningsmetod, som i dylikt fall står väghållarne till buds, är att öfver vägbanan lägga ett lager af granris eller löfruskor, deröfver ett lager af lera samt deruppå grusfyllning. Detta

väglagningsätt användes äfven allmänt, enligt hvad kronobetjenings rapporter angifva, af de väghållningsskyldige och kan för några år gifva vägbanan å ett sådant ställe tillbörlig stadga och hållbarhet, men gifvet är, att någon fortfarande vägförbättring icke kan i dessa fall vinnas, med mindre fullständig vägomläggning från grunden egt rum. Vid nu angifna förhållanden och med hänsyn derjemte till saknaden flerstädes af lämpligt grus till väglagningsämne måste beskaffenheten af de gamla hufvudvägarne inom länet betecknas såsom föga förbättrad, ehuru, enligt hvad Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande anser sig kunna vitsorda, kronobetjeningen med nit och omsorg öfvervakar vägunderhållet. Det är emellertid att förvänta att, i den mån vägkassorna inom de särskilda vägdistrikten dertill lemna tillgång, en förändring till det bättre i detta hänseende skall inträda.

I senast afgifna femårsberättelsen omförmålades, att vid den då afhandlade periodens utgång fråga förelåg hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande till afgörande om lämpligheten af att framflytta *tiden för de allmänna vägarnes lagning och grusning* från våren till hösten. Sedan 1890 års landsting i deröfver inforordrat yttrande förklarar, att starka skäl väl syntes tala emot att göra hösten till obligatorisk väglagnings-tid, men att deremot mycket antagligen skulle vinnas, om de väghållningsskyldige kunde förmås att, der lokala förhållanden icke utgjorde hinder, allmänneligen grusföra sina vägar höst- och vintertiden, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom allmän kungörelse den 16 december 1891 förstänndigt kronolänsmännen att, hvar inom sitt distrikt, jemväl på hösten och senast under förra hälften af oktober månad hvarje år, efter i behörig ordning offentliggjord kungörelse, anställa vägsyn för bestämmande dels af det belopp grus, som väghållare borde på sitt vägstycke utföra, och dels de åtgärder, denne till vägens nödiga bättrande eljest hade att vidtaga, äfvensom att meddela de väghållningsskyldige underrättelse om de vid synen befunda brister genom kungörelse, som tillika borde innehålla anmaning till vederbörande väghållare att, så skyndsamt som lämpligen läte sig göra, verkställa grusföringen och väglagningen samt att i alla händelser, derest några tillfälligheter skulle å ett vägstycke vålla utskärning eller annan skada, som genast fordrade bot, ofördrojligen foga anstalt om skadans afhjelpande.

I fråga om *färjhållningen*, hvilken flerstädes, der brobyggnader öfver de större vattendragen ännu saknas, fortfarande måste användas såsom kommunikationsmedel, har ingen annan förändring under perioden egt rum, än att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande dels genom utslag den 21 februari 1890, deri hvarken Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Kammarkollegium eller Eders Kungl. Maj:ts uppå anförda besvär funnit skäl till ändring, förpligtat de väghållningsskyldige inom Ramsele tingslag att uppehålla trafik medelst färjning öfver Helgumssjön i Helgums socken vid Rådom, dels ock genom allmän kungörelse den 1 februari 1893 förklarar, att skyldigheten att vid Arklo och Sätters färjställen i Indals socken uppehålla färjrodd öfver Indals-elfven numera upphört.

För landsvägstrafiken hafva två nya *broar* anlagts öfver Ljunga elf, den ena vid Parteboda i Borgsjö socken och den andra vid Torps hammar i Torps socken, hvilken senare förmedlar samfärdseln mellan den s. k. Flatavägen och allmänna landsvägen. I sammanhang med fullbordandet af en del väganläggningar hafva äfven åtskilliga andra broar tillkommit, men då

dessa dels ingå i planen för tillhörande vägs anläggning och dels äro anlagda öfver mindre betydande vattendrag, torde särskild redogörelse för desamma i denna berättelse få anses icke erforderlig.

Sedan den för några tiotal år sedan, på föranstaltande af en del hemmansegare inom Eds socken, uppförda s. k. Tväråbron öfver Faxelfven mellan Österås by i nämnda socken och Granvägs by i Sollefteå socken blifvit af värfloden år 1895 bortförd, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom laga kraftvunnet utslag den 23 juli 1895 ålagt de väghållningsskyldige inom Sollefteå tingslag att uppföra ny bro i den förras ställe; och har, efter hvad för Länsstyrelsen är bekant, distriktets vägstyrelse gått i författning om verkställighet af hvad sålunda blifvit förordnad.

Vidare har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom utslag den 21 mars 1895 ålagt de väghållningsskyldige i Ramsele tingslag att, jemlikt eget åtagande, uppföra ny bro af jern öfver Fjällsjöelfven vid Nordantjäl i Ramsele socken i öfverensstämmelse med deröfver af öfverstelöjtnanten m. m. R. Schough upprättad plan, äfvensom att anlägga de förbindelsevägar till samma bro, som af brobyggnaden blifva en följd.

Hvad slutligen städerna inom länet vidkommer, hafva inom Hernösands stad två nya svängbroar af jern blifvit uppförda, den ena öfver Hernösands kanal i stället för den förutvarande vindbron af trä, hvilken, såsom föräldrad och försämrad, knappast vidare kunde användas, och den andra öfver det s. k. Norra Sundet inom stadens hamnområde till förmedlande af trafiken mellan, å ena sidan, Hernön med den derå belägna delen af staden samt, å andra sidan, fastlandet med Kronholmen jemte Hernösands jernvägsstation. För dessa båda brobyggnader skall utförligare redogöras i sammanhang med en särskild framställning öfver Hernösands stads utveckling under perioden i fråga.

Taxa å *broavgifter* har af Eders Kungl. Maj:ts faststälts dels genom nädigt bref den 5 juni 1891 för öfverfarten af bron öfver Ljunga elfv inom Njurunda socken att gälla till efterrättelse till 1896 års slut, dels genom särskilda nädiga bref den 18 november 1892 och den 9 november 1894 för öfverfarten å den Ramsele socknemän tillhöriga bron öfver Ångermanelfvens norra gren vid Nordantjäl i Ramsele socken att gälla, enligt det förra, till 1894 års utgång och, enligt det senare, intill 1897 års ingång eller till dess bron dessförinnan blifvit i laga ordning till allmänt underhåll indelad, samt dels medelst nädigt bref den 17 mars 1895 för öfverfart å bron öfver Ångermanelfven vid Sollefteå att gälla intill 1896 års slut.

Slutligen och innan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande afslutar redogörelsen öfver den del af kommunikationsväsendet, som afser de allmänna vägarne, torde en redogörelse jemväl böra lemnas öfver de åtgärder, hvilka vidtagits för att förbereda *tillämpningen af lagen angående väghållningsbesvärers utgörande på landet den 23 oktober 1891*, hvilken lag, enligt 83 § i densamma, skolat med 1895 års ingång i alla delar träda i kraft.

Sedan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, med föranledande af stadgandet i 82 § i nyss åberopade lag, lemnat de väghållningsskyldige tillfälle att vid utlysta sammanträden, med vissa tingslag inför Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande och med öfriga tingslag inför vederbörande kronofogdar, afgifva yttranden, huru de önskade med afseende å hvarje väghållningsdistrikts omfattning, förordnade Eders Kungl. Maj:ts Befallnings-

hafvande genom särskilda utslag den 9, 13 och 16 april 1892: dels att Nordingrå tingslag skulle med ingången af år 1895 utgöra ett väghållningsdistrikt, benämndt Nordingrå väghållningsdistrikt; dels beträffande Nätra, Själevads och Arnäs tingslag att, med hänsyn till de för dem gemensamma intressen samt billigheten deraf, att kustsocknarne finge till de öfre socknarnes väghållning bidraga, sistnämnda tre tingslag skulle från och med år 1895 utgöra ett gemensamt väghållningsdistrikt, benämndt Ångermanlands nordöstra distrikt; dels beträffande Södra Ångermanlands nedre och öfre fögderier, omfattande Säbrå, Gudmundra, Nora, Boteå, Sollefteå, Resele och Ramsele tingslag, att med hänsyn till de intressen beträffande väghållningen, hvilka inom hvarterdera fögderiet förefunnes gemensamma för dess särskilda tingslag, samt billigheten deraf, att åtminstone inom fögderiet väghållningstungan utjemnades så mycket som möjligt, Säbrå, Gudmundra, Nora och Boteå tingslag skulle sammanslås till ett väghållningsdistrikt, benämndt Ångermanlands södra väghållningsdistrikt, samt Sollefteå, Resele och Ramsele tingslag skulle utgöra ett gemensamt väghållningsdistrikt, benämndt Ångermanlands nordvestra väghållningsdistrikt, allt från och med år 1895; dels ock, beträffande provinsen Medelpad, innefattande Selångers, Tuna, Torps, Njurunda, Sköns, Indals och Ljustorps tingslag, att, enär nämnda provins redan derförinnan i fråga om bro- och färjtullen bildade en gemensamhet för sig och med hänsyn till de för provinsens samtliga tingslag gemensamma intressen samt billigheten deraf, att kustsocknarne finge till de öfre socknarnes väghållning bidraga, hela provinsen Medelpad, med undantag af Sundsvalls stad, skulle från och med år 1895 förenas till ett gemensamt väghållningsdistrikt.

Öfver hvad Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom ofvan anmärkta utslag förordnat, med undantag allenast i fråga om Nordingrå tingslag, anfördes af kommuner och enskilde särskilda besvär hos Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Kammarkollegium, som genom särskilda utslag den 10 november 1892 och den 9 februari 1893, enär, jemlikt 5 och 81 §§ i nya väglagen, härad eller tingslag i allmänhet borde i fråga om väghållning underhållet utgöra en gemensamhet för sig, men den af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande beslutade anordning med afseende å väghållningsdistriktens omfattning otvifvelaktigt skulle, till följd af de ifrågasatta väghållningsdistriktens högst betydliga utsträckning, i flere fall, och särskildt i fråga om väghållningens fördelning till utgörande in natura, komma att medföra stora olägenheter och svårigheter, med ändring af öfverklagade utslagen förklarar, dels att Nätra, Själevads och Arnäs tingslag, dels att samtliga tingslag inom Södra Ångermanlands nedre och öfre fögderier, dels ock att samtliga tingslag inom provinsen Medelpad skulle hvart för sig utgöra ett väghållningsdistrikt, på sätt i 5 § af nya väglagen sägs; och har Eders Kungl. Maj:ts, uppå häröfver anförda underdåniga besvär, icke funnit skäl att i Kungl. Kammarkollegii ofvanberörda utslag göra ändring.

Sedan det således genom särskilda laga kraftvunna utslag blifvit fastställt, att hvarje tingslag inom länet skulle utgöra ett särskildt väghållningsdistrikt, meddelade Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom allmän kungörelse den 11 juli 1894 förordnande för dels ordförande i hvar och en af de nämnder, som, enligt 46 och 47 §§ i ofvörmälda lag, hade att särskildt för hvarje väghållare uppskatta årliga kostnaden för underhållet, den tid mark är bar, af allmän väg, dels den ledamot i samma

nämud, hvilken Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande hade att deri insätta, dels ock kronoombud att vid nämndens sammanträden vara tillstådes för bevakande af kronans rätt, hvarförutom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i samma kungörelse särskildt anmodade vederbörande domhafvande och ordföränderna i kommunalstämmorna att förrätta erforderliga val för nämndernas fullständiga tillsättande med erinran derjemte om de bestämmelser, som i sådant afseende vore till efterrättelse gällande.

Under tiden intill 1895 års utgång inkommo derefter instrument öfver vägnämndens uppskattning inom elfva väghållningsdistrikt, hvaremot dylika instrument för länets öfriga sju distrikt ännu icke vid nämnda tidpunkt till Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande aflemnats. Emellertid och då det syntes uppenbart, att icke alla de åtgärder, som, jemlikt 83 § i väglagen, borde före 1895 års ingång vara vidtagna, skulle derförinnan inom länet medhinnas, gjorde Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande anmälan derom i underdånig skrivelse den 11 juli 1894, till åtlydnad af föreskriften i nädiga förordningen angående uppskof i vissa fall med tillämpning af lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 oktober 1891; och har Eders Kungl. Maj:t i anledning häraf medelst nådigt bref den 12 oktober 1894 funnit godt att till ingången af år 1897 för Vesternorrlands län i nåder bestämma tidpunkten, då de åtgärder, som, jemlikt 83 § i lagen af den 23 oktober 1891, bort före 1895 års ingång vara vidtagna, skola vara genomförda och då samma lag skall, på sätt i nämnda paragraf sägs, jemväl i öfriga delar vinna tillämpning.

I öfritt hafva de förberedande åtgärderna för lagens fulla tillämpning så långt fortskridit under perioden i fråga inom länets aderton väghållningsdistrikt, att förslag till instruktion för vägstyrelse derunder för fastställelse inkommit från och jemväl blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande efter pröfning i hufvudsakliga delar fastställda för fyra distrikt; att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom särskilda utslag fastställt bestämmelser angående vinterväghålllets ordnande inom de fem väghållningsdistrikt, för hvilka dylik fråga inom periodens utgång hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande förelagat i fullständigt skick; samt att, beträffande åtta väghållningsdistrikt, förordnande, uppå derom gjorda framställningar, meddelats för särskilda af länets landtmätare att förrätta ny vägdelning, på sätt och i den ordning, som stadgas i lagen den 23 oktober 1891, hvilka vägdelningsförrättningar vid periodens utgång så långt fortskridit, att för fyra vägdistrikt förslag enligt 42 § i nyss åberopade lag till Länsstyrelsen för pröfning inkommit, hvilka förslag, efter remiss till vederbörande domhafvande för de väghållningsskyldiges hörande, ännu vid sagda tidpunkt voro på pröfning beroende.

I den mån kommunikationsväsendet inom länet utvecklats, har äfven behöfvet af nya skjutsanstalter ökat. Efter hand som delar af Anundsjö—Åselevägen fullbordats och öppnats för trafik, hafva nya skjutsstationer vid samma väg inrättats i Seltjern, i Pengsjö och i Solberg, alla i Anundsjö socken, hvarförutom fråga uppstått om inrättande af ytterligare en sådan i Tjälvs by i samma socken, hvilken fråga vid periodens utgång ännu var på pröfning beroende. Likaledes har trafiken efter Gideå—Trehörningsjövägen föranledt inrättande af skjutsstationer i Flerke inom Gideå socken och i Trehörningsjösand invid Trehörningssjö jernvägsstation inom socknen med samma namn. Vid Sel-

sjöns jernvägsstation inom Resele socken har förlagts en skjutsstation med samma namn, samtidigt med att utfartsväg från nämnda jernvägsstation öppnats för trafik. I följd af norra stambanans fullbordan inom Ångermanland hafva skjutsstationer i öfritt inrättats i Valviken i Helgums socken i närheten af Helgums jernvägsstation samt inom Anundsjö socken omedelbart invid Anundsjö jernvägsstation. Häremot har Rudsjö skjutsstation i Fjällsjö socken och Lungångers gästgifveri i Själevads socken indragits, sistnämnda indragning i följd af denna skjutsanstalts obehöflighet, sedan inom Örnsköldsviks nyblifna stadsamhälle ny skjutsanstalt tillkommit i enlighet med 3 § i skjutsstadgan, hvarjemte skjutsstationerna i Rörström och i Hoting blifvit förflyttade, den förra till Valån och den senare till Sunnansjö eller Stornäset, allt i Täsjö socken. I följd af det betydliga antalet af sålunda nyinrättade skjutsanstalter särskildt inom Norra Ångermanlands fögderi och med hänsyn till svårigheten att ävägbringa entreprenad för skjutsningens uppehållande vid desamma, har det emellertid befunnits nödvändigt att i den ordning, som stadgas i 3 § i gällande skjutsstadga, föranstalta om ny reglering af skjutsningsbestyret inom det skjutsdistrikt, hvilket sedan äldre tider utgöres af dels Norra Ångermanlands fögderi af detta län med undantag af Nordingrå tingslag och dels Nordmalings och Bjurholms socknar af Vesterbottens län; och hafva af sådan anledning Länsstyrelserna i nämnda båda län medelst gemensamt förordnande den 4 juli 1894 utsett vederbörande kronofogdar att i samråd upprätta förslag till förändrad reglering af skjutsningsskyldigheten inom nämnda distrikt, hvilket förslags upprättande vid periodens utgång ännu var under verkställighet.

Antalet under perioden utgångna hästar vid skjutsanstalterna inom länet finnes angifvet i ofvan åberopade tabell 2, hvaraf äfven framgår, att *skjutslegan* ingenstädes öfverstigit den för länet bestämda maximilegan, 1 krona 70 öre för nymil, men understigit maximilegan vid tre samt utgått med maximilegans belopp vid öfriga skjutsanstalter.

Under nu ifrågavarande femårsperiod infalla tre särskilda skjutsentreprenadperioder, af hvilka inom detta län hvarje period omfattar en tid af tre år; och angifves i nedanstående förteckning *entreprenadbidragen* till de belopp, som för hvarje skjutsperiod på grund af afgifna anbud blifvit af Landstinget för dess del bestämda, af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda och slutligen af entreprenörerna enligt de med dem upprättade kontrakt antagna, nämligen:

Skjutsanstalternas namn.	Entreprenadbidrag i kr.			Skjutsanstalternas namn.	Entreprenadbidrag i kr.		
	Under perioden 1889-1891.	Under perioden 1892-1894.	Under perioden 1895-1897.		Under perioden 1889-1891.	Under perioden 1892-1894.	Under perioden 1895-1897.
<i>Medelpads vestra fögderi.</i>				Östavall . . .	1,200	840	850
Vattjom . . .	—	500	500	Vallen	800	400	200
Nedansjö . . .	295	—	—	Östanå	75	300	500
Edsta	500	475	—	Summa	4,120	3,015	2,550
Visstana . . .	250	250	250	<i>Medelpads östra fögderi.</i>			
Vestanå	500	160	250	Maj	185	800	395
Ånge	500	90	—	Bjälleta	800	800	500

Skjutsanstalter- nas namn.	Entreprenadbidrag i kr.			Skjutsanstalter- nas namn.	Entreprenadbidrag i kr.		
	Under perioden 1889-1891	Under perioden 1892-1894	Under perioden 1895-1897		Under perioden 1889-1891	Under perioden 1892-1894	Under perioden 1895-1897
Backen	1,000	670	700	Östanbäck . . .	1,350	1,350	700
Sillre	850	850	850	Hamre (Långsele)	—	—	500
Boda	1,000	450	300	Utande (Nordan- åker)	500	500	450
Östbyn	500	500	500	Viken (Nyland) .	675	—	975
Vifsta	1,240	1,240	800	Nordantjäl . . .	600	150	500
Näset	1,500	1,300	500	Sil	1,000	394	700
Stafre	300	300	300	Backe	1,990	1,500	1,500
Summa	7,375	6,910	4,845	Orrnäs	1,000	1,000	1,000
<i>Södra Ånger- manlands nedre fögderi.</i>				Hoting (Stor- näset)	1,000	990	700
Antjern	1,500	800	—	Täsjö	675	348	400
Själänd	500	500	500	Rörström (Valån)	500	500	1,500
Böle (Brunne) .	—	108	100	Rudsjö	150	250	—
Nordnäs	160	160	160	Krokfors	700	700	700
Villola	100	100	100	Vägdalen (Flyn)	380	300	235
Veda	900	900	550	Summa	20,504	16,956	18,809
Frånö	600	900	845	<i>Norra Ånger- manlands fögderi.</i>			
Nyland (Ham- mar)	—	200	200	Godmersta (Ön- ska, Könsu) . . .	700	—	358
Hämra	690	700	370	Täfra	1,500	1,500	1,500
Sånga	500	500	380	Torsböle (Täfteå)	80	—	—
Golfva (Tybränn)	—	400	290	Norrgridsjö . . .	—	500	500
Mellby (Gårdnäs)	400	500	400	Byviken	—	390	400
Herrskog (Fant- skog)	300	—	500	Lungängar . . .	1,800	1,800	535
Salteå	150	150	200	Hörnäs	2,600	2,000	1,600
Norrland	200	300	200	Mo	1,000	1,000	600
Kungsgården . .	600	600	600	Björnsjö	250	250	250
Hornön	475	500	500	Björna	400	—	250
Summa	7,075	7,318	5,895	Nyliden	—	250	250
<i>Södra Ånger- manlands öfre fögderi.</i>				Bredbyn	—	450	600
Hullsta	599	1,200	1,200	Anundsjö	—	452	800
Krånged	550	149	700	Seltjern	—	500	500
Gulsele	500	500	500	Pengsjö	—	—	1,500
Vallen	600	—	—	Solberg	—	—	1,000
Långvattnet . .	—	1,000	775	Å	500	110	500
Gårelehöjden (Holaforsen) . .	40	400	900	Öfverå (Djupsjö)	—	390	100
Ledinge	800	800	500	Skorped	400	400	375
Näsåker	1,450	—	—	Norrsvedje . . .	1,300	1,300	1,300
Imnäs	800	425	425	Decksta	1,500	1,500	1,500
Höfven	2,000	1,300	1,300	Skidsta	290	600	—
Ertrik (Gagnet eller Holm- strand)	1,600	1,300	499	Jeresta	15	200	200
Hammar (Fan- by)	400	400	150	Summa	12,335	13,592	14,618
Valviken	—	—	500	<i>Städerna.</i>			
Stamsele	645	—	—	Hernösand	415	2,000	2,000
Selsjön	—	1,500	1,500	Sundsvall	400	1,000	—
				Örnsköldsvik . .	—	—	465
				Summa	815	3,000	2,465
				Hela länet	52,224	50,791	49,182

Såsom anmärkningsvärdt torde härvid böra framhållas, att under senaste entreprenadperioden för Sundsvalls stad det fall inträffat, som i 18 § skjutsstadgan omfördäles, eller att, sedan vid hållen entreprenadauktion intet anbud afgifvits, staden sjelf öfvertagit densamma äliggande skjutsning, hvidan Sundsvalls stad, ehuru hörande till Landsting, för nämnda period icke deltagar i entreprenadbidragens gäldande för öfriga delar af länet.

I de tvenne senast afgifna femårsberättelserna har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande särskildt erinrat om de synnerligen höga entreprenadbidrag, hvilka under tiden för 1878 års skjutsstadgas tillämpning utgått inom detta län, samt anmält de försöksåtgärder, som för bidragens nedbringande vidtagits, och torde fördenskull en sammanställning här af entreprenadsummorna för samtliga skjutsperioderna vara för frågans åskådliggörande af intresse. Nämnda summa uppgick årligen till följande belopp:

1880—1882	84,289 kr.
1883—1885	87,557 »
1886—1888	66,807 »
1889—1891	52,224 »
1892—1894	50,791 »
1895—1897	49,182 »

Om vederbörlig hänsyn tages till dels det antal nya skjutsstationer, som under de två sista perioderna tillkommit, och dels de höga belopp, som för entreprenaders åstadkommande till en början vid desamma måst medgifvas, synes det vara utom allt tvifvel, att entreprenadbidragen numera äro i nedgående, hvar till länets jernvägskommunikationer torde få anses i väsentlig mån bidra.

Nya *taxor å förnödenheter*, som böra tillhandahållas de resande, äro den 28 februari och den 16 september 1895 af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda för skjutsanstalterna inom Södra Ångermanlands öfre och Norra Ångermanlands fögderier.

B) Sjökommunikationer. I den reguliera ångbåtstrafiken mellan länet äldre städer, å ena, samt hufvudstaden och andra inrikes hamnar, å andra sidan, har någon väsentlig förändring icke under perioden inträffat. De i denna trafik använda ångare, hvilka omfördäles i senaste femårsberättelsen, kvarstodo ännu å sina förutvarande trader och uppehölo samma förbindelser som förut. Rederierna för de med reguliera turer mellan länet städer och hufvudstaden använda ångarne hafva under senare delen af perioden sammanslutit sig till en seglationsförening såväl till undvikande af en öfverdrifven konkurrens som för uppnående af en rättvisare fördelning af seglationsintäkten, hvilande på vissa, vid föreningens ingående fastställda grunder.

Redan under den förra femårsperioden hade *Sundsvall* direkt sjöförbindelse med följande utländska hamnar, nämligen: Hamburg, Lübeck, Stettin och Köpenhamn äfvensom Vasa och Kaskö. Under den period, hvarom nu är fråga, hafva dessa förbindelser fortfarit, hvarjemte en ny förbindelse tillkommit, sedan ångfartyget »Concordia» öppnat en trade öfver Björneborg till S:t Petersburg. Antalet ångbåtar med reguliera turer, som under år 1895 besökte Sundsvalls hamn, utgjorde 57. Äfven *Hernösand* har fortfarande samma reguliera ångbåtstrader på

utländska hamnar, som under förra perioden. Enär stadens handelsförbindelser under perioden i rätt väsentlig grad utvidgats och importen af utländska varor ökats, hafva ock i samma mån de direkta förbindelserna med utländska hamnar tilltagit.

Reguliera förbindelser mellan numera staden *Örnsköldsvik* samt in- och utländska hamnplatser uppehållas af 15 ångfartyg, af hvilka de jemväl länets öfriga städer anlöpande ångfartygen »Nordstjernen», »Ångermanland», »Hernösand II» och »J. L. Runeberg» uppehålla trafiken på hufvudstaden samt ångfartygen »Norrländ», »Elias Sehlstedt» och »Köpmanholmen» underhålla förbindelsen såväl med Hernösand och Sundsvall som ock med flertalet af städerna norr om Örnsköldsvik. Härförutom uppehålls trafiken med Gefle och mellanliggande kuststäder af ångfartyget »Gestrikland», med Umeå af ångfartyget »Johan Nyberg» samt med Sundsvall, Hernösand och hamnplatser inom Ullångers och Nätra socknar af ångaren »Ullångers». Den mera lokala trafiken besörjes af ännu ett tjugotal ångfartyg och ångslupar.

Beträffande trafiken å *länets elfvar* uppehålls den hufvudsakligen på samma sätt som vid förra periodens slut. Trafikleden Sundsvall—Klingerfjärden—Bergeforsen—Indals-Lidensfärjställe vid Indalselven har genom insättande af ännu en flodångare, »Liden», ofvan nämnda färjställe utsträckt till Utanede i Fors socken i Jemtlands län, tolf kilometer från Bispgårdens jernvägsstation, dit skjuts från Utanede ångbåtsstation tillhandahållas de resande. För främlingar och turister har denna trafikled visat sig synnerligen lockande med hänsyn till dess storlagna och omvexlande norrländska natur. Den är under sommarmånaderna lifligt trafikerad.

Å Ångermanelfven ofvanom Sollefteå hafva blifvit insatta två ångslupar, som med tre dagliga turer uppehålla persontrafik, den ena mellan Sollefteå och Ed och den andra, i förbindelse med den förra, mellan Ed och Resele.

Utöfver hvad förra femårsberättelsen innehåller angående trafiken å vissa *insjöar* inom länet torde här böra tilläggas, att en ångslup numera ombesörjer person- och varutrafik å Tåsjön i Tåsjö socken, att en ångslup insatts å Rörströmssjön, jemväl i Tåsjö socken, att användas hufvudsakligen för timmerbogsering, samt att en ångbåt gör reguliera turer för persontrafik tvenne gånger i veckan å sjön Marmen mellan Sörfors bruk och Matfors bruk i Medelpad.

Den *farled genom Tynderösundet*, för hvars ordnande förberedande åtgärder pågingo under förra perioden, på sätt i berättelsen deröfver närmare förmäles, har under senaste perioden blifvit upprepand och fullbordad. Dess djup är omkring tre meter och till kostnaden för densamma hafva bidrag erhållits dels af städerna Hernösand och Sundsvall med tillhopa 4,500 kr., dels af Tynderö kommun med 10,412 kr. och dels af statsmedel utan återbetalningsskyldighet med 26,600 kr. Ehuru utpriekningen i och för farledens angörande ännu torde få anses något bristfällig, har farleden varit trafikerad under periodens senare del af ångaren »Nyland» vid dess reguliera turer mellan Hernösand och Sundsvall och sedan år 1895 af ångaren »Najadens», som uppehåller daglig trafik mellan Tynderö och Sundsvall. Genom den sålunda öppnade kanalleden, som äfven erbjuder ett skyddadt hamnläge, hafva Tynderö kommun och närliggande orter erhållit ett synnerligen bekvämt tillfälle till afsättning af färsk fisk och landtmannaprodukter jemte möjlighet till billigare

inköp af egna förnödenhetsvaror, hvartill kommer, att förbindelsen sjöledes mellan Hernösand och Sundsvall genom att numera till en väsentlig del kunna ske inomskärs genom Hernösands kanal, södra sundet emellan Hernön och fastlandet samt Tynderö kanal blifvit angenämare och bekvämare. I öfrigt må nämnas, att trakten invid farleden genom sitt friska läge i sjelfva hafsbyn och sin leende natur visat sig vara en lockande vistelseort under sommarmånaderna för ett flertal sommargäster från Sundsvall och dess omnejd.

Städernas *hamnar* hafva under perioden varit *öppna för sjöfart* under nedannämnda tider:

	Hernösand.	Sundsvall.	Örnsköldsvik.
År 1891	1 ⁵ / ₅ —3 ¹² / ₁₂	22 ⁴ / ₄ —26 ¹² / ₁₂	10 ⁵ / ₅ —23 ¹¹ / ₁₁
» 1892	2 ⁵ / ₅ —11 ¹² / ₁₂	20 ⁴ / ₄ —12 ¹² / ₁₂	6 ⁵ / ₅ —12 ¹² / ₁₂
» 1893	2 ⁵ / ₅ —5 ¹² / ₁₂	28 ⁴ / ₄ —15 ¹² / ₁₂	9 ⁵ / ₅ —27 ¹¹ / ₁₁
» 1894	13 ⁴ / ₄ —20 ¹² / ₁₂	5 ⁴ / ₄ —6 ¹ / ₁ 95	22 ⁴ / ₄ —25 ¹¹ / ₁₁
» 1895	11 ⁵ / ₅ —8 ¹² / ₁₂	9 ⁵ / ₅ —21 ¹² / ₁₂	11 ⁵ / ₅ —2 ¹² / ₁₂

Uppå derom gjord framställning har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande den 31 januari 1891 fastställt ordningsstadga för trafiken å Selångerån inom Sundsvalls stads område under eller genom der befintliga svängbroar.

För följande *lastageplatser* å landsbygden har Kungl. Lotsstyrelsen godkänt de för sjöfarten vid desamma anbragta vattenbyggnader, nämligen: Sörvik, Framnäs, Rödestrand och Nyvik, Galtström samt Björknäs.

Hamnordningar äro af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under perioden fastställda för Sunds, Nyviks, Hofvids, Sörviks och Domsjö lastageplatser.

I anledning af de ansökningar om förnyadt tillstånd till *hamnafgifter* och *grundpenningars* uppbärande vid länets hamnar och lastageplatser under hamntaxeperioden 1889—1893, som vid tiden för förra berättelsens afgifvande ännu voro på Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning beroende, har Eders Kungl. Maj:it den 20 maj 1892 i nåder fastställt förändrade taxor att gälla intill utgången af år 1893, hvaremellertid Eders Kungl. Maj:it redan genom nådigt bref den 23 maj 1891 lemnat tillstånd ad interim för år 1891 till uppbärande af dylika afgifter enligt senast derförinnan fastställda taxor.

Jemlikt särskilda nådiga bref den 17 februari, den 19 maj och den 18 augusti 1893 hafva jemväl egarne af Rödestrands och Nyviks samt Norrviks och Hofvids lastageplatser erhållit tillstånd till grundpenningars uppbärande vid nämnda platser intill 1893 års utgång.

För hamntaxeperioden 1894—1898 har Eders Kungl. Maj:it i anledning af derom gjorda ansökningar fastställt förändrad taxa å hamnafgifter och grundpenningar för Örnsköldsvik den 26 januari 1894, för femtio lastageplatser å landsbygden den 11 oktober 1895 och för städerna Hernösand och Sundsvall den 15 november sistnämnda år, hvaremellertid interimistiskt tillstånd enligt derförinnan senast fastställda taxor varit medgifvet för Hernösand och Sundsvall enligt nådiga brefven den 26 januari och den 31 december 1894 samt för lastageplatserna å landsbygden enligt nådiga brefven den 11 maj, den 22 juni, den 6 juli och den 31 december 1894.

I fråga om *lotsväsendet* och dess verksamhet under perioden hade personalen, som den 31 december 1890 utgjordes af 1 lotskapten, 1 öfverlots af första grad samt 90 betjente, af hvilka

senare 74 tillhörde lotsstaten och 16 fyrstaten, intill den 31 december 1895 ökats med 15 personer och utgjordes vid sistnämnda års utgång af 1 lotskapten, 1 öfverlots af första grad samt 105 betjente, af hvilka senare 83 tillhörde lotsstaten och 22 fyrstaten.

De till sjöfarandes ledning inrättade säkerhetsanstalterna, som vid 1890 års utgång utgjordes af 4 fasta fyrar med ständig bevakning, 1 fyrskepp, 4 fasta fyrar utan ständig bevakning, 4 båkar eller andra fasta känningsmärken samt 93 flytande sjömärken, hade intill 1895 års utgång ökats med 2 fyrar utan ständig bevakning, af hvilka en upprättades år 1892 å Lörudden vid nordvestra sidan af Bremösund och en år 1893 å Åstholms udde, samt 5 flytande sjömärken och utgjordes sålunda vid 1895 års utgång af 4 fasta fyrar med ständig bevakning, 1 fyrskepp, 6 fyrar utan ständig bevakning, 4 båkar eller andra fasta känningsmärken samt 98 flytande sjömärken.

Vid 1890 års utgång underhöll Kungl. Lotsverket vid Skags lotsplats en däckad kronolotsbåt, och under år 1895 tillkom vid Bremö lotsplats ännu en af Kungl. Lotsverket underhållen kronolotsbåt, så att de af Kungl. Lotsverket underhållna båtarne af denna sort (kuttrar) vid 1895 års utgång voro 2 till antalet.

Lotsarnes egna tjänstebåtar, som vid 1890 års utgång voro 45 med ett sammanlagdt värde af 14,685 kr., hade intill den 31 december 1895 ökats med 11 och voro sålunda vid 1895 års utgång 56 till antalet. De egde vid samma tid ett sammanlagdt värde af 19,620 kr.

Under år 1893 förrättades vid de inom länet liggande lotsplatserna 2,933 lotsningar, för hvilket arbete de vid dessa lotsplatser stationerade lotsar godtgjordes med en sammanlagdt lotspenningeförtjenst af 97,834 kr. 46 öre. Under år 1895 hade lotsningarnes antal vid samma lotsplatser vuxit till 4,949 och lotspenningeförtjensten till 120,542 kr. 96 öre, hvarvid dock är att märka, att genom en under år 1894 skedd ändring i lotsförordningen af den 15 februari 1881 dels den förut gällande lotsfriheten blifvit i väsentlig grad inskränkt och dels lotstaxorna samtidigt reducerade med 10 % af sina ursprungliga belopp.

Uti här nedan uppräknade vattendrag har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under perioden i fråga genom särskilda utslag tillåtit, att allmän flottled finge *invättas*, samt dervid föreskrifvit de vilkor och bestämmelser, som borde gälla till efterrättelse dels vid vattendragens reglering enligt upprättade planer och kostnadsförslag och dels med afseende å flottledens begagnande, sedan afsyning egt rum:

Tågsjöans vattendrag från Stora Tågsjön till Stora Brattsjösjön inom Anundsjö socken;

Värtsjöbäckens vattendrag från Lilla Tågsjön till Skalmssjön inom Anundsjö socken;

Vattendraget från Söralmsjön till Ullångersfjärden inom Ullångers socken;

Holmsjöans vattendrag inom Anundsjö socken;

Ruskåns vattendrag inom Junsele socken;

Löfvisåns vattendrag inom Vibygerå socken;

Råggåns vattendrag inom Torps socken;

Åkersjöans vattendrag inom Ullångers och Bjerträ socknar;

Näskeåns vattendrag inom Nätra socken;

Lägstaåns vattendrag inom Anundsjö socken;

Sunnerstaåns vattendrag inom Anundsjö socken; samt

Ledingeåns vattendrag inom Graunge socken;

varande i fråga om sistnämnda vattendrag gemensamt förordnad af Länsstyrelserna i Vesternorrlands och Jemtlands län.

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1891—1895. Vesternorrlands län.

Följande vattendrag åter hafva efter verkställd upprensning och reglering samt derå förrättad afsyning blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande förklarade till *allmän flottning upplätta*, med här angifna beräknade regleringskostnad, nämligen:

	Kostnad. Kronor.
Gideåns flottled inom Björna, Anundsjö och Arnäs socknar	33,908:10
Nätraåns flottled, 2:a och 3:e distrikten, inom Nätra socken	19,232:36
Grättnäsåns flottled inom Sidsensjö socken	21,703:05
Leåns flottled, i distrikten 2 till 7, inom Boteå och Styrnäs socknar	17,534:01
Stångåns flottled inom Njurunda socken	42,200:—
Sollefteå bruksåns flottled inom Sollefteå socken	59,010:—
Inviksåns flottled inom Ullångers socken	15,264:66
Utanskogsåns flottled inom Vibygerå socken	3,568:72
Hufsjöbäckens och Galasjö- eller Flerkeåns flottled inom Anundsjö och Mo socknar	35,495:82
Dockstaåns flottled inom Vibygerå socken	25,793:24
Åkersjöans flottled inom Ullångers och Bjerträ socknar	6,132:40
Näskeåns flottled inom Nätra socken	5,146:56
Värtsjöbäckens flottled inom Anundsjö socken	19,850:—
Tågsjöans flottled inom Anundsjö socken	23,170:—
Torsåns flottled inom Arnäs socken	4,470:—
Graunås eller Faubyås flottled, 3:e och 4:e distrikten, inom Stöde socken	11,780:—
Sättnåns flottled, öfre delen, inom Sättna socken	10,977:—
Summa	355,265:92

Motsvarande regleringskostnader uppgingo för perioden 1881—1885 till 1,569,106:79 kr. och för perioden 1886—1890 till

Tab. A. Expeditionen vid Hermösands, Sundsvalls och Örnsköldsviks postkontor åren 1891—1895.

Postkontor. (Med underlydande poststationer.)	Upphörd. Kronor.	Antal afgångna försändelser.	Deraf		Afsända asurerade försändelsers o. inbet. postanvisningars belopp ¹⁾ , i kr.	Uppburda tidningspreumerationsmedel, i kr.
			värdeförsändelser.	tidnings-exemplar.		
<i>Hermösand.</i>						
År 1891	61,380	1,021,948	42,840	580,372	8,726,801	13,490
» 1892	67,394	1,080,350	46,278	561,496	10,574,921	13,462
» 1893	68,087	1,041,868	52,528	507,052	9,050,664	13,619
» 1894	55,474	1,027,657	40,674	666,432	8,981,478	8,639
» 1895	57,269	1,100,662	48,876	638,560	10,098,904	9,687
<i>Sundsvall.</i>						
År 1891	122,225	1,633,865	78,909	796,328	13,057,743	31,152
» 1892	116,689	1,355,653	82,693	552,760	16,438,751	28,318
» 1893	150,353	1,672,420	120,331	675,168	15,131,583	39,178
» 1894	144,764	1,463,088	123,447	537,420	14,456,251	36,229
» 1895	134,355	1,585,781	129,468	610,792	14,247,384	30,752
<i>Örnsköldsvik.</i>						
År 1891	31,492	241,303	24,611	—	5,179,167	9,102
» 1892	33,318	225,313	26,517	—	5,568,259	9,181
» 1893	34,842	272,245	32,494	—	6,626,488	10,252
» 1894	36,689	359,149	42,502	74,360	6,504,568	9,992
» 1895	39,210	440,451	43,581	149,708	5,613,092	11,176

¹⁾ År 1895 ingå här i äfven beloppen af inlösta postförskott.

843,185⁸⁸ kr., och torde det kunna antagas, att de väsentligaste af de vattendrag inom länet, som kunna begagnas såsom flottleder, för närvarande äro reglerade.

C) **Post, telegraf och telefon.** Följande nya poststationer äro inom länet under perioden inrättade, nämligen: Edsbordet i Eds socken, Indal i Indals socken, Lidensboda i Indals-Lidens socken och Njurunda i Njurunda socken, äfvensom följande stationer dels vid Hernösand—Sollefteå jernväg: Ålandsbro, Oringen, Veda, Ramvik, Sprängsviken, Kramfors, Dynäs, Bollstabruk, Prestmon, Lökom och Gårdnäs, dels vid norra stambanan: Mellansel, Gottne, Björna och Trehörningsjö, samt dels vid Örnsköldsviksjernvägen: Moelfven och Själevad.

Postkontoret i Sundsvall, hvilket sedan hösten 1890 varit inrymdt i en såsom polisstation dittills använd provisorisk byggnad, inflyttade i november 1893 i en för Kungl. Post- och Telegrafverkens gemensamma räkning uppförd byggnad, belägen vid stadsplanteringen »Vängåfvan». Med ingången af år 1893 förldades till Sundsvall en af de från samma tid nyinrättade distriktsförvaltningarne inom postverket, benämnd postinspektionen i

norra distriktet och omfattande Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län.

Här förut (sid. 41) intagna *tabell A* utvisar omfattningen af *den postala verksamheten* vid postkontoren i *länets städer*.

Att verksamheten vid Hernösands postkontor något minskats under år 1894, är beroende deraf, att, sedan jernvägen Hernösand—Sollefteå öppnats för trafik, poststationerna i Sprängsviken, Frånö, Kramfors, Dynäs och Bollstabruk kommit att lyda under postkontoret i Nyland.

Med afseende å *telegrafväsendets* utveckling är att märka, att Kungl. Telegrafstyrelsen genom nådigt bref den 2 maj 1890 bemyndigats att af Telegrafverkets disponibla öfverskottsmedel från föregående år använda 12,000 kronor till upplägning af en ny ledningstråd mellan Hernösand och Bjästa, hvilken ledning fullbordades under år 1891, hvarförutom äfvenledes genom nådigt bemyndigande en ny ledning mellan Sundsvall och Bollnäs blifvit anlagd och i sin helhet under år 1891 fullbordad.

Den 1 juli 1891 blef Kungl. Telegrafverket genom inköp egare af Sundsvalls nya telefonaktiebolags telefontät, som under femårsperioden blifvit betydligt utvidgadt och till större delen

Tab. Ö. *Telegramexpeditionen vid Hernösands, Sundsvalls och Örnsköldsviks stationer åren 1891—1895.*

Telegrafstation.	A n t a l t e l e g r a m .							I n k o m s t e r , i k r o n o r . ¹⁾			
	T a x e r a d e .			A f g i f t s f r i a (afsända).		R e p e t i t i o n s - t e l e g r a m .	S u m m a , t e l e g r a m .	T i l l f a l l a n d e j e r n v ä g a r , u t l a n d e t m . m . o c h f ö r v i d a r e b e f o r d r a n .	P o r t o t i l l f a l l a n d e t e l e g r a f v e r k e t f ö r		S u m m a , k r o n o r .
	A f s ä n d a .		A n k o m m a i n - o c h u t - l ä n d s k a .	T j e n s t e - t e l e g r a m o c h c i r k u l ä r .	M e t e o r o - l o g i s k a t e l e g r a m .				i n - l ä n d s k a t e l e g r a m .	t e l e g r a m t i l l u t l a n d e t .	
	I n - l ä n d s k a .	U t - l ä n d s k a .									
<i>Hernösand.</i>											
År 1891	19,825	2,997	22,021	526	426	3,082	48,877	5,556	14,321	4,215	24,092
» 1892	21,921	3,116	23,667	480	488	1,650	51,322	5,569	15,479	4,218	25,266
» 1893	19,533	3,570	22,458	460	457	425	46,903	5,447	13,888	4,811	24,146
» 1894	17,146	3,911	19,672	384	457	597	42,167	5,576	11,900	5,508	22,984
» 1895	17,285	3,584	19,361	358	456	886	41,930	5,384	12,152	4,944	22,480
Summa	95,710	17,178	107,179	2,208	2,284	6,640	231,199	27,532	67,740	23,696	118,968
<i>Sundsvall.</i>											
År 1891	45,098	13,153	55,530	1,049	—	83,098	197,928	12,490	38,609	18,748	69,847
» 1892	47,004	13,471	56,075	1,280	—	128,496	246,326	18,261	33,865	18,770	70,896
» 1893	42,207	13,399	53,505	1,220	—	128,422	238,753	17,891	29,538	18,148	65,577
» 1894	31,683	13,175	42,068	973	—	115,894	203,793	17,725	22,687	18,244	58,656
» 1895	31,939	14,982	42,308	1,168	—	131,268	221,665	21,205	23,684	20,672	65,561
Summa	197,931	68,180	249,486	5,690	—	587,178	1,108,465	87,572	148,383	94,582	330,537
<i>Örnsköldsvik.</i>											
År 1891	11,785	1,078	10,587	161	—	2,686	26,297	1,787	8,993	1,522	12,302
» 1892	12,790	1,140	11,576	206	—	1,428	27,140	1,941	9,345	1,438	12,724
» 1893	13,024	1,219	13,380	288	—	2,110	30,021	2,094	7,887	1,495	11,476
» 1894	13,106	1,141	13,105	315	—	1,166	28,833	2,059	7,641	1,403	11,103
» 1895	14,585	1,204	15,176	369	—	756	32,090	2,336	8,848	1,560	12,744
Summa	65,290	5,782	63,824	1,339	—	8,146	144,381	10,217	42,714	7,418	60,349

¹⁾ Oafsedt Telegrafverket tillfallande telefonafgifter, hvilka för Sundsvalls station år 1891 uppgingo till 29,446, år 1892 till 59,183, år 1893 till 60,797 och år 1894 till 79,927 kr., men hvarom i öfrigt saknas uppgifter.

förändradt från enkeltrådiga till dubbeltrådiga ledningar. Vid 1895 års slut voro i nätet uppsatta omkring 750 telefonapparater.

Under 1893 utsträcktes det interurbana telefont nätet medelst tvenne dubbeltrådiga ledningar af bronstråd från Söderhamn öfver Hudiksvall och Sundsvall till Hernösand.

Genom nådigt bemyndigande af den 21 september 1894 blef för en ny telegrafledning mellan Sundsvall och Sollefteå anvisadt ett belopp af 14,000 kronor. Ledningen, som upplades å stolparne utefter jernvägen Sundsvall—Ånge—Bräcke—Sollefteå, fullbordades under år 1894.

Under samma år utsträcktes medelst dubbeltrådig ledning af bronstråd rikstelefont nätet emellan Sundsvall och Östersund.

I öfrigt har *telefonens* användning under perioden ökat. Vid centraltelefonstationerna i Nyland och Kramfors utgjorde abonnentantalet vid 1895 års utgång 67 vid den förra och 47 vid den senare. Inom Medelpads östra fögderi med dess tätt bebyggda och befolkade landsbygd och dess lifliga industri utgjorde abonnentantalet vid samma tid 98, hvaraf 73 med direkt förbindelse till Sundsvall och 25 med förbindelse dit genom tre nyinrättade vaxelstationer i Ala, Vifsta och Sund. Derjemte utöfvar telefonaktiebolaget Jemtlandsgränsen—Sundsvall fortfarande egen telefontrafik med 4 centralstationer och 37 abonnenter. Dess anläggningskostnad har utgjort 31,000 kr., och årliga underhållskostnaden uppgår till cirka 2,400 kr. Inom Södra Ångermanlands öfre fögderi äro 12 af fögderiets 14 socknar i telefonförbindelse med hvarandra, och har Eders Kungl. Maj:ts under år 1893 i nåder beviljat tillstånd för vissa enskilde intressenter att anlägga telefonledning från Rossön i Bodums socken öfver Hoting till Tåsjö kyrkoby med fortsättning derifrån till Norrby, allt inom Vesternorrlands län, och från Hotings eller Valå byar till Dorotea och Åsele kyrkobyar inom Vesterbottens län. Hvad Norra Ångermanlands fögderi angår, har äfven der telefont nätet utvidgats genom dels privata ledningars anläggande och dels anknjning till telefoncentralstationen i Örnköldsvik.

Telegrafstationen i Fjällsjö har under år 1893 sammanlagits med det å samma ort belägna postkontoret i Backe, der vid benämningen för den förenade post- och telegrafanstalten bestämts till Backe.

Jemte det jernvägen Hernösand—Sollefteå öppnats för trafik, hafva 11 jernvägstelegrafstationer under år 1893 satts i förbindelse med rikets telegrafnät.

Telegramexpeditionen vid stationerna i länets städer framgår af förestående tabell Ö (sid. 42).

Vid granskning af tabellen visar sig, att portot för inländska telegram, hvad Sundsvall angår, är i fallande, under det att detsamma för utländska telegram endast med en ringa procent förändrats från det ena året till det andra. Orsaken härtill torde utan tvifvel bero derpå, att med början af år 1894 rikstelefonten genom det då fullbordade dubbeltrådiga telefont nätet kunde sägas vara införd i Sundsvall och att allmänheten derved skyndade att begagna det nya kommunikationsmedlet, som ju och i visst hänseende har företräden framför telegrafen. Erfarenheten från andra större telegrafstationer inom landet har emellertid visat, att efter några få års förlopp telegrafen återtager sin ställning såsom ett mera pålitligt kommunikationsmedel.

D) Sjöfart och handel. Redan här ofvan under rubriken B) Sjökommunikationer har redogörelse för sjöfarten på länet i

vissa afseenden lemnats; här nedan följa några öfversigter till närmare belysning af länets utveckling i fråga om sjöfart och handel.

Nedanstående tabell Aa angifver länets handelsflotta till antal, dräktighet och ångkraft vid 1890 och 1894 års slut.

Efterföljande tabell angifver antalet af och dräktigheten hos de fartyg, som ankommit från och afgått till utlandet.

Tullkammardistrikt.	Från utrikes orter ankomna fartyg.		Till utrikes orter afgångna fartyg.	
	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.
<i>Hernösand.</i>				
År 1891	613	250,955	899	411,942
» 1892	537	209,228	835	367,955
» 1893	542	229,216	905	429,682
» 1894	542	227,152	947	455,190
» 1895	525	243,723	971	508,830
<i>Sundsvall.</i>				
År 1891	1,040	424,571	1,453	631,140
» 1892	910	395,605	1,292	580,175
» 1893	841	364,066	1,248	608,086
» 1894	766	347,178	1,155	578,242
» 1895	709	323,820	1,092	565,023
<i>Örnköldsvik.</i>				
År 1894	170	85,135	331	178,963
» 1895	139	65,474	281	172,684

Vid en jämförelse mellan de af Eders Kungl. Maj:ts och Rikets Kommerskollegium för åren 1890 och 1894 offentliggjorda sammandrag öfver uppburna hamnavgifter för fartyg om mer än 10 ton, som under sagda år till rikets hamnar och lastageplatser ankommit eller derifrån afgått, finnes, bland annat, dels att summan för länet af dylika avgifter uppgick för år 1890 till 211,311 kr. 74 öre och för år 1894 till 210,853 kr. 73 öre, dels

Tab. Aa. Vesternorrlands läns handelsflotta vid slutet af åren 1890 och 1894.

	Segelfartyg.		Ångfartyg.			Summa.	
	Antal.	Ton.	Antal.	Ton.	Häst- krafter.	Antal.	Ton.
<i>Vid 1890 års slut.</i>							
Hernösand	26	8,233	13	2,047	711	39	10,280
Sundsvall	15	6,547	16	1,773	799	31	8,320
Örnköldsvik	—	—	3	34	66	3	34
Landsbygden	33	10,878	115	3,825	2,336	148	14,703
Summa	74	25,658	147	7,679	3,912	221	33,337
<i>Vid 1894 års slut.¹⁾</i>							
Hernösand	17	4,397	15	2,385	696	32	6,782
Sundsvall	15	5,798	24	2,233	919	39	8,031
Örnköldsvik	3	913	16	177	226	19	1,090
Landsbygden	28	9,789	128	3,446	2,247	156	13,235
Summa	63	20,897	183	8,241	4,088	246	29,138

¹⁾ Den officiella statistiken för år 1895 är ännu ej tillgänglig.

ock att detta län såväl år 1890 som fortfarande år 1894 med afseende å denna uppbörd intog tredje rummet bland rikets samtliga län och i detta hänseende öfverträffades allenast af Göteborgs och Bohus samt Malmöhus län.

Här nedan intagna tabell lemnar en jämförande öfversigt af uppbörden af lastpenningar för in- och utgående fartyg åren 1890 och 1894:

	År 1890.			År 1894.		
	Inkommande.	Utgående.	Summa.	Inkommande.	Utgående.	Summa.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Hernösand	16,241	14,482	30,723	14,413	12,462	26,875
Sundsvall	21,518	20,549	42,067	17,713	15,650	33,363
Örnsköldsvik	—	—	—	2,106	2,018	4,124
Summa	37,759	35,031	72,790	34,232	30,130	64,362

I tabell Ab lemnas en summarisk uppgift å den hufvudsakliga exporten från och i tabell Ac (sid. 45) å hufvudsakliga importen till länets städer. Exporten utgöres till den väsentligaste delen af trä och jern. Importen är deremot af mera mangfaldig art; särskildt har importen från Finland öfver Hernösand och Sundsvall af lifsförnödenheter samt lefvande kreatur äfven under denna period varit ganska betydande.

Uppbörden vid tullkammarna i Hernösand, Sundsvall och Örnsköldsvik angifves i efterföljande öfversigt:

	Hernösand.		Sundsvall.		Örnsköldsvik.	
	Tullmedel. Kronor.	Fyr- och båkmedel. Kronor.	Tullmedel. Kronor.	Fyr- o. båkmedel. Kronor.	Tullmedel. Kronor.	Fyr- o. båkmedel. Kronor.
År 1891	274,710	130,369	1,666,772	170,915	—	—
1892	222,763	117,451	1,523,062	158,528	—	—
1893	200,272	132,522	1,304,183	149,068	—	—
1894	345,529	111,810	1,533,163	136,342	1) 10,022	1) 22,617
1895	248,643	112,325	1,117,217	135,338	25,475	32,889

Om skeppsbygget under perioden är föga att omförmäla. Vid Vindskärs skeppsvarf invid Sundsvall har för danskt rederis räkning nybygts 1 segelfartyg om 400 tons dräktighet, hvarförutom ett antal af 233 större eller mindre fartyg derstädes undergatt reparation. Vid Hernösands verkstad och varf i Hernösand hafva åtskilliga mindre ångare blifvit dels nybyggda, dels och förbyggda och reparerade. Skeppsbyggeri i större skala har under perioden icke inom länet förekommit.

Antalet handelsidkare i Sundsvall uppgick vid 1895 års slut till 310 med en betjening af 439 personer, och uppgick den handelskårens medlemmar för samma år påförda bevilning till 14,826 kronor. I Hernösand funnos vid nämnda tidpunkt 124 handelsidkare med en betjening af 132 personer, och erlade sistnämnda handelsidkare i bevilning 4,628 kr. 25 öre.

Landthandeln inom länet företer fortfarande samma karakter, som i föregående femårsberättelser framhållits. Med få undan-

tag äro landthandlarnes existens i denna deras egenskap af kort varaktighet, och när verksamheten snart nog i följd af konkurs upphört, har allmogon i trakten varit invecklad i borgensförbindelser och tvetydiga aftal, hvilkas omfattning och innebörd den icke förmått att i tid öferskåda.

Antalet af dem, hvilka egna sig åt *gårdfarihandel*, har, i följd af 1887 års derutinnan förändrade bestämmelser i näringslagen, visat sig fortfarande vara rätt betydligt inom detta län. Antalet dylika rättigheter, som af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande beviljats, har utgjort 214 år 1891, 167 år 1892, 139 år 1893, 123 år 1894 och 137 år 1895.

Anledningen, till att detta län i rätt hög grad lockar till dylik handels utöfvande, torde få sökas i den betydliga mängd af större industriella verk, som finnas här i länet, der massor af arbetare äro boende, hvilka på bestämd veckodag uppbära sin afföning, och der penningetillgången alltså är för köpenskaps inledande särdeles gynsam. Att detta slag af handelsrörelse af den bofaste handelsmannen ses med oblida ögon ligger i sakens natur. Då särskildt en mängd inom länet okända och främmande personer från vidt skilda delar af riket tidtals infunno sig här i länet för idkande af dylik handel, och berättigade klagomål förspordes öfver de lockelser till inköp utöfver behovet af lyxartiklar o. d., hvartill handeln föranledde, har Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, med afseende jemväl å nödvändigheten af att tillse, att detta slag af handelsrörelse varder vederbörligen i bevilningshänseende beskattadt, funnit sig föranlåten

Tab. Ab. Hufvudsakliga exporten från länets tullkammardistrikt åren 1891—1895, oafsedt skogsalster.¹⁾

Tullkammardistrikt.	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
<i>Hernösand.</i>					
Tackjern kg.	3,544,434	2,723,150	2,366,850	3,643,210	3,001,260
Stångjern »	81,347	—	20,800	—	21,805
Trämassa »	1,125,160	620,600	1,980,600	1,464,700	1,121,800
Tjärä »	—	—	956,290	—	—
<i>Sundsvall.</i>					
Tack- och barlastjern . kg.	4,888,153	5,103,470	3,326,844	5,124,630	4,239,970
Smältstycken o. rästänger »	20,360	176,114	724,816	774,580	692,240
Stångjern »	1,196,697	720,485	427,560	476,191	670,887
Valsade eller snidda plåtar »	10,000	6,750	4,300	2,263	3,207
Tråd, dragen »	—	—	—	—	21,409
Spik, alla slag »	—	—	—	—	7,077
Pappersmassa, mekan. våt »	—	—	—	1,653,290	16,426,390
Tjärä »	—	6,630	11,102	16,500	6,610
Snickare- och svarfvare- arbeten kr.	—	53,700	42,787	51,324	116,538
Tändstickor kg.	—	—	44,300	5,450	5,750
<i>Örnsköldsvik.</i>					
Tackjern kg.	—	—	—	—	55,990
Stångjern »	—	—	—	50,800	—
Tjärä »	—	—	—	1,356,530	1,770,849

¹⁾ Under senare hälften af året.

¹⁾ För exporten af skogsalster redogöres i tabell S (sid. 26).

att under sista delen af perioden begränsa antalet dylika handelsrättigheter derhän, att med ett enda undantag sådana beviljats endast inom detta län mantalsskrifna personer, hvilka i öfrigt uppfylde de i lagen stadgade villkoren derför, och har med afseende å varan den inskränkning fortfarande föreskrifvits, att endast försäljning af sådan af inhemsk tillverkning varit medgifven.

För att i någon mån motarbeta landthandeln och gård-farihandeln till fördel för platser med mera sammanträngd arbetarebefolkning, hafva flerstädes under den senare tiden dels arbetsgifvare i förening med underlydande arbetare, dels ock dessa inbördes sammanslutit sig och bildat *konsumtionsföreningar*, der vinsten af rörelsen tillfaller konsumenterna i mån af deras bidrag till företaget vid dess bildande eller utvidgning. Dessa handelsföreningar torde, der verksamheten bedrifvits under god ledning, hafva ganska gynnsamt inverkat på ortens ekonomi och medfört sundhet i köpenskapen.

Endast tvenne årliga *marknader* hållas numera inom länet, den ena i Örnsköldsvik i september och den andra i Backe i Fjällsjö socken i december månad. Dessutom hållas årligen s. k. *liquidationsmöten*, som hafva karakter af marknader, dels i Fjällsjö under januari, dels i Sollefteå under januari och september månader, samt dels i Hernösand och Sundsvall under någon af höstmånaderna, och vid kronouppbördsstämmorna i de tvenne nordligaste fögderierna sammanströmmar folk i ganska betydlig mängd för varuutbyten och skogsaffärer.

*Torgdag*ar å bestämda tider hafva, till underlättande af handel med kreatur och landtmannaprodukter, under perioden blifvit anordnade vid Ånge och Östavalls jernvägsstationer samt inom Hångsta by i Torps socken.

Brännvinsförsäljningen har i länets städer och i Örnsköldsvik jemväl under dess sista tid såsom köping varit uppläten åt bolag med redovisningsskyldighet. Hvad landshygden vidkommer, har vederbörligen ordnad brännvinsförsäljning varit inrättad

Tab. Ac.

Hufvudsakliga importen till länets tullkammardistrikt åren 1891—1895.

Tullkammardistrikt.	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.	Tullkammardistrikt.	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
<i>Hernösand.</i>						<i>Sundsvall.</i>					
Brännvin och sprit, arrak, liter	1,471	4,415	7,257	7,813	10,630	Hästar st.	36	24	1	—	19
konjak >	7,702	766	—	2,939	13,620	Nötkosap >	1,561	1,022	358	796	861
Fisk, saltad sill kg.	64,010	50,055	—	—	28,965	Fär >	114	61	58	20	30
Fläsk >	130,358	81,179	68,512	66,939	216,964	Svin >	2,229	992	501	493	129
Hudar o. skinn, oberedda >	6,954	3,420	—	—	2,360	Sill, saltad kg.	385	3,210	7,484	13,761	32,612
Kaffe >	131,246	132,410	148,618	302,813	287,602	Kaffe >	969,309	1,125,005	1,353,864	1,494,156	1,725,632
Kreatur: häst- st.	4	13	3	2	4	Brännvin och sprit, arrak, rom och konjak liter	90,788	8,784	19,230	37,176	42,801
nöt- >	421	635	260	215	445	Vin: på fat kg.	48,216	9,145	6,327	8,739	12,374
fär- >	4	39	13	8	9	på andra kärl liter	18,531	2,674	2,748	2,217	3,912
svin- >	1,077	769	905	512	284	Socker kg.	1,863,478	1,910,765	1,319,027	1,607,570	31,985
Kött kg.	137,030	95,138	81,280	99,354	123,462	Sirup >	1,007,354	986,974	1,477,519	1,302,881	1,677,122
Maskiner o. redskap kr.	10,849	9,617	4,072	5,931	9,108	Salt, kok- hl.	21,681	23,982	22,106	23,073	23,518
Metaller, tackjern kg.	—	—	—	—	143,625	Råg, omalen kg.	208,844	113	37,546	155,777	6,255
Oljor, mineral- >	703,351	545,386	711,210	556,734	804,829	Korn >	202	—	—	201	1,632
Ost >	474	583	489	134	75	Hvetemjöl >	1,291,348	1,955,670	5,918,814	1,619,580	983,661
Salt, oraffineradt hl.	30,185	22,714	17,630	22,888	14,375	Kött >	441,011	197,758	125,372	199,571	252,127
Sirup kg.	147,110	131,927	136,627	84,886	163,306	Fläsk >	449,085	718,640	462,213	739,939	949,336
Smör >	156,408	121,445	93,511	98,481	89,591	Ost >	1,974	2,464	2,702	798	990
Socker: raffineradt >	257,111	127,140	130,082	392,273	2,663	Smör >	180,920	98,170	68,693	96,134	81,821
oraffineradt >	3,682	11,120	—	—	—	Gödningsämnen >	72,795	346,634	169,680	291,092	1,063,872
Spanmål, omalen:						Hudar o. skinn, oberedda >	7,580	17,309	2,021	596	8,985
ärter och bönor >	19,483	29,274	—	—	—	Maskiner o. redskap kr.	320,515	122,259	54,408	33,598	50,829
hafre >	68,343	15,975	48,420	178,980	222,030	Oljor, mineral- kg.	1,444,421	1,582,206	1,676,731	1,152,221	1,591,278
råg >	—	—	13,698	23,116	5,400	Stenkol o. koks hl.	208,446	213,182	213,383	210,409	201,982
malen: hvetemjöl >	5,030	383,071	382,457	1,257,017	205,957	Tjära kg.	147,163	32,820	88,852	157,555	142,270
rågmjöl >	618,872	529,234	1,352,335	2,454,659	783,061	Rågmjöl >	1,671,669	3,925,396	6,951,337	7,265,960	3,142,636
Stenkol o. koks hl.	82,794	102,567	101,670	127,581	130,814						
Tjära kg.	14,263	2,885	6,780	7,745	5,250	<i>Örnsköldsvik.¹⁾</i>					
Vin, under 21 % liter	11,496	1,692	1,554	3,606	6,409	Fläsk, andra slag (ameri-					
Väfnader o. kläder kg.	4,519	3,804	3,115	2,407	2,463	kanskt) kg.					14,288

¹⁾ Importen har i öfrigt utgjorts af: kaffe, socker, spritvaror, vin, väfnader, manufaktur och korta varor, jernvägsskenor, stenkol, salt m. m.

i Sollefteå och Boteå under hela perioden, i Helgum och Ramsele under periodens tre första år samt i Ullångers socken under de tre försäljningsåren 1892—1895.

Beloppet och fördelningen af *de inom länet influtna och redovisade bränvinsförsäljningsmedlen* angifvas i nedanstående tabell Ad. Beloppet och fördelningen af de bränvinsförsäljningsmedel, som från *Kungl. Statskontoret* kommit länet till godo, framgår af följande öfversigt:

År	Hushålls- sällskap.	Landsting.	Socknar.	Summa. Kronor.
1891	15,694.42	15,694.42	31,388.84	62,777.68
» 1892	15,035.05	15,035.04	30,070.09	60,140.18
» 1893	16,457.84	16,457.84	32,915.66	65,831.34
» 1894	17,982.39	17,982.39	35,964.77	71,929.55
» 1895	18,617.76	18,617.76	37,235.51	74,471.03
Summa kr.	83,787.46	83,787.45	167,574.87	335,149.78

5. Kameralförhållanden.

Föreskrifven uppgift å dels *hemman och lägenheter* å landsbygden, dels ock *städernas jordar med bebygda och obebygda tomter*, antalet offentliga byggnader m. m. jemte de vid periodens slut gällande taxeringsvärden lemnas i **tabell 3**. Vid jämförelse mellan denna tabell och motsvarande tabell för förra perioden framgår, att taxeringsvärdet å all jordbruksfastighet å landsbygden, hvarför bevilling utgöres, år 1895 uppgick till 79,116,100 kronor, emot 75,382,950 kronor år 1890, samt att taxeringsvärdet å all annan bevilling utgörande fastighet å landet år 1895 utgjorde 21,836,800 kronor, emot 16,415,875 kronor år 1890.

Taxeringsvärdet å städernas hus och tomter har stigit från 21,764,200 kronor år 1890 till 33,099,000 kronor år 1895, i hvilken sistnämnda summa Örnköldsviks nya stadssamhälle ingår med ett taxeringsvärde af 1,995,300 kronor. Höjningen i öfrigt i taxeringsvärdet å städernas hus och tomter föranledes hufvudsakligen deraf, att taxeringsvärdet å hus och tomter inom Sundsvalls år 1888 till största delen nedbrunna stadssamhälle stigit från 15,478,000 kronor år 1890 till 24,181,500 kronor år 1895.

Jordebokssumman för länet har undergått förändring, bland annat, i följd af de öfverflyttningar från och till länet, som omförmäls under afdelning I i denna berättelse, och förändringen i jordebokssummorna för städer och landsbygd hvar för sig har till någon del föranledts dels af köpingen Örnköldsviks inträde bland rikets städer med 1894 års ingång och dels af Gädeåstadens införlifvande vid 1892 års ingång med Hernösands stad.

Under perioden har icke något hemman upptagits ur *ödesmål*.

Antalet *jordafsöndringar*, för hvilka årlig afgäld blifvit af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under perioden pröfvad och fastställd, uppgick hvar och ett af åren 1891 och 1895 till 1, 1892 och 1893 till 2 samt år 1894 till 5, eller tillsammans 11.

Nybyggesdelar, hvilka på grund af Länsstyrelsens resolutioner blifvit *från krono till skatte omförda*, uppgingo för perioden till följande antal: till sågverksegare och trävaruhandlare 1 år 1892, till nybyggare 1 år 1891 och 3 år 1892, eller tillsammans 5, alla med inskränkt skogsdisposition.

På sätt af **tabell 4** angifves, finnes icke inom länet någon egendom af *fideikommissnatur*.

Enligt **tabell 5** uppgick år 1895 sammanlagda taxeringsvärdet å fastigheter inom detta län, som innehafvas af *inhemska aktiebolag*, till ett sammanlagdt belopp af 28,308,500 kronor, emot 21,883,083 kronor år 1890 och 13,840,500 kronor år 1885.

Med uteslutande af tillhörande bråktal utgjorde summan i hela mantal af den i inhemska aktiebolags innehafv befintliga jord 285 mantal år 1895, emot 249 mantal år 1890. Ökningen faller hufvudsakligen inom kolumnen för jord af skattnatur och är till väsentligaste delen föranledd af sågverksbolagens jordinköp i ändamål att åtkomma skogen.

Af **tabell 6** framgår, att fastigheter och lägenheter, tillhörande *främmande magters undersåtar*, år 1895 uppgingo till ett antal af 58 med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 149,600 kronor. År 1890 var antalet dylika egendomar 16 med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 15,700 kronor. Af fastighetsägare af utländsk nationalitet år 1895 tillhörde 39 Finland, 10 Ryssland och 4 Norge. Flertalet fastigheter utgöras allenast af torp- eller tomtlägenheter, hvarå innehafvarne förskaffat sig

Tab. Ad.

Influtna och redovisade bränvinsförsäljningsmedel inom Vesternorrlands län åren 1891—1895.

År.	Redovisade.			Fördelade till:						
	I städerna.	Å landet.	Summa, kronor.	Städerna.	Hushålls- sällskapet.	Landstinget.	Socknarne.	Stats- kontoret.	Provision.	Summa, kronor.
1891	300,298.67	16,006.49	316,305.16	137,367.50	34,073.60	68,147.24	11,182.51	64,952.25	582.06	316,305.16
1892	222,837.28	15,315.40	238,152.68	103,211.82	25,370.72	50,741.48	10,698.69	47,684.72	445.25	238,152.68
1893	230,633.69	9,676.72	240,310.41	102,611.21	26,487.62	52,975.24	6,757.66	51,044.49	434.19	240,310.41
1894	236,833.85	4,331.25	241,165.10	105,597.92	26,595.34	53,190.67	3,027.32	52,325.72	428.13	241,165.10
1895	237,987.83	17,824.20	255,812.05	106,173.42	28,057.42	56,114.81	12,452.37	52,556.99	457.04	255,812.05
Summa kronor	1,228,591.34	63,154.06	1,291,745.40	554,961.87	140,584.70	281,169.44	44,118.55	268,564.17	2,346.67	1,291,745.40

bestadslägenheter. De äro med allenast några få undantag belägna dels inom Sundsvall och dels inom kustsocknarne i Medelpad och södra Ångermanland.

Antalet förordnanden till *landmäteriförrättningar*, som af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande under perioden utfärdats, utgjorde:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
Egentliga laga skiften	13	18	11	12	11
Andra förrättningar	108	106	88	114	140
Summa	121	124	99	126	151

De under perioden avslutade egentliga laga skiftenas areal samt kostnaden för sådana skiftens avslutande utgjorde:

	Areal. Hektar.	K o s t n a d e r		
		till landtm. o. gode män.	i öfrigt.	Summa. Kronor.
År 1891	17,511	20,824 —	1,596 —	22,420 —
» 1892	14,089	40,397 56	6,052 13	46,449 69
» 1893	10,911	27,645 63	1,227 87	28,873 50
» 1894	12,579	42,284 89	24,964 68	67,249 57
» 1895	6,815	20,686 37	3,518 70	24,205 07
Summa	61,905	151,838 45	37,359 38	189,197 83

Utflyttningsbidrag af statsmedel i följd af laga skiften hafva under perioden utgått med 2,700 kronor, deraf 900 kronor år 1891, 750 kronor åren 1892 och 1895 samt 150 kronor åren 1893 och 1894.

Landmäteripersonalen utgjordes vid 1895 års slut af förste landtmätaren, 7 kommissionslandtmätare, 6 vice kommissionslandtmätare, 4 medhjelpare och 3 elever.

Summan för länet af *till bevillning uppskattad inkomst* uppgick år 1895 till 24,790,526 kronor och den beskattningsbara delen deraf till 17,580,193 kronor, emot respektive 26,106,231 kronor och 19,292,681 kronor år 1890.

Med hänvisning i öfrigt till Kungl. Statistiska Centralbyråns årliga redogörelser för *kommunernas finanser* anser Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande sig böra här lemna dels i *tabell Ae* uppgift å de *amorteringslån jemte dermed afsedda ändamål*, till hvilkas upptagande Eders Kungl. Maj:t lemnat nådigt tillstånd, dels ock i *tabell Af* (sid. 48) summariska uppgifter rörande de mera väsentliga utgiftsposter, som under perioden förekommit inom länets äldre stadssamhällen. Till bestridande af Sundsvalls stads mera väsentliga utgifter under perioden hafva medel erhållits af det amorteringslån å 3,000,000 kronor, som staden enligt nådigt bref den 3 juli 1890 berättigats att upptaga för inlösen af jord till den nya stadsplanens genomförande samt för uppförande af nödiga byggnader för kommunens samt för kyrkans och skolans behof. Hvad åter Hernösands stad vidkommer, så har staden dels på grund af beslut den 22 augusti 1888 tecknat aktier i Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolag för ett belopp af 400,000 kronor, dels ock enligt beslut den 10 mars 1891, af Eders Kungl. Maj:t i nåder fastställt den 24 april samma år, iklädt sig garanti för ett af nämnda jernvägsaktiebolag upplagd obligationslån å 600,000 kronor; och har Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 23 januari 1891 i nåder tillåtit staden att för gäldande af de tecknade aktierna samt bekostande

af andra allmänna arbeten för staden, som kunde af jernvägen föränledas, äfvensom för konverterande af stadens äldre lån upplägga ett obligationslån af 1,000,000 kronor.

Tab. Ae. Amorteringslån, hvilka kommunerna i Vesternorrlands län åren 1891—1895 erhållit nådigt tillstånd att upptaga.

Tillstånds- dag.	Låntagare.	Ändamålet med lånets upptagande.	Lånebelopp. Kronor.
18 ⁵ / ₁₂ 90	Gudmundrå kommun.	Betalning af aktier, som kommunen tecknat i Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolag	84,000
18 ²² / ₁₂ 91	Hernösands stad.	Do do samt bekostande af andra allmänna arbeten för staden, som kunde af jernvägen föränledas, m. m.	1) 1,000,000
18 ¹ / ₁₂ 91	Säbrå kommun.	Betalning af kommunens aktier å 200 kr. uti Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolag	52,000
18 ²² / ₁₂ 91	Öfver-Länns kommun.	Do do	10,000
18 ²² / ₁₂ 91	Ytter-Länns kommun.	Do do	40,000
18 ¹⁸ / ₁₂ 91	Indals-Lidens väg- och brobyggnadsskyldige socknemän.	Bestridande af kommunens kostnader för bron öfver Indals-elven vid Kufstanaeken med tillfartsvägar samt för anläggning af landsvägen från Jemtlandsgränsen öfver Långliden till Boda by	20,000
18 ² / ₁₂ 91	Sånga kommun.	Betalning af kommunens aktier i Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolag	4,000
18 ²⁷ / ₁₂ 92	Örnsköldsvik.	Gäldande af skuld för gjorda fastighetsköp m. m.	300,000
18 ¹ / ₁₂ 92	Resele församling.	Uppförande af nya byggnader å församlingens prestbol.	15,000
18 ²⁰ / ₁₂ 92	Hernösands stad.	För tomt- och byggnadskostnader till ett skolhus i Gädeåstaden	40,000
18 ¹ / ₁₂ 92	Fjällsjö socken.	Undsättning till följd af inom socknen inträffad missväxt	5,000
18 ¹ / ₁₂ 92	Dals församling.	Tillbyggnad af församlingens kyrka	12,000
18 ² / ₁₂ 93	Bodums kommun.	Undsättning till följd af inom kommunen inträffad missväxt (å sädesgrödan)	1,500
18 ²⁹ / ₁₂ 93	Långsele församling.	Kostnad för uppförande af folkskolehus	10,000
18 ⁷ / ₁₂ 93	Grundunda d:o.	Do för d:o	12,000
18 ² / ₁₂ 93	Sånga d:o.	Do för d:o och för kyrkoreparation	10,000
18 ⁹ / ₁₂ 94	Anundsjö kommun.	Betalande af kommunens skuld för vägbyggnader under senare år	75,000
18 ¹⁹ / ₁₂ 94	Holms församling.	Uppförande af skolhusbyggnad	8,000
18 ²⁰ / ₁₂ 94	Sollefteå kommun.	Bestridande af en del utaf kostnaderna för inköpta jordområden till Kungl. Norrlands trängbataljon	30,000
18 ¹⁸ / ₁₂ 94	Hernösands stad.	Fullgörande af stadens åtagande d. 30 ^o 1893 att lemna Hernösand—Sollefteå jernvägsaktiebolag ett lån ²⁾	200,000
18 ²⁵ / ₁₂ 95	Fjällsjö församling.	Uppförande af nytt folkskolehus	12,000
18 ³⁰ / ₁₂ 95	Njurunda d:o.	Do af skolhus	15,000
18 ²⁴ / ₁₂ 95	Trehörningsjö socken.	Vägbyggnad	5,000

¹⁾ Obligationslån. ²⁾ Detta stadens åtagande har förfallit, sedan staden förklarar, att visst vilkor för försträckningen icke blifvit af jernvägsbolaget uppfyllt.

Landstingsskatten har under hvarje år af perioden utgått med ett belopp af 35 öre. Genom nådigt bref den 17 mars 1892 har Eders Kungl. Maj:t i nåder tillåtit Landstinget att i enlighet med dess beslut upplägga ett obligationslån å 400,000 kronor i

Tab. Af. Kommunala utgifter i städerna *Hernösand* och *Sundsvall* åren 1891—1895.

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.	Summa.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
<i>Hernösand.</i>						
Underhåll af hus och inventarier	7,690	7,101	5,182	5,506	4,665	30,144
De af vägar och gator	19,104	14,824	21,832	15,590	8,832	80,182
De af hamnar, broar och segelleder ¹⁾	18,365	43,305	19,528	87,307	49,823	218,328
Trädplanteringar och dylikt	6,050	5,557	4,304	5,411	5,253	26,665
Renhållning	1,530	1,222	1,680	1,700	1,707	7,839
Gatubelysning	6,112	15,738	5,934	5,350	6,555	39,689
Vattenledning	34,811	19,574	4,947	4,423	5,430	69,185
Brandväsen ²⁾	2,460	2,498	10,535	7,763	30,489	53,745
<i>Sundsvall.</i>						
Gatnanläggningar ³⁾	72,036	161,748	29,505	31,754	32,249	327,292
Anläggning af parker och planteringar	—	15,687	9,315	23,657	4,768	53,427
Nybyggnad af hamnaker	35,302	1,082	—	948	—	37,332
Ombyggnad af de	—	22,646	10,221	8,030	8,351	49,248
De af vestra bron	—	—	5,892	—	—	5,892
Muddringar	9,950	4,033	10,100	1,121	1,590	26,794
Vattenverkets utvidgning	56,542	11,729	14,930	19,742	4,642	107,585
Elektricitetsverket ⁴⁾	—	—	—	—	—	316,641
Stads-husets restaurering ⁵⁾	—	—	—	—	—	157,876
Fattiggården ⁶⁾	—	—	—	—	—	39,890
Flickskolehuset ⁷⁾	—	—	—	—	—	219,653
Gymnastikhuset ⁸⁾	—	—	—	—	—	72,967
Tullpaviljongen ⁹⁾	—	—	—	—	—	56,266
Indösa af Rosenborg ¹⁰⁾	—	—	—	—	—	72,800
De af diverse tomter och vretandelar	—	—	—	—	—	11,257
Expropriationer för stadens reglering	899,409	31,831	6,360	55,346	735	993,681

¹⁾ I förestående utgifter ingå under rubrik hamnar, broar m. m. kostnaderna för ny svängbro öfver Hernösands kanal med 31,500 och för ny bro öfver Norra Sandet med 306,000 kr. ²⁾ I utgifterna för brandväsendet under år 1895 ingå kostnaderna för uppsättande af fast brandkår. ³⁾ De under femårsperioden ny-anlagda och ombyggda gatornas längd utgör tillsammans 7,721 meter. Häraf äro belagda med träknubb 697, med nubbssten 1,320 G och med makadam 3,772 G samt gräsade 2,558 meter. ⁴⁾ Elektricitetsverket, som fullbordades år 1892, har i sin helhet kostat 106,161 G kr., hvaraf under åren 1891—1895 det i tabellen angifna belopp. ⁵⁾ Stads-husets restaurering, som fullbordades år 1892, har i sin helhet kostat 157,876 G kr. ⁶⁾ Fattiggården, som fullbordades under år 1891, har kostat 78,119 G kr. ⁷⁾ Flickskolehuset, som fullbordades år 1893, har i sin helhet kostat 211,524 G kr. ⁸⁾ Anlagd år 1893. ⁹⁾ Anlagd år 1891. ¹⁰⁾ År 1892.

och för betäckande af utgifter för nya lasaretsbyggnader i länet och bestridande af bidrag till uppförande af nytt döfstuminstitut för rikets sjunde distrikt. Rörande *Landstingets finanser* i öfrigt lemnas redogörelse i följande *tabell Ag*:

Tab. Ag. Landstingets finanser åren 1891—1895.

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>Ingående balans.</i>					
Kontant behållning	355·65	252·59	173,100·01	161,459·37	101,135·90
Förskott och rester	28,954·09	48,714·56	17,303·87	482·86	923·95
<i>Inkomster.</i>					
Bränvinsutskänkungs- o. minuteringsafgift	86,374·84	60,991·25	73,025·44	68,416·07	77,894·29
Landstingsskatt	82,312·19	73,642·84	71,509·65	79,450·23	82,441 —
Sjukvårdsmedel	39,708·25	40,663·25	42,241·50	40,880·15	40,661·65
Vägmedel	10,792 —	19,575·45	14,329·02	14,984·56	14,860·86
Räntor	430·32	—	—	—	—
Tillfälliga inkomster	510 —	2 —	—	4·23	15,440·44
Upplånade medel	45,000 —	381,000 —	—	—	—
Summa	294,437·34	624,841·94	391,509·49	365,677·47	333,358·09
<i>Utgifter.</i>					
Afkortningar och provision m. m.	6,867·86	7,772·22	9,727·28	9,939·86	10,357·88
Döfstuminstitutet	9,000 —	5,500 —	40,467·77	32,949·62	15,025 —
Hushållningssällskapet	5,862·50	6,312·50	4,962·50	6,312·50	4,962·50
Folkundervisningen	9,350 —	7,450 —	7,450 —	8,000 —	9,250 —
Lasaretten	76,916·20	95,754·65	90,117·53	122,292·50	103,154·51
Understöd åt sinnesslöa och blinda barn	634·25	255·33	598·54	1,316·75	587·33
Understöd åt Eugeniahemmet	416·67	416·67	416·67	416·68	208·34
Trädgårdsföreningen	900 —	900 —	900 —	900 —	900 —
Väganläggningar	10,148·56	18,251·54	13,832 —	14,288·24	14,190·98
Löner och arfvoden	8,896·37	8,900 —	8,900 —	8,937·50	9,050 —
Resersättningar	2,710·75	2,655·95	2,729·80	3,649·01	3,989·93
Diverse ändamål	2,051·45	3,673·89	3,361·73	5,709·60	6,730·59
Premier för rofdjurs dödade	135·23	149·40	421·47	297·79	470·20
Restitutioner	2,484·57	24·55	2,607·54	712·76	19·27
Byggnadsanslag	104,063·84	225,923·13	12,225·89	14,235·13	—
Landstingets tidskrift	216·75	216·75	216·75	216·75	216·75
Räntor	—	5,281·48	10,631·79	12,442·93	12,376·28
Betalda lån	4,815·19	45,000 —	20,000 —	21,000 —	22,000 —
<i>Utgående balans.</i>					
Förskott och rester	48,714·56	173,100·01	161,459·37	101,135·90	118,527 —
Kontant behållning	252·59	17,303·87	482·86	923·95	1,341·53
Summa	294,437·34	624,841·94	391,509·49	365,677·47	333,358·09

6. Politi.

A) **Allmänna ordningen och säkerheten** inom länet hafva under perioden icke varit störda. Den osäkerhet, som under tiden närmast efter 1888 års brand var rådande i Sundsvall och dess graunskap, upphörde i den mån, som ordning åter inträdde i de af branden rubbade rättsförhållandena. Icke heller har

någon *arbetsinställelse* egt rum förutom den af mindre betydelse, som år 1891 under några veckor pågick vid Kubikenborgs sågverk i Sköns socken invid Sundsvall och hvilken aflopp utan någon annan påföljd än ekonomisk förlust för de arbetare, som deri deltog. Under den tid, byggnadsarbetena pågingo vid stam-

banan och vid Hernösand—Sollefteå jernväg, föreföllo visserligen åtskilliga misshandels- och hemfridsbrott bland arbetspersonalen, men utan att dock den allmänna säkerheten derigenom rubbades. Till ordningens öfvervakande under dessa arbeten voro af Länsstyrelsen vissa *extra polismän* förordnade. Härförutom hafva extra polisupplyningsmän varit anställda inom Sollefteå, Nylands, Skönsmons och Skönsbergs municipaldistrikt äfvensom i Gådeåstaden före dess införlifvande med Hernösands stad, i Hafverö, vid Kramfors och Lunde lastageplatser samt vid Skönvik och Vifstavarf. Medel till dessa polismäns aflönande hafva erhållits delvis från länets andel i statsanslaget till särskild polisstyrka å landet och delvis genom bidrag af kommuner och industriella verk. Befogenhet i likhet med den länsman tillkommande vid behandling af lösdrifvare har af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande lemnats åt polisupplyningsmännen i flertalet municipaldistrikt.

Poliskåren i Sundsvall utgjordes vid 1895 års slut af 1 stadsfiskal, 1 poliskommissario, 3 öfverkonstaplar och 28 konstaplar; och blef ny instruktion för polispersonalen af magistraten utfärdad den 30 oktober 1895.

I Örnsköldsvik erhöll poliskåren ny organisation år 1894 samt utgjordes vid periodens slut af 1 stadsfiskal samt 3 ordinarie och 12 extra poliskonstaplar.

I städerna hafva under perioden allenast inom Sundsvall *eldsvådor* egt rum till det antal och i den omfattning, att de i denna berättelse erfordra särskild redogörelse. Antalet eldsvådor i Sundsvall utgjorde 21 år 1891, 26 år 1892, 22 år 1893, 14 år 1894 och 6 år 1895.

Såsom häraf synes, har antalet varit i nedgående, och endast en har varit af större omfattning, nämligen den, som natten mellan den 13 och 14 november 1891 egde rum i den söder om jernvägen belägna stadsdelen, hvarvid 8 gårdar blefvo lågornas rof.

Den redan under föregående perioden i Sundsvall inrättade *fasta brandkåren* har under denna period utgjorts af 1 brandchef, 1 brandadjutant (brandmästare), 1 maskinist, 3 korporaler, 3 vice korporaler och 10 brandsoldater. Till brandservisen finnas 4 hästar, hvilka ständigt äro placerade i brandkårens stall. För Sundsvall är ny brandordning af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd den 12 maj 1893.

Under denna period har äfven staden Hernösand förskaffat sig fast, aflönad brandkår. Denna kan i händelse af behof förstärkas med särskildt upprättad reservkår samt vid utomordentliga tillfällen med den värnpliktiga brandkåren. Sedan redan år 1888 förslag blifvit väckt hos stadsfullmäktige till ny organisation af brandväsendet, blef frågan derom slutligen ordnad genom stadsfullmäktiges beslut den 12 februari 1895, och trädde den nya brandordningen, af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställd den 19 mars sistnämnda år, i tillämpning den 1 derpå följande oktober. Den ordinarie fasta kårens personal utgöres af 1 brandchef, 1 vice brandchef, tillika kassaförvaltare, 1 sergeant, (maskinist och arbetsföreståndare), 1 brandkorporal, 3 vice korporaler och 15 brandsoldater. Till brandkårens servis finnas 3 hästar å stall vid stationen, och är denna inrymd uti stadens förutvarande fattighus, sedan detta undergått för ändamålet erforderliga förändringar.

B) Rättsväsende och fångvård. Den af Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 21 november 1890 fastställda förändrade

organisation af magistraten och rådstufvurätten i Sundsvall har under år 1891 trädt i tillämpning, sedan de tre nyinrättade platserna, en rådmansbefattning och två stadsnotariatstjänster, blifvit besatta med ordinarie innehafvare.

Jemte det Eders Kungl. Maj:t enligt nådigt bref den 17 februari 1893 i nåder förunnade köpingen *Örnsköldsvik stadsrättigheter* under egen jurisdiktion, blef af Eders Kungl. Maj:t såsom vilkor stadgadt, att dessa rättigheter icke finge åtnjutas, förrän rådstufvurätt och magistrat blifvit för staden vederbörligen inrättade, och att staden skulle vara skyldig ej mindre på egen bekostnad tillhandahålla rådhus, hvilket af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande pröfvades lämpligt och ändamålsenligt, än äfven för framtiden aflöna rådstufvurätten och magistraten samt öfriga för staden erforderliga tjenstemän; och har Eders Kungl. Maj:t i följd häraf derjemte förordnat bland annat:

att Örnsköldsviks kommun skulle från och med månader näst efter den, i hvilken borgmästare blifvit af Eders Kungl. Maj:t utnämnd och förordnad, i judicielt och administrativt hänseende skiljas från Själevads tingslag samt Norra Ångermanlands domsaga och fögderi och i stället lyda under egen rådstufvurätt och magistrat, bestående af en borgmästare, som tillika vore magistratssekreterare, stadsnotarie, notarius publicus och öfverexekutor, samt tre icke lagfärne rådmän, med bemyndigande för rådstufvurätten och magistraten att upptaga och afgöra de mål och ärenden, som derefter anhängiggjordes, samt i öfrigt utöfva de åligganden, som enligt lag och särskilda författningar och föreskrifter rådstufvurätt och magistrat tillhörde;

att, jemlikt nådiga förordningen den 1 maj 1868 angående boupppteckningars och arfskiftens upprättande i stad, stadgandet i 9 kap. 1 § ärfdebalken, att vid uppteckning af egendom, som finnes i bo, lydande under stadsdomstol, eller utgöres af fastighet i stad, borgmästare och råd skola nämna två eller flere redlige män, som egendomen uppteckna och värdera, icke skulle gälla i afseende på boupppteckning i staden Örnsköldsvik, utan skulle sterbhusdelegare derstädes ega att såväl till uppteckning och värdering af egendom som ock till arfskifte kalla gode män, på sätt som stadgadt vore om bo, hvilket under stadsdomstol icke lydte;

att hvarje stadens medlem finge anlita, hvem han ville, om auktioners förrättande;

att ur stadskassan skulle i årlig lön utgå till borgmästaren 2,000 kronor, till hvardera af tre icke lagfärne rådmän 50 kronor, till stadsfogden, för hvilken befattnings förening med annan tjenst hinder icke mötte, 50 kronor, till stadsfiskalen 750 kronor och till stadsbokhållaren 450 kronor, med rätt för vederbörande att derjemte uppbära de extra ersättningar och sportler, som enligt lag och författningar vore med deras tjenester förenade; samt

att de förmynderskap, å hvilka värnaden före öfverflyttningen blifvit, på grund deraf att köpingen Örnsköldsvik i judicielt hänseende tillhört Själevads tingslag, af dess häradsrätt öfvertagen eller utöfvad, jemväl derefter skulle förblifva under samma domstols inseende, till dess i laga ordning kunde varla annorlunda förordnadt.

Den 8 december 1893 blef borgmästare i Örnsköldsvik af Eders Kungl. Maj:t i nåder utnämnd och förordnad, och medelst nådigt bref samma dag har Eders Kungl. Maj:t i nåder förklaradt, att ofvan omtämda reglering skulle med 1894 års ingång träda i verket.

Någon annan förändring i domstolarnes organisation har icke under perioden inträffat.

Redan tillföre, i sammanhang med redogörelsen för befolkningens sedliga och ekonomiska tillstånd, äro vissa uppgifter meddelade, hvilka i någon mån äfven belysa rättsväsendet inom länet och hvilka fördenskull jemväl i detta sammanhang åberopas. I öfrigt torde Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande få hänvisa till herr statsrådet och chefens för Kungl. Justitiedepartementet årliga embetsberättelser i detta ämne. Då emellertid allenast en del af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes embetsförvaltning deri finnes omförd, nämligen den del, som faller inom området för öfverexekutors å landet verksamhet, men Länsstyrelsens årliga arbetsredogörelser till Justitiekanslers-embetet, hvilka icke äro tillgängliga, lemna upplysning om hela viddens af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes embetsförvaltning med hänsyn till ärendenas antal och beskaffenhet, så meddelas i här nedan intagna *tabell Ah* en summarisk uppgift ä de under perioden hos Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande *handlagda mål och ärenden*.

Sedan Magistraten i Örnsköldsvik anhållit om godkännande af ett uppgjort förslag till sådan förändring af det i nämnda stad befintliga polisvaktkontor med dertill hörande arrestlokaler, att detsamma, tills vidare och intill dess nytt stadshus, deri äfven häkte skulle inrymmas, blefve uppfördt, kunde användas till förvaring af ransakningsfångar, så har Eders Kungl. Maj:t, enligt nädigt bref den 25 oktober 1895, funnit godt i nåder medgifva, att, intill dess nytt stadshäkte varder i Örnsköldsvik uppfördt, det i enlighet med upprättad ritning förändrade polisvaktkontoret med arrestlokaler må begagnas till förvaringshäkte för stadens ransakningsfångar.

Förvaringslokaler i polisväsendets intresse finnas på vederbörande kommuners eller municipaldistrikts bekostnad inrättade i Sollefteå, Ramsele och Fjällsjö socknar, i Nyland i Ytter-Lännäs socken, å Skönsmon i Sköns socken m. fl. platser.

C) Undervisningsanstalter. *Allmänna läroverken* i länets städer utgöras, såsom tillföre, af två högre i Hernösand och Sundsvall, af hvilka det i Hernösand är fullständigt på latinlinien och det i Sundsvall på reallinien, samt ett lägre i Örnsköldsvik. Lärjungarnes antal vid dessa läroverk vår- och höstterminerna under periodens särskilda år framgår af följande tabell:

	Hernösand.		Sundsvall.		Örnsköldsvik.	
	V.-t.	H.-t.	V.-t.	H.-t.	V.-t.	H.-t.
År 1891	199	197	179	203	43	52
1892	191	198	208	215	52	50
1893	205	196	211	228	53	50
1894	197	209	226	235	50	39
1895	211	202	234	230	39	32

Såsom här af synes, har lärjungantalet vid Sundsvalls allmänna läroverk icke obetydligt ökat.

Undervisningen vid allmänna läroverket i Örnsköldsvik var under vårterminen 1891 fördelad på 4 klasser, höstterminen 1891 och vårterminen 1892 på 5, höstterminen 1892 till och med vårterminen 1894 på 4 samt under de följande terminerna på 3 klasser.

De ordinarie eller vikarierande ämneslärares antal har varit 3; under de tider, då läroverket var fördeladt på fyra och fem klasser, tillkommo respektive 1 och 2 extra lärare, som affönades af kommunen. Lokalen har varit densamma som förut. Särskildt under de år, då klassernas antal stigit till fyra och fem, har behovet af en ny, rymligare och tidsenligare lokal varit kännbart.

Med afseende å *folkskoleväsendets* utveckling torde följande här höra anmärkas. Länet är fördeladt i tvenne inspektions-distrikt, omfattande, det ena Hernösand samt Säbrå, Stigsjö, Viksjö, Häggdångers, Bjerträ, Gudmundrå, Högsgö och Hemsö kommuner; det andra länets öfriga kommuner. Dessa distrikts folkskoleinspektörer uppbära årsarfvodet på Landstingets stat. Vid 1890 års slut funnos inom länet 357 skolor, deribland 102 fasta och 34 flyttande; och utgjordes lärarepersonalen vid samma tid af 402 personer. Vid 1895 års slut åter uppgick antalet skolor till 408, deribland 120 fasta och 41 flyttande folkskolor, samt lärarepersonalen till 483 personer. Synnerligen erkännansvärdt är det intresse, som af de större sågverken och andra industriella verk ådagaläggas för folkskolebildningens understöd-jande och utveckling. Vid sidan af kommunernas lagstadgade verksamhet i detta hänseende hafva de större verksegarne på egen bekostnad låtit vid sina sågverk uppföra och inrätta folkskolor, ofta af münstergill beskaffenhet till såväl byggnad som inredning, hvarest lärarepersonalens aflöning i större eller mindre grad jemväl af verksegarne sjelfve bekostas.

Vid *folkskolelärareseminariet i Hernösand* har lärjungantalet, som under förra perioden var stadigt i nedgående, under denna period stigit, så att, då detsamma höstterminen 1890 utgjorde allenast 47, antalet elever höstterminen 1895 uppgick till 78.

Det på initiativ af aflidne biskopen L. Landgren inrättade och af länets landsting uppehållna *småskolelärareseminariet i Säbrå* har under senaste femårsperioden utvecklats i sin gagnande verksamhet. Vid 1891 års ingång hade seminariet två-årig kurs, dock så att elever emottogos blott hvartannat år och afgangsexamen således anställdes blott vid hvarannan vårtermins slut. Då emellertid brist på lärarinnor för småskolor och mindre folkskolor yppade sig inom länet, beslöt 1894 års landsting en utvidgning af seminariet till tvåklassigt med intagning och ut-examinering af elever hvarje år. Denna förändring trädde i verket vid början af höstterminen 1895. En följd här af blef ett ökad behof af lärarekrafter. Då seminariet vid 1891 års

Tab. Ah. Hos Länsstyrelsen i Vesternorrlands län åren 1891—1895 handlagda mål och ärenden.

År.	Kungl. Maj:ts remisser o. särskilda befallningar.	Handrättskings-ärenden från domstolar m. m.	Skuldförings-mål.	För verkställighet inkomna utslag i		Ekonomi- och politimål.	Summa.
				civila mål.	brott-mål.		
1891	293	7,938	2,583	2	156	2,590	13,562
1892	325	9,162	3,255	2	246	2,599	15,589
1893	286	10,061	3,273	48	266	2,586	16,520
1894	274	10,375	2,652	51	159	2,593	16,104
1895	280	9,906	1,972	46	217	2,591	15,012
Summa	1,458	47,442	13,785	149	1,044	12,959	76,787

början hade blott 2 lärarinnor, var antalet vid 1895 års slut 4, nämligen 1 föreståndarinna och 3 lärarinnor. En af dessa är anställd särskildt för öfningsskolan och har småskolelärarinnobildning. Föreståndarinnan och de två öfriga lärarinnorna hafva aflagt folkskolelärarinneexamen.

Landstinget har under femårsperioden anslagit till seminariet följande belopp: 4,500 kronor åren 1891 och 1892, 5,000 kronor år 1893, 5,500 kronor år 1894 och 9,161 kronor år 1895, af hvilket sistnämnda belopp 2,861 kronor voro afsedda för reparationer i Landstingets f. d. döfstumskolehus härstädes, hvilket numera upplåtits åt seminariet, så att detta derigenom flyttats från Säbrå till Hernösand. Under femårsperioden hafva 58 elever utexaminerats, hvaraf 26 år 1892 och 32 år 1894.

Undervisningen vid *Hernösands elementarläroverk för flickor* har under perioden fortgått i öfverensstämmelse med reglementet af år 1881, för hvars hufvudgrunder redogörelse lemnats i Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelse för perioden 1881—1885. Den sjunde klassen, hvilken återupprättades 1890, har sedan dess varit i verksamhet, med undantag af läsåret 1892—1893, då den till följd af brist på lärjungar var indragen. Den förberedande afdelningen, hvilken är fördelad på tre klasser, har varit i gång under hela femårsperioden. Dess första klass måste dock till följd deraf, att allt för få lärjungar anmälts till densamma, indragas för läsåret 1892—1893.

Nya lärokurser, beräknade för tio klasser, nämligen tre förberedande och sju egentliga flickskoleklasser, fastställdes af styrelsen år 1894. Lärjungeantalet utgjorde:

År 1891	vårterminen 112	höstterminen 125
» 1892	» 123	» 112
» 1893	» 110	» 117
» 1894	» 113	» 121
» 1895	» 116	» 109

Ordinarie lärarinnornas antal har, föreståndarinnan inberäknad, under periodens förra del varit 7 och under dess senare del 8. De extra lärarnes och lärarinnornas antal har varit minst 4, högst 8. Terminsavgifterna hafva liksom under femårsperioden 1886—1890 i medeltal varit 25 kronor i den förberedande afdelningen, 50 kronor i klasserna 1—3 samt 75 kronor i klasserna 4—7. Skolhuset, som eges och underhålles af staden Hernösand, har under hela femårsperioden, likasom under hela den föregående tiden från och med höstterminen 1879, varit kostnadsfritt upplåtet åt läroverket. Något kontant bidrag har skolan icke behöft begära af staden under perioden. Af statsmedel har skolan uppburit 1,000 kronor årligen.

Den Widénska premiefonden har under femårsperioden vuxit från 1,871 kr. 48 öre till 2,061 kr. 24 öre.

År 1891 i november öfverlemnade herr landshöfdingen m. m. G. Ryding till läroverket 131 kr. 83 öre, hvilka medel insamlats af eleverna i sjette och sjunde klasserna under läsåret 1886—1887 vid två af dem under nämnda läsår gifna aftonunderhållningar i läroverks huset. Räntan af dessa medel, som förvaltas under namn af »1886—1887 års elevers premiefond», skall, enligt af gifvarinnorna den 19 november 1891 fattadt beslut, årligen med ena hälften utdelas som premium för skicklighet i svenska språket inom sjette eller sjunde klasserna och med andra hälften öka kapitalet, till dess detsamma uppgår till det belopp, att

räntan derå utgör 10 kronor, hvarefter denna ränta årligen utdelas. Denna premiefond hade vid 1895 års slut vuxit till 145 kr. 63 öre.

Skolans af numera aflidne grosshandlaren Willb. Kempe grundlagda bibliotek har ökats från 382 band vid periodens början till 403 band vid dess slut.

Vid *Vesternorrlands läns döfstumskola* voro vid höstterminens början inskrifna:

	Gossar.	Flickor.	Summa.
År 1891	8	14	22
» 1892	28	29	57
» 1893	25	29	54
» 1894	34	30	64
» 1895	34	30	64

Vid slutet af läsåret 1891—1892 utskrefvos ur skolan efter afslutad kurs 4 gossar och 2 flickor. Under följande läsår, då skolan *öfvertogs af sjunde döfstumundervisningsdistriktet*, aflid 1 gosse och vid dess slut utskrefvos 2 såsom i döfstumskola ej bildbara. Vid slutet af läsåret 1893—1894 utskrefvos 3 gossar och 8 flickor.

Såsom nyss blifvit omförmäldt, har länets förutvarande, af Landstinget uppehållna döfstumskola år 1892 öfvertagits af sjunde döfstumundervisningsdistriktet, hvars undervisningsanstalt blifvit förlagd till Hernösand. På framställning af nämnda distrikts styrelse, som den 14 oktober 1890 beslöt att till Hernösand förlägga distriktets skola, beviljade Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens läns landsting år 1891 ett anslag af 220,000 kronor till uppförande af ett skolhus af sten å dertill inköpt tomt i Hernösand, afsedt att rymma 160 elever. Detta skolhus, hvartill ritningar uppgjorts af arkitekten H. T. Holmgren i Stockholm och som uppförts för en summa af 169,000 kronor, fullbordades under år 1895. Byggnaden är försedd med värmeledning med lågtrycksånga jemte ångkök, tvätt- och badinrättning, hvartill ånga erhålles från värmeledningens ångpannor, äfvensom vatten- och afloppsledningar och elektrisk belysning, för hvilken sistnämnda anordning beviljats ett särskildt anslag af 15,000 kronor. Förutom nu nämnda anslag hafva vederbörande landsting anvisat 9,250 kronor för skolhustomtens inhägnad, dränering och planering samt 15,440 kronor för anskaffande af inventarier, hvadan för skolhusbyggnaden och dess inredning af landstingen anslagits ett sammanlagt belopp af 259,690 kronor, hvartill Vesternorrlands läns landsting bidragit med 100,707 kr. 27 öre.

Skolan är inrättad som internat, d. v. s. lärjungarne åt-njuta, förutom undervisning, bostad och kost inom skolan. Läsåret fortgår i trettioåttio veckor, och undervisas barnen, förutom i bokliga ämnen, jemväl i handslöjd och handverk. Lärjungeantalet, som vid 1895 års slut utgjorde 64, beräknas under år 1896, efter skedd intagning af nya elever, komma att uppgå till omkring 115.

Vid *navigations-skolan i Hernösand* uppgick elevantalet år 1895 till 9 i styrmansklassen och 4 i sjökaptensklassen.

Verksamheten vid *Tekniska af- och söndagsskolan i Hernösand* har fortgått efter samma plan som under närmast föregående femårsperioden eller i öfverensstämmelse med den undervisningsplan, som blifvit för skolan upprättad af i näder utsedde komiterade uti afgifvet förslag af den 20 oktober 1877.

Undervisningsämnen ha varit: rätt- och välskrifning, matematik, svensk språklära, frihandsteckning, linearritning, byggnadsritning, maskinritning, bokföring och målning.

Vid skolan hafva 9 lärare varit anställda mot aflöning för hvarje undervisningstimme, hvilken aflöning vexlat mellan 2 kronor och 2 kr. 50 öre.

Utgifterna för skolan hafva under perioden uppgått i medeltal till 5,596 kronor årligen. Medel till utgifternas bestridande hafva erhållits dels af räntor från donationer, dels ock af bidrag af staten och af Hernösands stad, hvilka bidrag årligen uppgått till 2,000 kronor från hvardera, hvartill kommer 1 krona i årsafgift af hvarje elev.

Arbetsåret tager sin början första söndagen i oktober och fortgår till senare hälften af april med ett kortare uppehåll under julen.

För intagning i skolan fördras att hafva hemort inom Vesternorrlands län eller tillhöra något af de offentliga läroverken i Hernösand, att ega god frejd, att hafva fyllt tolf år samt att kunna läsa redigt innantill, skriva läslig handstil och kunna tillämpa de fyra räknesätten i hela tal.

Elevantalet i skolan har varit:

År 1891	98, deraf 39 nyinskrifna
> 1892	105, > 57 >
> 1893	110, > 49 >
> 1894	80, > 24 >
> 1895	83, > 44 >

I medeltal har skolan besökts af 95 elever årligen. Dessa fördela sig ungefär sålunda:

38 %	handverkslärlingar och gesäller
11 >	lärjungar från folkskolan
15 >	> > döfstamskolan
35 >	> > allmänna läroverket
15 >	> > folkskoleseminariet
8 >	> > länets trädgårdsförening
13 >	maskinarbetare och eldare
12 >	handelsbetjente och springgossar
115 >	timmermän och arbetare.

Lektionerna hafva på hvardagarna fortgått från kl. 4—9 e. m., men på söndagarna från kl. 1/2 9—1/2 11 f. m. och kl. 3—7 e. m.

Vid hvarje arbetsårs afslutning hafva elevernas under året utförda arbeten varit utställda i skolans lokal och premier till deraf förtjente elever utdelats.

Sundsvalls läroverk för flickor, hvilket läroverk är sjuklassigt med tre förberedande klasser, lyder under en af stadsfullmäktige vald styrelse, bestående af fyra personer. Styrelsen utser studierektor, som tillika är ordförande i densamma.

Lärjungeantalet vid läroverket har under femårsperioden varit följande:

År	Lärjungar.		Deraf gossar.	
	Vårt.	Höst.	Vårt.	Höst.
År 1891	201	222	36	39
> 1892	221	208	37	31
> 1893	209	221	31	29
> 1894	217	215	28	34
> 1895	214	205	36	33

Under hela perioden har läroverket åtnjutit ett statsanslag af 1,500 kronor årligen och af Sundsvalls stad likaledes ett årligt anslag af 3,000 kronor. För statsanslagets åtnjutande har läroverket skyldighet att lemna kostnadsfri undervisning åt fyra lärjungar samt nedsatt afgift till 50 kronor åt nio. Det antal lärjungar, som åtnjutit kostnadsfri undervisning eller nedsatt afgift, har dock betydligt öfverskridit det föreskrifna.

Årsafgifterna hafva varit: i första förberedande klassen 50, i andra förberedande 60 och i tredje 70 kronor, samt i första klassen 80, i andra 100, i tredje 130, i fjärde, femte och sjette 150 och i sjunde 200 kronor, allt för läsår räknadt.

Vid 1888 års brand ödelades äfven läroverkets byggnader, men redan med läsåret 1893—94 kunde läroverket inflytta i sitt nyuppförda läroverkshus, för hvilket skall närmare redogöras i sammanhang med skildringen härnedan af stadens utveckling i öfrigt. Här må anmärkas, att huset är försedt med centraluppvärmning, elektrisk belysning och vattenledning. Läroverket eger en god uppsättning af undervisningsmateriel, hvaraf de naturhistoriska samlingarne under femårsperioden betydligt ökats. Äfven boksamlingen, hvaraf en del utgör lärjungebibliotek, har rätt betydligt tillväxt.

Den tekniska afton- och söndagsskolan i Sundsvall, som sedan vårterminens början 1889 haft lokal åt sig upplåten i Boktryckeribolagets stenhus vid Storgatan, inflyttade under år 1892 i sin nya lokal vid Kyrkogatan. Elevernas antal har varit:

År	Vårterminen.			Höstterminen.		
	Manl.	Qvinl.	Summa.	Manl.	Qvinl.	Summa.
År 1891	104	24	128	90	18	108
> 1892	100	13	113	77	24	101
> 1893	92	23	115	52	11	63
> 1894	81	25	106	90	38	128
> 1895	103	59	162	76	50	126

Till skolans utgiftsstat hafva följande bidrag lemnats: af staten 2,000 kronor åren 1891 och 1892 och 1,800 kronor åren 1893, 1894 och 1895, samt af staden Sundsvall 2,000 kronor åren 1891 och 1892, 3,300 kronor åren 1893 och 1894 samt 3,525 kronor år 1895.

Sundsvalls handelsinstitut, som år 1888 till följd af den stora branden flyttades till Gefle, der det verkade under namn af Gefle handelsinstitut (f. d. Sundsvalls), återflyttade till Sundsvall i januari 1894, och har verksamheten, efter det institutet återtagit sin gamla benämning, Sundsvalls handelsinstitut, sedan dess fortgått derstädes.

Med läsårets början den 1 september 1894 förändrades läroplanen från terminskurser (1 augusti—15 december) till helårskurser (1 september—15 juni). Härigenom blef det möjligt att åt undervisningen gifva en större omfattning och grundlighet, på samma gång två nya läroämnen tillkommo, nämligen främmande språk och varukunskap. Samtidigt nedsattes skolafgifterna.

Antalet elever utgjordes år 1894 af 49, deraf 15 qvinliga, och år 1895 af 52, deraf 17 qvinliga.

Målsman för institutet är Sundsvalls köpmannaförening, som genom sin styrelse utöfvar den högsta tillsynen öfver detsamma. Lärarepersonalen utgöres af institutets rektor med biträde af 4 lärare.

Institutet åtnjuter af Sundsvalls stad ett årligt anslag af 500 kronor. Eventuel brist täckes genom frivilliga bidrag af köpmannakåren i staden och ortens trävaruexportörer.

Inom Sollefteå municipaldistrikt har äfven under denna period en privat läroanstalt, *Sollefteå privata läroverk*, lemnat undervisning utan statsbidrag och allenast medelst bidrag från Sollefteå kommun och enskilda personer. Lärarepersonalen har utgjorts af 2 manliga och 4 qvinliga lärare, hvilka lemnat undervisning åt gossar för inträde i fjerde klassen vid statens läroverk och åt qvinliga elever för inträde i flickskolans sjunde klass. Elevernas antal har uppgått till öfver hufvud 50 årligen.

Vesternorrlands läns folkhögskola, hvilken från år 1889 varit förlagd i Helgums socken i Ångermanland, flyttades år 1894 till Fränsta i Medelpad. Skolan uppehålls fortfarande medelst bidrag af staten och landstinget, men har under en del af perioden åtnjutit bidrag jemväl från vissa kommuner. Undervisningen bestrides af föreståndaren och en underlärare.

Derjemte har under hela perioden en *högre folkskola* varit förlagd i *Gulmundrå socken*, hvars verksamhet bekostats medelst anslag från en kommunens donationsfond äfvansom medelst ett årligt landstingsbidrag af 1,000 kronor.

Slöjdundervisningen inom länet har under perioden åtnjutit bidrag af statsmedel och anslag af länets landsting och hushållningssällskap samt fortgått efter i hufvudsak samma plan som förut, hvilken plan befunnits ändamålsenlig och egnad att främja syftet med densamma.

I planen jemte utgiftsstaten, hvilka underkastats granskning och fastställelse för 3 år i sänder af Hushållningssällskapet och Landstinget, gjordes för perioden 1892—1894 vissa förändringar, af hvilka de viktigaste voro:

att, då antalet elever vid manliga afdelningen antoges komma att med hvarje år nedgå, anslaget till stipendier nedsattes från 900 till 600 kronor, att fördelas i 8 stipendier af 75 kronor;

att, då antalet nyinrättade slöjdskolor i förening med folkskola årligen minskades, anslaget till sådana skolor nedsattes från 1,200 till 900 kronor att på förut gällande vilkor utgå;

att de institutioner, som egde att utse ledamöter i slöjdkomitén, nämligen Landstinget, Hushållningssällskapet och Hernösands konsistorium, skulle utse, förutom ledamöterna, jemväl hvardera en suppleant i denna komité;

att, då redan en stor del af länets folkskolelärare varit i tillfälle att genomgå högre slöjdskolan, samt de skollärare, som från och med 1892 komme att utgå från folkskolelärareseminariet i Hernösand, vid nämnda läroverk åtnjutit undervisning i slöjd, högre slöjdskolan icke skulle fortgå hvarje år, utan inställa sin verksamhet under år 1893; samt

att, då slöjdinspektörens tjänstgöring år 1893 salunda komme att inskränkas, hans aflöning för sistnämnda år bestämdes till endast 1,200 kronor.

Vid fastställande af plan och stat för åren 1895—1897 gjordes den förändringen angående dispositionen af de vid högre slöjdskolan tillverkade föremålen, att slöjdkomitén egde rätt att jemväl till afgående elever såsom deras egendom öfverlemla vid skolan tillverkade modeller, hvarjemte bestämdes, att på de skäl, som vid upprättandet af 1892—1894 års förslag omnämnts, under ofvannämnda period endast en kurs, nämligen år 1896, skulle ega rum vid högre slöjdskolan.

Den högre slöjdskolan, som företrädesvis är afsedd att utbildade lärare och lärarinnor i slöjd och enligt ofvanstående plan varit i gång åren 1891, 1892 och 1894, har varit förlagd i

Sundsvall åren 1891 och 1892 samt i Hernösand år 1894. och hafva på båda ställena respektive skolråd kostnadsfritt ställt lämpliga lokaler till skolans förfogande.

I mansafdelningen, hvarest den s. k. Nääsmetoden följes, har största delen af arbetstiden upptagits med slöjdarterna, snickring och svarfning vid förfärdigande af modellserier för folkskolan. Utförandet sker efter modeller samt ritningar med bestämda mått och konstruktioner.

I qvinnofdelningen öfvas först grundprinciperna i sömnader af olika slag, stickning och stoppning m. m. å s. k. proflapp, hvarefter samma metod tillämpas å klädesplagg. Derjemte undervisas i spinning, tillklippning, väfnad och gammalsvensk konstöm.

Lärarepersonalen har utgjorts af länets slöjdinspektör såsom föreståndare och förste lärare, en lärarinna samt en biträdande lärare och en biträdande lärarinna.

Kurserna hafva besökts af följande antal elever:

År	Manliga afdelningen.			Qvinliga afdelningen.		
	Skollärare.	Andra.	Summa.	Skollärarinnor.	Andra.	Summa.
År 1891	8	3	11	6	20	26
» 1892	6	3	9	15	11	29
» 1894	10	--	10	17	4	21
	Summa	24	6	30	38	76

Anslag till med folkskola förenad slöjdskola har i allmänhet utgått med 150 kronor till hvarje nyinrättad skola. Endast undantagsvis hafva anslag beviljats åt äldre skolor, hvilka längre tid varit nedlagda eller der stort behof gjort sig gällande för komplettering af verktyg och material, samt behöfliga medel ej af vederbörande på annat sätt kunnat anskaffas. Salunda hafva anslag utgått:

År 1891	till	3	slöjdskolor	med	375	kronor
» 1892	»	10	»	»	975	»
» 1893	»	5	»	»	650	»
» 1894	»	6	»	»	800	»
» 1895	»	6	»	»	800	»

Antalet af i gång varande slöjdskolor inom länet framgår af följande sammanställning:

År	Högre slöjdskolan.		Seminariets slöjdskola.		Slöjdskolor, förenade med folkskola.			
	Manliga elever.	Qvinliga elever.	Värtermin. Elever.	Hösttermin. Elever.	Värtermin.		Hösttermin.	
					Skolor.	Elever.	Skolor.	Elever.
År 1891	11	26	31	39	61	976	60	1,077
» 1892	9	29	38	47	67	1,200	68	1,163
» 1893	--	--	34	45	71	1,368	69	1,282
» 1894	10	21	45	51	77	1,443	81	1,498
» 1895	--	--	51	60	99	1,619	100	1,574

Utgifterna för slöjdundervisningen hafva bestridts på följande sätt:

	Hushållnings-sällskapet.	Lands-tinget.	Staten.	Summa.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
År 1891	1,158 91	2,500	1,000	4,658 91
» 1892	3,514 61	2,250	1,000	6,764 64
» 1893	2,652 39	900	1,000	7,802 39
» 1894		2,250	1,000	
» 1895	673 50	900	1,000	2,573 50
Summa	7,999 44	8,800	5,000	21,799 44

Samtliga skolor inspekteras ärligen af länets slöjdinspektör.

I samband med Hushållningssällskapets sommarsammanträde af 1892 i Sollefteå anordnades en utställning af slöjdalster samt arbeten från länets slöjds-kolor. Vid den stora länsutställning för slöjd, industri och landtbruk, som hölls i Hernösand i juli 1894, var jemväl flertalet af länets slöjds-kolor representeradt.

Slutligen torde här böra lemnas några uppgifter angående den *periodiska litteratur*, som inom länet under perioden utgifvits. I Hernösand hafva fortfarande, såsom under närmast föregående period, utgått tvenne tidningar, Hernösands-Posten och Vesternorrlands Allehanda, den förra från Hernösands-Postens tryckeriaktielobags och den senare från Hernösands boktryckeriaktielobags tryckeri. Båda dessa tidningar, hvilka vid periodens början utkommo under fyra bestämda veckodagar, hade vid periodens slut förändrats till dagliga tidningar. Under perioden tillkom en ny tidning, Ångermanlands Tidning, hvilken utgick från ett tredje inom staden inrättadt tryckeri. Denna tidning hade emellertid redan före periodens utgång upphört, och upphörde i sammanhang dermed äfven sistnämnda tryckeris verksamhet.

Derjemte utgifvas i Hernösand Länsstyrelsens allmänna kungörelser.

I Sundsvall utkommo vid periodens början fyra tidningar, Sundsvalls Posten, Sundsvalls Tidning, Norrlänningen och Sundsvalls Nyheter, å vissa bestämda veckodagar. Den sistnämnda tidningen upphörde under år 1892 och efterträdtes af Nordsvenska Dagbladet. År 1894 tillkom ytterligare en tidning, Vesternorrland. Emellertid upphörde såväl Nordsvenska Dagbladet som Vesternorrland att utkomma, så att vid periodens slut tidningarnes antal nedgätt till tre: Sundsvalls Posten, Sundsvalls Tidning och Norrlänningen.

I Örnsköldsvik hafva, efter det detta samhälle undfått stadsrättigheter, två tidningar utgifvits två gånger i veckan, nämligen Örnsköldsviks-posten och Örnsköldsviks Nyheter, af hvilka den förra tidningen till en början trycktes först i Sundsvall, derefter i Hernösand samt slutligen i Umeå, innan tidningen fick eget tryckeri i Örnsköldsvik. Från tryckeri i Örnsköldsvik utkommer derjemte två gånger i veckan Sollefteå-Bladet, afsedt för Sollefteå med omnejd.

D) Kreditanstalter. Såsom redan i föregående femårsberättelsen finnes omnämndt, öppnade *Sveriges Riksbank afdelningskontor i Hernösand* den 1 november 1890. Sedan Riksdagen

den 22 mars 1893 beslutat att inköpa tomt och derå uppföra en byggnad, afsedd för nämnda afdelningskontor, har sådant bankhus under perioden blifvit uppfördt å tomten nr 155 i Hernösands stads sjetta kvarter för en kostnad af 10,464 kronor för tomten och 55,036 kronor för bankbyggnaden med uthus. Kontoret inflyttade i den nya banklokalen den 29 juli 1895. Dess verksamhet under tiden från dess öppnande framgår af *tabell Ai*.

Bland *öfriga kreditanstalter* inom länet märkas:

1:o) *Hernösands enskilda bank*, med hufvudkontor i Hernösand samt afdelningskontor vid periodens början i Stockholm, Örnsköldsvik, Sollefteå, Nyland och Skellefteå, öppnade den 2 januari 1891 ett ytterligare afdelningskontor i Nordmaling i Vesterbottens län. År 1893 emitterades 2,000 nya lotter till ett pris af 950 kronor för hvarje lott; och inträdde tecknarne af de nya lotterna den 1 januari 1894 i samma rätt som de förutvarande lotttegarne. Vid 1895 års slut uppgick reservfonden till 2,150,000 kr., pensionsfonden till 142,100 kr. 42 öre samt besparingsfonden till 224,169 kr. 35 öre, hvartill enligt påföljande

Tab. Ai. Riksbankens afdelningskontor i Hernösand åren 1890—1895.

	År 1890.	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
<i>Inkomster.</i>						
Diskonto	10,220	120,550	116,309	148,016	101,954	114,021
Öfriga räntor och diverse	3	36,389	58,270	79,999	92,167	92,563
Summa	10,223	156,939	174,579	228,015	194,121	206,584
<i>Utgifter.</i>						
Räntor	—	600	2,387	3,295	3,762	23,216
Aflöningar	3,943	16,717	17,416	17,977	18,416	19,050
Omkostnader	5,279	5,697	5,962	5,899	6,088	11,994
Vinst för året	1,901	133,925	148,814	200,844	165,855	152,324
Summa	10,223	156,939	174,579	228,015	194,121	206,584
<i>Tillgångar.</i>						
Finrikes vecklar	585,162	2,688,246	2,777,573	3,602,578	1,889,860	3,010,227
Lån mot hypotek	281,000	765,310	1,382,300	1,891,010	1,562,630	1,933,440
Kassakreditiv	—	2,100	90,573	119,014	85,305	92,278
Afbetalningslån	11,400	52,454	107,560	175,748	202,746	231,664
Löpande räkning	456,678	170,398	281,825	584,392	190,669	247,632
Kassa	640,901	506,732	454,878	539,304	375,839	562,034
Summa	1,975,141	4,185,290	5,094,709	6,912,046	4,307,049	6,077,275
<i>Skulder.</i>						
Förlag fr. hufvudkontoret	1,500,000	3,400,000	4,300,000	5,700,000	3,600,000	5,200,000
Upp- o. afskrifning	12,883	85,688	32,024	52,600	52,627	26,668
Deposition	6,125	34,275	37,797	54,860	58,193	27,110
Folioräkning	15,700	296,652	230,433	233,889	143,314	226,484
Postveckelräkning	138,532	233,542	348,204	773,174	353,872	493,752
Förskottsräkning	—	100,000	100,000	43,381	68,979	73,372
Diverse	—	255	260	200	—	—
Innest. vinstmedel	1,901	34,878	45,991	53,942	30,064	29,889
Summa	1,975,141	4,185,290	5,094,709	6,912,046	4,307,049	6,077,275

års bolagsstämmas beslut lades öfverskottet af 1895 års vinst, 48,318 kr. 97 öre. Ar 1891 inflyttade Sollefteåkontoret i sin af banken nyuppförda banklokal, med ett bokfördt värde af 73,350 kronor. Bankens verksamhet och det stora förtroende densamma från allmänhetens sida åtnjutit, framgå, i hvad den afser depositions- samt upp- och afskrifningsräkningen, af nedanstående *tabell Ak*.

2:o) *Sundsvalls enskilda bank* har, med hufvudkontor i Sundsvall, haft afdelningskontor i Stockholm, Östersund, Örn-sköldsvik och Ange.

Bankens kapital utgjorde:

	Grundfond.	Reserverade medel.	Summa.
Den 1 jan. 1891	4,000,000 kr.	1,583,016 82 kr.	5,583,016 82 kr.
Den 31 dec. 1895	4,000,000 »	2,010,950 13 »	6,010,950 13 »

Sålunda hafva till framtida disposition afsatts inalles 427,933 kr. 31 öre, under det lotttegarne årligen under perioden uppburit i utdelning i form af ränta eller vinst 10 %.

Bankens anseende som en solid och i jemn utveckling stadd penningeinträttning har sålunda än ytterligare befastats, och framgår allmänhetens förtroende till densamma af de stora belopp, hvilka, enligt bifogade *tabell Al* (sid. 56) öfver inläuingsräkningarna, varit åt dess förvaltning anförtrodda.

Ar 1892 börjades bildandet af en pensionsfond för bankens tjänstemän och betjente, för hvilken reglemente samtidigt fastställdes och hvilken vid 1895 års utgång uppgick till 86,545 kr. 17 öre.

3:o) *Aktiebolaget Sundsvalls handelsbank*, med hufvudkontor i Sundsvall och afdelningskontor i Östersund och Stockholm.

Ar 1891 höjdes aktiekapitalet från 1,500,000 till 2,000,000 kronor, och har bankens verksamhet under perioden, tack vare allmänhetens stora förtroende, så utvecklats, att det ansågs behöfligt att den 1 augusti 1895 öppna ett afdelningskontor i Stockholm.

För öfrigt hänvisas till ä nästa sida intagna *tabell Am*.

Tab. Ak.

Hernösands enskilda banks verksamhet åren 1891—1895.

	Kontoret i Hernösand.	Kontoret i Stockholm.	Kontoret i Örnsköldsvik.	Kontoret i Sollefteå.	Kontoret i Nylund.	Kontoret i Skellefteå.	Kontoret i Nordmalings.	Summa. Kronor.
<i>Upp- och afskrifningsräkning.</i>								
1891: Balans från 1890	368,826 95	193,121 83	59,186 86	97,923 72	93,984 09	265,221 34	—	1,078,264 79
Insättningar 1891	5,722,473 48	3,878,515 03	865,843 47	942,739 47	842,473 76	1,200,463 97	182,141 41	13,634,650 62
Uttagningar »	5,563,648 91	3,448,550 97	859,175 09	957,617 53	834,869 71	1,280,098 13	165,475 44	13,109,433 78
1892: Balans från 1891	527,651 52	623,085 89	65,855 24	83,045 66	101,588 44	185,587 18	16,666 —	1,603,479 63
Insättningar 1892	7,935,673 38	4,290,640 43	1,115,484 01	967,529 44	896,561 77	993,141 12	183,214 15	16,382,244 30
Uttagningar »	7,917,053 39	4,434,912 21	1,066,440 14	962,703 01	849,548 87	1,081,800 82	190,136 05	16,502,594 49
1893: Balans från 1892	546,271 51	478,814 11	114,899 11	87,872 09	148,601 04	96,927 48	9,744 10	1,483,129 44
Insättningar 1893	5,987,058 99	7,619,199 18	1,043,624 50	899,578 68	1,277,084 33	994,073 16	238,592 35	18,059,811 19
Uttagningar »	5,886,875 34	7,295,936 22	1,058,109 63	861,860 23	1,315,077 02	1,062,704 26	236,262 81	17,716,825 54
1894: Balans från 1893	647,055 16	802,077 07	100,413 98	125,590 54	110,608 35	28,296 38	12,073 61	1,826,115 09
Insättningar 1894	6,684,287 27	6,638,718 84	1,231,840 72	1,031,285 07	1,330,330 77	770,538 03	271,134 94	17,958,135 64
Uttagningar »	6,735,955 65	6,691,835 32	1,207,589 43	1,023,981 27	1,314,981 99	692,052 80	253,441 52	17,919,837 98
1895: Balans från 1894	595,386 78	748,960 59	124,665 27	132,894 34	125,957 13	106,781 61	29,767 03	1,864,412 73
Insättningar 1895	6,234,047 51	7,240,744 03	1,728,975 79	1,331,694 12	1,552,970 92	971,165 69	267,620 10	19,327,218 16
Uttagningar »	6,256,712 69	7,051,167 83	1,719,479 61	1,321,230 92	1,589,930 86	917,408 98	243,159 49	19,109,090 38
Balans till 1896	572,721 60	938,536 79	134,161 45	143,357 54	78,997 19	160,538 32	54,227 91	2,082,540 83
<i>Depositionsräkning.</i>								
1891: Balans från 1890	3,258,496 —	5,315,667 72	1,503,332 09	1,778,215 —	1,239,570 —	229,444 —	—	13,324,724 81
Insättningar 1891	5,709,896 27	11,795,081 93	2,164,741 54	2,488,055 —	2,233,500 —	726,185 —	991,240 —	26,108,699 74
Uttagningar »	5,466,505 75	10,826,712 57	2,101,179 22	2,665,845 —	2,302,990 —	488,970 —	465,220 —	24,317,422 54
1892: Balans från 1891	3,501,886 52	6,284,037 08	1,566,894 41	1,600,425 —	1,170,080 —	466,659 —	526,020 —	15,116,002 01
Insättningar 1892	3,766,766 43	12,552,384 67	2,055,381 —	1,656,414 —	2,219,065 —	269,116 —	880,640 —	23,399,767 10
Uttagningar »	3,438,723 86	10,021,476 90	1,823,332 43	1,856,205 —	2,202,105 —	494,055 —	889,560 —	20,725,458 19
1893: Balans från 1892	3,829,929 09	8,814,944 85	1,798,942 98	1,400,634 —	1,187,040 —	241,720 —	517,100 —	17,790,310 92
Insättningar 1893	3,421,281 97	17,077,242 08	2,078,198 70	1,418,208 —	2,274,585 —	325,645 97	879,730 —	27,474,891 72
Uttagningar »	3,191,445 01	15,736,446 33	2,191,841 56	1,432,014 —	2,247,055 —	320,771 80	968,680 —	26,088,253 70
1894: Balans från 1893	4,059,766 05	10,155,740 60	1,685,300 12	1,386,828 —	1,214,570 —	246,594 17	428,150 —	19,176,948 94
Insättningar 1894	5,377,186 80	15,944,013 19	2,156,340 84	1,306,978 —	2,419,090 —	247,122 70	861,070 —	28,311,801 53
Uttagningar »	4,956,460 17	16,738,029 72	2,168,052 07	1,285,228 —	2,315,365 —	271,417 75	850,180 —	28,584,732 71
1895: Balans från 1894	4,480,492 68	9,361,724 07	1,673,588 89	1,408,578 —	1,318,295 —	222,299 12	439,040 —	18,904,017 76
Insättningar 1895	2,165,979 38	4,895,528 46	1,172,748 87	688,421 —	2,338,415 —	155,520 39	399,530 —	11,816,143 16
Uttagningar »	3,486,067 10	6,049,692 37	1,161,680 71	584,551 —	2,277,565 —	139,289 82	433,210 —	14,192,056 —
Balans till 1896	3,160,404 96	8,207,560 16	1,684,657 05	1,512,448 —	1,379,145 —	178,529 69	405,360 —	16,528,104 86

4:o) *Aktiebolaget Medelpads folkbank* eger ett aktiekapital a 200,000 och en reservfond å 75,000 kronor.

A de särskilda insättningsräkningarne inestodo vid slutet af periodens olika år:

	1891.	1892.	1893.	1894.	1895.
Depositionsräkning . . .	902,162	993,016	1,040,402	894,118	674,844
Upp- o. afskrifningsräkn.	108,356	105,162	92,616	91,850	199,527
Sparkasserräkning . . .	228,044	251,893	251,911	290,400	357,868

5:o) *Sundsvalls folkbank*. Å räkningarna inestodo vid nedannämnda års slut:

År	Deposition.	Upp- o. af-	Sparinsatser.
	Kronor.	skrifning. Kronor.	Kronor.
År 1891	1,740,921	48,984 85	345,336 85
» 1892	1,781,469	72,525 40	337,054 —
» 1893	1,610,541	67,037 73	346,956 56
» 1894	1,669,454	96,873 39	372,921 72
» 1895	1,724,899	120,376 89	416,557 01

I ändamål att på billiga vilkor utlemla lån mot pant och derigenom söka hämma det inom staden existerande enskilda pantlåneväsendet konstituerades den 24 oktober 1892

6:o) *Aktiebolaget Sundsvalls pantbank*, för hvilket Eders Kungl. Maj:t den 21 april 1893 fastställde bolagsordning. Bolaget, hvars verksamhet började den 1 september 1893, hade af stadsfullmäktige beviljats ett anslag af 2,000 kronor att som räntefritt lån utgå under tre år. Det sålunda lemnade anslaget har endast under de två första åren tagits i anspråk och är numera till staden återbetaldt. Antalet utlemnade lån och dessas belopp utgjorde:

År 1893	11,112 lån om	62,459 kronor
» 1894	18,320 »	124,804 »
» 1895	20,089 »	137,489 »

Tab. Al. I. *Sundsvalls enskilda bank insatta medel åren 1891—1895.*

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>A deposition.</i>					
Sundsvall	5,491,252	4,924,072	5,052,263	4,796,278	4,420,891
Stockholm	10,355,582	12,910,778	13,909,279	10,148,055	9,442,734
Östersund	802,309	847,288	1,271,775	1,355,817	1,350,948
Örnsköldsvik	1,029,760	1,043,401	987,261	1,015,916	1,068,288
Ånge	536,178	455,021	436,002	483,580	548,576
<i>A kapitalräkning.</i>					
Sundsvall	—	239,190	385,702	483,418	812,581
Stockholm	—	—	849,606	1,954,179	2,053,094
<i>A upp- o. afskrifning.</i>					
Sundsvall	1,119,046	1,164,461	900,465	795,020	1,135,080
Stockholm	1,337,899	1,612,481	1,446,627	1,966,754	2,233,675
Östersund	82,772	137,199	143,239	164,323	155,398
Örnsköldsvik	132,360	74,695	90,958	92,882	93,648
Ånge	34,147	31,249	28,975	40,771	56,597

7:o) *Norrlands hypoteksförenings* verksamhet under perioden framgår af följande tabell:

År	Antal låntagare.	Taxerings- värde. Kronor.	Värdering. Kronor.	Låne- belopp. Kronor.
	År 1891	12	54,200	—
» 1892	9	93,400	—	56,100
» 1893	10	70,700	—	28,800
» 1894	24	146,400	—	64,700
» 1895	13	59,000	3,890 40	25,300

Summan af föreningens hela utlåning, uppgående vid 1890 års slut till 7,217,000 kronor, hade vid 1895 års slut nedgått till 7,171,700 kronor.

8:o) *Sundsvalls stads hypoteksförenings* verksamhet under perioden angifves i nedanstående tabell:

År	Utgifna lån.		I betalda lån.	
	Antal.	Kronor.	Antal.	Kronor.
År 1891	6	319,200	1	6,000
» 1892	9	206,900	1	3,500
» 1893	8	272,500	—	—
» 1894	—	—	2	14,400
» 1895	—	—	7	108,800
Summa	23	798,600	11	132,700

9:o) *Vesternorrlands läns ränte- och kapitalförsäkringsanstalt* har för bildande af såväl lifränta som kapital under hvarje af periodens år emottagit följande insatser, nämligen:

År	Lifränte- medel. Kronor.	Kapital- medel. Kronor.	Summa. Kronor.
	År 1891	2,922	2,648
» 1892	4,021	3,576	7,597
» 1893	5,062	3,740	8,802
» 1894	5,141	3,731	8,872
» 1895	4,241	8,851	13,092
Kronor	21,387	22,546	43,933

Tab. Am. *Aktiebolaget Sundsvalls handelsbank åren 1891—1895.*

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>Depositionsräkning.</i>					
Sundsvall	2,970,696	3,187,485	3,587,905	4,447,372	4,131,604
Östersund	390,799	407,910	535,678	610,640	617,014
Stockholm	—	—	—	—	247,578
Summa	3,361,495	3,595,395	4,123,583	5,058,012	4,996,196
<i>Upp- och afskrifnings- räkning.</i>					
Sundsvall	1,293,063	1,150,776	1,183,089	1,328,179	1,613,670
Östersund	75,389	124,951	93,459	67,798	138,209
Stockholm	—	—	—	—	195,434
Summa	1,368,452	1,275,727	1,276,548	1,395,977	1,947,313
<i>Sparkasserräkning.</i>					
Sundsvall	1,135,124	1,147,669	1,084,510	1,243,592	1,549,742
Östersund	303,127	309,520	319,736	346,683	376,551
Stockholm	—	—	—	—	15,532
Summa	1,438,251	1,457,189	1,404,246	1,590,225	1,941,825

Antalet utfärdade försäkringsböcker var vid 1895 års slut 6,959 och insättarnes besparingsfond utgjorde vid samma tidpunkt 237,234 kr. 47 öre; dessutom hade anstalten samtidigt en donationsfond å 5,000 kr. samt en reservfond å 8,512 kr. 16 öre.

Likasom tillföre varit händelsen, har anstalten jemväl under nu ifrågavarande tidsperiod åtnjutit understöd af länets hushållningssällskap; och har anstalten ombud i länets städer och socknar samt dessutom vid större industriela verk.

10:o) *Sundsvalls sjömanshuskassas* tillgångar vid 1895 års slut uppgingo till:

Gården nr 5, qv. Apollo	3,686:08
Utestående lån mot säkerhet	180,273:74
Innestående i bank	20,021:54
Behållning i expeditionskassan	154:10
Kassabehållning	353:28
Möbler och inventarier	712:25
Summa tillgångar kr.	205,200:99
Skulderna (till främmande sjömanshus) utgjorde kr.	370:36
Behållning således öfver skulderna	204,830:63

Sparbanker finnas i länets trenne städer och derjemte i Attmars socken. För samtliga äro nya, å nya sparbankslagen grundade reglementen af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda. Deras verksamhet har i ganska väsentlig grad ökat under perioden, och får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, med afseende å omfattningen af densamma, underdånigst hänvisa till Kungl. Statistiska Centralbyråns redogörelser härför.

12) **Försäkringsanstalter.** *Lifförsäkringsaktiebolaget Norrland*, hvars bolagsordning fastställdes af Eders Kungl. Maj:t den 20 september 1889 och hvars verksamhet började påföljande år, har fortfarande sitt hufvudkontor i Sundsvall, men upprättade under år 1893 ett kontor i Stockholm, hvarifrån bolagets hufvudsakliga verksamhet utgår.

Omfattningen af bolagets verksamhet framgår af följande tabell:

År	Lifförsäkringspremier. Kronor.	Utbetaldt för dödsfall. Kronor.
År 1891	151,832:52	6,000
» 1892	140,405:27	29,000
» 1893	151,387:40	39,000
» 1894	197,696:56	47,400
» 1895	191,446:81	34,000

Brandförsäkringsaktiebolaget Norrland, hvilket fick sin bolagsordning fastställd samma dag som Lifförsäkringsaktiebolaget Norrland och började sin verksamhet likaledes år 1890, öppnade äfven under år 1893 ett kontor i Stockholm. Styrelsen har fortfarande sitt säte i Sundsvall. Kontoret i Stockholm är dock betydligt större än det i Sundsvall, och tyngdpunkten för bolagets verksamhet är onekligen att finna i Stockholm. För bolagets verksamhet lemnas redogörelse i *tabell An*.

Vesternorrlands läns brandstodsbolag för landet, grundadt år 1844, ansvarade år 1890 för ett försäkringsbelopp af 35,343,360 och år 1895 för ett försäkringsbelopp af 41,974,290 kronor. Summan af de under tiden $\frac{1}{5}$ 1890— $\frac{1}{5}$ 1895 utbetalda brandskadeersättningar uppgick till 281,085 kr. 9 öre.

K. M:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1891—1895. Vesternorrlands län.

Sundsvalls brandstodsbolag, hvars bolagsordning fastställdes af Länsstyrelsen den 30 september 1893, har till ändamål att meddela försäkring mot brandskada å byggnader och lösegendom. Bolaget, hvars styrelse har sitt säte i Sundsvall, eger icke någon grundfond, utan bestridas utgifterna genom årliga premier äfvensom, derest behovet så skulle påkalla, genom uttaxering å delagarne.

Bolaget tillkom af den anledning, att de mera solida försäkringsbolagen med hänsyn till de ofta inträffande eldsvådorna nekade att taga risker å de flesta platser i Sundsvalls närhet, hvadan större delen af befolkningen dersammastädes hade sin egendom oförsäkrad.

Den 1 oktober 1893 började bolaget sin verksamhet med verkningssområde inom Vesternorrlands län och företrädesvis i Sundsvalls omgifningar. Genom tillsatta ombud låter bolaget värdera såväl fast som lös egendom, innan försäkringen meddelas.

Till upplysning om bolagets verksamhet återopas nedanstående uppgifter:

År	Försäkringssumma. Kronor.	Inkomster. Kronor.	Brandskadeersättning. Kronor.
År 1893	560,065	4,842:61	— ¹⁾
» 1894	1,357,415	12,468:73	2,910 —
» 1895	1,486,760	13,230:87	1,211:00

Inom åtskilliga länets landskommuner finnas derjemte särskilda, på uttaxering grundade brandstodsbolag inrättade.

Norra Sveriges varuförsäkringsbolag. Bolaget, hvars bolagsordning antogs den 17 juni 1895, har till ändamål att till köpmän inom Gefleborgs, Vesternorrlands, Jemtlands, Vesterbottens och Norrbottens län meddela brandförsäkring. På tillskyndelse af ett stort antal köpmän å landsbygden, hvilka icke utan allt för dryga premier kunde erhålla brandförsäkring uti något af de förut existerande solida bolagen, kom detta bolag, som är grundadt på ömsesidighetsprincipen, till stånd. Bolagets styrelse har sitt säte i Sundsvall. Dess verksamhet började den 1 juli 1895.

Den 31 december samma år var försäkringstagarnes antal 85 med en assuranssumma af 520,375 kronor. Någon brandskada inträffade ej under samma tid.

Vesternorrlands läns hästförsäkringsbolag har sitt säte i Sundsvall. Angående den verksamhet, detta bolag under perioden utvecklat, lemnas upplysningar i *tabell Aa* å nästa sida.

Tab. An. Brandförsäkringsaktiebolaget Norrlands verksamhet åren 1891—1895.

År	Försäkringssumma.	Premieinkomst.	Brandskador.		Återförsäkring.		Vid årets slut löpande.	
			Ersättningsbelopp.	Belopp.	Premier.	Ersättningsbelopp.	Belopp.	Försäkringsfond.
1891	92,303,199	459,520	364,319	272,903	280,491	79,294,926	80,000	
1892	161,823,371	684,850	313,616	320,632	134,547	125,553,704	126,000	
1893	151,498,994	709,081	371,272	341,262	191,063	133,211,532	135,000	
1894	180,573,060	857,477	438,738	422,598	208,574	161,052,974	158,000	
1895	209,979,614	968,218	890,630	522,222	639,347	206,886,080	163,000	

¹⁾ Någon brandskada inträffade ej under året.

Angående *Norrlands sjöassuransförenings, Norrlands fraktförsäkringsförenings och Norrlands ångfartygsassuransförenings* verksamhet återopas nedanstående tabell Ap.

F) **Helsovård och sjukvård.** Beaktansvärda åtgärder och förbättringar hafva i helsovårdshänseende under perioden vidtagits. Inom länets trenne städer har renhållningen blifvit betydligt förbättrad, så att den alltmera närmar sig helsovårdsstadgans och hygienens fordringar. Den öfvervakas numera i hvarje stad af särskild helsovårdspolis. Ett renhållningsverk inrättades i Sundsvall år 1891. Brännropar för sopor o. d. äro inrättade i Sundsvall och Örnsköldsvik. Matvaru- och mjölkförsäljningsstadga för Sundsvall fastställdes år 1891, och en kemisk byrå är der inrättad på stadens egen bekostnad. Ordningsstadga för mjölkhandeln i Hernösand fastställdes af Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande år 1895.

Nya filter hafva blifvit anlagda vid vattenledningarne i Hernösand och Sundsvall, och ledningarne hafva på båda ställena betydligt utvidgats för hvarje år. I Örnsköldsvik hafva under senaste åren förarbeten pågått för anskaffande af vattenledning.

Aflopsledningarne inom länets städer hafva äfven betydligt utsträckt. I Örnsköldsvik har den bebyggda delen af staden blifvit nästan fullständigt dränerad.

Desinfektionsugnar äro anskaffade i alla städer, och i Örnsköldsvik är ett nytt epidemisjukhus uppfördt.

För att möta den hotande kolerafaran lät Sundsvalls stad under åren 1892 och 1893 uppföra tre baracker för emottagande

af kolerasjuka med utrymme för cirka 50 sjuka. Anledningen till åtskilliga förbättringar i den allmänna helsovården såväl i städer som på landsbygd torde till en ganska väsentlig del få tillskrifvas Eders Kungl. Maj:ts nådiga kungörelse den 14 juli 1893 samt den då rådande fruktan för kolerafarsoten. Ett rätt stort antal af länets kommuner har hvar för sig låtit uppföra och inreda sjukstugor, och flertalet öfriga kommuner har antingen förhyrt eller aftalat om rätt att i händelse af behof få disponera lämpliga lokaler för ifrågavarande ändamål, äfvensom anskaffat nödiga inventarier.

Emellertid sammanfaller denna period med de första fem åren af förste provinsialläkareinstitutionen, och de med denna förenade, årligen återkommande sundhetsinspektionerna hafva uträttat mycket i helsovårdens intresse. Dessa inspektioner hafva hufvudsakligen afsett renhållningen i städerna och inom de tätare befolkade platserna, såsom större sågverk och andra industriella anläggningar, och erkännas bör den beredvillighet, hvarmed vederbörande i allmänhet rättat anmärkta sanitära missförhållanden och derigenom ofta underkastat sig betydliga uppoffringar. Så hafva arbetarebostäderna förbättrats, tillgång på godt vatten anskaffats och renhållningen bättre ordnats m. m.

Såsom ett stort framsteg i helso- och sjukvårdens intresse bör nämnas den tillgång till sjuksköterskor, som, företrädesvis vid smittosamma sjukdomar, blifvit beredd genom 1894 års landstings beslut att vid länslasarettet i Hernösand inrätta en kurs för utbildande af sköterskor, äfvensom samma landstings beslut att lemna bidrag med $\frac{2}{3}$ af lönen, intill 200 kronor, till de kommuner, som anställa dylika sköterskor. Sådana hafva redan anställts inom Junsele, Täsjö och Fjällsjö kommuner samt vid ett par sågverk. Särskilda desinfektörer finnas dessutom inom alla kommuner i Fjällsjö och Ramsele läkaredistrikt samt inom Torps, Stöde och Borgsjö kommuner.

Å landsbygden hafva helsovårdspoliser anställts i Gudmundrå, i Torp, i Borgsjö och i Stöde samt inom Sollefteå och inom Nylands municipaldistrikt. För Nyland och Sollefteå finnas särskilda helsovårdsordningar.

Helsovårdsstadgan i hvad den rör stad har blifvit gällande för Skönsön, Skönsberg samt Gångviken med Tegelhagen och Finstaberg.

Till förbättringar inom sjukvården är att räkna inrättandet af extra provinsialläkaretjensterna i Ramsele, Anundsjö och Alnö samt öppnandet år 1892 af Sollefteå nya lasarett och år 1893

Tab. Ao. Vesternorrlands läns hästförsäkringsbolags verksamhet åren 1891—1895.

	Försäkringar		Skadeersättningar		Årsafgift, i %.
	af hästar.	för kronor.	för hästar.	af kronor.	
År 1891	1,066	353,750	33	6,929 —	3.00
» 1892	1,297	443,605	24	4,380 50	2.80
» 1893	1,406	480,215	36	7,984 95	2.80
» 1894	1,702	547,350	34	7,188 25	2.80
» 1895	2,411	747,805	42	10,125 —	2.65
Summa	7,882	2,572,725	169	36,607 70	—

Tab. Ap. Norrlands sjöassurans- och fraktförsäkringsförenings samt Norrlands ångfartygsassuransförenings verksamhet åren 1891—1895.

Föreningens namn.	År till verksamheten började.	År till utbetalt belopp och extra premier, i kr.	Utbetalt belopp och extra premier, i kr.	Öfriga inkomster, i kr.	Utbetalda skadeersättningar, i kr.	Öfriga utgifter, i kr.	Tillgångar 31/12 95, i kr.	Antal inlämnade fartyg 31/12 95.	Försäkringsbelopp 31/12 95, i kr.	Utdebiterade ören för hvarje 100 kronors ansvarighetsbelopp. 2)					Antal sjöolyckor för hvilka under perioden utbetalats ersättning.
										1891.	1892.	1893.	1894.	1895.	
Norrlands sjöassuransförening	1849	949,611	3,554	878,794	72,249	—	77	1,382,250	627	944	880	809	665	282	
Norrlands fraktförsäkringsförening	1868	123,840	79	110,857	13,188	—	52	287,000	319	493	532	596	425	58	
Norrlands ångfartygsassuransförening	1886	830,954	11,975	620,731	222,208	30,002	183	5,762,000	379	433	446	396	544	402	

1) Efter afdrag af ristorno. 2) Härifrån afgår ristorno, i medeltal utgörande 130 öre på 100 kronor. 3) Inklusive återförsäkringspremier.

af det nya och tidsenliga *lasarettet i Hernösand*. Rörande sist-nämnda lasarett återopas nedanstående *tabell Aq*.

Apoteksväsenlet har ock utvecklats genom inrättandet af ett nytt apotek, Lejonet, i Sundsvall och ett dylikt i Anundsjö samt ett medikamentsförråd i Ramsele, jemte det att medikamentsförråden i Backe och Vifstavarf utvidgats till sjelfständiga apotek.

Sedan Kungl. Kommerskollegium genom den 13 augusti 1892 utfärdad kungörelse förklarar hela Ryssland äfvensom Finland smittade af kolera, inrättades för nordligaste Östersjökusten en *observationsanstalt vid Juniskären* inom Njurunda socken; och har i anledning af kolerans förekomst i granuländerna anstalten äfven under de tre följande åren af perioden varit i verksamhet. I detta afseende meddelas:

	1892.	1893.	1894.	1895.
Dagar för anstaltens verksamhet	83	105	172	42
Antalet personer, som der undergått observation	330	48	81	1
Antal fartyg, som derifrån hänvisats till karantänplats	1	—	—	—
Kostnaden för anstalten omkring kr.	2,000	2,300	4,200	1,300

Angående *centralhospitalet vid Hernösand* återopas nedanstående *tabell Ar*.

G) Fattigvård. I flertalet af länets kommuner bestrides vården om de fattige och orkeslöse ännu fortfarande medelst dels inackordering och dels s. k. kringgång mellan dertill i tur indelade bland socknemännen. Dock synes den äsigtan allt mera vinna anslutning, att nämnda sätt för fattigvårdens utövande icke numera öfverensstämmer vare sig med humanismens fordringar eller med en för kommunerna sjelfva ekonomiskt fördelaktig anordning. Om ock sålunda lämpligheten af *fattiggårdars* inrättande allmänligen erkännes, möta dock svårigheter för denna anordnings genomförande i följd af de stora kostnader, som erfordras för dylika anstalters uppförande och inredning. Emellertid hade flere af länets större kommuner redan under förra perioden inrättat dylika fattiggårdar, och under denna

period hafva sådana ytterligare tillkommit inom Sollefteå och Boteå kommuner.

Af länets öfriga kommuner är det endast staden *Sundsvall*, som i fråga om förbättrade anordningar i fattigvårdshänsende erbjuder något af intresse att i denna berättelse omförmälas. De betydande förändringar, som den stora branden medförde för Sundsvalls samhälle och som uppenbarade sig icke blott i stadens yttre utseende, utan äfven i dess ekonomiska och finansiella förhållanden, inträdde på vissa områden hastigare, på andra åter långsammare och efter en längre tids förlopp. Äfven på fattigvården hade branden stora verkningar, och inträffade dessa först under denna femårsperiod, i det att utgifterna för fattigvården derunder sprungit upp till ej anade proportioner. Visserligen blefvo i följd af branden många medellösa, men detta var endast för tillfället, och nödhjulsmedlen bragte dem åter i deras förra ställning, hvartill kom rik tillgång på arbete under de första åren.

Den stora okontrollerade inflyttningen efter branden tillförde staden en mängd individer, hvilka genom den rikliga tillgången på arbetsförtjenst väl under de första åren kunde lifnära sig, men hvilka, så snart normala förhållanden åter började inträda, kommo i saknad af arbete och snart föllo fattigvården till last. Af de mera arbetsdugliga bland dem, som strömmat in i staden, drog väl större delen efter hand till andra orter, men en stor del blef kvar med talrika familjer, hvilka under tiden förvärfvat hemorts rätt i staden och så småningom kommo i behof att af fattigvården understödjas. Äfven tyckte man sig finna, att samhällets äldre invånare undergått en viss förändring. Genom nödhjulsmedlens lätta åtkomst och lika lätta åtgång efter branden syntes det, som om den moraliska motståndskraften betydligt förslappats. Allt detta i förening med den minskade tillgången på arbete och de i allmänhet dåliga konjunkturerna verkade, att antalet understödstagare hastigt ökades.

Så utgjorde understödstagarne:

År	Män.	Qvinnor.	Barn.	Summa.
År 1891	325	473	495	1,293
» 1892	349	505	581	1,435
» 1893	329	492	566	1,387
» 1894	367	554	688	1,609
» 1895	492	643	933	2,068

Af stadens kyrkoskrifna invånare har således fattigvårdsunderstöd under perioden åtnjutits: år 1891 af hvar 11:te, åren 1892 och 1893 af hvar 10:de, år 1894 af hvar 9:de och år 1895

Tab. Aq. *Lasarettet och kurhuset i Hernösand*¹⁾ åren 1891—1895.

År.	Sängplatser.						Inkomster.	Utgifter.
	Tillgängliga.			Begagnade dagligen i medeltal.				
	För kurhuspatienter.	För andra sjuka.	Summa.	Af kurhuspatienter.	Af andra sjuka.	Summa.		
1891	15	45	60	4	42	46	31,882	26,184
1892	15	45	60	4	39	43	26,672	25,797
1893	14	73	87	4	47	51	39,465	38,259
1894	14	73	87	3	53	56	57,811	40,424
1895	14	73	87	4	59	63	47,838	43,078

¹⁾ Uppgifterna för åren 1891 och 1892 gälla gamla lasarettet och de för åren 1893, 1894 och 1895 nya lasarettet.

Tab. Ar. *Hernösands centralhospital* åren 1891—1895.

År.	Antal vårdade patienter.	Underhållsdagar.	Kostnad i kronor.			
			Bevakning.	Beklädnad o. sängkläder.	Ordinarie kost.	Summa.
1891	278	79,329	4,467	6,359	37,527	48,353
1892	286	79,964	4,452	6,535	40,654	51,641
1893	292	81,208	4,653	5,687	36,733	47,073
1894	278	81,833	4,814	5,867	35,806	46,487
1895	261	82,551	4,718	4,809	33,610	43,137

af hvar 7:de person. Fattigvårdsutgifterna i sin helhet och kommunens direkta bidrag dertill utgjorde:

År	Fattigvårds- utgifter. Kronor.	Kommunens bidrag. Kronor.
År 1891	86,290-26	79,900 —
» 1892	85,486-09	81,800 —
» 1893	88,400-29	84,500 —
» 1894	89,515-59	77,000 —
» 1895	94,326-43	73,034-39

Fattigvårdsutgifterna stego sålunda i ungefär samma proportion som understödstagarnes antal; hvaremot kommunens direkta bidrag icke i samma grad ökades. De sistnämnda uppgingo i medeltal per år till 79,246 kr. 88 öre, motsvarande ungefär 1½ bevillningskrona eller 25 % af de under perioden på stadens skattskyldige invånare utdebiterade kommunalutskylder.

Man får likväl icke antaga, att dessa summor äro exakta siffror för hvad kommunen offrat på sina fattiga, ty äfven under andra former än fattigunderstöd har den bidragit till de arbetslöses och fattigas uppehälle. Sålunda anslogos 1894 för nödhjulsarbete 3,000 kronor och följande år likaledes 3,000 kronor, af hvilket senare belopp dock endast 2,924 kr. 97 öre användes.

Å den så kallade *Lindgrenska arbetsinrättningen*, med hvilken är förenad stadens försörjningsinrättning och fattiggård, hafva varit intagne nedanstående antal hjon, med här angifna medelkostnad per dag och per hjon:

År	Män.	Qvinnor.	Summa.	Dagkostnad.
År 1891	88	52	140	1-21 kr.
» 1892	106	61	167	0-94 »
» 1893	121	67	188	0-68 »
» 1894	130	65	195	0-50 »
» 1895	136	61	197	0-46 »

Kostnaden för hjonen har sålunda med hvarje år minskats. Hufvudsaken till detta förhållande är, att de arbetsföra hjonen kunnat sysselsättas med lämpligt arbete. Detta har tillföre varit svårt, ty mera sällan inkommo å inrättningen yrkeskunniga personer. Men nu, sedan med arbetsinrättningen blifvit förenadt jordbruk, behöfves ej någon yrkeskunnighet. Hvarje person kan nu utan sådan tilldelas lämpligt arbete vid jordbruket, hvilket visat sig särdeles ändamålsenligt.

Den jordareal, som vid 1895 års slut upplåtits för ändamålet, utgjorde 38 tunnland åker och 12 tunnland hagmark. Fram och med år 1895 har en del af jorden med fördel börjat användas för trädgårdsodling, som med anledning deraf kommer att så smaningom utvidgas.

Med föranledande deraf att vid periodens början utgifterna för fattigvården stigit till en mot folkmängden oproportionerlig höjd, tillsatte stadsfullmäktige redan år 1891 den s. k. Valfärds-komitén med uppdrag att söka utforska orsakerna härtill och medel för utgifternas minskning. Resultatet af komiténs arbete blef emellertid aldrig offentliggjordt, men inlemnade den i början af år 1894 en skrifvelse till stadsfullmäktige, deri komitén förklarade, att den uppskjutit arbetet, till dess den s. k. Elberfeldskomitén fullgjort sitt uppdrag. Denna senare komité tillsattes den 12 november 1892 för utredande af lämpligheten af Elberfeldsystemets införande i samhället. Den 15 februari 1894 framlades komiténs utredning och förslag, och den 15 maj 1895

antogs komiténs förslag till nytt reglemente, hvarigenom Elberfeldsystemet, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med dess tillämpning i Gefle, infördes i Sundsvall.

Sålunda indelades staden i 10 kretsar med hvar sin krets-föreståndare och hvarje krets i 10 kvarter med hvar sin vårdare. Vidare valdes en styrelse, bestående af fem ledamöter, och tillsattes en syssloman, såsom chef för fattigvården, såväl den öppna som den slutna, hvarjemte styrelsen tillsatte en sekreterare och en kassör, hvilken senare jemte sysslomannen skulle sköta fattigvårdsbyrån och de der förekommande löpande ärendena.

Med detta nya systems införande inrättades ock ett herberge, hvarest kringvandrande personer eller s. k. luffare få mat samt husrum för en, högst två nätter mot fullgörande af ett visst arbete, som bestått i vedhuggning. I följd häraf öppnade fattigvården i slutet af år 1895 en vedförsäljning, som hastigt utvidgades.

Om verkningarne af det nya systemet, som till en del och försöksvis började tillämpas den 1 oktober 1895 och definitivt den 1 januari 1896, är ännu för tidigt att döma, och de tillhöra för öfrigt ej den period, denna berättelse afser.

II) Fromma stiftelser. · Beträffande barnhemmet i Hernösand lemnas följande öfversigt:

	Antal barn.	Underhållskostnad.		
		För år. Kronor.	För barn. Kronor.	För barn och dag. Öre.
År 1891	13	1,607-47	123-65	33-88
» 1892	12	1,649-65	137-47	37-56
» 1893	12	1,594-65	132-89	36-41
» 1894	11	1,559-73	141-79	38-84
» 1895	11	1,561-48	141-95	38-89

Följande mera betydande stiftelser hafva inom staden Sundsvall tillkommit under ifrågakvarande period, nämligen:

Severin och Malin Axells barnbördshusfond. Sedan framlidne trävaruexportören, fil. doktorn Severin Axell och hans efterlemnade hustru Malin Axell genom testamente af den 7 januari 1888 förordnat, att 5 procent af boets behållna inkomst skulle till Barnbördshusfonden i Sundsvall öfverlemnas, samt vid afslutandet af sterbhusets utredning den 31 mars 1895 behållningen i boet befunnits uppgå till 695,131 kr. 3 öre, hvadan beloppet af omförmälda donation kommit att utgöra 34,756 kr. 55 öre, hafva utredningsmännen i sterbhuset, till fullgörande af testamentets föreskrift, till stadsfullmäktige öfverlemnad sistberörda belopp, 34,756 kr. 55 öre, hvilken donation vid sammanträdet den 15 maj 1895 af stadsfullmäktige mottogs. Vid detta sammanträde fick staden äfven mottaga 2,500 kronor, hvilka fruarna Malin Axell och Augusta Dehn insamlad till förmån för uppförande af ett barnbördshus i Sundsvall.

Sedan Sundsvalls jernvägsaktiebolag vid bolagsstämma den 26 september 1891 uppdragit åt grosshandlanden Aug. Smedberg, kaptenen J. F. Cornell och rådmannen, numera borgmästaren J. O. Drake att, i händelse, efter betalningen af bolagets skulder och verkställd slututdelning till aktieegarne, något öfverskott af reserverade medel skulle uppkomma, anslå dessa till något all-

mänt välgörande ändamål, hafva nämnde delegare vid sammanträde den 31 maj 1894 beslutat, att, då ett öfverskott af 2,665 kr. 75 öre finnes till deras förfogande, nämnda belopp skulle på det sätt användas, att deraf bildades en fond under benämning »*Minne af Sundsvalls jernväg*».

Donationen, som öfverlemnades till stadsfullmäktige den 15 juni 1894, skall, sedan ett tillämnadt barnsjukhus i Sundsvall kommit till stånd och upplåtits till begagnande, användas antingen till frisängsplatser eller nedsättning i legosängsavgifterna för medellösa barn, i främsta rummet sådana från Sundsvalls stad, hvilka å sjukhuset intagas till vård.

Afidna enkefru Justina Altin, född Liedberg, gjorde i testamente den 22 augusti 1891 följande donationer:

8,000 kronor till en fond, hvaraf årliga räntan användes till bidrag för afföning åt en stadsmissionär i Sundsvall;

25,000 kronor till en fond, hvaraf årliga afkomsten användes till afföning åt två sjuksköterskor, hvilka företrädesvis böra egna sin tid åt vård af fattiga sjuka utan betalning;

5,000 kronor till en fond, hvaraf årliga afkomsten användes till vård af någon sinnessvag flicka;

20,000 kronor till en fond för inrättande af ett under de kommunala myndigheterna lydande barnsjukhus i Sundsvall;

100,000 kronor till en fond, hvaraf årliga afkomsten utdelas i pensioner på 200 kronor åt älderstigna ogifta tjenarinnor under deras återstående lifstid;

hvad, som sedan utbetalningar egt rum till samtliga i testamentet uppräknade donationer återstode, skulle användas till en fond för inrättande af en uppfostringsanstalt för vanvårdade barn af båda könen i Sundsvall. Fonden utgjorde vid 1895 års slut 59,644 kr. 81 öre; men torde densamma, efter lemnad slutredovisning af utredningsmännen, komma att uppgå till minst 100,000 kronor.

På grund af testamente den 9 maj 1892 af numera *afidna enkefru Margreta Elisabeth Liedberg*, mottog staden under år 1895 följande donationer: 25,000 kronor till fonden för uppfostringsanstalt för vanvårdade barn och likaledes 25,000 kronor till fonden för underhåll af ett blifvande barnsjukhus.

Ett sällskap, som under namn af *Gustaf Adolfsföreningen* bildades i Sundsvall under år 1894, har å mark, som staden för ändamålet upplåtit, uppfört eget hus med kostnadsfria bostäder för s. k. *pauvres honteux*, ett rum med kök för hvar.

Slutligen anmärkes, att under år 1894 för *Sundsvalls barnkrubba* uppfördes eget hus af sten vid Esplanaden, hvartill fabrikören Johan Bern och hans hustru Elin Bern skänkt 10,000 kronor.

Den i föregående berättelser omförmälda *Vesternorrlands läns nödhjelpsfond* hade den 31 december 1895 stigit till 105,754 kr. 70 öre från 88,569 kr. 59 öre vid periodens början. I följd af år 1892 felslagen skörd inom vissa delar af länet beviljades under påföljande år tvänne räntefria lån af nämnda fond, det ena å 4,000 kronor till Täsjö kommun och det andra å 5,000 kronor till Ramsele kommun, men i öfrigt har fonden under perioden icke tagits i anspråk.

Till stiftelser af ifrågavarande slag torde äfven vara att hänföra *Vesternorrlands läns fångvårdsförening*, hvilken, jemlikt de för föreningen den 11 december 1875 antagna stadgar, har till ändamål »att från återfall i brott söka bevara frigifna straffångar, som höra till Vesternorrlands län, genom att för dem

bereda möjlighet till ärligt förvärf och i allmänhet befordra deras moraliska förbättring». Föreningen har under sin tillvaro varit i tillfälle att åt ett rätt betydligt antal frigifna fångar räcka en hjälpande och stödjande hand; och uppgick behållningen af föreningens tillgångar, som nästan uteslutande tillkommit genom medlemmarnes årsavgifter, vid 1895 års slut till 14,305 kronor.

I öfrigt lemnas i **tabell 7** föreskrifven redogörelse för de inom länet befintliga s. k. fromma stiftelser jemte dem tillhörande fonders storlek vid 1895 års slut. Af de i motsvarande tabell vid senast afgifna berättelsen upptagna dylika stiftelser hafva, enligt hvad anmäldt blifvit, Nyhamns sjuk- och begravningskassa samt Alafors arbetares sjuk- och begravningskassa år 1892 upphört.

Länets städer.

Innan Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande avslutar denna berättelse, torde en redogörelse för särskildt städernas utveckling böra lemnas.

Hernösand. Denna stad egde för flere decennier sedan en rätt betydlig mängd segelfartyg, som till icke ringa antal bygdes å stadens skeppsvarf och ofta befraktades på de mest aflägsse liggande utländska hamnar, detta företrädesvis på en tid, da de stora jernångarne ännu icke täflade om frakterna. Denna fraktfart på främmande länder, hvilken tillförde stadens borgare ganska betydande inkomster, som på flere händer växte till afsevärda förmögenheter, har likväl efter hand, likasom stadens skeppsbyggeriverksamhet, gått tillbaka; och staden har under de senare tjugu åren fått sin betydelse hufvudsakligen deraf, att den varit stifts- och residensstad samt säte för åtskilliga läroanstalter. Emellertid har samhället numera visat tendenser till framåtskridande på såväl sjöfartens och handelns som industriens område. Importen från utrikes ort har ökats och den ansenliga trävaruexporten från sågverken och lastageplatserna vid Ångermanelfven har icke kunnat undgå att utöfva ett visst inflytande på samhället. Hernösands mekaniska verkstad och varf, Hernösands ångsåg och lastageplats samt Hernö ångbryggeri äro alla industriella företag af sådan betydighet, att staden derigenom tillföres en ganska väsentlig inkomst. Det är dock utom allt tvifvel, att i synnerhet Hernösand—Sollefteå år 1893 fullbordade jernväg skall för staden blifva af välsignelsebringande betydelse, sedan denne derigenom kommit i en beqvämare förbindelse med jernbanenätet i riket äfvensom med Ångermanelfvens tätt bebyggda och befolkade floddal, för hvilken Hernösand utgör den närmaste kuststaden.

Stadens område har under perioden i ganska betydlig mån utvidgats, derigenom att den s. k. Gädeåstaden med 1892 års ingång blifvit med staden införlifvad. Fråga föreligger dessutom om införlifvande med staden af ytterligare ett jordområde, tillhörande hemman inom Säbrå kommun, det område nämligen, som utgör platsen för Hernösands jernvägsstation, hvilken fråga vid periodens utgång var på Eders Kungl. Maj:ts nädiga pröfning beroende.

Samhällets invånareantal, som år 1886 utgjorde 5,443 och år 1890 5,459, uppgick år 1895 till 7,117, hvilken tillväxt i folkmängden hufvudsakligen härrör af stadens härofvän omförmälda utvidgning med Gädeåstaden.

Stadens reglering i öfverensstämmelse med den af Eders Kungl. Maj:t i nådigt bref den 8 november 1872 fastställda regleringsplan har under perioden fortgått, dock har Eders Kungl. Maj:t i följd af beslutade brobyggnader medelst nådiga bref den 5 mars 1891 och den 7 april 1893 i nåder medgifvit vissa afvikelser från nämnda regleringsplan. Af omförmälda brobyggnader utgöres den ena af en ny svängbro af jern öfver Hernösands kanal i stället för den förutvarande af trä, hvilken befunnits i allt för bristfälligt skick för att kunna användas. Denna nya brobyggnad har tillkommit i följd af stadsfullmäktiges beslut den 14 oktober 1890. Den andra brobyggnaden utgöres likaledes af en svängbro af jern för kör- och gångtrafik och grundar sig å stadsfullmäktiges beslut den 21 juni 1892. Den är förlagd öfver Norra sundet mellan Hernön och Kronholmen i rak linie med Nybrogatans midlinje och är afsedd att tillgodose trafiken mellan nämnda båda stadsdelar, sedan denna trafikförbindelse blifvit nödvändig i följd af tillkomsten af Hernösands jernvägsstation.

Planering och förbättring af vissa af stadens mera trafikerade gator har under perioden utförts, såsom å delar af hamnplatsen, torget, Residensgatan, Storgatan, Nybrogatan m. fl.

Med afseende å byggnadsverksamheten torde böra framhållas det nya länslasarettet, sjunde döfstumskoledistriktets läroanstalt, riksbankens afdelningskontors bankbyggnad och volontärskolan, för hvilka byggnader redogörelse redan lemnats dels häröfvan i denna berättelse och dels i senast afgifna femårsberättelsen. Häröfutom har staden uppfört ett nytt tidsenligt folkskolehus å derför inköpt tomt i Gädeåstaden. Denna byggnad, som med tomt uppgått till en kostnad af 43,866 kronor, är uppförd af trä i tvänne våningar jemte jordvåning och innehåller åtta lärosalar, fyra korridorer och två slöjsalar samt blef år 1893 färdig och afsynad. Derjemte var vid periodens utgång under uppförande ny boställsbyggnad för stiftets biskop. Denna byggnad har sitt läge delvis å den förutvarande boställstomten och delvis å tomt, som af staden lemnats medelst byte mot jord, tillhörande den gamla tomten.

Sedan härvarande länslasarett inflyttat i sin nyuppförda byggnad, har staden af Landstinget inköpt den förutvarande lasaretsbyggnaden och deri inrymt stadens fattighus, hvaremot förutvarande fattighuset upplåtits till lokal för brandstationen.

Den enskilda byggnadsverksamheten har deremot icke under perioden varit synnerligen afsevärd.

Stadens vattenledningsnät har blifvit i rätt väsentlig mån utvidgadt, och inledning derifrån har egt rum till flere gårdar.

Fråga har blifvit väckt och ligger ännu under afgörande om anbringande inom staden af elektrisk inre belysning.

Utgifterna för fattigvården hafva under perioden vuxit, men dock icke i mera anmärkningsvärd grad.

Att den allmänna välmågan under perioden ökats, framgår deraf, att allmänna beviljningen stigit från 22,166 kr. 65 öre år 1890 till 25,048 kr. 26 öre år 1895.

Sundsvall. I sin sakrika och utförliga berättelse om denna stad lemnar magistraten derstädes följande redogörelse:

Uti sin redogörelse angående perioden 1886—1890 har magistraten efter en utförlig skildring af den förfärliga brand, som måndagen den 25 juni 1888 hemsökte staden och lade den till största delen i aska, omnämmt de åtgärder, myndigheterna oförtöfvadt vidtog för stadens återuppbyggande, samt tillika upp-

lyst, att Kungl. Maj:t den 31 maj 1889 fastställde ny stadsplan för Sundsvall. I enlighet med denna plan, som i väsentliga delar öfverensstämde med den förut gällande, har arbetet med stadens återuppbyggande äfven under den period, hvarom nu är fråga, fortgått.

Den mark, som för reglering af äldre gator och allmänna platser eller för anläggning af nya sådana enligt planen erfordrades, har staden dels genom expropriation och dels genom uppgörelse under hand till största delen redan förvärfvat.

Sedan stadsfullmäktige till åtlydnad af lemnad föreskrift i nådiga brefvet den 31 maj 1889 angående fastställelse af ny regleringsplan för staden låtit uppgöra och för sin del godkänt förslag till reglering af det invid södra delen af staden belägna område, som benämnes *Stadsmon*, har Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 2 juni 1893 fastställt samma förslag att tjena till efterrättelse vid verkställighet i den mån, sådant utan förnärmande af någons lagliga rätt kan ega rum. Det sålunda planlagda området är beläget öster om den egentliga stadsplanen och söder om landsvägen till Hudiksvall, samt sträcker sig österut till Stafsättsbäcken, som bildar gräns mellan stadens mark och Sköns socken, och utgöres af en från söder mot norr sluttande terräng, hvars högsta punkt i sydöstra hörnet ligger 46½ meter öfver hafvet. Området innehåller en areal af 251,127½ kvadratmeter, deraf byggnadsquarter, 20 till antalet, omfatta 151,967½ kvadratmeter, gator — 18 stycken, af hvilka 4 hafva en bredd af 40, 1 en bredd af 100 och de öfriga 13 hvardera en bredd af 60 fot — upptaga tillhoppa en yta af 84,427½ kvadratmeter samt öppna platser och planteringar 14,732½ kvadratmeter. För att så mycket som möjligt undvika den stigning, gatorna i följd af markens betydliga sluttning mot norr skulle erhålla, derest de dragits vinkelrätt mot de längdgator, genom hvilka området sammanbindes med den egentliga stadsplanen, hafva gatorna dragits i mer eller mindre sned riktning såväl emot hvarandra som emot den brantaste stigningslinien, hvaraf följden blifvit, att byggnadsquarteren i allmänhet icke bilda regelbundna och likformiga figurer, utan äro till form som storlek hvarandra helt olika. Å detta område, som åtminstone delvis före planläggningen var och fortfarande är synnerligen tätt bebyggt med trähus utan ordning och plan, kan regleringens genomförande dock ske endast småningom i den mån, som befintliga byggnader undanrödjas.

Norr om Stadsmon och landsvägen till Hudiksvall emellan jernvägens område i vester och stadens gräns emot Sköns socken i öster, den förut nämnda Stafsättsbäcken, samt i norr sträckande sig ned till sjön ligger ett område, som, enligt äldre kartor öfver stadens jord, utgöres af vretarne nr 31—39 och innefattar en yta af ungefär 98,500 kvadratmeter. Detta område, hvilket hör till den jord, som vid stadens grundläggning och sedermera blifvit af kronan till staden donerad, men sedan längre tider tillbaka innehafva af enskilda personer, har staden efter rättteggång, som blifvit genom särskilda af Eders Kungl. Maj:t den 9 maj 1890 gifna domar slutligen afgjord, återvunnit. Då platsens förträffliga läge intill sjön och jernvägsstationen gör den särdeles lämplig för industriela verk och inrättningar, hafva stadsfullmäktige låtit uppgöra förslag till reglering af detta område samt vid sammanträde den 15 oktober 1895 godkänt då inkommet regleringsförslag, enligt hvilket området, deraf de fyra först nämnda vretarne utgjorde lägenheten *Rosenborg* och de fem senare

inrymde Mons sågverks brädgård, fördelats i 3 byggnadsquarter, begränsade af och åtskilda genom gator samt anslutande sig till såväl den egentliga stadsplanen som Stadsmons regleringsplan; hvarefter förslaget för fastställelse öfverlemnats till Kungl. Maj:t, på hvars nådiga pröfning detsamma fortfarande beror.

Innan magistraten ingår på en utförligare beskrifning af den lifliga byggnadsverksamhet, som var en af brandens närmaste och naturligaste följder, vill magistraten beröra frågan om de s. k. *provisoriska byggnaderna*.

Det är bekant, hurusom den efter branden tillsatta nödhjelpskomitén, för att den fattigare befolkningen, som strax efter branden inhystes uti tält, skulle få tak öfver hufvudet, lät på staden tillhörig mark uppföra 60 stycken baracker, innehållande tillhoppa 240 bostadsrum. På hamnplanen och den öppna plats, som kallas Vängåfvan, äfvensom på esplanaden norr om Sjö-gatan upplätos platser för tillfälliga handelsbutiker m. m. Derjemte lemnades tillstånd för vederbörande att å de af de afbrända tomterna, som tillhörde enskilda personer, uppföra provisoriska byggnader, dock med skyldighet för innehafvare att, så snart byggnadsnämnden derom tillsade, borttaga dem. Dessa af myndigheterna vidtagna anordningar rönt ett välvilligt mottagande af stadens invånare, och inom utgången af september månad näst efter den stora branden hade med en förvånansvärd hastighet å de afbrända tomterna och de ofvannämnda offentliga platserna uppförts en massa provisoriska hus, i allmänhet af allenast en vånings höjd, alla af trä, några timrade af hustimmer eller plank, men de flesta hopsatta af resvirke med dubbla brädväggar och sågspånsfyllning, jemte en mängd marknadsstånd af enkla brädväggar. I den mån dessa hus blefvo färdiga, togos de genast i anspråk för sitt afsedda ändamål, och ehuru husen till utseendet voro allt annat än prydliga, utvecklades der dock under en lång tid en liflig och rastlös verksamhet.

På våren 1889 blef, såsom ofvan erinrats, den nya stadsplanen af Kungl. Maj:t fastställd, och snart var arbetet för stadens återuppbyggande i full gång.

Allt efter som byggnadsverksamheten fortskred, minskades behofvet af de provisoriskt uppförda byggnaderna, hvilka derföre så småningom började att försvinna såväl från de enskildes tomter, der de måste lemna plats för de nyuppförda stenhusen, som från de allmänna platserna, hvilka måste användas för sitt eget ändamål. En stor del af de provisoriska husen, som blifvit uppsatta å de enskildes tomter, blefvo dock fortfarande kvarstående, med föranledande hvaraf byggnadsnämnden i utfärdad kungörelse påbjöd, att de provisoriska byggnaderna, såvidt de utgjordes af marknadsstånd eller hus med enkla brädväggar, skulle vara borttagna senast före den 1 april 1893, samt alla öfriga, derest icke särskildt tillstånd för deras kvarstående lemnades, senast före den 1 oktober samma år. Innan detta beslut trädde i verket, hade emellertid åtskilliga tomtägare anhållit, att sistbestämda tid måtte blifva utsträckt; och fann byggnadsnämnden, med hänsyn till åtskilliga förekomna ömmande omständigheter, skäligt bifalla denna anhållan och i följd deraf förlänga tiden för dessa byggnaders kvarstående med ännu två år eller till den 1 oktober 1895. Vid denna tid kommo egarne till de då kvarstående provisoriska husen in till byggnadsnämnden med begäran om respittidens ytterligare förlängning, och afgjorde då nämnden frågan på det sätt, att de af sökandene, som hade provisoriska byggnader uppsatta å tomter vid Storgatan, Sjö-

gatan, Esplanaden, Stora torget, Vängåfvan samt å tomter mellan Strand- och Tullgatorna fingo sina ansökningar afslagna och blefvo vid vite förelagde att ofördröjligen borttaga husen, hvaremot de öfrige, hvilkas egande tomter voro belägna vid andra än de uppräknade platserna, erhöilo tillåtelse att hafva sina hus kvarstående, likväl ej längre än högst två år samt med skyldighet för dem, bland annat, att vid den beviljade tidens utgång rifva husen, vid äfventyr att dessa af vederbörande myndighet på den tredskandes bekostnad eljest nedtoges, hvarom särskilda kontrakt mellan byggnadsnämnden och en hvar af dessa tomtägare uppgjordes.

Byggnadsverksamheten har under den gångna femårsperioden varit högst betydlig. Detta oaktadt fanns vid periodens slut ett mycket stort antal obebyggda tomter inom den reglerade staden. Orsaken dertill får sökas dels i den omständigheten, att under tiden närmast efter branden ett oj ringa antal byggnader uppfördes på den stadsplatsen omgifvande vretjorden och dels i det förhållandet, att inom den så kallade stenstaden tre- och fyra-våningshus uppförts å tomter, som före branden voro bebyggda med allenast små byggnader om en eller två våningars höjd.

Bland de stenhus i staden, som under perioden uppförts för kommunen, församlingens, vissa inrättnings-, sällskapers eller bolags räkning och derför kunna anses hafva en offentlig karaktär, märkas stadshuset, kyrkan, prestgården, läroverks huset för flickor, stora folkskolehuset, folkskolehuset å Stadsmon, Altiska slöjdskolehuset, sjömanskapellet, metodistkyrkan, sparbankens hus, teatern, centralhotellet, Sundsvalls folkbanks hus, Medelpads folkbanks hus, Sundsvalls handtverksförenings hus, allmänna läroverkets gymnastikhus samt tullpaviljongen å hamnplanen.

Stadshuset, beläget vid Stora torget och upptagande hela det quarter, som omgifves af torget, Bredgränden, Rådhusgatan och Smalgränden, uppfördes efter ritningar af arkitekten Andr. Bugge för en kostnad af 538,512 kr. 76 öre. Byggnaden, vid hvars uppförande man så mycket som möjligt tillgodogjorde sig hvad efter branden återstod af det gamla stadshuset, blef, sedan den förut under året tagits i bruk för sina olika ändamål, den 1 december 1891 i närvaro af länets höfding offentligen invigd. Uti stadshuset, som har två våningar jemte vindsrum, äro inrymda, uti öfre våningen stadsfullmäktiges samlingssal med två komitérum, magistratens och rådstufvurättens sessionssal jemte expeditionsrum för borgmästare, rådmän och stadsnotarier, lokal för helsovårdsnämnden samt en stor och elegant festsalong, omgifven af läktare, med tillhörande rum; samt å nedre våningen polisstation, tjensterum för stadsfiskalen, poliskommisarijen, stadsfogden, stads- och kronokassören, stadsingenjören och arbetschefen äfvensom lokaler för drätselkammaren, fattigvården samt vattenlednings- och renhållningsverken, hvarjemte uti samma våning inrymtes restaurations- och schweizerilokaler m. m. Uti vindsvåningen äro bostadslägenheter för källarepersonalen, stadslusvaktmästaren m. fl.

Rifningen af den gamla kyrkoruinen börjades den 8 februari 1891 och, sedan tornet nedsprängts, begynte genast under ledning af byggmästaren P. J. Pettersson arbetet med uppförandet af *den nya kyrkan*. Grundstenen lades högtidligt den 10 augusti 1891. Efter två års förlopp var den nya kyrkan färdigbyggd, och dess invigning skedde den 2 december 1894 af biskopen, doktorn M. Johansson. Kyrkan, uppförd i gotisk stil, är till anläggningen en treskeppig basilika med tvärskepp. Inuti kyrkan

finnas tre läktare, en vid vardera af tvärskeppets gafflar, samt orgelläktare vid kyrkans vestra gavel. Det 283 fot höga tornet jemte hufvudingången är beläget vid denna gavel.

Till kyrkan, som rymmer cirka 2,000 personer, ansluta sig tre smärre utbyggnader å östra sidan, afsedda till sakristia, dop- och s. k. äminnelsekapell. Kyrkan, som har ett genomgående stråflågsystem med midt- och tvärskepp resande sig öfver sidoskeppen, är till sina fasadytor utförd af rödt fasadtegel och naturlig sten, sand- eller kalksten. Å korshvalfvet finnes en ättkantig takryttare. Taktäckningsämnet är skiffer jemte koppar å toruspiran.

Altaruppsatsen, altarringen och predikstolen äro helt och hållet utförda af rikt skulpterad ek.

Orgelverket om 30 stämmor med 56 toners omfång, utfördt af firman Åkerman & Lund i Stockholm, är ett af de större moderna i vårt land.

Kyrkan upplyses med elektriskt ljus.

Kostnaden för kyrkobyggnaden med inventarier, belysningsarmatur, ringklockor, tornur, ritningar m. m. har belöpt sig till omkring 470,000 kronor, hvaraf Altinska donationen bidragit med 100,000 kronor.

Prestgården, belägen vid skolhusallén i kyrkans omedelbara närhet, innehåller nödiga expeditiionslokaler samt boställsvåningar för stadens kyrkoherde och komminister. Kostnaden för husets uppförande har uppgått till omkring 70,000 kronor.

Läroverkshuset för flickor, uppfördt i två våningar jemte källare och vindsvåning, har ett fritt läge i hörnet af Rådhus- och Floragatorna invid stadens nya kyrka. Byggnaden innehåller, bland annat, bönsal, rymmande cirka 400 personer, 14 lärosalar, gymnastiksal med dertill hörande afklädningsrum, ritsal och slöjdsal.

Byggnaden är till det yttre utförd af kalksten och fasadtegel i gotisk stil, anslutande sig till samma arkitekturmotiv som kyrkan.

Kostnaden för byggnaden i sin helhet har belöpt sig till 221,000 kronor. Till denna summa har läroverket sjelft bidragit med 100,000 kronor jemte tomt. Detta belopp har uppstått dels genom »Utskänkningsbolagets donation» och dels genom brandstodsersättning för det nedbrunna gamla läroverkshuset. Den återstående delen af byggnadskapitalet har Sundsvalls stad tillskjutit.

Stora folkskolehuset, hvarpå arbetet börjades i november 1890, fortskred så, att byggnaden invigdes för sitt ändamål den 1 oktober 1892. Byggnaden ligger vid skolhusallén i linie med elementarskolan för gossar, är uppförd af tegel i tre våningar, oräknadt källare och vind, samt omgifven af en stor och rymlig lekplan.

Hela byggnaden innehåller 29 lärosalar för tillsammans omkring 1,100 barn samt dessutom rum för lärare, lärarinnor, vaktmästare och elders. Kostnaden för huset, vid hvars inredning alla den moderna hygienens fordringar äro iakttagna, belöper sig till 283,339 kr. 43 öre, deraf 71,303 kr. 92 öre erhöles af A. P. Hedbergs donation.

Folkskolehuset å Stadsmon, innehållande 6 lärosalar, 1 slöjdsal samt rum för vaktmästare m. m., är uppfördt af sten samt blef färdigt år 1891. Hela anläggningskostnaden uppgick till omkring 40,000 kronor.

Altinska slöjdskolehuset blef färdigt 1892 och innehåller 9 slöjdsalar, 6 materialrum samt rum för vaktmästare. Anlägg-

ningskostnaden har uppgått till sammanlagdt 86,485 kr. 96 öre. Häraf lemnade Altinska donationen 41,806 kr. 87 öre.

Sparbankens hus, beläget i hörnet af Esplanaden och Rådhusgatan, är uppfördt i tre våningar, innehållande, bottenvåningen lokaler för bankens eget behof, samt andra och tredje våningarna bostadslägenheter. Husets uppförande har kostat omkring 180,000 kronor.

I hörnet af Strandgatan och Köpmangatan ligger *Sjömanskapellet*, uppfördt af tegel i romansk stil med putsade fasader och innehållande sittplatser för omkring 500 personer samt derjemte en bostadshygel med läsrum för sjöfolk, vaktmästarerum m. m. Kostnaden för kapellets byggande utgör omkring 40,000 kronor.

Under åren 1891—1892 uppfördes i hörnet af Kyrkogatan och Varfsgränden *metodistkyrkan*, rymmande sittplatser för cirka 600 personer och innehållande derjemte en mindre samlingsal, vaktmästarerum m. m.

Tullpaviljongen bygdes äfven under sistnämnda tid 1891—1892 samt kostade i uppförande 56,265 kr. 79 öre.

Gymnastikhuset, uppfördt för en kostnad af 72,967 kr. 29 öre, innehåller, förutom en stor gymnastiksal, inredd med allra modernaste apparelj, nödiga förvarings-, afklädnings- och bostadsrum.

För ästadkommande af en teater bildades vid periodens början ett aktiebolag. Sedan stadsfullmäktige den 16 december 1892 för ändamålet upplätit stadens andel af tomten nr 1 i kvarteret Kassören samt Sundsvalls utskänkningsbolag skänkt återstående erforderliga marken, började uppförandet af det nya teaterhuset, som blef färdigt i september 1894. Teatern, hvars uppförande och inredning kostade omkring 120,000 kronor, är belägen vid Stora esplanaden i hörnet af Köpmangatan.

Vid samma esplanad, upptagande det kvarter, som omslutes af Kyrkogatan, Bredgränden, Rådhusgatan och Vestra esplanadgatan, ligger det af nykterhetssällskapet »Hoppets här» uppförda *Centralhotellet*, som innehåller dels ett större antal rum för resande och dels ett ångkök i förening med två spislokaler, der allmänheten för billigt pris erhåller goda måltider. Huset kostar i uppförande omkring 150,000 kronor.

Sundsvalls handtverksförenings hus, i hörnet af Kyrko- och Tulegatorna, är af Sundsvalls handtverksförenings aktiebolag uppfördt för en kostnad af omkring 112,000 kronor. Huset, som blef färdigt 1892, innehåller å nedra botten lokaler för Sundsvalls pantbank, butikslägenheter m. m. Husets två återstående våningar användas för föreningens eget behof samt för bostadslägenheter.

Sundsvalls folkbanks hus och *Medelpads folkbanks hus* äro belägna, det förra vid Stora esplanaden och det senare i hörnet af Storgatan och Tulegatan. Kostnaden för husens uppförande har belöpt sig, Sundsvalls folkbanks till omkring 130,000 kronor och Medelpads folkbanks till omkring 135,000 kronor.

Till kyrkan, prestgården, läroverkshuset för flickor, båda folkskolehusen, sjömanskapellet, sparbankens hus och tullpaviljongen hafva ritningarna utförts af arkitekten Gustaf Hermansson härstädes, hvilken derjemte uppgjort ritningarna till flere af de största och vackraste byggnader, som under perioden uppförts af privatpersoner och bland hvilka byggnader särskildt märkas apotekaren P. Grans, gresshandlarne A. G. Dahlmans och A. W. Nordlings samt fabrikören J. Berns hus.

Bland öfriga monumentala *privata byggnader*, till hvilka andra arkitekter såsom stadsarkitekten Sven Malm m. fl. uppgjort ritningar, märkas hotell Knaust, grosshandlaren Karl Kihlmanns, grosshandlaren I. Hirschs, grosshandlaren J. G. Blombergss, ombudsmannen Th. R. Thuressons, grosshandlaren J. A. Hedbergs, ingenjören L. Wesslings och enkefru Anna Rahms hus samt slutligen vice konsuln Gregor Wickströms eleganta trevåningsvilla af sten i morisk stil vid Esplanaden.

Särdeles dyrbara naturliga material äro använda till sparbankens, apotekarens Grans och fabrikörens Berns hus, hvilkas fasader äro uppförda af kalksten, sandsten och fasadtegel. Bottenvåningen i det Bernska huset är helt och hållet utvändigt uppförd af huggen granit med sandstensorneringar.

Under perioden i fråga äro äfven uppförda två rader ståtliga fyrvånings magasinsbyggnader af sten på ömse sidor af Magasinsgatan.

Att sätta gator och torg i stånd äfvensom att anlägga och ordna parker och planteringar hafva icke heller kostnader sparats.

Genom den rastlösa verksamhet och den energi, som både myndigheter och enskilda personer lade i dagen vid stadens återupplyggande, dröjde det ej många år efter den timade branden, förrän det nya Sundsvall med sina välstensatta gator, vackra och smakfulla planteringar samt moderna, eleganta byggnader framstod i en halft storstadsmässig form. Det var ock med en ej oberättigad stolthet Sundsvall och dess invånare helsade landets konung, då han, ledsagad af kronprinsen samt åtföljd af länets höfding, tisdagen den 31 juli 1894 anlände hit och tog i skärskådande det nya samhälle, som vuxit upp å den plats, der konungen vid sitt besök sex år förut endast sett rykande grushögar. Vid den fest, stadens invånare samma dag gåfvo, behagade ock konungen uttrycka sin glädje öfver att »se Sundsvall uppståndet, en fogel Fenix, ur askan i föryngrad och förskönad gestalt».

Örnsköldsvik. I femårsberättelsen för perioden 1876—1880 har redogörelse lemnats för detta samhälles uppkomst och tidigare utveckling; och får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, med hänvisning i öfrigt till nämnda redogörelse, här lemna en öfversigt af dess utveckling under den derpå följande tiden intill dess öfvergång från köping till stad.

Genom beslut den 26 september 1881 bestämde Eders Kungl. Maj:t, att ordningsstadgan för rikets städer skulle i tillämpliga delar gälla för köpingen Örnsköldsvik, och utfärdade med anledning häraf Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande ordningsföreskrifter för köpingen.

Antalet invånare utgjorde:

År 1846	66	År 1885	917
» 1850	113	» 1890	1,094
» 1875	625	» 1895	2,072
» 1880	728		

Genom samhällets tillväxt har det tid efter annan visat sig nödvändigt att skaffa detsamma *ökadt område* och utsträckt byggnadsplan. I sådant syfte förvärfvade köpingen under åren 1878 och 1880 för en köpesumma af 35,000 kronor 14 tunnland mark, som i öster gränsade till den ursprungliga byggnadsplanen af år 1842, under åren 1881—1885 ytterligare mark från Norrlungånger för ett sammanlagdt belopp af 93,800 kronor, år 1889 från Eders Kungl. Maj:t och kronan för en köpeskilling af 3,000

kronor hemmanet $4\frac{1}{4}$ seland Norrlungånger n:r 1, det område som först, enligt hvad ofvan anförts, uppläts för anläggandet af köpingen Örnsköldsvik, samt år 1889 hela hemmanet Sörlungånger n:r 1 med en derunder lydande lägenhet för 97,000 kronor.

Redan den 5 juli 1885 hade plan till utvidgning af köpingen vunnit Eders Kungl. Maj:ts nådiga fastställelse. Utaf det af samhället förvärfvade området blefvo genom Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 17 oktober 1890 hela hemmanet n:r 5 samt delar af hemmanen n:r 3 och 4 i Norrlungånger från och med 1892 års början med samhällets område införlifvade. I slutet af år 1893 ingick köpingen till Eders Kungl. Maj:t med underdånig anhållan att få med sitt område införlifva hemmanet 8 seland Sörlungånger n:r 1, hvilket hemman, såsom ofvan nämnts, af staden förvärfvats år 1889 och å hvilket hemmans egor Örnsköldsviks jernvägsstation är belägen; och var denna ansökan vid periodens slut på Eders Kungl. Maj:ts nådiga pröfning beroende.

Efter det beslut fattats om norra stambanans fortsättande norr om Ångermanelfven, börjades inom samhället förberedande arbeten för utrönande af möjligheten att erhålla *jernvägsförbindelse* med nämnda bana. Så verkställdes på köpingens bekostnad undersökning af flere alternativa linier från Örnsköldsvik till punkt å stambanelinien. Vid 1890 års riksdag framlades af enskild motionär förslag, att staten skulle anlägga och trafikera en jernväg från stationen Mellansel å stambanan till Örnsköldsvik, men vann detta förslag ej riksdagens bifall. Vid påföljande riksdag bifölls emellertid en af Eders Kungl. Maj:t afgifven nådig proposition om anvisandet af 1,823,000 kronor för anläggandet af bibanan Mellansel—Örnsköldsvik. Efter fullbordadt arbete öppnades denna jernväg för trafik den 2 november 1892, och synes densamma i betydlig grad hafva bidragit till höjandet af verksamheten inom olika områden å platsen.

Redan förut hade den tanken uppstått, att söka bereda samhället *stapelstadsrättigheter*. För förverkligandet häraf uppdrog kommunalstämman den 13 december 1887 åt municipalstyrelsen och kommunalnämnden i Örnsköldsvik att derom hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet anhålla. Genom nådigt bref den 17 februari 1893 medgaf Eders Kungl. Maj:t köpingen stadsrättigheter under egen jurisdiktion, med skyldighet för staden ej mindre att på egen bekostnad tillhandahålla rådhus än äfven att för framtiden aflöna rådstufvurätt och magistrat samt öfriga för staden erforderliga tjänstemän, hvarjemte stadgades, att Örnsköldsviks kommun skulle från och med månaden näst efter den, i hvilken borgmästare blifvit af Eders Kungl. Maj:t utnämnd och förordnad, i judicielt och administrativt hänseende skiljas från Själevads tingslag samt Norra Ångermanlands domsaga och fögderi och i stället lyda under egen rådstufvurätt och magistrat, bestående af en borgmästare, som tillika skulle vara magistratssekreterare, notarius publicus och öfverexekutor, samt tre icke lagfarne rådmän.

Sedan Eders Kungl. Maj:t den 8 december 1893 i måder förordnat borgmästare, trädde Örnsköldsvik från och med den 1 januari 1894 i åtnjutande af stadsrättigheter, men stapelstadsrättigheter erhöill samhället först från och med den 1 juli samma år, hvilken dag tullkammare derstädes öppnades.

Örnsköldsviks stad omfattar $17\frac{1}{2}$ seland jord. Under år 1894 föddes 71 personer och afled 37. Under år 1895 utgjorde

de föddes antal 78 och de aflidnes antal 25. Någon emigration från samhället har under nämnda år icke förekommit.

Någon epidemisk sjukdom, om man icke till sådan vill räkna influensa, har under ifrågavarande år icke uppträdt inom samhället. Efter det fullständig dränering genomförts, hafva nervfeber och difteri, som förut ofta uppträdt derstädes, alldeles upphört. I afseende å helsovården bör anmärkas, att under år 1895 invid stadens epidemiska sjukhus uppförts desinfektionsugn med tillhörande byggnad.

Under år 1894 fullbordades tullhus för staden med tillhörande kaj, hvilka byggnader kostat samhället omkring 60,000 kronor. Under åren 1894 och 1895 har i olika poster anslagits ett belopp af tillhoppa omkring 75,000 kronor för uppförande af ett folkskolehus af sten, hvilket skolhus är afsedt att rymma något öfver 400 skolbarn. Antalet barn, som i stadens folk- och småskolor åtnjutit undervisning, uppgick år 1894 till 405 och år 1895 till 415.

Under år 1895 tillsatte stadsfullmäktige en komité för att verkställa utredning angående möjligheten af att anskaffa vattenledning för samhället och att upprätta förslag angående kostnaderna för densammes utförande.

År 1895 anlades af enskild person elektrisk belysningsstation i staden, hvilken lemna belysning ej blott till stadens gator och allmänna platser, utan äfven för enskildt behof.

Skismatiska rörelser synas inom samhället ega en god jordmän. De riktningar, som hufvudsakligen befinnas företrädda, äro baptismen och Waldenströmska tros läran, hvilken senares anhängare sammanslutit sig under benämningen Brödra församlingen.

Staden synes äfven vara föreningspunkt för dessa rörelser inom den kringliggande nejden, hvilket förhållande i hög grad befrämjas genom stadens centrala läge, samt derigenom att kyrka och statskyrkan tillhörande prest ej finnas inom staden. Under

de senaste åren har den s. k. frälsningsarmén vunnit fast fot i samhället och derstädes förvärfvat talrika anhängare.

I det luterska bönehuset hålles ofta gudstjänst af medlemmar af presterskapet inom Själevads och Arnäs församlingar samt af kolportörer. För Brödra församlingens räkning är under uppförande ett större kapell af sten.

Det sedliga tillståndet inom samhället måste anses såsom ganska tillfredsställande. Visserligen förekommer vid rådstufvurätten ett ganska stort antal brottmål, men utgöras svarandena till största delen af personer, bosatta utom samhället. Det ojemförligt största antalet åtal afser fylleri, oljud och lindrigare misshandel.

Antalet oäkta födda har under ifrågavarande två år varit jemförelsevis obetydligt.

Hvad beträffar stadssamhällets utveckling i materielt afseende under dess tvååriga tillvaro i denna dess egenskap, så synes denna derunder hafva varit stadd i ett glädjande framåtskridande. Någon ny industriel anläggning har visserligen icke uppstått under dessa år, men synes den allmänna rörelsen hafva i afsevärd mån tilltagit. Den till bevillning taxerade inkomsten inom samhället, hvilken år 1890 uppgick till 430,852 kronor, hade år 1895 stigit till 843,208 kronor och således i det närmaste fördubblats. Under samma tid hade taxeringsvärdet å fast egendom stigit från 959,075 till 2,024,300 kronor och sålunda mer än fördubblats. Till rörelsens utveckling har i hög grad bidragit öppnandet för trafik af bandelen Mellansel—Örnsköldsvik äfvensom ökade sjöfartsförbindelser. För befrämjande af sjötrafiken har i sammanhang med tullhusets uppförande nybygts en anseelig kajsträcka.

I afseende på kreditanstalter är att märka, att Örnsköldsviks sparbank under år 1894 undergått rekonstruktion i enlighet med sparbankslagen den 29 juli 1892 och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes den 30 december 1893 för nämnda sparbank fastställda nya reglemente.

Hernösand i Landskansliet och Landskontoret den 31 december 1896.

GUSTAF RYDING.

Axel Arnell.

O. Hammar.

Tab. 1.

FOLKMÄNGDEN I VESTERNORRLANDS LÄN ÅREN 1891—1895.

1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		Den 31 december, enligt prester- skapets uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.					
					Hela folkmängden.			Deraf frie från mantals- penningar.		
		Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
Landsbygden	år 1891	96,155	95,839	191,994	94,982	94,803	189,785	45,033	47,704	92,737
	1892	95,467	95,327	190,794	95,057	95,027	190,084	45,202	47,909	93,111
	1893	95,551	95,847	191,398	95,000	95,428	190,428	45,594	48,264	93,858
	1894	95,666	95,447	191,113	95,188	95,598	190,786	45,509	48,412	93,921
	1895	97,120	96,659	193,779	95,988	96,207	192,195	45,750	48,324	94,074
Hernösands stad	år 1891	2,841	3,188	6,029	3,181	3,626	6,807	1,396	1,555	2,951
	1892	3,476	3,885	7,361	3,250	3,830	7,080	1,410	1,589	2,999
	1893	3,555	3,940	7,495	3,301	3,742	7,043	1,424	1,499	2,923
	1894	3,594	3,961	7,555	3,280	3,876	7,156	1,432	1,573	3,005
	1895	3,531	3,984	7,515	3,274	3,843	7,117	1,448	1,589	3,037
Sundsvalls stad	år 1891	6,751	7,029	13,780	5,721	6,600	12,321	2,408	2,600	5,008
	1892	6,783	7,090	13,873	5,543	6,525	12,068	2,455	2,637	5,092
	1893	6,692	7,075	13,767	5,487	6,597	12,084	2,455	2,669	5,124
	1894	6,754	7,176	13,930	5,786	6,917	12,703	2,624	2,924	5,548
	1895	6,620	7,234	13,854	5,821	7,020	12,841	2,737	3,069	5,806
Örnsköldsviks stad	år 1891	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1892	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1893	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1894	961	1,041	2,002	908	967	1,875	451	477	928
	1895	974	1,098	2,072	933	949	1,882	450	517	967
Hela länet	år 1891	105,747	106,056	211,803	103,884	105,029	208,913	48,837	51,859	100,696
	1892	105,726	106,302	212,028	103,850	105,382	209,232	49,067	52,135	101,202
	1893	105,798	106,862	212,660	103,788	105,767	209,555	49,473	52,432	101,905
	1894	106,975	107,625	214,600	105,162	107,358	212,520	50,016	53,386	103,402
	1895	108,245	108,975	217,220	106,016	108,019	214,035	50,385	53,499	103,884

Tab. 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I VESTERNORRLANDS LÄN ÅREN 1891—1895.

1.	2.		3.		4.		5.			6.			7.			8.			9.			10.			11.			12.			13.			14.		
Allmänna vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1895 års slut.	Deraf under åren 1891—1895		Kostnad för under åren 1891—1895									Längd af indelade med skjutsanstalter för sedda vägar vid 1895 års slut.	Skjutsanstalter vid 1895 års slut																						
		fulländade och afsynade nya vägar.	omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.	fulländade nya vägar.			omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.			med entreprenad.				utan entreprenad.																						
				Af statsmedel.	Af lands-tingens eller kommunernas medel.	Af väghållningsdistriktens medel (vägkassorna).	Af statsmedel.	Af lands-tingens eller kommunernas medel.	Af väghållningsdistriktens medel (vägkassorna).	Gästgifverier.	Skjutsstationer.																									
Å landsbygden:	Nymil.	Nymil.	Nymil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Nymil.	Antal.	Antal.	Antal.																						
Landsvägar	95.91	6.8	5.9	127,060	7,008	6,942	58,700	30,737.49	5,525	87.42	42	9	—																							
Bygdsvägar	135.36	11.7	1.9	78,100	22,872	101,124	18,430	4,607	7,271	89.69	22	12	—																							
I städerna	2.14	—	0.15	—	—	—	—	12,873	—	—	2	1	—																							
Summa	233.41	18.5	7.95	205,160	29,970	108,066	77,130	48,217.49	12,796	177.11	66	22	—																							
<p>Årliga kostnaden för underhållet den tid mark är bar af allmän väg inom länet är, enligt 46 § af lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, uppskattad till — kronor — öre. ¹⁾</p> <p>Skjutslegon per nymil utgick vid 1895 års slut med:</p>																																				
1.70 kronor,		hvilket är <i>maximilega</i> med entreprenadbidrag vid										60	22	—																						
1.65 »		hvilket är <i>maximilega</i> utan entreprenadbidrag »										3	—	—																						
1.50 »		hvilket är <i>under maximilegan</i> { »										1	—	—																						
1.12 »												1	—	—																						
Summa (skjutsanstalter)											66	22	—																							
											I kungs- och krono-skjuts.	Vid gäst-gifverier med entreprenad.	Vid skjuts-stationer med entreprenad.	Vid skjuts-anstalter utan entreprenad.																						
Antal utgångna hästar under år 1891											—	24,269	3,328	673																						
» » » » » 1892											—	25,270	3,650	1,209																						
» » » » » 1893											—	22,173	3,813	1,136																						
» » » » » 1894											6	²⁾ 20,312	4,661	1,121																						
» » » » » 1895											47	³⁾ 22,343	4,811	503																						
Summa (hästar)											53	114,367	20,263	4,642																						

¹⁾ Enär väguppskattningen allenast inom en del af länet vid 1895 års slut egt rum samt lagen den 23 oktober 1891 inom Vesternorrlands län först vid 1897 års ingång skall träda i full tillämpning, kan ifrågakommande underhållskostnad icke här uppgifvas.

²⁾ Håri ingår icke det antal hästar, som utgått från gästgifveriet i Herösand under juni månad, och kan uppgift derom ej lemnas, enär dagboken för nämnda månad förkommit.

³⁾ Håri ingår ej hästantalet vid samma gästgifveri för november månad af samma anledning, som här ofvann uppgifvits.

Tab. 3.

HEMMAN OCH LÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Hemman och lägenheter upptagna i jordeboken.			Antal brukningsdelar.	Antal lägenheter, verk och inrättningar utom de i jordeboken särskildt upptagna (i kol. 2-4).					Taxeringsvärdet (i kronor)	
	Antal.	Mantal.			Jordtorp.	Ryttare-, soldat- och båtsmans-torp.	Backstugor.	Verk och inrättningar.	Hus i köpingar, villor m. m.	å jordbruksfastighet.	å annan fastighet.
		Oförmedlade.	Nuvarande.								
I. Landsbygden.											
A. Kronoegendomar.											
1) Under allmän disposition.											
a) Kungs- o. kungsladugårdar samt säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Boställen: hemman	76	—	45	75	28	—	—	1	80	1,435,700	242,600
lägenheter	6	—	144	3	—	—	—	—	—	1,600	—
c) Hemman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Jordlägenheter	52	—	—	33	—	—	—	—	—	865,000	260,000
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2) Under enskild disposition.											
a) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Hemman	10	—	9	9	—	—	—	—	—	12,800	—
Nybyggen	21	—	9	32	—	—	—	—	—	452,500	—
c) Jordlägenheter	73	—	—	35	—	—	—	—	—	979,900	—
d) Fiskerier	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
e) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B. Skatteegendomar.											
a) Boställen: hemman	12	—	2	12	2	—	—	—	—	37,600	—
lägenheter	—	—	41	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Hemman	4,475	—	1,708	11,026	9,920	74	271	425	3,073	74,991,200	20,829,500
d) Jordlägenheter	11	—	1,475	1	325	—	—	—	—	509,300	284,500
e) Fiskerier	101	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79,600
f) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
C. Frälseegendomar.											
a) Boställen: hemman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
lägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier och ladugårdar	4	—	5	1	—	—	—	3	—	176,900	147,900
c) Rå- o. rörs (insockne) hemman	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Hemman (utsockne)	29	—	8	30	10	—	—	4	1	362,200	59,500
e) Jordlägenheter	1	—	7	—	26	—	—	1	—	153,400	108,500
f) Fiskerier	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
g) Verk och inrättningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
D. Andra fastigheter.											
(som ej inräknats härofvan).											
Kyrkor och andra offentliga byggnader	—	—	—	—	—	—	—	—	308	1,000	5,818,350
Frälseräntor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	4,874	—	1,771	11,257	10,311	74	271	434	3,552	79,982,100	27,830,450
Deraf fri från bevilling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	866,000	5,993,650
Hela antalet nybygda, bouingshus 1891-1895.	25	—	8	—	299	106	408	4	32	905,700	6,922,200
Sundsvall	573	—	1	—	895	271	838	27	34	874,900	24,181,500
Örnsköldsvik	13	—	—	—	165	275	130	1	6	29,000	1,995,300
Summa	611	—	9	—	1,359	652	1,376	32	72	1,809,600	33,099,000
Deraf fri från bevilling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30,000	5,676,200
II. Städerna.											

Tab. 4.

EGENDOMAR AF FIDEIKOMMISSNATUR I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

Någon egendom af fideikommissnatur finnes ej inom länet.

Tab. 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. T a x e r i n g s v ä r d e t (i kronor)					
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	jordbruks- fastighet.	å annan fastighet.	å frülse- ränta.	Summa.	
					Süterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmunt frälse.									
Tuna fabriks aktiebolag	Ängjom	Tuna.	—	1/2	—	—	1/2	—	2	25,000	410,000	—	—	435,000	
Sörfors aktiebolag	Tjernsjön m. m.	Stöde.	—	47 96	—	—	47 96	2	—	39,500	—	—	—	39,500	
Skönviks aktiebolag	Rännö	Tuna.	—	1/2	—	—	1/2	—	—	7,400	—	—	—	7,400	
	Edsta m. m.	Stöde.	—	122	—	—	122	6	1	115,600	44,000	—	—	159,600	
	Backen m. m.	Torp.	—	123	—	—	123	4	—	156,700	—	—	—	156,700	
	Boltjern m. m.	Borgsjö.	—	111	—	—	111	1	—	128,100	—	—	—	128,100	
	Hvasnäs m. m.	Hafverö.	—	17	—	—	17	—	—	128,900	—	—	—	128,900	
	Huljen m. m.	Selånger.	—	25	—	—	25	1	—	25,900	—	—	—	25,900	
	Bäckegren m. m.	Sättna.	—	15	—	—	15	—	1	58,200	29,000	—	—	87,200	
	Bjällsta m. m.	Indal.	—	35	—	—	35	2	1	14,000	3,500	—	—	17,500	
	Anderberget m. m.	Indals-Liden.	—	4,198	71	—	—	4,269	2	2	315,000	16,000	—	—	331,000
	Fagerviken m. m.	Holm.	—	135	37	—	—	172	22	5	135,900	23,100	—	—	159,000
	Bireta & Skönvik	Skön.	—	4	—	—	—	4	13	1	10,000	793,200	—	—	803,200
	Näs & Östrand m. m.	Timrå.	—	17	—	—	—	17	12	3	24,800	497,500	—	—	522,300
	Aborråsen m. m.	Gråninge.	—	10	—	—	—	10	—	—	16,800	—	—	—	16,800
							14	14,594,191, 108,979,200							
A. P. Hedbergs aktiebolag	Ede m. m.	Stöde.	—	533	—	—	533	1	—	62,700	—	—	—	62,700	
	Backen m. m.	Torp.	—	142	21	—	163	4	—	124,700	—	—	—	124,700	
	Badstugunäset m. m.	Borgsjö.	—	10	12	—	22	—	—	61,800	—	—	—	61,800	
	Alby	Hafverö.	—	1	2	—	3	—	—	4,000	—	—	—	4,000	
	Nora	Sättna.	—	1	—	—	1	—	—	7,000	—	—	—	7,000	
	Nyländ m. m.	Indal.	—	9	1	—	10	8	—	82,000	—	—	—	82,000	
	Stensjö	Indals-Liden.	—	1	44	—	45	1	—	20,000	—	—	—	20,000	
	Sunnansjö m. m.	Holm.	—	11	1	—	12	—	—	262,000	—	—	—	262,000	
	Klampenborgs ångsäg m. m.	Njurunda.	—	25	0	—	25	2	2	12,500	330,000	—	—	342,500	
						5	6,193, 483,84								
Ortvikens ångsågs aktiebolag	Ortvikens ångsäg m. m.	Skön.	—	—	—	—	—	6	1	6,000	161,300	—	—	167,300	
	Vägersjö	Edsele.	—	24	—	—	24	—	—	3,000	—	—	—	3,000	
Strömbacka bruks aktiebolag	Ulfåsen	Stöde.	—	—	—	—	—	1	—	600	—	—	—	600	
Essviks aktiebolag	Kjälsta m. m.	—	—	169	—	—	169	1	—	27,700	—	—	—	27,700	
	Ålsta m. m.	Torp.	—	384	—	—	384	—	—	89,000	—	—	—	89,000	
	Skottsund, Essviks ångs. m. m.	Njurunda.	—	1,092	—	—	1,092	6	1	49,800	154,000	—	—	203,800	
						2	1,123, 115,20								
Torpshammars aktiebolag	Backen m. m.	Torp.	—	171	—	—	171	—	4	89,300	325,000	—	—	414,300	
						1	171, 144								
Aktiebolaget Iggesunds bruk	Lillnaggen m. m.	—	—	17	—	—	17	2	—	127,700	—	—	—	127,700	
						1	17, 24								
Skogens kolaktiebolag	Alby m. m.	Hafverö.	—	53	—	—	53	—	1	26,600	2,000	—	—	28,600	
						1	53, 124								
Sunds aktiebolag	Graftjern	Sättna.	—	1	—	—	1	1	—	43,300	—	—	—	43,300	
	Nyländ m. m.	Indal.	—	275	—	—	275	1	1	79,500	500	—	—	80,000	
	Återvünningen m. m.	Indals-Liden.	—	1	0	—	1	—	—	57,000	—	—	—	57,000	
	Finsta, Sund m. m.	Skön.	—	283	—	—	283	—	2	111,700	300,000	—	—	411,700	
	Nysäter, Nyvik m. m.	Alnö.	—	88	—	—	88	23	2	34,300	165,100	—	—	199,400	
	Lunde m. m.	Timrå.	—	1	28	—	29	—	—	58,000	—	—	—	58,000	
	Bredsjön, Lagfors m. m.	Ljustorp.	—	7	0	—	7	—	1	338,100	10,000	—	—	348,100	
	Stafre, Lögdö bruk m. m.	Hässjö.	—	116	40	—	156	2	2	118,000	80,000	—	—	198,000	

	Brännäset m. m.	Vikjö.	—	72143	—	—	3	2	248,400	—	—	
	Aborräsen	Graninge.	—	48	—	—	—	—	8,400	—	—	
	Löfås	Edsele.	—	13	—	—	23	—	3,500	—	—	1,655,800
							11700					
Heffners aktiebolag	Edsta	Stöde.	—	5	—	—	—	—	3,100	—	—	
	Ön	Hafverö.	—	140	—	—	—	—	26,000	—	—	
	Hullsjön m. m.	Holm.	—	288	—	—	2	1	13,800	2,000	—	
	Byn, Byns ångsåg m. m.	Skön.	—	384	—	—	9	1	24,500	260,300	—	329,700
							1193					
							1020					
Tunadals aktiebolag	Mysjö	Tuna.	—	1	—	—	1	—	17,700	—	—	
	Ostana m. m.	Stöde.	—	4	—	—	—	—	27,700	—	—	
	Backen m. m.	Torp.	—	96	—	—	4	—	92,500	—	—	
	Oxsjön	Borgsjö.	—	11	—	—	—	—	1,800	—	—	
	Filland, Tunadal m. m.	Skön.	—	32	—	—	20	2	91,200	312,200	—	
	Släda	Alnö.	—	150	—	—	—	—	7,500	—	—	
	Berg	Edsele.	—	196	—	—	—	—	24,300	—	—	574,900
							431					
							36					
Mons trävaruaktiebolag	Kjölsta m. m.	Stöde.	—	15	—	—	—	—	12,000	—	—	
	Heden m. m.	Hafverö.	—	64	—	—	1	—	73,600	—	—	
	Mons ångsåg m. m.	Skön.	—	11	—	—	22	3	62,500	346,300	—	
		Sundsvall.	—	17	—	—	—	4	8,000	33,000	—	535,400
							213					
							192					
Skeppsrederiaktiebolaget i Sundsvall	Vindskärs skeppsvarf	Skön.	—	—	—	—	—	1	—	35,800	—	35,800
G. F. Burmans aktiebolag	Kjerfsta m. m.	Stöde.	—	3	—	—	1	—	7,500	—	—	
	Silje	Selånger.	—	32	—	—	1	1	300	1,500	—	
	Gåltjern m. m.	Sättna.	—	33	—	—	1	—	32,600	—	—	
	Bjällsta	Indal.	—	64	—	—	1	—	5,000	—	—	
	Kläreke	Indals-Liden.	—	—	—	—	2	—	27,000	—	—	
	Fröst, Gustafsberg m. m.	Alnö.	—	11	—	—	—	2	29,500	175,000	—	
	Lagfors	Ljustorp.	—	16	—	—	—	—	15,000	—	—	
	Grofhäll	Säbrå.	—	32	—	—	—	—	1,000	—	—	
	Bölen m. m.	Stigsjö.	—	—	—	—	1	—	26,000	—	—	320,400
							133					
							34					
Johannesviks aktiebolag	Leringen	Torp.	—	1	—	—	—	—	10,000	—	—	
	Bjällsta	Indal.	—	48	—	—	—	—	25,000	—	—	
	Anundgård	Holm.	—	132	—	—	—	—	6,000	—	—	
	Gista, Nacka m. m.	Alnö.	—	23	—	—	7	2	10,000	181,300	—	
	Bredsjön m. m.	Ljustorp.	—	192	—	—	1	—	34,500	—	—	266,800
							1173					
							1132					
Trävaruaktiebolaget Carlsvik	Boltjern	Borgsjö.	—	31	—	—	—	—	14,000	—	—	
	Kölsillre	Hafverö.	—	384	—	—	1	—	5,500	—	—	
	Skrofsätt, Carlsvik m. m.	Alnö.	—	96	—	—	2	1	10,100	131,200	—	160,800
							33					
							128					
Fagerviks trävaruaktiebolag	Sodalen	Indal.	—	13	—	—	—	—	6,000	—	—	
	Hammal	Skön.	—	384	—	—	—	—	10,000	—	—	
	Lunde, Fagervik m. m.	Timrå.	—	4	—	—	—	1	8,000	175,000	—	
	Edsta och Ås	Ljustorp.	—	25	—	—	—	—	19,500	—	—	
	Vesterå	Hässjö.	—	144	—	—	—	—	5,000	—	—	
	Häsjö m. m.	Ramsle.	—	55	—	—	1	—	5,000	—	—	
	Fjellbohög m. m.	Edsele.	—	102	—	—	—	—	6,000	—	—	234,500
							186					
							1132					
Framnäs varfs aktiebolag	Framnäs skeppsvarf	Timrå.	—	—	—	—	1	1	1,500	30,000	—	31,500
Norrviks ångsågs aktiebolag	Kjälsta m. m.	Stöde.	—	173	—	—	—	—	27,500	—	—	
	Gullgård	Torp.	—	288	—	—	1	—	2,500	—	—	
	Fuske	Ljustorp.	—	17	—	—	—	—	12,000	—	—	
	Norrviks ångsåg m. m.	Hässjö.	—	90	—	—	—	1	—	100,000	—	142,000
							370					
							480					
Alafors sågverks aktiebolag	Ala	—	—	—	—	—	—	1	—	800	—	
	Torpnyrhöjden	Gudmundrå.	—	4	—	—	—	—	6,000	—	—	6,800
Söråkers trävaruaktiebolag	Söråkers nya ångsåg m. m.	Hässjö.	—	25	—	—	2	1	7,700	70,000	—	77,700
							256					
Klosterns aktiebolag	Turinge	Attmar.	—	3	—	—	—	—	24,000	—	—	
	Armpågan, Galtström m. m.	Njurunda.	—	297	—	—	3	1	77,500	200,500	—	302,000
							2169					
							192					
Eriksdals ångsågs aktiebolag	Gullgård	Torp.	—	77	—	—	—	—	22,800	—	—	
	Mosjöholm	Indal.	—	288	—	—	—	—	3,000	—	—	
	Eriksdals ångsåg m. m.	Alnö.	—	6	—	—	6	1	9,000	132,500	—	167,300
							125					
							288					
J. A. Enhörnings trävaruaktiebolag	Nyland m. m.	Indal.	—	39	—	—	—	—	8,800	—	—	
	Kubikenborgs ångsåg m. m.	Skön.	—	256	—	—	11	1	23,000	192,500	—	
	Släda m. m.	Alnö.	—	128	—	—	1	—	9,500	—	—	
	Bredsjön m. m.	Ljustorp.	—	384	—	—	—	1	73,300	500	—	
	Österkomsta	Torp.	—	1152	—	—	1	—	12,800	—	—	
	Boltjern	Hafverö.	—	96	—	—	—	—	19,900	—	—	
	Aldersjönäs m. m.	Vikjö.	—	4	—	—	—	—	8,500	—	—	348,800
							2061					
							2304					

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utfjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)					
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	jordbruks- fastighet.	ä annan fastighet.	ä frälse- ränta.	Summa.	
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.									
Johannedals trävaruaktiebolag	Mellangård Johannedals ängsäg m. m.	Altmar. Skön.	—	13 48 25 144	—	—	—	—	—	18,200 12,000	—	—	—	180,700	
Ankarsviks ängsågs aktiebolag	Ankarsvik m. m.	Alnö.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	62,000	62,000
Sörviks aktiebolag	Sörviks ängsäg m. m. Skäggså	Hälsjö. Tynderö.	—	— 48	—	—	—	—	—	6,000 4,000	—	1	81,300	—	91,300
Hernösands ängsågs aktiebolag	Bondsjö Jansjö m. m. Sunne Aspåsen Norrby Bofors m. m. Hernösands ängsäg	Säbrå. Ådals-Liden. Junsele. Ramsele. Edsele. Fjällsjö. Hernösand.	—	1 24 488 48 75 17 36 67 96	—	—	—	—	—	6,000 86,000 7,000 31,700 4,700 29,000 —	—	1	110,000	—	376,400
Ulfviks aktiebolag	Ulfviks ängsäg Rensjö	Säbrå. Ramsele.	—	— 5 32	—	—	—	—	—	— 12,100	—	1	61,000	—	73,100
Kramfors aktiebolag	Björsta m. m. Lo Hömyran 2 kronöfverloppsmarker Backe m. m. Bosund m. m. Backesvedjan m. m.	Gudmundrå. Styrnäs. Junsele. Ramsele. Fjällsjö. Bodum. Täsjö.	—	1,917 3072 47 96 406 — 5,77 234 632	—	—	—	—	—	— — 104,200 27,500 560,300 495,300 205,900	—	2 1 1 2 4 13 6	546,300 49,000	—	2,088,800
Björknäs aktiebolag	Bergom Rå Innäs Grundtjern m. m. Norredsta Hallvattnet	Gudmundrå. Ådals-Liden. Ramsele. Edsele. Fjällsjö. Bodum.	—	5 48 10 38 20 96 97 128 48 1 12	—	—	—	—	—	10,700 23,500 16,500 31,500 700 9,000	—	1	86,000	—	177,900
Svanö aktiebolag	Bergom m. m. Hägsta m. m. Norrtaflo m. m. Edsbäcken Mellansjö Backe m. m. Holmstrand Granberget, norra Björnbäck	Gudmundrå. Ytter-Länås. Resele. Junsele. Ramsele. Edsele. Helgum. Täsjö. Anundsjö.	—	47 96 48 96 61 96 67 288 11 34 96 102 72 1 10 24	—	—	—	—	—	26,200 45,000 36,200 7,000 20,000 18,000 8,400 12,000 87,000	—	3	90,000	—	349,800
Sandvikens sågverks aktiebolag	Dynäs m. m. Björköping Refveläsen Forsmo Eldselet m. m. Gideåberg m. m. Holmsta m. m. Bofors m. m. Hocksjö m. m. Granberget, södra	Gudmundrå. Sollefså. Ådals-Liden. Junsele. Ramsele. Edsele. Helgum. Fjällsjö. Bodum. Täsjö.	—	221 16 1 1 1 12 24 12 24 40 7 29 48 4 1 33 44 1	—	—	—	—	—	82,200 10,000 21,200 30,100 122,500 45,500 17,900 44,500 42,600 11,600	—	4 1	185,000	—	613,100
Frånö nya aktiebolag	Frånö Näsåker Östausjö Ramneå Gagnet m. m. Backe Ön Stornäset	Gudmundrå. Ådals-Liden. Junsele. Edsele. Helgum. Fjällsjö. Bodum. Täsjö.	—	1 4 1 24 96 15 32 11 32 — — 31 102 5	—	—	—	—	—	14,300 8,000 2,000 12,000 13,700 — 7,000 10,000	108,000	—	—	—	185,000
Rö ängsågs aktiebolag	Flöde m. m. Mo	Högsjö. Helgum.	—	547 18	—	—	—	—	—	202,500 3,200	—	1	118,000	—	323,700

Strömnäs aktiebolag	Knufsta m. m. Näs sjö Alnön m. m. Häxmo m. m. Brattforsmo Krånge m. m. Norrboholm m. m. Bofors m. m. Grundtjern	Gudmundrå. Långsele. Resele. Ådals-Liden. Junsele. Ramsele. Edsele. Fjällsjö. Anundsjö.	— — — — — — — — — —	73 19 43 22 22 12 6 11 12 10	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	1 — 1 — — — — — — —	1 — — — — — — — — —	34,500 35,000 111,700 38,500 12,300 52,500 9,500 77,800 2,600	110,000 — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	484,400	
Graningeverkens aktiebolag	Mjövattnet Aborrsjö m. m. Tunsjö m. m. Sollefteå bruk m. m. Österstrinne Forsse bruk m. m. Graninge bruk m. m. Grythöglandet m. m. Brudbäcken m. m. Fjerdingen m. m.	Gudmundrå. Ytter-Lännäs. Dal. Sollefteå. Multrä. Långsele. Graninge. Ramsele. Edsele. Helgum.	— — — — — — — — — —	19 5 4 4 2 10 2 2 4	— — — — — — — — — —	— — — — — — — — — —	— 2 4 — — 3 7 5 1 2	— — — — — 4 1 — — 1	17,000 194,300 32,000 192,400 17,000 130,700 429,000 162,700 25,500 294,300	— 471,000 — 56,800 — 49,300 30,000 — — 15,000	— — — — — — — — — —	2,117,000	
Nänsjö träullsaktiebolag	Nänsjö	Gudmundrå.	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	1,000	
Kungsgården-Mariebergs aktiebolag	Storvattnet Köja Rödsta Hvitberget m. m. Alderlund Imnäs m. m. Salsjö Helgum m. m. Grytån m. m. Grundsjö m. m. Hoting m. m. Grundtjern	> Bjerträ. Sollefteå. Resele. Junsele. Ramsele. Edsele. Helgum. Fjällsjö. Bodum. Täsjö. Anundsjö.	— — — — — — — — — — — —	1 17 10 3 2 17 17 4 2 2 2	— — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —	— — — 2 — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — — —	55,000 15,000 12,000 32,200 105,600 117,500 6,000 14,000 43,500 110,000 81,300 5,000	155,000 — — — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —	752,100
Ramviks sågverks aktiebolag	Dal m. m. Hammar m. m.	Högsjö. Helgum.	— —	1 1	— —	— —	— —	2 —	1 —	16,800 37,700	71,700 —	— —	126,200
Aktiebolaget Vålön	Vålånger, Vålön	Högsjö.	—	—	—	—	—	—	1	—	5,000	—	5,000
Ytter-Lännäs handelsaktiebolag	Bollsta m. m.	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	2	—	19,500	—	19,500
Väija aktiebolag	Lästa Tängsjö m. m. Bofors Hjörkä m. m. Österåsen Ön	> Ådals-Liden. Ramsele. Edsele. Fjällsjö. Bodum.	— — — — — —	15 4 2 2 4 1	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	1 — — — — —	1 — — — — —	10,000 30,000 99,200 22,000 40,000 3,500	94,000 — — — — —	— — — — — —	298,700
Väija handelsaktiebolag	Lästa	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	1	—	5,000	—	5,000
Offers aktiebolag	Bringen m. m. Frök m. m.	Boteå. Styrnäs.	— —	4 1	— —	— —	— —	2 2	3 1	91,200 9,100	33,500 15,000	— —	148,800
Gelle ångbryggeriaktiebolag	Nyländ	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	1	—	3,000	—	3,000
Nyländs handelsaktiebolag	>	>	—	—	—	—	—	—	1	—	14,000	—	14,000
Vesternorrlands ångbåtsaktiebolag	>	>	—	—	—	—	—	—	1	—	5,000	—	5,000
Aktiebolaget Reveteringsmattan	>	>	—	—	—	—	—	—	1	—	5,000	—	5,000
Fors aktiebolag	Stordegersjö m. m. Hermansjö m. m. Bredånger Drönne m. m. Aspek m. m. Hermansjö	Styrnäs. Resele. Nätra. Sidsensjö. Skorped. Anundsjö.	— — — — — —	1 1 1 1 6 1	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	2 — — — — —	— — 2 1 — —	60,000 134,700 23,800 85,300 165,800 18,000	— — 205,000 5,000 — —	— — — — — —	697,600
Hjörkä aktiebolag	Hjörkån m. m. Nyckersberg Bäcksjöbränna m. m. Jakobsberg m. m. Hvitberget m. m. Jussjö	Öfver-Lännäs. Sänga. Ed. Multrä. Resele. Skorped.	— — — — — —	2 1 2 1 2 2	5 — — — — —	2 — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	3 1 — — — —	265,900 30,000 78,300 14,000 43,600 38,500	147,000 — 3,000 — — —	— — — — — —	620,300
Tybränn mejeriaktiebolag	Tybränn	Öfver-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	1	—	2,000	—	2,000

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad.)	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	jordbruks- fastighet.	å annan fastighet.	å frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmät frälse.								
Sänga brunn aktiebolag	Sänga	Sänga.	—	—	—	—	—	1	—	22,200	—	—	22,200	
Ströms trävaruaktiebolag	Köja m. m. Flyv	Bjerträ. Ramsle.	—	2109 384	—	—	2133 384	—	1	58,100 2,000	160,000	—	220,100	
Lugnvika nya ångsågs aktiebolag	Lugnvik m. m. Forsmo Främmerbodvill m. m. Betasen m. m. Osele Forsmo m. m. Eldsjö Kräkbränna m. m. Rocksjö	Bjerträ. Ed. Resele. Ådals-Liden. Junsele. Ramsle. Edsele. Fjällsjö. Anundsjö.	—	17 13 13 13 13 13 13 13 13 13	—	—	—	3	2	47,900 12,000 6,900 45,200 14,600 16,500 27,000 34,000 5,000	213,800	—	—	422,900
Locknö ångsågs aktiebolag	Locknö Kullberget Håsjö m. m. Berg m. m. Nagasjöhöjden m. m.	Bjerträ. Junsele. Ramsle. Fjällsjö. Bodum.	—	25 5 2 3 11	—	—	—	1	1	19,700 41,600 31,700 129,500 68,000	25,000	—	—	315,500
Bjerträ handelsaktiebolag	Strinne	Bjerträ.	—	—	—	—	—	—	1	—	1,200	—	1,200	
Dals ångsågs aktiebolag	Gåltjern Lillsela m. m. Utauö Hornön Forsås m. m. Qvarnå Hocksjön Björnberget m. m. Runeåberg m. m.	Viksö. Högsjö. Hemsö. Nora. Ådals-Liden. Junsele. Ramsle. Edsele. Helgum.	—	13 15 3 3 1 1 1 2 1 1	—	—	—	1	2	9,800 3,400 8,000 9,700 56,000 2,000 9,000 83,600 16,400	150,000	—	—	347,900
Nora mejeriaktiebolag	Torrom	Nora.	—	—	—	—	—	—	1	—	2,000	—	2,000	
Sprängvikens aktiebolag	Gremesta m. m. Alnön Mollo Betarsjönäs Bofors Helgum m. m. Näset m. m.	Gudmundrå. Resele. Ådals-Liden. Junsele. Ramsle. Helgum. Fjällsjö.	—	14 12 9 2 2 2 2 2 2	—	—	—	6	1	63,300 34,000 28,200 59,700 41,700 10,900 28,500	97,000	—	—	358,300
Sandö ångsågs aktiebolag	Sandö ångsåg Näsåker Edsbacken Bergsjö m. m.	Bjerträ. Ådals-Liden. Junsele. Anundsjö.	—	27 6 2 3	—	—	—	—	1	— 25,000 69,300 91,500	200,000	—	—	385,800
Åbords sågverks aktiebolag	Åbord	Högsjö.	—	—	—	—	—	—	1	—	12,000	—	12,000	
Ökne ångsågs aktiebolag	Ed	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	1	—	15,000	—	15,000	
Löfviks ångsågs aktiebolag	Löfviks ångsåg Täsjö	Säbrå. Täsjö.	—	1 4	—	—	—	—	1	6,000	35,000	—	41,000	
Brunne aktiebolag	Brunne Höfven m. m. Rö Imnäs m. m.	Gudmundrå. Resele. Junsele. Ramsle.	—	7 4 1 1	—	—	—	3	1	3,900 12,500 8,000 32,800	73,000	—	—	130,200
Fjerdviks aktiebolag	Locknö	Bjerträ.	—	—	—	—	—	—	1	—	30,000	—	30,000	
Salaåkers ångsågs aktiebolag	Höfven m. m. Rå Lilltersjö m. m. Näset	Resele. Ådals-Liden. Ramsle. Bodum.	—	1 4 1 3	—	—	—	—	—	23,000 9,900 11,100 4,000	—	—	—	

	Salsåker	Nordingrå.	—	30	—	—	—	—	—	1	8,000	50,000	—	—
	Edånger	Vibygerå.	—	115	—	—	—	—	—	—	8,600	—	—	114,600
Resele träförädlingsaktiebolag	Österå	Resele.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	10,000	—	10,000
Mo och Domsjö aktiebolag	Björkvik m. m.	Anundsjö.	—	113	—	—	—	—	—	—	320,500	—	—	—
	Domsjö m. m.	Själévad.	—	67	—	—	—	—	—	1	26,000	165,000	—	—
	Mo m. m.	Mo.	—	114	—	—	—	—	—	3	55,500	60,000	—	—
	Kjerssjön m. m.	Björna.	—	13	—	—	—	—	—	—	18,500	—	—	—
	Vestergidsjö	Gideå.	—	102	—	—	—	—	—	—	4,500	—	—	—
	Lomviken	Trehörningsjö.	—	1	—	—	—	—	—	—	3,500	—	—	653,500
Gideå och Husums aktiebolag	Aldertjern m. m.	Anundsjö.	—	5	—	—	—	—	—	—	137,000	—	—	—
	Angsta m. m.	Björna.	—	67	—	—	—	—	—	—	266,500	—	—	—
	Byviken m. m.	Gideå.	—	28	—	—	—	—	—	1	82,500	33,000	—	—
	Djuptjern m. m.	Trehörningsjö.	—	22	—	—	—	—	—	—	97,000	—	—	—
	Dombäck m. m.	Grundsunda.	—	1	—	—	—	—	—	1	69,100	162,200	—	847,300
Jerfeds ängsågs aktiebolag	Gälberget m. m.	Anundsjö.	—	49	—	—	—	—	—	—	215,000	—	—	—
	Jerfed	Arnäs.	—	7	—	—	—	—	—	1	13,000	125,000	—	—
	Uttersjön	Björna.	—	13	—	—	—	—	—	—	18,000	—	—	371,000
Örnsköldsviks ängsågs aktiebolag	Johannisberg	Anundsjö.	—	1	—	—	—	—	—	—	3,000	—	—	—
	Hügsjöbäcken m. m.	Anundsjö.	—	1	—	—	—	—	—	—	75,000	—	—	—
	Uddersjön m. m.	Björna.	—	79	—	—	—	—	—	—	3,300	—	—	—
	Framnäs	Örnsköldsvik.	—	102	—	—	—	—	—	1	—	23,000	—	104,300
Mäja aktiebolag	Mäja ängsåg	Ullånger.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	40,000	—	—
	Grundtjern m. m.	Vibygerå.	—	23	—	—	—	—	—	—	7,400	—	—	47,400
Näcke ängsågs aktiebolag	Björkåbäck m. m.	Nätra.	—	147	—	—	—	—	—	1	61,400	30,000	—	91,400
Hudiksvalls trävaruaktiebolag	Stormörtajön	Torp.	—	11	—	—	—	—	—	—	15,000	—	—	15,000
Johannesbergs bryggeriaktiebolag	Vesterhängsta	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	15,000	—	15,000
Sebastinaktiebolaget i Stockholm	Fläsieholmen	Skön.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4,000	—	4,000
Aktiebolaget Sundsvalls handelsbank.	Dingersjö och Nyhamn	Njurunda.	—	125	—	—	—	—	5	1	21,600	157,700	—	—
	Nänsjö	Gudmundrå.	—	76	—	—	—	—	1	—	5,000	—	—	—
	Tomter n:r 90 o. 7, qv. Borgmästaren	Sundsvall.	—	—	—	—	—	—	—	2	—	27,500	—	211,800
Ytter-Lännäs bryggeriaktiebolag	Bollsta	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6,000	—	6,000
Aktiebolaget Hammars gjuteri	Hanmar	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4,000	—	4,000
Sandö glasbruks aktiebolag	Sandö glasbruk	Bjerträ.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	200,000	—	200,000
Hernösand-Sollefteåjernvägsaktiebolag	Hullata	Sollefteå.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8,000	—	8,000
Nässjö qvarnaktiebolag	Nässjö m. m.	Ramsle.	—	—	—	—	—	—	—	1	600	8,000	—	8,600
Hernösandsverkstads o. varfsaktiebolag	Mekanisk verkstad	Hernösand.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	320,500	—	—
	Gård n:r 252, qv. 8	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	9,200	—	—
	> > 277, >	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	7,600	—	337,300
Hernö bryggeriaktiebolag	Bryggeri	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	250,000	—	—
	Gård n:r 22, qv. 2	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	9,500	—	—
	Knäfte	Gudmundrå.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	8,000	—	—
	Nyland	Ytter-Lännäs.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	7,000	—	274,500
Ängbryggeriaktiebolaget i Gefle och Gefle bryggeriaktiebolag	Gård n:r 122, qv. 7	Hernösand.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	20,500	—	20,500
Arbetareordens byggnadsaktiebolag	> > 225, > 9	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	15,400	—	15,400
Hernösands goodtemplars d:o	> > 11, > 1	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	12,000	—	12,000
Hernösands boktryckeriaktiebolag	> > 163, > 6	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	22,400	—	22,400
Gideå arbetarebyggnads aktiebolag	N:r 1 o. 9 i Gideåstaden	>	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4,000	—	4,000
Aktiebolaget för sjöbad	Sjöbadhuset	Sundsvall.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	10,000	—	10,000
Aktiebolaget Medelpads folkbank	N:r 209, qv. 4	>	—	—	—	—	—	—	—	12	—	282,500	—	—
	Römsta	Skön.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	300	—	282,800
Brandförsäkringsaktiebolaget Svea	Gårdarne n:r 66, qv. 2, } n:r 2, qv. Bokhållaren }	Sundsvall.	—	—	—	—	—	—	—	2	—	484,500	—	484,500
Boktryckeriaktiebolaget i Sundsvall	Gårdarne n:r 2, qv. Vesta, } n:r 2, qv. Stenhuggaren }	>	—	—	—	—	—	—	—	2	—	186,000	—	186,000

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	ä jordbruks- fastighet.	ä annan fastighet.	ä frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Importaktiebolaget G. Knaust & Larsson	Magasinerna litt. B1 o. D2	Sundsvall.	—	—	—	—	—	2	—	170,000	—	—	170,000	
Sundsvalls goodtemplars byggnads- aktiebolag	N:r 172, qv. 3	>	—	—	—	—	—	1	—	16,000	—	—	16,000	
Sundsvalls handverksförenings aktie- bolag	N:r 203, qv. 4	>	—	—	—	—	—	1	—	110,000	—	—	110,000	
Sundsvalls snickerifabriks aktiebolag.	Snickerifabriken	>	—	—	—	—	—	4	—	56,700	—	—	56,700	
N. P. Lindbergs metallfabriks aktiebol.	Metallfabriken	>	—	—	—	—	—	3	—	11,100	—	—	11,100	
Bryggeriaktiebolaget Nordstjeruan . .	—	>	—	—	—	—	—	8	—	202,000	—	—	202,000	
Grönborgs bryggeriaktiebolag	—	>	—	—	—	—	—	3	—	350,000	—	—	350,000	
Sundsvalls bryggeriaktiebolag	—	>	—	—	—	—	—	3	—	306,900	—	—	306,900	
Aktiebolaget Centralbryggeriet	—	>	—	—	—	—	—	3	—	113,500	—	—	113,500	
Tivoliaktiebolaget	Tivoli	>	—	—	—	—	—	1	—	25,000	—	—	25,000	
Aktiebolaget Sundsvalls vattenkuria- rättning	Varmbadhuset	>	—	—	—	—	—	1	—	35,000	—	—	35,000	
Sundsvalls teateraktiebolag	Teater	>	—	—	—	—	—	1	—	110,000	—	—	110,000	
Aktiebolaget Sällskapet	—	>	—	—	—	—	—	3	—	73,500	—	—	73,500	
Summa			—	1)	1)	1)	1)	347	218	13,897,300	14,411,200	—	28,308,500	

¹⁾ Utrymmet har ej medgifvit användandet af vanliga bråk i tabellens alla slutsummor. Mantalen för länet äro nämligen: skatte 276³³⁵⁴⁷⁹⁸⁸⁹¹⁸²⁷³/₂₄₆₄, summa 285²⁸⁴²¹⁹³³⁷⁹⁸⁴⁶⁶ (K. St. Ch.)

76 Västernorrlands län

Tab. 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAGTERS UNDERSÅTAR, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1. Främmande magtens och undersåtens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar (fastig- heter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	Frälse.					Summa.	ä jord- bruks- fastighet.	ä annan fastighet.	ä frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	All- mänt frälse.								
Axel Jörgen Nicolanson, Norge	Näset	Alnö.	—	$\frac{1}{24}$	—	—	—	—	—	2,500	—	—	—	
Mats Jensen Otterbäck, >	Lunde	Gudmundrå.	—	—	—	—	1	—	—	—	500	—	—	
H. M. Iversen, >	Gård å vret n:r 57—58 . .	Sundsvall.	—	—	—	—	—	1	—	—	7,500	—	—	
J. Rich. Müller, >	D:o i qv. Skrifvaren . . .	>	—	—	—	—	—	5	—	—	15,000	—	—	
Joh. Erik Eriksson Vadman, Finland	Valknytt, tomt	Skön.	—	—	—	—	$\frac{1}{24}$	1	—	—	600	—	—	
Mats Matsson, >	>	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,200	—	—	
Joh. Jakobsson Ekblom, >	>	>	—	—	—	—	—	1	—	—	2,000	—	—	
Isak Carlsson, >	Hillsta, >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—	

Tab. 5 o. 6.

Johan Genberg,	Finland	Hillsta, tomt	Skön.	—	—	—	—	—	1	—	—	600	—	—
Matts Carlsson,	>	Hugsta, >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	2,500	—	—
Matts Mattsson Malmström,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,200	—	—
August Andersson Orre,	>	Knölsta, >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	2,000	—	—
Isak Eriksson Pott,	>	Elfva, >	Aluö.	—	—	—	—	—	1	—	—	800	—	—
Mats Mårtensson Sundqvist,	>	> torp	>	—	—	—	—	—	1	—	800	—	—	—
Anders Eriksson Rönnqvist,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	500	—	—	—
Märten And. Johansson Morneij,	>	> tomt	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Jones Sund,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	500	—	—
Benjamin Lundman,	>	Nysäter, >	>	—	—	—	—	—	2	—	—	1,400	—	—
Kristian Norman,	>	Näresta, >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Hans Carlsson,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	600	—	—
Carl Henrik Johansson,	>	Näset, torp	>	—	—	—	—	—	1	—	1,200	—	—	—
Joh. Er. Gustafsson Lundberg,	>	Rökland, tomt	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Isak Israelsson Holm,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Martin Henriksson,	>	Usland, torp	>	—	—	—	—	—	1	—	800	—	—	—
Carl Isaksson Sjögren,	>	Vi, tomt	>	—	—	—	—	—	1	—	—	800	—	—
Johan Helsing,	>	Öde, >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Vilhelm Jon Lillback,	>	Granön, torp	Tynderö.	—	—	—	—	—	1	—	600	—	—	—
Josef Vilh. Josefsson Sjölund,	>	Mykeläng, >	>	—	—	—	—	—	1	—	2,500	—	—	—
Isak Johansson Silén,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	1,200	—	—	—
Isak Johansson Norrgård,	>	Skäggsta, >	>	—	—	—	—	—	1	—	1,500	—	—	—
Abram Abramsson Ekholm,	>	> tomt	>	—	—	—	—	—	1	—	—	400	—	—
Johan Johansson,	>	Backen, torp	Njurunda.	—	—	—	—	—	1	—	1,300	—	—	—
C. H. Fryksell,	>	Berg, >	>	—	—	—	—	—	1	—	2,000	—	—	—
Johan Petter Österback,	>	Bredbyn, >	>	—	—	—	—	—	1	—	1,200	—	—	—
Anders Vilh. Isaksson,	>	Häljum	>	—	—	—	—	—	—	—	1,000	—	—	—
C. Grönlund,	>	Nolby, tomt	>	—	—	—	—	—	1	—	—	800	—	—
Fredr. Aug. Gelande,	>	> gård	>	—	—	—	—	—	1	—	—	1,000	—	—
Mats Sjöberg,	>	>	>	—	—	—	—	—	—	—	3,000	—	—	—
Joh. Henriksson (Fast),	>	Stångom, torp	>	—	—	—	—	—	1	—	1,000	—	—	—
And. Joh. Bergendals hustru,	>	> gård	>	—	—	—	—	—	1	—	—	400	—	—
Joh. Fredr. Vik,	>	Sanna, torp	Hemsö.	—	—	—	—	—	1	—	1,500	—	—	—
Joh. Henrik Krooks,	>	Klocke, >	Nora.	—	—	—	—	—	1	—	1,000	—	—	—
Mikael Johansen Kull,	>	Kragom, >	Säbrit.	—	—	—	—	—	1	—	2,500	—	—	46,400
Henrik Vikströms enka,	Ryssland	Skedom, >	Häggdånger.	—	—	—	—	—	1	—	400	—	—	—
A. F. Vesterholm,	>	Torrout, gård	>	—	—	—	—	—	1	—	—	300	—	—
And. Josef Gårda,	>	> >	>	—	—	—	—	—	1	—	—	500	—	—
Carl Fredr. Johansson,	>	Östby, >	Högsjö.	—	—	—	—	—	1	—	—	600	—	—
Isak Hedqvist,	>	Valla jord och gård	Boteå.	—	—	—	—	—	1	—	500	—	—	—
David Feinstein.	>	Nr 363 o. 385 i qv. 7 . . .	Sundsvall.	—	—	—	—	—	—	2	—	40,000	—	—
Leiser Grossman,	>	(Vret nr 18, tomt af vret- tarne nr 92 och 223 . .)	>	—	—	—	—	—	—	3	—	16,400	—	—
Greta Lolax,	>	Tomt af vret nr 15	>	—	—	—	—	—	—	1	—	500	—	—
Mik. Granlund,	>	> o. gård nr 27 i Stenham.	>	—	—	—	—	—	—	1	—	8,900	—	—
Joh. Er. Genas Genström,	>	> > nr 43i >	>	—	—	—	—	—	—	1	—	9,600	—	77,700
Summa				—	—	—	—	—	44	14	27,000	122,600	—	149,600

¹³
384

³
128

¹
96

Tab. 7.

FRÖMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA
INRÄTTNINGAR, I VESTERNORRLANDS LÄN ÅR 1895.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1895		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
A. Å Landsbygden.									
a) <i>Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Stagnellska fonden.	Årliga räntan af 4,500 kr. tilldelas 4 behöfvande ståndspersoner enkor eller döttrar i Tuna eller Medelpad; räntan å 1,500 kr. sådana Tuna sockens fattige, som varit i testators tjänst.	Landtmätaren E. J. Stagnell.	1853 ¹⁰ 4	15	210	6,000	—	Kyrkoherden i Tuna.	
O. D. Weinbergs fattigvårdsfond.	Räntan utdelas till fattiga enkor å Vifstavarf vid jul och nyår.	Grosshandl. O. D. Weinberg.	1864 ³⁰ 6	12	360	6,000	—	Vifstavarfs bolags styrelse.	
Sunds gratiakassa.	Att till enkor, mindre arbetslösa och ålderstigna personer utbetala understöd.	Delegarne i Sunds sjuk- o. begr.-kassa.	1889 ²⁰ 4	10	245	10,145	—	Särskild styrelse.	1)
Graninge bruks fattigkassa.	Räntan utdelas till fattiga smedsenkor.	Lagman Per Gavelius.	—	—	84	1,400	—	Brukskontoret.	
P. Bergfors fond.	Att bispringa de fattige i Nordingrå församling.	Skeppsbyggmästaren P. Bergfors.	1881 ¹ 2	—	175	5,000	—	Kommunalnämnden i Nordingrå.	
Sjöströmska fonden.	Lemna understöd åt fattige.	Hemmanseg. Nils Sjöström.	1870 ³⁰ 11	10	30	1,000	—	D:o i Styrnäs.	
Kramfors arbetares understöds-kassa.	Lemna understöd åt fattiga arbetare och enkor.	J. A. Kjellberg och söner, disponenten o. arbetarne.	1850	14	350	13,490	—	Utödd styrelse bland förmän och arbetare.	2)
Kapten Per Fröbergs donation.	Till julgåfvor åt mindre bemedlade välfrejdade personer, som icke åtnjuta fattigunderstöd.	Sjökapten Per Fröberg.	1874 ⁵ 12	14	95	2,000	—	Kommunalnämnden i Ytter-Lännäs.	
Jungfru Fröbergs d:o.	Årliga räntan utdelas i lika lotter till ärbara fattiga inom Ytter-Lännäs socken.	Jungfru Anna Kristina Fröberg.	1849 ¹⁷ 11	7	43	1,000	—	D:o d:o.	
Faktor J. Nyholms d:o.	Julgåfvor åt fattiga, kända för sedlighet och nykterhet.	Faktor Johan Nyholm.	1856 ²³ 9	8	40	1,000	—	Fattigvårdsstyrelsen i d:o.	
M. Jönssons donationsfond.	Räntan utdelas till de mest fattiga inom Dals socken.	Häradsdomaren M. Jönsson.	1852 ⁶ 2	10	64	1,500	—	Kommunalnämnden i Dal.	
O. W. Moritz donation.	Räntan utdelas till jul åt 2 eller 3 behöfvande personer inom Nora socken.	Kommissionslandtmätaren O. W. Moritz.	1880 ¹⁸ 5	2	9	200	—	D:o i Nora.	
Wiknerska testamentsfonden.	Till understöd åt sådana personer, som genom iråkad större förlust äro i behof af fattigunderstöd.	Brukspatronen O. J. Wikner i Pantskog.	1876 ²² 7	14	205	5,200	—	Komministern och kyrkoverdarna i Skog.	
Vifstavarfs arbetares fattigkassa.	Att lemna understöd åt fattiga enkor vid Vifstavarf.	Vifstavarfs arbetare.	1892	10	171	1,770	—	Vifstavarfs bolags styrelse.	
b) <i>Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</i>									
Frånbergs premiefond.	Räntan användes till inköp af böcker för premier åt skolbarn i Selånger för flit och godt uppförande.	Länsmannen E. O. Frånberg.	1873	—	—	100	—	Skolrådet i Selånger.	
Hellströmska fonden.	Att af årliga räntan inköpa böcker till premier åt skolbarn, då fonden uppgått till 100 kr.	Jägmästaren V. Fellenius.	1873	—	—	95	—	D:o d:o.	
Tunadals silfverbröllopsfond.	Att tilldela premier åt flitiga elever vid Tunadals folkskola samt understöd åt förmäns och arbetares barn för studiers fortsättande.	Grosshandl. C. T. Jacobsen och hans hustru.	1883 ¹⁴ 6	—	50	5,469	—	Styrelsen för Tunadals enko- och pensionskassa.	
A. P. Hedbergs donationsfond i Stöde.	Räntan användes till premier åt flitiga skolbarn och fattiga barns skolhållning.	Grosshandl. A. P. Hedberg i Sundsvall.	1882 ³¹ 12	—	80	2,000	—	Stöde skolkassas räkenskapsförare.	
D:o d:o i Borgsjö.	D:o d:o.	Densamme.	1882 ³¹ 12	4	27	1,144	—	Skolrådet i Borgsjö.	
Vilhelmina Bergmans d:o.	Att anskaffa kläder åt fattiga skolbarn.	Prostinnan V. Bergman.	1866 ³¹ 12	12	53	1,612	—	D:o i Ljustorp.	
Hägglundska premiefonden.	Räntan användes till premier åt ett flitigt skolbarn.	Länsmän E. Hägglund.	1884 ²³ 2	1	2	50	—	Ordföranden i d:o.	
G. P. och Anna Braathens understödsfond.	Fattiga skolbarns beklädnad.	Grosshandl. G. P. Braathen och hans hustru.	1889 ²³ 10	—	331	10,261	—	Skolrådet i Alnö.	
Kärbergsska fonden.	Beklädnadshjelp åt fattiga skolbarn från Åkerö och Åstö byar.	A. P. Kärberg.	1880 ⁴ 3	—	—	701	—	D:o i Tynderö.	
Engmanska donationen.	Till fattiga skolbarn, som ådagalägga flit o. godt uppförande.	Lektor P. Engman.	1867 ²¹ 10	35	30	1,222	—	D:o d:o.	

Lindahls donationsfond.	Inrättande af en skola för undervisning i kristendom af Boteå pastorats barn.	Kyrkoherden C. P. Lindahl.	1829 ²⁹ 9	—	—	4,901	—	Kyrkoherden i Boteå pastorat.	
Per Jönssons och hustrus i Kläpp minnesfond.	Räntan utgår såsom bidrag till aflönande af en småskolelärarinna i Skog.	Enkan efter Per Jönsson i Kläpp.	1888 ¹ 3	1	90	2,222	—	Skolrådet i Skog.	
Widénska donationsfonden.	Till premier åt värltade flitige skolbarn inom Skog.	Teol. lektor J. Widén.	1874 ⁸ 11	12	10	365	—	Do do.	
Hasselhuhska donationen.	Till beklädnad och underhåll af fattiga skolbarn.	Enkefru H. E. Bergström.	1861 ²² 3	12	100	2,100	—	Kom.-nämnd o. pastor i Nora.	
P. Fröbergers donation.	¹ / ₃ af räntan användes till belönningar åt skolbarn och ² / ₃ till inköp af kläder åt fattiga skolbarn.	Sjökaptien P. Fröberg.	1874 ⁹ 12	—	120	3,000	—	Skolrådet i Ytter-Lännäs.	
Enkefru C. G. Schütts do.	För inköp af böcker åt fattiga skolbarn.	Enkefru C. G. Schütts.	1845 ⁵ 11	—	11	213	—	Do do.	
Olof Perssons donationsfond.	Till beklädnad af fattiga värltade nattvardsbarn eller i brist derpå andra fattiga.	Bonden Olof Persson och hans hustru.	1895 ¹¹ 6	—	—	5,000	—	Kyrkorådet i Bjerträ.	
Mamsell Holmstrands do.	Räntan utdelas till årets nattvardsbarn.	Mamsell E. Holmstrand.	1875 ⁹ 2	8	34	1,000	—	Kommunalnämnden i Ullånger.	
Biskop Beckmans skolpremiefond.	Till premier åt flitiga skolbarn.	Biskop C. F. Beckman.	1877	12	5	100	—	Skolrådet i Nora.	
Träskskolans lönefond.	Räntan utgår såsom bidrag till aflönande af en lärarinna inom Skogs församling.	Hemmanseg. Joh. Zetterström i Öfvered.	1892 ²⁹ 11	1	75	2,000	—	—	
Nybergiska stipendiifonden.	Understöd till fattiga skolbarn.	Kaptien Joh. Nyberg.	1866 ³ 5	75	200	5,000	—	Skolrådet i Nätra.	
Erik Grundströms donationsfond.	Räntan användes till premier åt Grundsunda sockens skolbarn.	Bonden Er. Grundström.	—	—	—	200	—	Do i Grundsunda.	
A. Bergmans do.	Räntan utdelas till skolbarn och konfirmander, som icke åtnjuta full fattigvård.	F. skolläraren A. Bergman.	1884 ²⁹ 9	107	360	9,000	—	J. Fahlén och N. Strindlund.	
Gustaf Blocks donation.	Räntan utdelas till fattiga skolbarn.	Handlanden Gustaf Block.	1889 ³ 7	32	186	5,089	—	Skolrådet i Långsele.	
c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.									
Nämsanska donationsfonden.	Folkupplysningens befrämjande.	Qvarnegaren Jonas Näsman.	1868 ²⁵ 1	5 skolor	2,785	63,306	29,180	3 af skolrådet o. kommunal. i Gudmundrå utsedde.	
d) Stiftelser för sjukvård.									
Torps sjukhusfond.	Sjukvård.	Brukseparen C. F. Huss.	1875 ²⁹ 5	—	—	6,000	6,000	Kommunalordföranden.	
O. D. Weinbergs hjälp- och begrafningskassa.	Att lemna begrafningshjälp åt arbetare.	Grosshandl. O. D. Weinberg.	1864 ¹ 7	4	120	3,769	—	Väststavarfs bolags styrelse.	
Väststavarfs bolags sjukhjälp-fond.	Att lemna understöd åt arbetare och enkör vid sjukdom.	Väststavarfs bolag.	1875	16	740	8,218	—	Do do.	
e) Sjuk- och begrafningskassor.									
Hæffuers aktiebolags sjuk- och begrafningskassa.	Att lemna sjuk- och begrafningshjälp åt arbetare och familjer.	Bolaget, dess förmän och arbetare.	1874	38	1,610	8,066	—	Särskild styrelse.	
Fagerviks sjuk- och begrafningsfond.	Do do.	Sägverkets arbetare.	1883 ¹ 1	178	1,913	2,173	—	Do do.	
Johannedals sjuk- och begrafningskassa.	Do do.	Grosshandl. J. Johansson o. arbetare.	1885 ¹⁴ 10	23	542	3,218	—	Faktor S. Wahlström.	
Eriksdals sjukh.- o. begr.-kassa.	Do do.	Grosshandl. L. U. Öqvist.	1882 ⁹ 2	—	1,349	5,462	—	Styrelse af 7 personer.	
Skönviks sjuk- o. begrafningskassa.	Do do.	Skönviks aktiebolag.	1882	140	8,237	11,975	—	En styrelse, hvars ordförande är förvaltaren å Skönvik.	
Sunds do.	Do do.	Sunds aktiebolag.	1872	72	2,201	23,361	—	Sunds aktiebolag.	
Kubikenborgs do.	Do do.	Grosshandl. J. A. Euhörning och arbetare.	1876 ⁷ 6	58	2,416	7,120	—	Särskild styrelse.	
Vindskärs skeppsvarfs do.	Do do.	Kaptien Ad. Norberg o. arbetare.	1879	—	296	385	—	Inspektoren vid varfvet.	
Mous do.	Do do.	Mous sägverks arbetare.	1877 ⁴ 2	33	690	5,795	—	Faktor Em. Eriksson.	
Svartviks arbetares do.	Do do.	Svartviks do.	1886 ²⁰ 11	66	1,764	14,989	—	Särskild styrelse.	
Galtströms bruksarbetares do.	Do do.	Galtströms bruks arbetare.	1890 ¹⁵ 2	59	973	3,904	—	Styrelse af 7 ledamöter.	
Mohögs mek. verkstads do.	Do do.	Arbetare vid Mohög.	1893 sept.	6	80	959	—	Styrelse af 5 do.	
Klampenborgs arbetares do.	Do do.	Klampenborgs arbetare.	1872	16	370	8,657	—	Verkets inspektör.	
Nyviks do.	Do do.	Sunds aktiebolag.	1883	37	679	7,210	—	Styrelse af 4 personer o. disponenten.	
Essviks sjukkassa.	Att understödja sina medlemmar.	Sägverkseg. E. Christiernin.	1883 ¹⁷ 2	14	574	3,369	—	Särskild styrelse.	
Tunadals do.	Do do.	Tjenstemän och arbetare.	1879 ⁸ 2	—	3,677	2,042	—	Do do.	
Siräckers sägverks sjukh.kassa.	Sjukhjälp åt arbetare och familjer.	Arbetaren J. A-ström.	1889 ¹ 5	1	47	382	—	Sägverkseparne o. styrelsen.	
Ranviks sägverks do.	Sjuk- och begrafningshjälp åt do.	Ranviks sägverk.	1881	48	1,562	1,743	—	Styrelse af 4 personer o. disponenten.	
Sprängsvikens sjukkassa.	Do do.	Sprängsvikens aktiebolag.	1888 ³¹ 5	12	494	6,628	—	En vald styrelse.	
Kramfors sjukhjälp-förening.	Att lemna sjukhjälp till arbetarne.	Brukseparen B. Lagerhjelm.	1880 ¹⁰ 10	244	2,658	698	—	Do.	
Sundvikens sjukhjälp-kassa.	Do do.	Sägverkseparen m. m. F. H. Versteegh.	1883 ³⁰ 11	58	1,078	3,840	—	Styrelse af 6 ledamöter.	
Fjellsjö sj.- o. begr.-kassa.	Ömsesidig hjälp vid sjukdom och död-fall.	—	1892 ¹ 11	2	53	284	—	J. Holm m. fl.	
Skönviks och Östrand's do.	Att lemna sjuk- och begrafningshjälp åt arbetare och deras familjer.	Bolaget och dess arbetare.	1882	161	8,319	12,033	—	Skönviks aktiebolag.	

3)

4)

5)

6)

7)

8)

9)

10)

11)

12)

13)

14)

15)

16)

17)

18)

19)

20)

21)

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål.	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1895		6. Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		7. Kapital. Kronor.	8. Deraf värde af fastigheter. Kronor.	9. Stiftelsen förvaltas af:	10. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.				
Hofvids arbetares sjuk- och begravningskassa.	Att lemna sjuk- och begravningshjälp åt arbetare och deras familjer.	Hofvids arbetare.	1895 ¹¹ / ₃	71	718	1,203	—	—	—	Särskild styrelse.	
Jerfeds sågverksarbetares d:o.	Att vid sjukdom och dödsfall gifva understöd.	—	1879 ³⁰ / ₁₂	—	—	1,814	—	—	—	En styrelse.	
Bollsta bruks arbetares d:o.	Att lemna sjukhjälp åt arbetare.	Brukets arbetare.	1877 ²¹ / ₅	43	906	6,593	—	—	—	D:o.	
Vifstavarfsarbetar. sj. hj. kassa.	Att lemna understöd åt sjuka enkör i Vifstavarf.	Vifstavarfs arbetare.	1894 ¹⁰ / ₃	42	675	1,651	—	—	—	Särskild styrelse.	
Karlsviks arbetares sjuk-, begravnings- och olycksfalls-hjelpskassa.	Att lemna sjuk- och begravningshjälp åt arbetare och deras familjer.	Karlsviks aktiebolag och dess arbetare.	1887	49	857	1,970	—	—	—	Särskild styrelse jemte af bolaget utsedd person.	
Ankarsviks sj.- o. begr.-kassa.	D:o	d:o.	1895 ¹ / ₅	3	22	425	—	—	—	Särskild styrelse.	
f) Pensionsfonder.											
Margret Nordstrands donation.	Att bereda lifränta åt inom Högsjö födda barn.	Sjökaptenen M. Nordstrand.	1874 ²⁷ / ₁	30	150	4,000	—	—	—	Kommunalnämnden i Högsjö.	
Nora husbondeförening.	Att bereda lifränta åt inom Nora födda barn.	—	1874 ⁸ / ₁	80	239	1,230	—	—	—	Styrelse af 9 personer.	
Sandvikens sågverksarbetares pensionsfond.	Att utdela räntan till arbetare, som efter fylda 50 år under minst 25 år varit i oanbruten trogen verksamhet i bolagets tjenst och tillika äro i behof af understöd.	V. konsult F. H. Versteegh.	1891 ¹ / ₅	2	150	12,250	—	—	—	Sägverkets disponent, Gudmundrå kommunalnämnds ordförande och ett ombud för arbetspersonalen.	22)
Carlsföreningens fond.	Beredande af lifränta åt inom Ullånger födda barn.	Carlsföreningen.	1874 ²⁸ / ₁	5	10	5,681	—	—	—	Kommunalnämnden i Ullånger.	
D:r Bergmans lifränteanstalts fond.	Att bereda lifränta åt fattiga barn.	Teol. d:r Esbjörn Bergman.	1879 ⁸ / ₇	4	40	1,174	—	—	—	Ordförandena i kommunalstämma o. -nämnd.	
g) Pensionskas sor.											
Galtströms bruksbefolknings sparkasseförening.	Ömsesidigt understöd på ålderdomen.	—	1895 ² / ₁₀	—	—	68	—	—	—	En styrelse.	
Mons trävaruaktiebolags enke-kassa.	Att tillförsäkra arbetarnes vid Mons trävaruaktiebolag enkör en trygg ålderdom.	D:r F. E. von Sydow o. h. h. Svea, f. Wickström.	1892 ¹⁰ / ₁	8	450	8,886	—	—	—	Maskinisten K. A. Vangström.	23)
Tunadals pensions- och enke-kassa.	Att tillförsäkra arbetarne vid Tunadals sågverk en någorlunda betryggad ålderdom samt bereda enkör och oförsörjda barn bidrag till deras utkomst.	Tunadals aktiebolag jemte tjenstemän och arbetare.	1882 ² / ₁₉	—	900	27,897	—	—	—	Sägverkets disponent och 6 kassans ledamöter.	
				Summa	—	2,061	54,189	408,977	35,180		
B. I Hernösands stad.											
a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.											
Arnströmska fonden.	Understöd åt 2 fiskare- eller handverkareenkör.	Enkan Margr. Kristina Arnström.	1844 ⁸ / ₁₁	2	12	300	—	—	—	Direktionen öfver Rådman E. Nybergs pensionsfond.	
Fröbergiska d:o.	Understöd åt 2 de mest behöfvande personer i staden.	Enkefru K. M. Fröberg.	1830 ¹¹ / ₁	2	20	500	—	—	—	D:o	d:o.
Wideska d:o.	Understöd åt 2 välfredade ogifta tjenarinnor.	Jungfru K. M. Wide.	1835 ⁸ / ₂	2	60	1,500	—	—	—	D:o	d:o.
Rydqvistska d:o.	Understöd åt behöfvande släktningar eller sjömansenkör.	Rådman Anders Rydqvist.	1831 ²⁰ / ₄	2	60	1,500	—	—	—	D:o	d:o.
Sellingska d:o.	Understöd åt enkör efter embets- och tjenstemän samt borgare i Hernösand.	Enkefru Hedvig Elisabet Selling.	1862 ⁹ / ₈	8	160	4,000	—	—	—	D:o	d:o.
Löfrothska donationsfonden.	Understöd till behöfvande enkör och döttrar efter handlande eller handverkare i Hernösand.	Handlanden E. A. Löfroth.	1869 ² / ₉	5	200	5,000	—	—	—	D:o	d:o.
Esbergiska fonden.	Understöd åt enkör och döttrar efter borgare i Hernösand.	Enkefru Lovisa Esberg.	1861 ²⁴ / ₉	5	200	5,000	—	—	—	D:o	d:o.
Fru Ebba Fröbergs donationsfond.	Räntans utdelning till personer inom samhället, som äro välfredade och mindre bemedlade.	Borgmästarinnan Ebba Fröberg.	1886 ⁶ / ₉	10	150	3,000	—	—	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Borgmästaren C. A. Fröbergs d:o.	Julgåfvor till behöfvande och fattiga personer i Hernösand.	Borgmästaren C. A. Fröberg.	1882 ⁶ / ₆	9	125	2,500	—	—	—	D:o.	
Erik Bergströms d:o.	Att utdelas bland gifta fattiga arbetare inom staden.	Arbetaren E. Bergström.	1873 ¹⁵ / ₁	6	75	1,500	—	—	—	D:o.	
F. J. Haléns fond.	Understöd till 4 fattiga handverkareenkör.	Fabrikör F. J. Halén.	1886 ¹⁹ / ₃	4	50	1,000	—	—	—	D:o.	
Bengt Ammelins julgåvefond.	Beredande af julgåfvor till mindre bemedlade inom samhället.	Handlanden Bengt Ammelin.	1873 ¹² / ₅	48	578	10,700	—	—	—	D:o.	
Oskar Norrboms fond för behöfvande.	Beredande af understöd åt pauvres honteux, gamla tjenarinnor och arbetare.	Bankdirektör Theodor Söderberg.	—	14	1,350	30,205	—	—	—	Drätselkammaren.	

K. M:s bevilningshöfandes femårsberättelser 1891—1895. Vesternorrlands län.

Fond f. julgäfvor åt fattiga. Doktor E. O. Holmbergs fond.	Julgäfvor till fattiga i Hernösand. Beredande af understöd åt qvinliga paupes hontoux.	Sjökapten Johan Nyberg. Doktor E. O. Holmberg.	1866 ³ / ₅ 1875 ¹⁷ / ₈ o. 1885 ²⁸ / ₁₂	— 1 —	120 50 —	3,000 1,000 —	— — —	Stadsfullmäktige. Drätselkammaren.
Konsul Bernhard Kempe d:o. Prof. P. E. Gellerstedts d:o. Handl. C. F. Gellerstedts d:o.	D:o åt behöfvande äldre tjenarinnor. D:o åt fattiga borgersmäns enklor och barn. D:o åt fattiga enklor och ogifta döttrar efter handlande i Hernösand.	Konsul Bernhard Kempe. Professur P. E. Gellerstedt. Handl. C. F. Gellerstedt.	1883 ⁹ / ₉ 1880 ¹⁴ / ₁₁ 1872 ¹¹ / ₁	6 — 6	500 185 300	10,000 3,700 6,000	— — —	D:o. D:o. D:o.
Rådman P. Gellerstedts d:o. Kapten Nybergs donation.	D:o åt 5 välfrejdade af borgareklassen.	Rådman P. Gellerstedt.	—	5	50	1,000	—	D:o.
Kapten Nybergs donation.	Uppförande af ett fattighus samt tillsyn och skötsel derstädes af gamla orkeslösa inom Ytter-Lännäs sn.	Sjökapten Johan Nyberg.	1866 ³ / ₅	45	400	10,000	—	Kommunalstyrelsen.
D:o d:o för julgäfvor åt fattiga i Ytter-Lännäs socken.	Till fattiga äldre personer i d:o socken, hvilka ej ätnjuta full fattigförsörjning och sjelfva efter förmåga söka bereda sig uppehälle genom arbete.	Densamme.	1866 ³ / ₅	16	120	3,000	—	D:o.
D:o d:o d:o.	Ärliga räknta utdelas till lika belopp åt 3 behöfvande enklor efter prest- och andra embets- eller tjänstemän, som i lifstiden varit bosatta i d:o socken.	Densamme.	1866 ³ / ₅	3	120	3,000	—	D:o.
Tuga Almqvists donationsfond.	Beredande af understöd åt 3 enklor efter handlande, handverkare och arbetare.	Enkefru Inga Almqvist.	1854 ³ / ₄	3	50	1,000	—	Drätselkammaren.
C. Åmans d:o. S. M. Söhlins d:o. Okänd persons d:o. Diverse donerade medel.	Räkntan utdelas till julgäfvor.	C. Åman. S. M. Söhlin. Okänd.	— — —	1 1 1	2 5 2	60 124 100	— — —	Fattigvårdsstyrelsen. D:o. D:o.
b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.								
Nordländerska donationen. Västvarfs donation. Löfrothska donationen. Rådman Rydqvists fond. Kapten Nybergs d:o. D:o d:o. D:o d:o. D:o d:o. D:o d:o.	Beklädnad af värlartade fattiga skolbarn. Förbättring af skolväsendet. Beklädnad af värlartade fattiga skolbarn. Skolväsendets förbättrande och lärarnes löneförbättring. Beklädnad af fattiga barn i Hernösand. Understöd åt slöjdskola och barnhem i Hernösand. Bidrag till kläder och böcker åt fattiga skolbarn. Ärliga räkntan användes till barnhem för fattiga fader- och moderlösa barn inom Ytter-Lännäs socken. Räkntan användes för Ytter-Lännäs-Vorsäkers skarpskytteförening eller, om föreningen upphör, för främjande af god undervisning och uppfostran för barn.	Sjökapten H. Nordlander. Aktiebolaget Västvarf. Rådman E. A. Löfroth. Rådman Rydqvist. Sjökapten Joh. Nyberg. Densamme. Densamme. Densamme.	1890 ²⁵ / ₉ — 1869 ³ / ₂ — 1866 ³ / ₅ 1866 ³ / ₅ 1866 ³ / ₅ 1866 ³ / ₅	— — — — — — — —	223 9 88 469 120 900 120 120	5,000 250 2,000 12,000 3,000 22,500 3,000 3,000	— — — — — — — —	Skolrådet. D:o. D:o. D:o. Stadsfullmäktige. D:o. Kommunalstyrelsen. D:o.
D:o d:o.	Räkntan användes för Ytter-Lännäs-Vorsäkers skarpskytteförening eller, om föreningen upphör, för främjande af god undervisning och uppfostran för barn.	Densamme.	1866 ³ / ₅	—	—	2,000	—	D:o.
Salbergiska donationsfonden.	Till en fattigskola, i synnerhet för fattiga flickbarn i Hernösand.	Lektor J. Salberg.	1810 ²⁴ / ₃	—	12	3,634	—	Domkapitlet.
Almqvistska d:o.	Till en flickskola i Hernösand.	Enkefru Inga Almqvist.	1854 ³ / ₄	—	25	593	—	D:o.
c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.								
Thunmarkska stipendiifonden. Wideska d:o. Wiknerska d:o. Aurenska d:o. Bergmanska d:o. Ulbergiska premiefonden. Salbergiska stipendiifonden. Nordstrandska donationsfonden. Nortmanska stipendiifonden. Gullieska d:o. Löfrothska d:o. Norbergiska d:o. Nordländerska d:o. Turdjellska d:o. Hernösands stifts premie- och fattigkassa.	Understöd åt 6 gossar från Tuna, Åttmar och Njurunda socknar, som studera vid Sundsvalls trivialskola. Understöd åt en yngling vid Hernösands elementarläroverks 3:e eller 4:e klass. Understöd åt 4 fattiga eller mindre bemedlade ynglingar från Ångermanland, som studera vid d:o läroverk. Understöd åt 2 från Hernösands gymnasium afgångne medellöse ynglingar af norrländska nationen i Uppsala. Understöd åt 2 ynglingar i secunda å gymnasium. Till premier, helst goda läroböcker, åt lärjungar vid gymnasium och trivialskolan i Hernösand. Understöd till en lärjunge vid Hernösands gymnasium, då han afgår till akademien. Understöd åt 1 yngling vid elementarläroverket i Hernösand, som studerar latin, grekiska och hebreiska. Understöd åt 1 vid Hernösands gymnasium och 1 vid Umeå trivialskola studerande medellös yngling. Understöd åt 1 studerande vid Uppsala universitet från Medelpad. Understöd åt 1 vid Hernösands läroverk studerande yngling i 6:e klassen, helst från Hernösand. Understöd åt 1 studerande vid gymnasium, skiftesvis från Ångermanland, Vesterbotten, Medelpad och Jemtland. Understöd åt 2 vid gymnasium studerande ynglingar af Vesternorrlands nation, företrädesvis från Medelpad. Premier för lit, skicklighet och välförhållande åt lärjungar vid Haparanda skola. Belöning och understöd samt sjukvård och begravningshjälp till förmän för de mest behöfvande lärjungarne vid Hernösands stifts läroverk.	Expeditions-kronofogden Olof Thunmark. Jungfru K. M. Wide. Possessionaten J. Wikner. Apologisten i Hernösand Per Auren. Lektor I. Bergman. Borgmästaren Jonas Ulberg. Lektor J. Salberg. P. Nordstrand. C. Nortman. Kapellänen i Borgsjö Gullich Boreen. Handlanden E. A. Löfroth. Isak Norberg. E. Nordlander. J. E. Turdjell.	1789 ³⁰ / ₁₃ 1865 ³ / ₂ 1866 ¹⁴ / ₄ 1841 ¹³ / ₁₁ 1841 ²⁸ / ₇ 1839 ⁵ / ₄ 1810 ²⁴ / ₃ 1859 ¹¹ / ₅ 1798 ²³ / ₁₂ 1815 ¹ / ₈ 1754 ²⁴ / ₁₃ 1869 ⁹ / ₂ 1817 ²³ / ₄ 1842 ⁷ / ₉ 1845 ²⁵ / ₆	6 1 4 2 2 — 1 1 2 1 1 1 2 —	40 50 320 280 80 340 30 45 36 40 90 90 130 80	1,068 1,059 7,336 6,775 1,980 7,394 726 1,083 892 1,003 2,178 2,143 3,217 1,640	— — — — — — — — — — — — — —	Domkapitlet. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o. D:o.
					25)	25)		

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål.	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1895		6. Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		9. Stiftelsen förvaltas af:	10. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Olivenbaumska donationsfonden.	Att aflöna en tredje lärare vid Sundsvalls skola.	Fabrikör Henr. Olivenbaum.	1780 ¹¹ / ₇	1	18	415	—	Domkapitlet.	
Skytteanska lappskolans fond.	För undervisningsmateriel m. m. för den s. k. Skytteanska lappskolan i Tärna i Vesterbottens län.	—	1868 ²¹ / ₁₉	—	—	334	—	Do.	
Jemtlands läns biblioteksfond.	Angifves af namnet.	Professor C. Zetterström.	1829 ¹⁰ / ₁₉	—	75	4,704	—	Do.	
Hernösands läroverks d:o.	Do.	Vakansmedel.	1822 ¹⁸ / ₁₉	—	200	4,885	—	Do.	
Bergmanska biblioteksfonden.	Arfvode till bibliotekarien vid Hernösands läroverk.	Biskopen I. Bergman.	1852 ²¹ / ₁	1	75	1,500	—	Do.	
Bergman-Millerska donationsfonden.	Löneförbättring åt 5 yngste lärare vid Hernösands läroverk.	A. Bergman-Miller.	1831 ¹² / ₁	5	38	771	—	Do.	
Hernösands stifts byggnadskassa.	Byggnad och underhåll af lärohus för stiftets allmänna läroverk.	—	—	—	—	2,131	—	Do.	
Franzénska stipendiefonden.	Understöd åt studerande af Norrlands nation vid Uppsala universitet.	Biskopinnan Chr. Elisabet Franzén.	1858 ⁴ / ₆	1	70	3,771	—	Do.	
Kommunitets-stipendiefonden.	Bidrag till hushyra åt fattiga skolynglingar, helst prestesöner.	Stiftets presterskap.	1817 ⁹ / ₉	—	30	678	—	Do.	
Widénska understödsfonden.	Understöd åt 1 vid någon af Hernösands stifts läroverk studerande yngling, hvilken bereder sig till inträde å den presterliga banan.	Lektorn teol. dr J. Widén.	1895 ²¹ / ₃ o. ³ / ₄	—	—	1,030	—	Do.	
1890 års prestmötes understödsfond.	—	—	1890	4	250	6,358	—	Do.	
d) <i>Stiftelser för sjukvård.</i>									
Kapten Nybergs fond.	Räntan uthetalas såsom lönebidrag åt läkaren för Ytter-Lännäs, Dals, Torsåkers och Gudmundrå socknar.	Sjökapten Johan Nyberg.	1866 ³ / ₅	1	400	10,000	—	Kommunalstyrelsen.	
Do.	Fond för 2 sjuksängar å Hernösands lasarett.	Densamme.	—	—	300	7,500	—	Stadsfullmäktige.	
Rådman E. Nybergs d:o.	Do do för stadens nödlidande iuvänare.	Rådmannen Er. Nyberg.	1815 ²⁵ / ₁	—	283	6,393	—	Lasarettsdirektionen.	
f) <i>Pensionsfonder.</i>									
Rådman E. Nybergs pensionsfond.	Understöd åt behöfvande, välfrejdade enkör och barn efter aflidne borgare i Hernösand.	Densamme.	1815 ²⁵ / ₁	34	1,008	25,200	—	Direktion, med landshöfd. ordf.	
Sjökapten J. Öbergs d:o.	Bereda understöd åt fattiga i Hernösand boende välfrejdade sjökaptener och styrmän samt deras enkör.	Sjökaptenen Johan Öberg.	1884 ⁹ / ₁₀	27	2,300	55,313	—	En direktion af 5 personer.	
Engmanska donationsfonden.	Understöd åt enka efter skollärare inom Hernösands stift, företrädesvis efter lärare vid Hernösands läroverk.	Lektor P. Engman.	1863 ²² / ₁	1	100	2,160	—	Domkapitlet.	
af Nordiska d:o.	För fattiga prestdöttrar.	Fröken M. E. af Nordin.	1860	1	30	828	—	Do.	
Wideska pensionsfonden.	Ärliga räntan tilldelas en behöfvande enka efter kollega eller adjunkt vid något af stiftets läroverk, företrädesvis Hernösands.	Jungfru K. M. Wide.	1865 ⁸ / ₂	—	—	4,558	—	Do.	26)
Lindströmska donationsfonden.	Halfva räntan till 3 pensioner åt nödställda enkör efter komministrar och adjunkter, andra hälften till beklädnad åt barnen i Hernösands folkskolor.	Kollegan A. U. Lindström.	1856 ²⁰ / ₆	3	675	11,404	—	Do.	
Enkehjpsfonden nr 3.	Understöd åt enkör och barn efter konsistoriedamöter och tjänstemän.	—	—	7	750	27,137	—	Do.	
Kommerserådet Mich. Lindströms fond.	Beredande af pension åt enkör efter magistratspersoner.	Kommerserådet Mich. Lindström.	—	1	46	928	—	Drätselkammaren.	
Rådman Er. Tjernbergs d:o.	Do do do.	Rådman Er. Tjernberg.	—	1	58	1,161	—	Do.	
Borgmästar Westmans d:o.	Do do do.	Borgmästaren E. J. Westman.	—	1	47	940	—	Do.	
Borgmästar Fröbergs d:o.	Do do do.	Borgmästaren C. A. Fröberg.	1882 ⁹ / ₆	1	136	2,719	—	Do.	
Franzénska julgälfvefonden.	Understöd åt en fattig prestenka.	Biskopinnan C. E. Franzén.	1858 ⁴ / ₆	1	50	1,211	—	Domkapitlet.	
Gluska donationsfonden.	Do do.	Prof. Olof Glas.	1880	1	200	4,013	—	Do.	
Första klassens enkehjpskassa.	Understöd åt enkör efter prestmän och lärare i Hernösands stift.	—	—	—	—	6,694	—	Do.	
Dess tillökningsfond.	Do åt do do.	—	—	—	—	68,987	—	Do.	
Andra klassens enkehjpskassa.	Do åt do do.	—	—	—	—	7,868	—	Do.	
Dess tillökningsfond.	Do åt do do.	—	—	—	—	39,716	—	Do.	
Lundbergska fonden.	Do åt do i Vesterbottens län.	Läroverksadj. K. Lundberg.	1887	1	50	8,040	—	Do.	
Vibyggerå kronotonde enkehjpsanslag.	—	—	—	—	—	2,281	—	Do.	
Kyrkornas enkehjpsbidrag.	—	—	—	—	—	285	—	Do.	

Fattige prestmäns kassa.	Understöd åt fattige prestmän.	—	—	1	300	28,199	—	Domkapitlet.
Fattiga prestdöttrars d:o.	Understöd åt fattiga prestdöttrar.	—	—	—	—	8,923	—	D:o.
h) <i>Andra stiftelser och inrättningar.</i>								
Fond för uppförande af arbetarebostäder.	Angifves af fondens namn.	Stiftelsen uppkommen genom anslag från staden.	—	—	—	4,014	—	Drätselkammaren.
D:o.	D:o.	Sjökaptainen Joh. Nyberg.	1866 ^{3,5}	—	—	48,315	—	Stadsfullmäktige.
Kapten Nybergs donation.	Räntan användes för vidmagthållande af trädplantering samt för vård af Ytter-Lännäs kyrkogård och särskilda grafvar derstädes.	Densamme.	»	1	60	1,500	—	Kommunalstyrelsen.
D:o.	Räntan användes till underhållande af tak och fönster m. m. å Ytter-Lännäs gamla kyrka samt för renhållning å gamla begravningsplatsen vid denna kyrka.	Densamme.	»	—	60	1,500	—	D:o.
D:o.	Räntan utgår såsom lön eller löneförbättring åt organisten i Ytter-Lännäs socken.	Densamme.	»	1	120	3,000	—	D:o.
D:o.	Räntan utbetalas till den prestman i Ytter-Lännäs socken, hvilken deltagit i bestyret med verkställighet af donators dispositioner inom Ytter-Lännäs socken.	Densamme.	»	1	80	2,000	—	D:o.
Fjälltraktens fonden.	Afser understöd för nya kyrkoinrättningar uti fjälltrakterna af stiftets norra del.	—	—	—	—	2,800	14,133	Domkapitlet.
Ramsle öfverskottsfond.	1,500 kr. till förbättring af sockenpredikantbostället i Fjällsjö. Öfriga räntan tillfaller kyrkoherden i Bodum.	Domkapitlets protokoll.	1804 ^{25,7}	2	240	4,970	—	D:o.
Bodums, Fjällsjö och Täsjö fond.	Till förbättring af sockenpredikantbostället i Fjällsjö.	D:o d:o.	1854 ^{8,4}	1	75	1,613	—	D:o.
Biskopsboställets reparationsfond.	Angifves af namnet.	Kungl. bref.	1819 ^{9,0}	—	384	4,483	—	D:o.
Schubertska donationsfonden.	Räntan skall disponeras för lappska eklestastikverket jemte de albuända medel, som ärligen här till anslås.	Tyske superintendenten dr Schubert.	1857 ^{12,8}	—	63	2,005	—	D:o.
Bergs pastorats skogsfond.	Medlen skola efter Kungl. Maj:ts ompröfning användas såväl för anskaffande af boställe åt komminister i Klöfsjö som och för andra kyrkliga behof inom Bergs pastorat.	Kungl. bref.	1888 ^{14,12}	—	27) 8,420	63,510	—	D:o.
Ytter-Hogdals kyrkoherdeboställes skogslivmedel.	Angifves af namnet.	—	—	—	—	89,316	—	D:o.
		Summa	—	365	29,136	806,904	—	

C. I Sundsvalls stad.

a) *Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.*

Bengt Ammelins donationsfond.	Understöd åt fattige.	Handl. Bengt Ammelin.	1873 ^{12,5}	52	350	10,000	—	Drätselkammaren.
Klingsstedtska donationen.	Till minne af donators maka utdelas räntan ärligen den ²² / ₁₀ bland stadens fattige, helst pauvres honteux.	Öfverste G. F. Klingsstedt.	1828 ^{26,0}	6	60	750	—	Pastor och kyrkoråd.
Linderbergska d:o.	Räntan utdelas ärligen i mars till tre eller flere de mest nödlidande bland handverkssoietetens enkör.	En aktad hedersman af handverkssoieteten och dennes son.	1842 ^{2,3}	9	60	300	—	Kyrkorådet.
Kungl. gåfva.	Räntan skall ärligen den 24 augusti utdelas till stadens mest behöfvande eller utfattiga personer.	Konung Carl XIV Johan.	1835 ^{24,8}	3	24	600	—	D:o.
Gustaf Adolfs-föreningens asyl för pauvres honteux.	Att bereda kostnadsfria bostäder för s. k. pauvres honteux.	Ett klubb-sällskap.	1895	7	—	10,000	10,000	Gustaf II Adolfsföreningen.
Nanna Platzmans stiftelse.	D:o åt aflidne tjenstemäns döttrar och enkör.	Fröken N. Platzmans arfvingar.	1878 ^{18,4}	4	—	15,000	13,000	Drätselkammaren.
De nödlidandes vänner.	Att bispringa behöfvande med mindre penninggeåfvor.	Ett sällskap.	1835	86	1,240	6,000	—	Af stadsfullmäktige utsedde. ²⁸⁾

b) *Stiftelser och inrättningar för barnvård och barnundervisning.*

Sundsvalls slöjdskola för flickor.	Att bereda undervisning åt fattiga flickor i folkskolan i enklare handarbeten.	Flere personer inom Sundsvall.	1853 ^{27,0}	12	1,376	23,500	—	Skolrådet.
Sundsvalls barnhem.	Att åt fattiga barn, som sakna nödig föräldravård, bereda ett hem, der de icke allenast äro jute lekamtlig skötsel utan äfven danas till gudsfruktan, arbetsamhet och goda seder.	Ett sällskap herrar och damer.	1861 ^{28,0}	30	5,375	65,907	46,879	En af principaler för är utsedd styrelse af 8 personer.
Kreditaktiebolagets donation.	Understöd åt stadens barnhem.	Kreditaktiebolaget i staden.	1888	—	63	1,505	—	Drätselkammaren.
Syrens och Majas minne.	Beklädnad åt fattiga skolbarn.	Doktor S. Axell.	1887	—	60	1,500	—	D:o.
Altinska slöjdskolofonden.	Dels att upphygga lokal för slöjdskolan, dels att tilldelas såsom gratifikation till lärarne vid slöjdskolan.	Skeppsredaren L. M. Altin och hans maka.	1888 ^{2,8}	5	350	51,807	41,807	Skolrådet. ²⁹⁾
Altinska beklädnadsfonden.	Beklädnad af fattiga skolbarn.	Densamme.	»	—	1,174	20,000	—	D:o.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål.	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1895		7. Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895. Kapital. Kronor.	8. Deraf värde af fastigheter. Kronor.	9. Stiftelsen förvaltas af:	10. Anmärkingar.
				till undanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
Fonden för en uppfostringsanstalt för vanvårdade barn.	Inrättande af en uppfostringsanstalt för vanvårdade barn af båda könen i Sundsvall.	Fru Justina Altin, f. Liedberg.	1891 ²² / ₈	—	—	59,645	—	Stadsfullmäktiges o. magistratens ordförande samt en af länsstyrelsen utsedd person.	
Fonden för ett räddningshem för d.o.	Inrättande af ett räddningshem för vanartade barn i d.o.	Enkefru M. E. Liedberg.	1892 ⁹ / ₅	—	—	26,349	—	Skolrådet.	
<i>c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.</i>									
Ullbergs stipendium.	Årliga räntan kan utdelas såsom premium vid Sundsvalls allmänna läroverk.	Lagmannen Jonas Ullberg.	—	—	—	103	—	Läroverkskollegiet.	
Salénska stipendiefonden.	Årliga räntan är anslagen till stipendium vid d.o.	Prosten N. Salén.	1876 ¹¹ / ₃	5	210	5,483	—	D:o.	
Stipendiet af 1:sta maj.	D:o d:o.	Okänd.	1877 ¹ / ₅	3	150	9,231	—	D:o.	
Stipendiet af okänd gifvare.	D:o d:o.	Okänd.	1862 ⁶ / ₁₀	2	50	1,327	—	D:o.	
Löjtnant Fongbergs minne.	D:o d:o.	Ett gymnastiksällskap.	1879 ¹⁴ / ₅	7	20	527	—	D:o.	
Pål Grelssons gifva.	D:o d:o.	Bonden Jan Grelsson.	1881 ¹ / ₁₀	1	13	360	—	D:o.	
Berggrens stipendium.	D:o d:o.	Bankdirektören E. Berggren.	1883 ³⁰ / ₁₁	1	40	1,131	—	D:o.	
Sundsvalls gamla utskänkningsbolags donation till nya läroverkshus.	Ursprungligen läroverkshus för dels gossar, dels flickor, sedermera med donators medgifvande anslagen till läroverkshus för endast flickor.	Sundsvalls gamla utskänkningsbolag.	1878 ⁴ / ₄	—	—	—	—	Styrelsen för elementarläroverket för flickor.	30)
A. P. Hedbergs skolbyggnadsfond.	Skolbyggnad i Sundsvall.	Grosshandl. A. P. Hedberg.	1882 ³⁰ / ₁₂	—	—	278,632	278,632	Drätselkammaren.	
Stipendiefonden Förstlingen.	Stipendie-medel åt lärjungar vid Sundsvalls läroverk för flickor.	Okänd.	—	—	—	2,215	—	Styrelsen för läroverket.	
Gymnastikklubbens premiefond.	Årliga räntan är anslagen till premier vid Sundsvalls allmänna läroverk.	Sundsvalls gymnastik- och fäktklubb.	1886 ²¹ / ₅	3	4	111	—	Läroverkskollegiet.	
<i>d) Stiftelser för sjukvård.</i>									
Åslunds frisingsfond t. Medelpads lasarett och kurhus.	En frisäng å sjukhuset.	Grosshandl. F. A. Åslund.	1874 ⁴ / ₃	8	266	12,676	—	Medelpads lasarett- och kurhusdirektion.	
Sundbergs d:o d:o.	D:o.	Grosshandl. Aug. Sundberg.	1874 ⁴ / ₃	6	184	12,888	—	D:o d:o.	
Hedbergs d:o d:o.	D:o.	Grosshandl. A. P. Hedberg.	1874 ⁴ / ₃	4	150	10,336	—	D:o d:o.	
Århusianders d:o d:o.	D:o.	Grosshandl. M. Århusiander.	1875 ⁹ / ₁	4	151	11,835	—	D:o d:o.	
Åströms d:o d:o.	D:o.	Grosshandl. Nils Åström.	1877 ¹⁶ / ₃	6	168	11,080	—	D:o d:o.	
Sundsvalls gamla utskänkningsbolags donation till sjukhem för barn.	Sjukvårdsanstalt för barn.	Sundsvalls utskänkningsbolag.	1878 ⁴ / ₄	—	—	40,645	—	Drätselkammaren.	
Aug. Sundbergs och hans hustrus d:o.	Till blifvande barnsjukhus.	Grosshandl. Aug. Sundberg och hans maka.	1879 ²⁰ / ₁₁	—	—	12,342	—	D:o.	
Fond för underhåll af barnsjukhus.	Fond för underhåll af ett blifvande barnsjukhus.	Enkefru M. E. Liedberg.	1892 ⁹ / ₅	—	—	26,338	—	D:o.	
Minne af Sundsvalls jernväg.	Beredande af frisängsplatser eller nedsättning af legosängsavgifterna för medellösa barn, i främsta rummet sådana från Sundsvall, hvilka intagas å ett tillämnadt barnsjukhus härstädes.	Sundsvall—Torpshamnars jernvägsaktiebolag.	1894	—	—	2,816	—	D:o.	
Donationsfonden för ett barnsjukhus.	Inrättande af ett under de kommunala myndigheterna lydande barnsjukhus i Sundsvall.	Fru Justina Altin, f. Liedberg.	1891 ²² / ₈	—	—	23,146	—	Stadsfullmäktiges o. magistratens ordförande samt en af länsstyrelsen utsedd person.	
Underhållsfonden åt Emma Lovisa Wiklund.	Vård af Emma Lovisa Wiklund och efter hennes död af någon annan sinnessvag flicka.	Densamma.	1891 ²² / ₈	1	195	5,000	—	D:o d:o.	
Afföningsfonden för två sjuksköterskor.	Till affönning åt 2 sjuksköterskor, företrädesvis för vårdande af fattiga sjuka utan betalning.	Densamma.	1891 ²² / ₈	2	977	25,000	—	D:o d:o.	
Bünsowska sjukhjulsfonden.	Understöd åt medellösa patienter, som från sjukhuset afgå.	Grosshandl. Fr. Bünsow.	1884 ⁹ / ₁₂	24	232	6,177	—	Medelpads lasarett- och kurhusdirektion.	
Severin och Malin Axells barnbördshusfond.	Till barnbördshus.	Grosshandl. S. Axell o. h. hustru.	1888 ⁷ / ₁	—	—	35,589	—	Drätselkammaren.	

e) Sjuk- och begravningskassor.

Arbetarklassen i Sundsvall pensionsförening.	Sjukhjälp, pension efter uppnädd ålder af 50 år i mån af kassans tillgång.	Borgmästaren Ahlgren m. fl.	1862 ²¹ / ₄	27	248	6,050	—	En femmannastyrelse.	31)
Handtverkarnes sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Sundsvalls fabriks- o. handtverksförening.	1870 ¹¹ / ₄	1	60	6,214	—	Do.	32)
Sundsvalls goodtemplrs do.	Do do.	—	1887 ²⁷ / ₃	8	228	1,185	—	Do.	33)
Ordensällskapet V. F.	Do do.	Flera personer.	1878 ¹³ / ₃	12	578	23,412	—	Do.	34)
Vattenledningsarbetarnes sjukhjälpfond.	Sjukhjälp för de vid stadens vattenledning anställda arbetare.	Drätselkammaren.	—	—	—	2,857	—	Drätselkammaren.	

f) Pensionsfonder.

Pensionsfonden åt gamla tjänarinnor.	Årliga afkomsten utdelas i pensioner på 200 kr. åt ålderstigna ogifta tjänarinnor under deras återstående lifstid.	Fru Justina Altin, f. Liedberg.	1891 ²² / ₈	22	4,400	100,139	—	Stadsfullmäktiges o. magistratens ordf. o. af länsstyrelsen utsedd person.	
--------------------------------------	--	---------------------------------	-----------------------------------	----	-------	---------	---	--	--

g) Pensionskassor.

Sjömanshuset i Sundsvall.	Understöda ålderstigna sjökaptener, styrmän samt deras behöfvande efterlevande enkör och barn.	—	1804 ¹² / ₅	129	9,910	204,830	3,686	En direktion.	35)
Sjökaptensföreningen.	Understöd till i behof varande ledamöter, deras enkör och minderåriga barn.	Skepparsocieteten.	1831 ⁹ / ₃	26	1,109	64,529	22,059	Styrelse af 5 personer.	36)
Sundsvalls handelskärs enke- och pupillkassa.	Att lemna årliga understöd åt behöfvande delegare.	Handelskären inom Sundsvall.	1840	20	1,160	33,715	—	Do af 3 do.	
Pensionsföreningen för Norrlands köpmän och industridkare.	Att bereda delegarne pension.	—	1883 ⁴ / ₈	—	—	84,530	—	Do af 5 do.	

h) Andra stiftelser och inrättningar.

A. P. Hedbergs donationsfond.	Den årliga räkntan användes dels till lifstidspensioner för af donator uppgifna personer, dels till understöd åt fattiga (1,000 kr.), dels ock för allmännyttiga ändamål.	A. P. Hedbergs arfvingar.	1882 ³⁰ / ₁₂	6	6,350	204,745	—	Drätselkammaren.	
M. Arhusianders donation.	Underhåll af ett af donator skänkt klapphus.	Grosshandl. M. Arhusiander.	1874	—	—	5,000	5,000	Do.	
Sjömanshemmet i Sundsvall.	Att bereda billigt logis åt sjömän af alla grader.	Sjömanshuset.	1883	—	—	133,217	111,500	Sjömanshusdirektionen.	
Afföringsfonden för en stadsmissionär.	Till bidrag för afföring åt en stadsmissionär i Sundsvall.	Fru Justina Altin, f. Liedberg.	1891 ²² / ₈	1	313	8,000	—	Stadsfullmäktiges o. magistratens ordf. samt en af länsstyrelsen utsedd person.	
Makarne Altins donationsfond.	Räkntan användes för allmännyttiga ändamål efter stadsfullmäktiges beslut.	Skeppsredaren L. M. Altin o. h. h. Justina Altin.	1888 ⁸ / ₈	—	—	193,953	—	Drätselkammaren.	
Söderbaums idrottsfond.	² / ₃ af räkntan är anslagen till främjande af idrott i Sundsvall.	Rektor P. H. Söderbaum.	1886 ²⁰ / ₈	—	32	1,321	—	Läroverkskollegiet.	
Summa			—	543	37,330	1,910,548	532,563		

D. I Örnsköldsviks stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Lars Olof Häggelöfs julgälfond.	¹ / ₃ af räkntan utdelas till fattiga, men arbetsamma personer i staden.	Stud. R. Häggelöf, F. Tullberg, f. Häggelöf, o. professor T. Tullberg.	1890 ²⁴ / ₁₂	20	260	5,252	—	Magistraten.	
Fru Inez Lindqvists understödsfond.	Att vid jul tiden inköpa klädespersedlar och utdela till fattiga personer, boende i staden.	Vice konsul John Lindqvist.	1891 ¹⁷ / ₂	10	125	5,256	—	Drätselkammaren.	37)

e) Sjuk- och begravningskassor.

Örnsköldsviks nya arbetareförenings sjuk- och begravningshjelpskassa.	Understöd vid sjukdoms- och dödsfall.	—	1895 ⁸ / ₁₁	—	—	106	—	Kassans styrelse.	38)
---	---------------------------------------	---	-----------------------------------	---	---	-----	---	-------------------	-----

h) Andra stiftelser och inrättningar.

John Lindqvists grundplåt till kyrka.	Bidrag till uppförande af kyrka i staden.	Vice konsul J. Lindqvist.	1891 ¹⁷ / ₂	—	—	5,642	—	Drätselkammaren.	
Summa			—	30	325	16,256	—		

A n m ä r k n i n g a r :

1) Till kassan afsättes arligen hälften af årsöfverskottet i sjuk- och begravningskassan, hvilken hälft för år 1895 utgjort 465.13 kr. — 2) Inkomsterna för år 1895 uppgingo till 13,052.14 kr. — 3) Årsafgifter år 1895: 1,651.59 kr., räntemedel: 260.39 kr. — 4) Årsafgifter uppgingo år 1895 till 1,086.36 kr., räntemedel till 104.86 kr. Hälften af kassans alla utgifter betalas af Johannedals aktiebolag. — 5) Delegareafgifterna uppgingo år 1895 till 1,077.95 kr. — 6) Do: do 10,234.94 kr. — 7) Årsafgifterna uppgingo år 1895 till 1,107.80 kr. och räntemedlen till 915.85 kr. Af årsöfverskottet afsättes hälften till en gratiakassa, som vid 1895 års slut hade en behållning af 10,145.40 kr. — 8) Årsafgifter år 1895: 2,293.84 kr., räntemedel: 344.14 kr. — 9) Årsafgifter år 1895: 194.77 kr., räntemedel: 13.36 kr. — 10) Årsafgifter år 1895: 3,209.56 kr., räntemedel: 194.86 kr. — 11) Årsafgifter år 1895: 1,051 kr., räntemedel: 629.65 kr. — 12) Influtna medel för år 1895: 1,130.25 kr. — 13) Årsafgifter år 1895 393.75 kr., räntor 286.62 kr., andra bidrag 150 kr. — 14) Delegareafgifter år 1895 385.72 kr., bidrag af Sunds aktiebolag 385.72 kr., räntor 273.75 kr. — 15) Influtna delegareafgifter år 1895: 848.18 kr. — 16) Delegareafgifter år 1895 96.94 kr., räntor 17.30 kr. — 17) Influtna medel år 1895 1,434.20 kr. — 18) Delegareafgifter år 1895 470 kr., arbetsgifvarnes bidrag 470 kr., räntor m. m. 261.56 kr. — 19) 1895 års influtna medel 3,357.05 kr., hvaraf sägverkets tillskott 259.25 kr. — 20) 1895 års delegareafgifter 631.80 kr., afgifter af Sandvikens sägverk 631.80 kr., upplupna räntor 150.50 kr. — 21) Inträdes- och årsafgifter år 1895: 9,727.28 kr., räntor m. m. 1,034.66 kr. — 22) 1895 års räntor: 590.46 kr. — 23) Under året inbetalda delegareafgifter 396.25 kr. — 24) Som skarpskytteföreningens verksamhet upphört och beslut ej ännu blifvit fattadt om medlens användning för annat af donator bestämdt ändamål, har ej räntan under senare åren uttagits, utan innesför den hos kommunalstyrelsen i Hernösand. — 25) Utdeladt till stiftets 9 läroverk. Kassan utgör ersättning för de fordom utgående s. k. djäknepenningarne. — 26) Enka efter lärare, som ej tjenstgjort vid Hernösands läroverk, erhåller endast halva räntan. — 27) För inköp af komministersboställe i Klöfsjö. — 28) Från A. P. Hedbergs fond får sällskapet till utdelning 1,000 kr. årligen. — 29) Slöjdskola är nu uppförd. — 30) Fonden använd för uppförande af det nu befintliga nya flickskolehuset. — 31) År 1895 influtna delegareafgifter 49.50 kr. — 32) Do: 48 kr. — 33) Do: 368.25 kr. — 34) Do: 1,953 kr. — 35) Kapitalet uppsamladt af fartyg och sjömän. — 36) 370 kr. erlades 1895 i delegareafgifter. — 37) Fonden skall ökas med halva räntan. — 38) År 1895 influtna delegareafgifter 147.50 kr.